

6.17 bırakın iş Türkler İS

sempozyumu
25-26 Kasım 2010

{Beria R. Ozoran} {Vedra R. Okan} {Bedra R. Okan} {Remzi Okan} | {Cemal Toğan} | {Sadı C. Toğan}

{Hikmet Afif Mağolar}

{Cen Rıfat}

Editör: Naciye Doratlı

**Doğu Akdeniz
Üniversitesi**

"Uluslararası Karier İçin"

İz Bırakmış Kıbrıslı Türkler – 6

Hikmet Afif Mapolar
Remzi Okan Ailesi
Con Rifat
Togan Ailesi

Prof. Dr. Naciye Dorathı
Editör

Bu kitapta yer alan yazılardaki düşünce, görüş, tez ya da varsayımlar yazarlarına aittir. Yazılar, kaynak gösterilerek alıntılanabilir.

Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları, 2011

ISBN: 978-975-8401-83-3

Sunuş

Kıbrıs Araştırmaları Merkezi, 1999 yılında başlatılan ve her iki yılda bir inanç ve coşkuyla sürdürülen İz Bırakmış Kıbrıslı Türkler Sempozyumu'nun, elinizde tuttuğunuz kitapla, altıncısını gerçekleştirmiş ve kalıcılaştırmış olmanın müjdesini veriyor.

Bu sempozyum ve sempozyumda sunulan bildirilerin kitaplaştırılmasındaki amacımız, yaşamları boyunca düşünce, fikir ve gerçekleştirdikleri işlerle toplumun belleğinde iz bırakmış şahsiyetleri, yaşadıkları sosyal ve tarihsel doku içinde ele alarak, akademik ortamda tartışma fırsatı yaratıp, yeni yorum ve değerlendirmelerle günümüze taşımaktır.

Geçmiş iyi bilmeden bu günü doğru anlamak ve dahası gelecekle ilgili sağlıklı hayaller kurmak mümkün değildir. Geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman arasında, güçlü köprüler kurulmasını sağlayacak yazılı kaynak ve dökümanlara duyulan gereksinimin farkında olarak, bu gereksinime cevap verecek çalışmalar üretmek, üretilen çalışmaları kolay ulaşılabilir, güvenli kaynaklara dönüştürmek, merkez olarak üzerinde önemle durduğumuz bir görevdir.

Toplum olarak "yazılı bellek" yerine daha çok "sözlü bellek" alışkanlığına sahip olmamız, çalışmalarımızda çeşitli zorluk ve sıkıntılar yaratıyor olsa da pek çok alanda başlangıç adımları atıyor olmanın bilinci ile, her türlü bilgiyi değerlendirmek ve ileride ilgili konuda çalışma yapacak olan araştırmacıların değerlendirmesine, takdirine sunmak, önemseydiğimiz ve farkındalıkla seçtiğimiz bir tutumdur. Bu nedenle, İz Bırakmış Kıbrıslı Türkler Sempozyumu'nda özellikle, zaman zaman antıya dayalı görüş ve değerlendirmelere yer verdiğimiz görülebilir. Çünkü bu aktarmaların da yazılı kayda alınmasının, daha sonra yapılacak araştırmalar için önemli bir katkı olacağına inanıyoruz.

Elinizde tuttuğunuz kitapta, 6. İz Bırakmış Kıbrıslı Türkler Sempozyumu'na konu olan, iki değerli şahsiyet (Hikmet Atif Mapolar, Cön Rifat) ve iki saygın aile (Remzi Okan ailesi, Togan ailesi) yer almaktadır. Bahis konusu kişi ve aileler hakkında sunulan ve kitapta yer alan toplam 16 bildiride, yaşanan döneme ilgili sosyal tarih, Kıbrıs Türk Edebiyatı ve Basın Tarihi ile ilgili çok değerli ipuçları bulacaksınız.

Bütün bu sözünü ettiğimiz nedenlerden dolayı İz Bırakmış Kıbrıslı Türkler Sempozyumu'nun ve ardından yayım dünyasına kazandırılan kitabın önemini bir kez daha vurgular, katkı koyan, emek veren herkese, başta Üniversitemiz Rektörlüğü olmak üzere DAÜ Yayınevi'ne, Sempozyum bünyesinde açılan sergiye fotoğraf arşivleriyle destek veren Regü Mapolar, Nazif Bozathı, Altay Sayıl'a, özverili çalışmaları ve katkılarından dolayı değerli çalışma arkadaşlarım Nihal Sakarya ve Ayşen Dağlı'ya teşekkürlerimi sunarım.

Prof. Dr. Naciye Dorathı
Merkez Başkanı

İçindekiler

Sunuş ..... iii-iv

İçindekiler ..... v-vi

Bildiriler

Eserlerine Kıbrıs Kültürünü Yansıtan

Yazarımız: Hikmet Afif Mapolar

Ali NESİM 1-23

Kıbrıs Türk Basın Tarihinde Bir Nefer:

Mapolar

Suna ATUN 25-34

1919'dan 1989'a Değil; Bugüne Hikmet Afif Mapolar

Çiğdem ÖZDEMİR 35-37

Hikmet Afif Mapolar'ı Anarken...

Regü MAPOLAR

Mert MAPOLAR 39-46

Söz Gazetesi Bağlamında Mehmet Remzi Okan'ın

Yazılarında Vatan Kavramı

Ulvi KESER 47-90

Kıbrıs Türk Toplumunda Aydın Bir Eğitimci :

Mehmet Remzi Okan

Sibel AKGÜN 91-101

Mehmet Remzi Okan

Ulus İRKAD 103-108

Kıbrıs'ta İlk Kadın Gazetecilerden: Bedia Okan

Neriman CAHİT 109-114

Con Rifat ve Mâsûm Millet Gazetesi

Harid FEDAI 115-127

<i>Evkaf Arşivindeki İngiliz Sömürge Dönemine Ait Con Mehmet Rifat ile Arabahmed (Hamidiye) Medresesine İlişkin Bazı Belgelerin Etüdü</i> Tuncer BAĞIŞKAN	129-151
<i>Con Rifat'ın Basın Yolu ile Evkaf ve İngiliz İdaresine Karşı Verdiği Mücadele</i> Deniz GÜRGÖZE	153-160
<i>Bir Aynaya Tersinden Bakmak Öndeki Sureti Yorumlamak...</i> Bülent FEVZİOĞLU	161-175
<i>Con Rifat (1878-1956)</i> Altay SAYIL	177-188
<i>Cemal ve Sadi Togan'ın Kıbrıs Tarihindeki Yeri</i> Ali Efdal ÖZKUL Gülçin KELEŞZADE	189-199
<i>Togan Ailesi ve Sinema</i> Yurdagül AKCANSOY	201-209
<i>Gazeteci Togan Ailesi</i> Hüseyin KABA	211-226

Bildiriler

Eserlerine Kıbrıs Kültürünü Yansıtan Yazarımız: Hikmet Afif Mapolar

Ali NESİM*

“Kıbrıs Türk Edebiyatında yenilenme kiminle başlamıştır?”, “Edebiyatın her alanında kalıcı eserler veren ve bu edebiyatı sosyal-kültürel temeller üzerine oturtan yazarımız kim?”, “Küçük bir halkın büyük bir edebiyatı olabileceğini kanıtlayan yazarımız kim?”, “Sözlü edebiyatın önüne yazılı edebiyatı geçiren kim?”, “Eserlerinin eksenine Kıbrıs kültürünü yerleştiren yazarımız kim?”. Bu ve bunun gibi soruları yanıtladığımız zaman alacağımız “Mapolar” yanıtı bizlere onun büyüklüğünü ve de önemini gösterecektir.

Girne’de doğan Mapolar, gerçek adıyla, Muzaffer Gökmen eserlerinde Girne ve tüm yöresini, doğası ve insanlarıyla eserlerine nakşetmiştir. Mapolar’ın öykülerinin, romanlarının geçtiği; efsaneleri, aşkları, öyküleri ve başta balıkçıları olmak üzere zanaatçıları, çiftçileri ile mayalanmış bir alan onun eserlerinde yaşamakla kalmaz Kıbrıs’ın ve Akdeniz’in tüm karakteristiğini bulursunuz Mapolar’ın öykü ve romanlarında. Girne’nin deniz kadar güzel kızları, bazen deniz kadar sakin, bazen ‘sarhoş deniz’ kadar çılgın balıkçıları onun kahramanları olmuş. Gerçekler dünyasını bırakıp hayal dünyasında yaşayan bu insanlar mutludur, dingindir; tutarsız ve kaygısızdır: Tıpkı Akdeniz gibi...

Bir Akdeniz ki insanına kendinin olan her şeyi vermiş. Meryem Ana’mız kadar berrak olan ak’ını, maviyi, siyahı-beyazı, sevgiyi, öfkeyi, umudu ve umutsuzluğu... Hayır! Afrodit’in doğduğu yer Baf kıyıları değil burası. En azından Mapolar’ın “Yeni Afroditler”, ya da “Afrodit’in Piçi” dediği aşkın simgesi kadınların doğduğu yer Girne.

Mapolar’ın öykü ve romanlarında “mitoloji ve gerçek”, ‘deniz ve insan’ özdeşleşmiştir büyük ölçüde. Hayal ve gerçek, tarih ve imge arasındaki paralellikten doğan ve gelişen olaylar; edebiyat türlerindeki kader birliğini vurguluyor. Onun eserlerinde mitoloji gerçeğe dönüşüyor. Deniz ve insan’ın ayrılmazlığı istesek de istemesek de yaşanıyor, soluk oluyor!

Sosyal tarihimizi edebiyat kadar somutlaştırarak bizlere unutamayacağımız çok şeyler öğretiyor bu yazarımız. Ne mutlu bizlere ki, Amerika’nın Ernest Hemingway’i, Türkiye’nin Cevat Şakir’i, Rusya’nın Konstantin Paustovski’si varsa bizim de Hikmet Afif Mapolarımız var!

Konunun Açılışı

Hikmet Afif Mapolar, Beşparmak dağları ile deniz arasında sıkışmış şirin Girne kasabasında doğmuş, ilk gençlik yıllarını burada geçirmiş bir yazardır.

---

* Kıbrıs Türk Yazarlar Birliği Başkanı, Yakın Doğu Üniversitesi Öğretim Görevlisi

Romanlarında ve öykülerinde Gıneli balıkçıları, onların denizle olan savaşımını ve Girne'nin yaşam dolu, her türlü yeniliğe açık insanlarını anlatır.

Mapolar'ın yazılarını daha iyi anlayabilmek için o dönemin Girne'sini çok iyi bilmek gerekir. Beşparmak sıradağları ile Akdeniz arasına sıkışmış olan bu şirin kasaba bir zamanlar paşaların, zengin Türk tüccarların yaşadığı; paşa konaklarının, portakal bahçelerinin süslediği ve serin dut ağaçları altında kadınların müstehcen fıkralar anlattıkları, yaşama doyulmayacak kadar güzel bir yerdi.

1935'li yıllardan sonra zengin İngiliz turistler bu cennet köşesini keşfetti. 1940'lı yıllardan sonra Girne'nin çehresi süratle değişti. Artık İngiliz soylular, lordlar, emekli askerler, macera arayan ressamı ile yazarlar ve kendilerini Afrodit yerine koyarak pervasızca aşk arayan İngiliz dilberler Girne'ye dolmuşlardı.

Bir zamanlar sadece balıkçıların, Anadolu'dan fasulye, nohut ve çanak-çömlek taşıyan küçük yelkenli gemilerin girip çıktığı atnalı şeklindeki küçük Girne limanını lüks yatlar ve yelkenli yarış botları doldurmuştu.

İşte Hikmet Afif Mapolar böyle bir ortamın tam ortasında yer alarak, bir taraftan balıkçılarla dostluklar kuruyor, onlarla bahçe çıkıyor, diğer taraftan da akşamları balıkçı meyhanelerinde gününü gün ediyordu. Yaşadıkları ile öğrendiklerini yazıya döken Mapolar bizim gözümüzde büyük bir yazar, arkadaşlarını gözünde ise candan bir dost, içki masasında iyi bir kafadar, kısaca "Hacı Kasabın Halil'in deli oğlu"ndan başkası değildi. Burada "deli" sıfatı, maceracılığını, parada pulda gözünün olmamasını, dost canlısı olmayı ve insana değer veren bir kişiliği anlatıyor; herkes onun dostu olmakla gurur duyuyordu.

Varlıklı Bir Aile Çocuğuydu

'Üçümüz' adlı romanında Mapolar kendi ailesinin malvarlığı hakkında geniş bilgi veriyor. Aslında Templos ve Girne'de evleri, geniş tarla ve zeytinlikleri olan bir aileye mensubtu. Babasının bir ara gemiciliğe heves ettiğinden ve bir rumla ortak bir gemi aldıklarından söz eder. Girne'de eskiden beri gemicilik ve ticaret hep Türklerin elindeydi. 1925'li yıllarda, babası (benim de dedem olan), yeğenlerinden Kambur Hasan'la ortak bir gemi satın almışlar, Anamur, Lazkiye, Beyrut arasında ticaret yapmışlar fakat bu işten büyük zarar etmişlerdir.

"Toprak Aşk" öykülerinde- ki bu eserin toplumsal yönüne daha sonra değineceğiz- babasının zeytinliklerinden ve yağ değirmeninden söz eder. Benim çocukluk yıllarımda her zeytin zamanı anne ve babasıyla köye gelir, dedeme ve anneme "yeğen" diye hitap eder, çoğu zaman kendisi de bir iki gün kalır ve zeytinlerini toplarlardı. En çok sevdiği şeylerden birisi de, 1905 doğumlu annemden köy ve "Yüzbirevler"le ilgili hikayeler dinlemektir. Annesi Fatma'nım ve babası Halil efendinin ölümünden sonra köyde kalan son topraklarından "mezarlık tarlası"nı 1970 yılında, ki bu yıllar 3 çocuğunun da yüksek öğrenim gördüğü dönemdir; diğer bir tarlası "Gandilla Tepesi"ni de 1974'ün ilk yarısında

300 pounda satmıştı. Bu son tarlanın son zamanda bir milyon sterlin değerinde olduğu söyleniyor.

Kısaca söylemek istediğim, varlıklı bir aileye mensup olduğu bilinen Mapolar, hiçbir zaman para-servet peşinde koşmamış, kitap ve yazarlık tutkusu sayesinde ailesinden kalan serveti de harcamıştır.

Çocuklukta Bir Yazarı

Mapolar anılarında öğreniminden çok az söz eder. Ancak onun Girne'deki Rüştüye'ye (ilk okuldan sonra 3 yıl) devam ettikten sonra Girne'ye yerleşmiş İngilizlerden olan ve İngilizce dersleri veren Mr. Duizel'in okuluna devam ettiğini biliyoruz. Duizel daha sonra Girne'de açılan ve çok kültürlü özel bir okul olan Kyrenia English High School'da öğretmenliğini sürdürmüş, bu okulun kapanmasından sonra da özel dersler vermeye devam etmiştir. English High School Kyrenia diğer adıyla Neobi'nin okulu İngilizce, Türkçe ve Rumca öğretmen ve öğrencilerini memur, polis olmaya hazırlayan özel bir okul olmasına rağmen hükümet tarafından tanınıyordu. Sahibi Mr. Dear İngilizdi, eşi Bayan Neobis (ailesi İzmir göçmeni olduğundan dolayı çok güzel Türkçe konuşan) çok zarif bir Rum kadını idi. Okulda Sabri Tahir'in kız kardeşi Miss Nilüfer ve eşi Ayşe hanım da ders vermişlerdir. Mapolar bu okulda okuduğu dönemde sadece İngiliz edebiyatını öğrenmekle kalmamış Yunan klasiklerini ve Türk yazarlarını da tanıma olanağı bulmuştur.

İlk öykü denemelerini bu yıllarda yazmış ve Embros dergisinde yayımlamıştır. Masum Millet gazetesi sahibi avukat Jon Rifat ile bizzat tanışması, gazetesinin Girne muhabirliği alması, ilk yazılarının gazetede yayımlanması 1937-39 yılları arasında vanı bu yıllardadır.

Diyebiliriz ki, Mapolar kendi kendini yetiştirmiş bir aydın ve yazardır. İngiliz, Rum ve Türk öğretmenlerden aldığı eğitimi, Girne'nin çok kültürlü-kozmopolit çevresini ve Girne'nin sosyal yaşamını ustaca kullanmış, Türkiye'nin yenilikçi yazarlarını yakından izlemiş böylece kendine özgü bir Kıbrıs edebiyatının yaratıcısı olmuştur. Bu tezimizi aşağıda daha yakından ele alacağız.

Toplumunu Anlatan Bir Yazar

Mapolara göre edebiyatın amacı toplumu ele almak olmalıdır. Bu nedenle yazar, topluma yakın duran, konularını toplumdaki seçen kişidir. Her ne kadar da ilk eserlerinde Güneşin "Diken Çiçeği"nde romantizm ve fantazi onu gerçekçilikten uzaklaştırıyor gibi görünse de o, toplumsal-gerçekçiliği keşfetmiş ve benimsemiş bir yazardır. Toprak Aşkında bunu açıkça görmek. Sabahattin Ali üslubu ve yaklaşımıyla toplumu ele almaya görev bilen bir yazar olarak adlandırmak hiç de acelecilik sayılmaz. Onun anlattığı olaylar ve hatta kişiler, gerçeğin ta kendisidir. İdeolojik yanı ise asla yoktur.

1974'ten sonra kendisi "toplumsal gerçekçiliğin" öncüsü olarak gören yazarlarımız Mapolar'ın bu özelliğini zömezlilikten gelebilirler. Ama o, hiçbir

zaman ideolojik bağımlılığa saplanmadan toplumcu-gerçekçi duruşunu belirlemiş ve böylece de sonuna kadar sürdürmüştür.

‘Toprak Aşkı’ndan ‘Üçümüz’ Romanına

“Hatta edebiyatımıza romani ilk getiren ve hayalci, romantik ve hatta dram ile idealizmi birleştiren Mapolar bile ta baştan beri kendini toplumsal değerlerden ve sorunlardan soyutlayamamış, daha sonraları tamamıyla “toplumsal gerçekçi” bir yazar olarak ortaya çıkmış ve en sonunda psikologizme ve sembolizme yöneldiği dönemde bile bu “toplumculuk” niteliğini özenle korumayı bilmiştir.” Kıbrıs Türk Edebiyatında Sosyal Konular. A. Nesim 1986 Sayfa 48. Söz konusu kitabımda da vurguladığım gibi Mapolar’ın edebiyattaki toplumsal yaklaşımı salt eleştirel değil ‘etik’ tir de. Haksızlıkları ele alırken bile ahlâki dersler vermeye özen gösterir. Hem ‘Toprak Aşkı’ndaki hikayelerinde hem de ‘Üçümüz’deki olaylarda gerçekçilik ve etik duruşunu birlikte algılamak mümkün oluyor.

Daha önce bu romanındaki etik yapı hakkında bir bildiri yayımlamış olsam da, burada sadece realiz açısından romana yaklaşacağız. ‘Üçümüz’ adlı romanından öğrendiğimiz kadarıyla, Hikmet Afif Mapolar’ın denizle olan bağlantısı sadece anlattıklarımızdan ibaret değildir. Bizzat ailesinin deniz ile bağlantısı vardır. Babası bir zamanlar Girmeli bir Rumla, ‘Aslan’ adlı ortak bir yelkenli gemi almış ve deniz ticareti yapmıştır. Bir sefer sonrasında tam Girne limanına girecekken gemide yangın çıkmış, babası canını zor kurtarmıştır. ‘Üçümüz’ romanında anlattığına göre bir paşa çocuğu olan babası her tuttuğu işte başarısız olarak atadan kalan malları satarak iflasın eşiğine gelmiştir.

Sırası gelmişken Girne ile ilgili olarak şu bilgileri vermek istiyorum. Bir zamanlar zengin Türklerin yaşadığı Girne 1930’lu yıllardan sonra süratle biçim değiştirmiş, zengin Türkler, atalarının başlattıkları topraklarını satma ve zevk peşinde koşma eylemini durduramamışlar ve hatta üçüncü kuşak tüm varlıklarını kaybetme durumuna düşmüşlerdir. Tabii ki bu düşüşte değişen ekonomik koşulların, Rumların girişimciliğinin ve İngiliz idaresinin büyük etkisi olmuştur. Yelkenli gemiler yerine uzak denizlere açılabilen büyük gemiler satın alan Rumlar, gemiciliği ve ticareti Türklerin elinden almışlar; Avrupa mallarına olan ilgi, ticaretin yüzünü Anadolu’dan Avrupa’ya döndürmüş, böylece Kıbrıslı Türkler denizden ve gemicilikten gittikçe uzaklaşmışlardır.

Öyle ki İkinci Dünya savaşı ile birlikte Kıbrıslı Türklerin Anadolu’daki akrabaları ile olan bağları tümden kesilmiş, birbirlerini tanıyamaz olmuşlardır.

Girne’nin en büyük gemicileri ve tüccarları yine Türklerdi. Ancak şunu söylemek gerekir ki: Girne kasabasında ve Girne’nin denizlerinde Türkler varlıklarını her zaman korumuşlardır. Özellikle Hikmet Afif Mapolar’ın romanları sayesinde deniz ve sosyal yaşam bütünlüğünü ebedileştirmiştir.

Girne'den Lefkoşa'ya Uzanan Yol

Mapolar, Girne'deki öğretmenler ile sanat çevresi ve kültür derneklerinden (anılarında Girne Akademi Tiyatrosundan söz ediyor) aldığı edebiyat sevgisi sayesinde ilk öykülerini ve de tiyatro eserlerini yazıyor.

Masum Millet gazetesindeki yazarlık görevi ve Embros dergisinde ilk öykülerinin yayımlanması Mapolar'ı "edebiyat ve yazarlık dünyasının" içine çekmiş ve muhtemelen 1943 yılında Lefkoşa'da hem bir gazeteci, hem bir yazar olarak yaşamaya başlamıştır.

Anılarında söz etmemesine rağmen, avukat Jon Rifat beyin yazıhanesinde "avukat katibi" olarak çalışmaya başlamıştır. Avukat katipliği 1980'li yıllara kadar Kıbrıs'taki en saygın mesleklerden birisiydi. Avukatların daktilo işleri yanında vatandaşların yazı, başvuru, tapu, senet vs. gibi belge ve başvurularını yürüten katipler vatandaşların ve özellikle okuma yazmanın az bulunduğu dönemde köylülerin en büyük yardımcılarıydı.

Çığ'daki hikayeleri ve Toprak Aşkı öyküsüyle iyice ünlenen Mapolar 1945 yılında çıkan Ocak dergisinin yazarları arasında buluyor kendisini. Bu dönemdeki yazıları daha çok fikir ağırlıklıdır ve derginin genel yapısına uygundur. Mapolar esas edebi liderliğini Çardak içerisinde kazanacaktır. Fakat burada Ergenekon kitap kulübünden söze etmek gerekir. Türkiye'de Halk Partisi döneminde yayımlanan klasik fikir ve edebiyat eserleri Kıbrıs'a gönderiliyor.

Mapolar KATAK ve OCAK döneminde hem bir gazeteci, hem bir yazar ve de bu kitapların en büyük müdavimi ve kitapları köylere kadar ulaştıran bir "halk eğitmenidir". Okuma tutkusu ve yazarlıkla birleşince bu kitap sevgisi onu Çardak'a ve Kitap Sarayı'na kadar götürmüş, yazarlık ve kitapçılık yaşamının ana uğraşı halini almıştır.

Edebiyattaki Toplumsal Duruşu

Ta ilk yapıtlarından başlayarak kahramanlarını Girne'de yaşayan gerçek kişiler arasından seçmesi Mapolar'ın edebi duruşunu açıkça ortaya koyuyor. Edebiyat bir yalanlar topluluğu değildir. Toprak Aşkı'nda yeğenim dediği Kambur Hasan'ı açıkça eleştirmesi onun açık sözlülüğünün ve yazarken parmağının arkasına saklanmaya ihtiyacı olmadığını bir göstergesidir. Gıneli balıkçılar kadar ve hatta ağırlıklı olarak zengin, soylu ve kimsenin yanlarından geçmeye cesaret edemediği Kazafanalı Fehim Efendi ve oğlu Mehmet Ali Bey, Gıneli Hacı Zeki Efendi, Sami beyin kızı Ülviye hanımın oğulları Galip ve Fuat onun hedefi değil fakat kahramanları olmuşlardır.

Genç yaşta muhabirliğe başlayan Mapolar, Masum Millet'teki daha ilk haberinde -1937-38 olsa gerek- bu açıklığının ve gerçekçiliğinin kurbanı olmasına ramak kalmıştır. Önemli olan bu değil, yıllar sonra bu olayı kendisinin Kıbrıs Güncesi'nde yorumlayış biçimidir:

"Habersizlikten mi, konu kithğından mı pek kestiremeyeceğim ama bir gün (Gıneli) Hacı Kurrak'yı işlemeye karar verdim..... Kulüplerde "Hacı Kurrak

muhtarın oğlunu dava etti” dediler.... Alttan girdik, üstten çıktık ve nihayet Hacı Mehmet efendi’ye davasını geri çekirdik. Öyle rahatlamıştım ki. Bundan böyle kimseyi eleştirmeyeceğime kendi kendime söz verdim. Meğer hepsi yalanmış, hepsi boşmuş. Hamurumuz baş kaldırmakla yoğrulmuş. O gün bu gündür haksızlığa dayanamıyor sesimi yükseltiyorum. İster etkili olsun ister olmasın. Görevimi yaptığıma inanıyor ve böylece rahatlıyorum artık.”. işte Mapolar, Kıbrıs Güncesi adlı yayımlanmış anılarında bu şekilde anlatıyor toplumsal duruşunu. (sayfa 22, cilt1).

Edebiyatımıza Yol Gösteren Bir Yazarı

Mapolar’ın edebiyattaki toplumsal duruşunun toplumu anlatma, toplumun sorunlarına ve gerçeklerine ışık tutma amacı olduğunu vurgulamıştık. Daha ilk yazılarında bu duruşu açıkça görmekteyiz. Daha sonra “edebiyat dünyası” içine girdikten ve yazarların “üstadı” olduktan sonra da bu tutumunu aynen sürdürdüğünü görüyoruz. Bir de bunu onun Kıbrıs Türk Edebiyatına bakışı açısından kendi satırları ile görelim.

Çardak dergisinin ekim 1955, 16. Sayısında Edebiyatımızda Kıbrıs temasını ele alan Mapolar, yumuşak bir eleştirel bakışla gidişattan memnun olmadığı sezzisini vererek edebiyatımızın gitmesi gereken yolu gösteriyor, diyor ki:

“Şair var, şiir yok. Hikayeci var, hikâye yok diyeceğim ama, darılmaca yok. Yıllar yılı kalem sallayanlar şiir yazıyor, hikâye yazıyor; hatta roman yazarlar da var, var ama, böyle iri çapta bir şair, hikayeci yok. Romancıyı ele almıyorum, bugün Türkiyemizde bile iri çapta bir romancı yetişmemiş.

Bizde şair var, şiir yok dedim. Gerçekten şiirimiz yok mu? Benim anlamımda şiir yok demek istiyorum, işte bir Adiloğlu. işte bir Baybars, işte bir Yaşım ve bunlar yanında sıralıyabileceğimiz bir yığın isim. Ne yapıyor bunlar? Yazıyorlar, hem de şiir yazıyorlar, hikâye, roman yazıyorlar, sanatın her branşına el atıyorlar, başarılı başarısız eserler veriyorlar; fakat doyurmuyor bizi bu eserler. Aradığımızı bulamıyoruz onların şiir, hikâye, romanlarında.

Şiir yazıyorlar fakat bizi, bizim insanlarımızı, bizim toplumumuzu, bizim hayatımızı, bizim havamızı, renklerimiz bulamıyoruz o şairlerin şiirlerinde. Aştan bahsedilenler, denizi dile getiren, ağaçla konuşanlar, ıstıraplarını yazanlar var ama, bizi yazanlar yok. Daha açık konuşalım, bu şiirlerde Kıbrıs yok, Yeşil Yurt yok!”

Eleştiri yazısına bu şekilde başlayan Mapolar şair ve hikayecilere değiniyor ve hatta,

“Sanatçı özgür olmalı dilediğini yazmalı, fakat bizi, bizim insanlarımızı da dile getirecek bir “yerli sanat” yaratma yolunu tutmalı.” diye söz ediyor. Romancılığımızın ise henüz kendini belli edemediğinden söz ediyor.

Daha sonra edebiyatta “ferdiyetçiliğe” el atıyor ve en sonunda esas görüşlerini ortaya koyuyor:

“Edebiyatımızda Kıbrıs, bu bakımdan eksikliğini hissettirmektedir. Yerli sanatımızı, yabancı sanat tesirlerinden korumak görevi de hiç şüphesiz

sanatçılarımıza düşmektedir. Şiirimizde bu *güne* kadar bu memleketin tek bir türküsünü okuyamadık. Hikâyemizde de aynı. Romana dokunmayacağım, çünkü bizde roman diye bir şey yok.”

Böylece Mapolar, edebiyattaki esas duruşunu, ki kendisi ta baştan beri bu tutumu sergiliyordu, gençlere örnek olacak bir “üstat” olarak ortaya koyarak “yol göstericilik” görevini sürdürüyor. Onun duruşu; Kıbrıs insanını ve halkını kendi konularını edebiyata yansıtmaya noktasındadır. Edebiyatçının esas görevi de Mapolar’a göre, bu olmalıdır. Kendi eserlerini daha yakından inceleyerek Mapoların bu edebi kişilik ve duruşunu daha yakından görebileceğiz.

Konularını Halktan Seçen ve Halk İçin Yazan Bir Yazardı

Kıbrıs Türk Edebiyatı’nı tarihsel olarak incelediğimiz zaman Divan edebiyatının sadece yüksek tabaka ve tekke- medrese erbabı için yazılmış olduğunu görüyoruz. Bizde de yazarlar ağıdalı bir Osmanlıca dil kullanmayı 1945’li yıllara kadar sürdürürken Ocak dergisindeki yazarları incelediğimiz zaman henüz bu “halk için” yazma anlayışının gelişmediğini görüyoruz. Mapolar ise bu dönemde “halk için” yazan bir ilk yazar olma şerefini eline almıştır. Onu gören diğer yazarlar ister şiirde ister öyküde temiz Türkçeyi kullanmaya başlamışlardır.

Konularını halkın kendi özünden seçmiş bir yazar olarak Mapolar’ın toplumculuğu ve realizmi edebiyata ilk getiren bir yazar olduğunu belirtmiştik. Halk ve halkın kültürü, yaşamı, efsaneleri, aşkları ve inançları onun için bitmez tükenmez bir hazine olmuştur.

Öykücülüğü ile başlayan bu halka yönelik yaşamı boyunca sürmüş, romanlarında yerel kültür açıkça işlenmiş, daha sonraki İstiklal ve Kıbrıs Postası gazetelerindeki roman tefrikalarında halktan gelen kültürel zenginliği hep kullanmıştır.

Çardak, Edebiyatımızın Serveti Fünunudur

Sırası gelmişken Çardak dergisi konusunda azıcık durmak gerekiyor. Ocak dergisi klasik aydınların, hatta KATAK’çıların bir fikir dergisidir. Oysa Çardak genç, yenilikçi, eski bağ ve geleneklerinden kopmuş genç edebiyatçıların dergisidir. Ve de başlarında üstatları Hikmet Afif Mapolar vardır. Bu nedenle Çardak, Kıbrıslı yazarların toplandığı bir “Servet-i Fünun”dur. Genç yazarlar, aydınlar, edebiyat severler, köy öğretmenleri ve Türkiye’deki edebiyatçıları izleyenler bu dergide toplanmışlardır. Çardak, Mapoların önderliğinde Kıbrıs Türk edebiyatındaki uyanışın ve varoluşun simgesidir.

Yazarları arasında eskilerden çok yeni adları görmemiz Kıbrıs Türk edebiyatındaki atılımın habercisidir. Kendi kitabevi kitap Sarayını kuran Mapolar arkasından böyle bir sanat dergisinin eksikliğini hissederek Çardak’ı kurmuştur. Derginin künyesinde “Sahibi ve Neşriyatı İdare Eden: Hikmet Afif Mapolar’dır. Derginin adresi Mecidiye sokak 4 olarak gözükmüyor. Yani Ergenekon kitap kulübünün aynı sokağında 6A numarada bulunuyordu”.

Çardak ve başta bizzat Mapolar olmak üzere, Türkiye'deki yazar ve yayımcılar ve halktan büyük ilgi ve saygı görmüş; Çardak dergisi ve Çardak yayınları, Kıbrıs Türk Halkı için bir daha hiçbir dergi ve yazara nasip olmayacak ölçüde ilgi görmüş ve satmıştır.

Edebiyatı Kendisi İçin Tek Uğraş Olarak Seçmiştir

Mapolar, edebiyatı kendisi için tek uğraş olarak seçmiş ve ömrünü Kıbrıs Türk Edebiyatını kurmak, geliştirmek ve varetmek doğrultusunda harcamış bir yazardır.

Yoktan bir Kıbrıs Türk edebiyatı yaratmaya çalışan Mapolar neden bu yolu seçmiştir? Onu buna zorlayan neydi? Aslında bu ve bunun gibi soruların yanıtlarını vermek kolay olmasa gerek. Çünkü neden Mapolar ısrarla edebiyatı seçmiş ve tüm ömrünü buna hasretmiş ve servetini bu amaç doğrultusunda harcamıştır.

Edebi Eserlerine Bakış

Yukarıda söylediğimiz edebi kişiliği, halkını anlatma, daha doğrusu Kıbrıslı bir yazar olma tutkusunu, onun eserlerindeki deniz tutkusunu ve Afrodit mitolojisinin eserlerine yansımaları inceleyerek anlamaya çalışalım.

Deniz Tutkusu, Afrodit Kültü ve Mapolar

Hikmet Afif Mapolar yazılarında sadece Girne'yi ve Gireli balıkçıların yaşantılarını anlatmakla kalmamış, "Akdeniz ve Afrodit" ile "deniz ve kadın" arasındaki bağlantıyı sürekli olarak vurgulamıştır. Mapolar'ı, "Mapolar" yapan temel karakteristik onun roman ve öykülerinin "Afrodit" temeli üzerine bina edilmiş olmasıdır. Mapolar'a göre Afrodit kültü Kıbrıs ile bütünleşmiş, Afrodit sayesinde Kıbrıs hep bir aşk adası olmuştur. Kıbrıs'ta her kadın bir Afrodit'tir, Afrodit'in kendisidir. Afrodit miti sayesinde Kıbrıs'ta aşklar daha bir başka, daha bir coşkuludur.

Romanlarının kahramanı olan kadınlar onun gözünde "Afroditeleşir". Özellikle de sarışın, aşk tutkunu, erkekleri peşinden koşurtmasını seven bir İngiliz dilberisi ise. Böyle kadınlar hep "Afrodit gibi" denizden çıkmışlar, "Afrodit'in yeniden doğmuş timsalleridirler. Aşk tutkunu Gireli çapkın erkekler onların peşinde bir pervanedir, onların esiridir. Mapolar'ı okuyunca insanın haykırması gelir: Hayır! Afrodit'in doğduğu yer Baf kırıları değil burasıdır. Mapolar'ın "Yeni Afroditler", ya da "Afrodit'in Piçisi" dediği aşkın simgesi kadınların doğduğu yer Girne'dir.

Mapolar'la ilgili ikinci bir husus daha vardır. Braudel bile Akdeniz'i kültürlerin bulunduğu bir coğrafya olarak görür. Oysa Mapolar'a göre Akdeniz, bir coğrafya değil kendi varlığını tamamlayan ve kimliğini oluşturan bir parçadır. Akdeniz kimliği etkileyen bir faktör değil, kimliğin kendisidir. Akdeniz olmadan

“Akdenizli insanın” varolması mümkün değildir. Bu şekilde düşünüldüğü takdirde Mapolar’ı ve eserlerini anlamak mümkün olacaktır.

Mapolar’ın *Beyaz Gül* adlı romanı böyle bir “recreatif Afrodit” teması üzerine kurulmuştur. *Beyaz Gül* romanını diğer adı *Bir Akdeniz Masalı*’dır.

Beyaz Gül’de Mapolar, ihtiyar balıkçının denizde gördüğü silueti böyle tarif etmekle başlıyor:

“*Bu Afrodit’in doğuşu değildi. Güneş ışıklarını Akdeniz köpüklerine vurmıştu ama, köpüklerdeki beyaz kaynaşmalar hiç de Afrodit’e benzemiyordu.*”

Sonra onu denizden sandala çekerken: “*Bu yeni bir Afroditin doğuşudur*” demekten kendini alamıyor, ama daha sonra bunun bir hayal değil de gerçek olduğunu görünce; “*Bu Afrodit’in piçi olmalıydı*” demekten kendini alamıyor ve daha sonrasını şöylece anlatıyor: “*Kız ahtapot gibi ihtiyar adama sarılmıştı. Zavallı balıkçı birdenbire gençliğini, toyluğunu hatırladı.*” Ve kendi kendine söylenmeye devam etti: “*Dedim ya bu Afrodit’in piçi. Belki de yeni doğuşu, ikinci defa dünyamıza gelişi. Ya gerçekten bu Afrodit’in yeniden doğuşu ya da piçiyse?*”

Mapolar, ‘Beyaz Gül’ romanına neden ‘Bir Akdeniz Masalı’ demiştir. Çünkü bu yıllarda Girne’de her balıkçı, her çapkın Türk erkeği böyle bir masalı yaşamış, aşk çılgını, erkeğin evli olup olmadığına bakmadan Afrodit kadar güzel bir İngiliz dilberine ölesiye aşık olmuştur. Mapolar böyle aşkların ortasında yer almak bir yana balıkçılardan dinlediği maceralı avlanmalar yanında aşk masallarını da kendine özgü anlatım biçimi ile yazmıştır.

Mapolar’ın denizle ilgili ilk öyküleri *Kahve Fincanındaki Aşk* adlı kitabında yer alır. 9 öykünün yer aldığı kitabın hepsi Girne ile bağlantılı, 2’si doğrudan balıkçılarla ilintili.

‘*Ahtapot Avı*’ adlı öyküsü, o kadar etkili ve sürükleyici ki E. Hemingway’in “İhtiyar Adam ve Deniz” adlı öyküsünü aratmıyor. Mapolar, Ahtapot Avı konusunu o kadar çok sevmiş ki yıllar sonra Kıbrıs Postası gazetesinde, diğer roman ve öyküleriyle birlikte 2 yeni Ahtapot Avı öyküsü daha yazıyor ki hepsi birbirinden heyecanlı ve sürükleyici. Ahtapot nedir? Bunu bilmeden bu öyküleri anlama olanağı yoktur: Ahtapot, uzun kolları ile bilinen bir yumuşakça deniz hayvanıdır ve özellikle Rum meyhanelerinde turşusu, haşlanmış, kızartması konyanın ve şarabın yanında meze olarak sunulur. İşte 1940’lı yıllarda bu deniz hayvanlarını avlayan Girne’nin korkusuz balıkçılarıydı. Gece karanlığında denize dalan balıkçılar vücutlarına yapışan ahtapotlarla su yüzüne çıkarlardı. Onların bu macerasını Mapolar büyük bir coşku ile anlatarak korkusuz avcılarını ölümsüzleştiriyor. Ahtapot Avı’nda Mapolar’ın kaleme aldığı, denize dalıp da bir türlü su yüzüne çıkamayan ve tam yaşamından umut kesilmişken bedenine yapışan iki ahtapotla su yüzüne çıkan balıkçının öyküsü hala daha, okunmaya değer. Ahtapot avcılığı Mapolar’ı o kadar etkilemiş ki bu temayı defa defa yazmaktan kendini alamamış.

"Diğer öykü, "Beyaz Yelkenlide Dinlediklerim" şöyle başlıyor:

"Afrodit'in adası, sayısız aşk hikayeleriyle dolu bir adadır. Ben bu adanın bu güne kadar birçok hikayelerini dinledim. Fakat beyaz bir yelkenlide dinlediğim bu hikaye kadar akla hayale gelmeyen bir hikaye dinlemedim." Beyaz bir yelkenlide balıkçılarla avlanmaya çıkan Mapolar'a şu hikaye anlatılıyor. Aslan ile seyreden denizciler bir akşam birdenbire beliren çok güçlü bir ışığın içinde dünyalar güzeli bir kız görüyor. Yemin ederek anlattıkları bu mucizeye kimse inanmıyor, Mapolar'dan başka. Mapolar'ın gösterdiği Afrodit resmini onaylayan denizcileri herkes alaya alırken o, herkesi Püsküllü Sahili'ne çağırıyor ve yeniden beliren gözleri kör edici ışık huzmesinin içinde görünüp kaybolan Afrodit'i herkese gösteriyor. O akşamdan sonra delikanlılar bu güzeli yakalamak için çaba harcıyorlar ama o, bir daha görünmüyor. Öykünün sonunu Mapolar şu sözlerle bitiriyor: "Bu, yalnız muhayyel bir Akdeniz köyünün dedeleri tarafından anlatılan bir Akdeniz masalıydı".

Gerçekten denizcilere ait bu tür hikayeler her Akdeniz kasabasında anlatılmaktadır. Ben de çocukluğumda denizcilerin gördüklerini iddia ettikleri "deniz kızı" masallarını çok dinlemişimdir.

Mapolar'ın ikinci 'Ahtapot Avı' öyküsü yıllar sonra 1984'te Kıbrıs Postası gazetesinde yayımlanmıştır. En az birincisi kadar ilginç ve heyecanlı olan bu öykü şöyle başlar:

".....ve sıralandı geminin aslanları. Şenlik vardı denizde sanki. Herkes cümbüşe hazırlanıyordu sanki. Vuruş o vuruştü kalplerindeki. Ne aşağı, ne bir yukarı. Kalpler birer saat gibi aynı vuruşla çarpıyor, kimse heyecan duymuyordu. Ve kalabalık bir dalış oldu. Kunduz Selim en önde atlamıştı. Güveniyordu kendine. Denizin dibinde uzun boylu kalabildiği için kunduz derlerdi ona.

Dipte boğuşma başladı. Ahtapotlar kayalara çarpıyor, hayli bir dönüş yaparak denizcilerin üzerine yapıyorlardı. Alt alta üst üste yaşam savaşı başlamıştı diplerde. Kumlar durgunlaşmıştı ama denizdeki dalgalar kaynaşarak akıyordu. Kaygan toprak gibiydi denizin dibi. Ve aynasıydı ovaların denizin kumları, dalgaları. Ahtapotlar mağaralara saklandıkları için kolaylıkla yakalanıyorlardı. Kimi denizcilerin bacaklarından kanlar fışkırdığı halde, kimse göremiyordu bu kan denizini."

Mapolar, ister öyküyü dinlemiş, ister bizzat yaşamış olsun usta bir anlatım tekniğiyle yazıyor ve okuyucuya balıkçıların macerasını aynen yaşıyor. Öyküye devam edelim:

"Dalgalar silip süpürüyordu kanları ve kumlar dolduruyordu açılan yaraları. Sızı, acı duymuyordu tekne tayfaları. Baygınlık geçirmiyorlardı. Çoğu kez böyle olurdu ama gemiye çıktıktan sonra başlardı felaket.

Avını yakalayan denizin yüzüne çıkıyor, oradan da gemiye çekiliyordu. Tahta teknenin içi dolup taşmıştı ahtapotla. İrili ufaklı havvanlardı bunlar. İnsan surlarına yapışan avlar oldukça okkalıydı. Talih gülmüştü onlara bu gece."

Anlamışsınız ki ahtapot avı heyecanlı olduğu kadar tehlikeli ve de risklidir. İşte bu öyküde de öyle. Mapolar'ın bir romanına adını veren gemici Potuk yaman bir gençtir. Şantöz Pembe onun dostu (aftosu) idi. Romanın adı da zaten "Potuk'un Pembesi"dir. (Potuk'un Pembesi romanı, 1984'te Kıbrıs Postası'nda yayımlanmıştır.) Öyküye devam edelim:

"Kuşabbi ile Kondo'ndan bir ses de yoktu. Uzanıp uzanıp denizin dibine bakıyordu tayfalar ama bir şey göremiyorlardı. Gördükleri yalnız dalgaların köpürerek dipile yüzü karıştırdığıydı. Lüks lambalarını tuttular derinliklere karşı. O zaman görebildiler Kuşabbi ile Kondo'ya boğuşuyorlardı denizin dibinde..... Kürek kan gölü haline gelmişti. Denizaltı rüzgâr arada bir denizin dibini temizliyor ve bir mavilik aydınlığı basıyordu. Ses veriyorlardı fakat ses alamıyorlardı.

"Felek utansın" diye düşündü Potuk. Bir unutulmuşluğa kapılmıştı. Kuşabbi'yi kaybetme korkusu...

Kondo'ya Selim göründü dalgaların üstünde, denize güle güle bakıyor ve gemiye yaklaşıyordu. Gene güçlü, gene kuvvetliydi. Kaptan köprüsüne yakın bir yerden çektiler onu. Potuk üzerine sorıldı. Ahtapotun en büyüğünü yakalamıştı Kondo.

"Salih'i görmedin mi" diye seslendi.

Sevinir gibi oldu Hasan. Tam umudu kestiği bir sırada capcanlı Salih'i karşısında gördü, heyecanla titriyordu. Fakat görüşmelerde yoktu Kuşabbi. Ve alabildiğine karanlık bastırıyor, yer yer ışıklar belirir gibi oluyordu. Neredeyse şafak sökecekti. Öbek öbek ışık belirtileri vardı.

"Davranın geliyorum" diye bir ses geldi kayalıkların üzerinden.

Gözlerini elleriyle kendine Potuk ve uzaklara, çok uzaklara baktı...

Denizde bir çalkantı oldu. Kulaç kulaç dalgaları yarıyordu birisi. Kim olabilir? Salih'ti herhalde bu. Rahatlar gibi oldu. Yüzü güldü."

"Sen misin Salih?" diye bağırdı. Yanıt yoktu. Dal gibi bir el vuruyordu dalgalara. Ve tutamadı kendini Potuk.

"O gittiyse nerede kalırdı bu dünyamız?" diye göz yaşlarını sildi.

Kondo'ya Selim bağırtıyordu.

"Odur be vallahi odur. Kulaç atmasından tanıdım onu. Bu Kuşabbi'nin kulacı görüyor musun? Kurbağa gibi iniyor dalgalara."

.....
Önce sandala yapıştı ve düştü sandalın içine. Ölmüştü, bitmişti. Sandala atladı Potuk. Baygın yatıyordu kardaşı. Kalbini dinledi, nefes nefese çarpıyordu. O sarı yüzde renk yoktu. Çakıl gibiydi, taş parçası gibiydi. Kimildamiyordu hiçbir yeri. Gemiye çektiler onu. Güneş bir kar parçası gibi yükseldi ve Salih'in yüzüne düştü. Güneş bile gideremedi Kuşabbi'nin renksizliğini. Oğuşturuyordu kollarını Kaptan Kakkari. Ve büyüyen gözlerle baktı Salih'in kollarına, sırtına.

"Bir değil iki ahtapot be!"

Tabii ki Kuşabbi'yi hastahaneye kaldırdılar. 1940'lı yıllarda Girne'nin küçük hastanesinin başdoktoru ve başhemşiresi de İngilizdi. Mis Harrison

hastahaneye geldi. Başhemşireden önce Madam Polikseni sordu. (Polikseni aslında hemşireye takılan bir lakaptır ve “çok kocalı” demektir):

-Bir şey mi sormak istiyorsun?

-7. Koğuştta yatan bir denizci var. Ağır ahtapot yarası aldı. Onun durumunu öğrenmek istiyorum.

-Biliyoruz, biliyoruz. Hastanız ağır. 48 saati görmeden bir şey söyleyemeyiz.

Burada şu açıklamayı da yapmalıyım: Kimdir bu Madam Harrison? Harrison, balıkçı Salih'e yani Kuşabbi'ye aşık olan Girne kaymakamının karısıdır. Hastahane koridorunda kendi kendine konuşan Salih şöyle düşünürdü.

“Denizi seveceksin, denizde öleceksin ha? Mezar oldu sana deniz Kuşabbi. Bundan sonra yaşasan da yaşamasan da neye yarar? Kan mı kaldı sende? Erkeklik mi kaldı? Kadın ve deniz ha? Deniz kadın gibidir ha? Doğru söylemişsin kadın deniz gibidir ve son oyununu oynamıştır sana”.

Salih denizi unutmuştu ama deniz Salih'i unutmamıştı. Kuşabbi'li deniz bir başka denizdi. Gemiciler de söylüyordu bunu. Hepsi de küs gibiydiler denize. Öfke taşıyorlardı yüreklerinde ve lanetliyorlardı denizi.”

Ahtapot Avı, Mapolar'm en çok sevdiği ve en güzel masalını oluşturan bir hikayeler dizinidir. Heyecan katarak yazdığı bu öyküler aynı zamanda birer aşk masalıdır da. Zaten aşksız bir denizi tasavvur etmek onun için de olanaksızdır.

Mapoların en güzel hikayeleri deniz ve balıkçılar ve de denizden çıktığım iddia ettiği “Afrodit” gibi kadınlar üzerinedir. Anlamışsınız ki bu Afrodit benzeri kadınlar genellikle Girne'yi işgal etmiş olan İngiliz güzelleridir.

'Şantöz' adlı romanın Kıbrıs Postası gazetesinde tefrika edilmeye başlaması dolayısıyla 26 Ekim 1982'de gazetenin birinci sayısında Mapolar'la yapılan söyleşide yazar, şu bilgileri veriyor:

“Şantöz, unutulmak üzere olan bir devri canlılığıyla yaşatmak için kaleme alınmış bir roman. Şantöz'deki insanların çoğunluğuyla bir arada bulundum ve onların son yıllarını, onlarla birlikte yaşadım.....”

Bu romanda “Akdeniz” ile ilgili pek az bulguya rastlansa da romanın, Potugun Pembesi ve Günah Cenneti romanlarıyla bütünlüleyici yönleri bulunuyor.

Mapolar'm İstiklal Gazetesinde Tefrika Edilen Romanlarında, Akdeniz ve Afrodit

'Mermer Kadın'. Mapolar'm İstiklal gazetesinde 18 Aralık 1949'dan başlayarak tefrika edilen en önemli romanlarından biridir. Ancak öncelikle Mapolar'm kişiliği hakkında birkaç söz daha söylemeliyiz. O, sadece bir yazar değil aynı zamanda politik duruşu olan bir aydın olduğu için yenilikçi ve muhalif gazetelerde daima boy göstermiş siyasi ve toplumsal konularda da makaleler yayımlamıştır. Daha önce belirttiğimiz Kıbrıs Postası'nı da bu şekilde değerlendirmiştir. Fakat onun ilk muhalif duruşunun gazetesi İstiklal'dir.

'Mermer Kadın' romanı şöyle başlar:

“Burası Afrodit’in adasıdır. Kralların taç giydiği, birçok istilaların geçtiği efsaneler diyarındır. Fakat yine burası, Afrodit’in adası; bir aşk ve şarap memleketidir.

Afrodit, bu altın kumsallarda, beyaz köpüklü sulara yıkanır; bu yerde sevdi, sevildi ve efsaneleşti.

Girne; Afrodit’in adasının ılık bir sahil kasabasıdır. Afrodit’in altın saçlarının tıraşı olan Akdeniz köpükleri, asırlar sonra yeni bir aşk hikâyesinin sahnesi olmuştur.

Bir gün bu beyaz köpüklü altın sahillerde yeni bir Venüs doğmuş, uzak iklimlerden kopan bir gül, bu aşk ve efsaneler diyarında Venüsleşmiş ve bu altın kumlarda unutulmaz bir aşk ve heyecan hikâyesi yaratmıştır.

Doğudan gelen ılık bir akşam rüzgârının sürüklediği dalgalar, Girne kalesinin surlarını dövüyor ve Girne, bu ılık gecesinde yıldız yağmuruna tutulmuş bir kandil gibi yanıyordu.”

Mermer Kadın romanı, dul İngiliz kadını Scarlet ile İhsan’ın aşkını anlatan, o dönemin “aşk, mutsuzluk ve kader” konusunu anlatan ve Girne’nin sosyal ve morfolojik yapısı üzerine oturtulmuş bir romandır.

Mapolar her Girmeli gibi doğup büyüdüğü bu kasabaya aşıktır. Daha sonra Güzel Girne’yi tanıtmayı şöyle sürdürüyor:

“Girne, Akdenizin bir sahil kasabasıdır. Dağları, denizleri, portakal bahçeleriyle bir kasaba. Londra’lı misafirlerin sayfiye yeri olan Girne, tarihi eserleriyle de tanınmış bir kasabadır.”

Aşık olan İhsan’ın duygularını şöyle anlatıyor:

“Yine kendi kendine soruyordu: “Aşk, nasıl doğar?” Yıllardır, asırlardır rengini kaybetmeyen bu kuvvet hiçbir şeyden kaybetmiyordu. Bu arada İhsan’ın içi geceler kadar sessizdi. Sanki her şeyi karanlıklar örtmüş, dünyasını göremeyecek bir hale gelmişti.”

Mapolar romanlarında Kıbrıs’ın mitolojisinden ve efsanelerinden büyük ölçüde yararlanmasın bilmiş bir yazardır. Romanın önemli bölümlerinden biri, iki sevgilinin St. Hilarion kalesini ziyaretleri ve İhsan’ın Kraliçe efsanesini Scarlet’e anlatmasıdır.

“St. Hilarion kalesine doğru atbaşı yol aldılar. (Yani at üstünde ve yanyana)

.....(Kaleyi gezerken)

İhsan Scarlet’in karşısında çılgına dönmüştü, ne diyeceğini, ne yapacağını bilmiyordu, “Scarlet” diye kekeledi. Scarlet tok sesiyle İhsan’a emretti:

-Beni takip et!

İhsan yerinden doğrularak Scarlet’i takip etti. “Kraliçe Penceresi’ne” doğru yürüdüler. Scarlet biraz sükûn bulmuştu. İhsan :

-İşte burası, dedi, “Kraliçe Penceresi”. Biraz daha yürüdükten sonra :

-Burası da “Kraliçe Odası” diye sözünü tamamlayabildi. Scarlet daha sakin sordu :

-Ne diye bu ismi vermişler ?

-Kraliçelerden birisi buradan kendisini atmak suretiyle intihar etmiş de, galiba ondan. Scarlet soğuk bir sesle sordu :

-Aşk yüzünden mi?

İhsan buralarını çok iyi tanyordu. St. Hilarion Kalesi hakkında bazı kitaplar okumuştur. Scarlet'in suâline bir tarih kitabında okuduğu ve şimdi de hatırlayarak bildiği bir hikâyeyi anlatarak cevap verdi:

-Venedik hanedanlarından güzel bir prenses, uzun bir hastalıktan sonra Kıbrıs'a gelmiş, kraliçeye misafir olmuş. Onsekiz yaşındaki prenses, günler geçtikçe, kalbinde bir erkeğe karşı bir aşkın kanatlandığını hissetmeye başlamış. Bu adam genç kralmış. Prensese günlerce krala kalbini açmayı düşünmüş, fakat buna bir türlü muvaffak olamamış. Krala yaklaştıkça, kral onun misafirliğine hürmeten, onunla alakadar olmuş, ona hürmet göstermiş. İlk aşkın tecrübesizliğinden cesaret alan prenses, kralın ona karşı gösterdiği alakanın bir aşk olduğuna inanarak aşkını krala kati suretle söylemeye karar vermiş. Bir gün mermer havuzlardan birisinde yıkanırken, kral ona yaklaşmış, güzel vücudunun ahenkli duruşuyla suların çıkarak, ıslak vücudunu mermerlere bırakan genç prenses aşkını krala söylemiş. Kral prensese yine iltifatla mukabele etmiş. Kraliçe, kocasının hareketini bu pencereden seyretiliyormuş. Kral bu sırada prensesin ilk aşkını orada dudaklarından bir çiçek gibi koklamış. Prensese ıslak vücuduyla kralın boynuna sarılmış, kralın dudaklarıyla prensesin dudakları gayri ihtiyari birleşmişler. Genç kız yaralı bir kuş gibi çırpınıyormuş. Bu anda korkunç bir çığlık işitilmiş, bu çığlığa müteakip kraliçe kendini bu pencereden atarak intihar etmiş. Scarlet'in bu aşk hikâyesi karşısında dudakları birkaç defa birleşerek ayrıldı. Sonra İhsan'a daha ciddi bakarak:

-Güzel bir aşk hikâyesi, dedi.

İhsan yakıcı gözlerle Scarlet'e baktı:

-Aşk, o bir rüyadır Miss Scarlet. Bu rüyayı görebilenlere ne mutlu."

Kıbrıs mitolojisini çok iyi bilen Mapolar, İhsan ve Scarlet'in aşkları çerçevesinde Pafos kasabasında, Afroditin bembeyaz deniz köpüklerinden doğuşunu ve yıkandığı Afrodit Hamamı'nı gezdirmeyi ihmal etmiyor. Böylece çağdaş bir Afrodit efsanesi yaratıyor:

"Deniz ilahı, Neptün tarafından çevrelenen Kıbrıs'ı bağına bastı. Güzelliği ile ün salmış altın saçlı Venüs'ü terennüm ediyorum. Tatlı tatlı esen zefir rüzgârı yumuşak köpükler içinde onu yırtarak mırıldanan dalgalar üzerinde, o münbit sahile bıraktı". Homer Afrodit'e yazdığı bir mersiyede bunları terennüm ediyor Scarlet. İşte "o münbit sahil" dediği yer de burasıdır."

İki aşkın Afrodit'in gezdiği denizlerde ve topraklarda yaptığı geziintiyi Mapolardan dinlemeye devam edelim.

Scarlet :

-Anlat, İhsan diyor, aşkın felsefesini yaparak bana Afrodit'in aşk hikâyesini anlat, Afrodit dünyadaki insanların en mesududur.

İhsan:

-Afrodit bu altın kumlarda, beyaz köpüklü sularında doğdu, buralarda yıkandı, bu yerde sevdi, sevildi ve efsaneleşti.

Kumlarda yürüyorlar ve İhsan anlatıyor :
burası Afrodit'in "Aşk Çeşmesi" burası da Afrodit'in altın saçlarının tarağı olan bu dalgalar şehvet ve ihtiras içinde çırpınıp, kalbinin heyecanını tatmin ettiği yerlerdir. Bugün bu beyaz köpüklü, altın sahillerde yeni bir Venüs doğmuş, uzak iklimlerden koparılan bir gül, bu aşk ve efsaneler diyarında Venüsleşmiş ve bu altın kumlarda unutulmaz yeni bir aşk ve heyecan hikayesi yaratmıştır.

Scarlet:

-Madem ki bir gün gelmiş ve ben bu yeni Venüs, Afrodit'in hamamlarında yıkanabilmişim demek ki, yeni bir deniz ilâhının da doğduğuna artık şüphe etmememiz lazımdır.

Genç kadın kumlarda çırpıyor, ve bir yılan gibi kıvrılarak İhsan'dan uzaklaşmak istiyordu...

Scarlet kumlarda doğruldu. İhsanın önünde Afrodit'in yeni bir heykeli dikilmiş gibi kıvrılarak durdu. Genç adamı çıldırtmak istiyordu."

Zannederim, Mapolar'ın bu eseri şimdiye kadar Akdeniz ülkelerinde ve Kıbrıs'ta yazılmış Afrodit mitini yeniden yaşatan en güzel bir roman olarak bugün bile ilgi ile okunabilecek bir aşk romam düzeyindedir.

'*Aşk Vadisi*', romanı, İstiklâl Gazetesi'nde 14 Şubat 1950 - 20 Mayıs 1950 tarihleri arasında haftalık olarak yayınlanmış, Hikmet Afif Mapolar'ın bu gazetedeki ikinci romamdır. Romanı ilginç yapan Deniz Köyü'nde meyhane işleten yaşlı Barba Nikola ve kızı Eliza'dan bahsetmesidir.

'*Günâh Cenneti*' romanı İstiklâl Gazetesi'nde Mapolar'ın son olarak yayınlanmış Beyrut ve Kıbrıs Ada'sında geçen bir eseridir. Olay 1935-55 yılları arasında yaşanmış olmalıdır.

Roman kahramanı Feride, Beyrut'ta doğup büyümüş, annesi hasta, babası tarafından terkedilen bir dansözdür. Talihsiz Kız kadın tüccarların ağına düşmüş ve Kıbrıs Adası'na kadar gönderilmiştir. Kıbrıs'ta da kendini "Günâh Cenneti"nde bulmuş, zaman zaman bu hayattan nefret etmekle birlikte arzularına karşı iradesini kullanamadığı için bir türlü bu yoldan dönememiştir. Aşkta hep uzak durmaya çalışan Feride, duygularına değil çıkarlarına uygun davranmaya özen göstermiştir.

Tanıştığı erkekler, başta karaktersiz ihtiyar denizci Joan, ona hep "*Tıpkı bir Venüs, hatta Venüs'ten de çok daha güzel*" olarak bulmalarına rağmen Feride, Kıbrıs Ada'sını "*Aşkı, kuru bir pınarın susuzluğu kadar az olan bu memlekette, Venüs'ün yaşadığından da şüpheleniyorum.*" olarak görür ve;

"Bana Afrodit'in Ada'sı için çok güzel hikâyeler anlatmışlardı. Fakat ben bu adada bunların bir tekine bile rastlamadım." Demektedir.

Feride, Kıbrıs'a ayak bastığında kendi kendine;

“Venüsün doğduğu ada, bakir hayatımın fuhuşla kaynaşan cehennemi mi olacak.” Diye düşünür.

Girne’de Dome Hotel’e yerleşen Feride için Afrodit’in adası hakikaten çok güzel bir yerdi. Fakat bir zamanlar aşk ilahesinin çılgınlık ve heyecan yarattığı bu topraklarda, dünkü efsanenin sahnelerinden hiçbir şey bulamadığına ve o günleri heyecanı ile yaşayamadığına üzülüyordu.

Birgün onu ihtiyar denizci Joan,

“Benin Venüs’üm “diye çağırır “Afroditin adasında, bu şarap diyarının efsanesine uyarak, içkiyi çok artırdım, adeta su gibi içiyorum” diye mırıldandı.

Feride’nin “Venüs’ün aşksız adası” ismini verdiği Kıbrıs, onun hayalindeki ülkelerin en fakiriydi. Olsa olsa “Venüsün sarayının kölesi” idi ve bunu artık küçümseyiyordu, hatta bu ona neredeyse “gurur veriyor”du.

Ölümünden Sonra Basılan Eserleri

Sadece çağdaşı olan Çardakçılar veya 1974 öncesi yazarları değil bizler gibi yeni kuşak sayılabilecek yazarlar da ondan esinlenmiş ve etkilenmişlerdir. Bir ekol, bir öğretim yeri olmuş, yazar ve aydınların uğrak yeri olmuş, fikir tartışmalarının, edebiyat tartışmalarının yapıldığı ve, Türk ve Kıbrıs edebiyat haberlerinin alınıp verildiği bir kurum olmuştur Mapolar’ın Kitap Sarayı. Ölümünden sonra bu boşluk doldurulamamış, yazarlar ve aydınlar böyle bir kurumun özlemine çekmişlerdir.

Pek çok eseri, romanı gazetelerde tefrika edilmiş, ‘Üçümüz’ ve ‘Köknal’ dışındakiler basılamamıştır.

En önemli eserlerinden Kıbrıs Efsaneleri, ölümünden sonra Harid Fedai tarafından yayına hazırlanarak Galerî Kültür tarafından basılmıştır. Yine iki ciltlik anıları da aynı yayınevi tarafından basılmış olup politik görüş ve anılarının Necati Özkan Vakfı tarafından yayına hazırlandığı haberleri bizleri sevindirmiştir. Ayrıca tefrika romanlarından iki tanesinin (Mermer Kadın ve Potuk’un Pembesi) Samtay Vakfı tarafından ilk defa basılması oldukça sevindiricidir. Çünkü Mapolar’ın her bir eseri, dönemine ışık tutan birer kaynaktır. Efsaneleri, Templos ve Girne yöresinin efsaneleri olarak onun kaleminden mükemmel birer öyküye ve hatta roman konusuna dönüşmüştür. Anılarının özellikle birinci cildi, toplumdaki olayları ve sıradan zannettiğimiz kişileri, örneğin Dellâl Salim, Matbaacı Fikri Girmeli Ressam Sabri ve diğerleri gibi... Ele alarak tüm ayrıntılarıyla anlatmıştır. Mapolar anılarıyla tarih yazmamış fakat edebiyatımızın gelişimine ve toplumsal değişmelere ışık tutarak büyük bir hizmeti ve aydın olma görevini yerine getirmiştir.

Günümüzdeki Girne

“Günah Cenneti”, Mapolar’ın tıpkı “Potuk’un Pembesi” romanı gibi, 30’lu yılların konusudur. O yıllarda Girne İngiliz turistler tarafından yeni keşfedilmiş ve tefecilikten zengin olan Katsellis ve Demostenes Seferis gibi rum girişimciler

Girne'ye lüks oteller açmışlardır. Bu dönemde Girne'de üç-dört tane de İngiliz oteli vardı. Şimdi Mapolar'ın 'Şantöz' romanına konu olan, Evkaf dükkanlarının olduğu yerde bulunan Şantekler'de (çadır gazinolarında) Türk-Rum hayat kadınları ve Arap diyarlarından ya da Anadolu Rum-Ermenilerinden getirtilen Osmanlı Paşa torunlarının çocuklarının ayaklarına paralar serdiği kadınların yerini 1935'li yıllardan 1960'lı yıllara kadar, İngiliz-Fransız dilberleri, Rum meyhanelerinin yerini de İngiliz tipi paplar ve barlar almaya başlamıştı. Barlarda boy gösteren Türk delikanlılar, artık belinde kama taşımıyor, Mapoların gençliğinde olduğu gibi, fötr şapka giyerek çat-pat İngilizcesiyle pistlerde dans ediyor; çok zengin aile çocukları artık fayton yerine otomobili tercih ediyordu. İşte Mapolar Girne'nin bu her iki dönemini de yaşadı. Ancak onun hiç kopmadığı yaşantı, Girmeli balıkçılarla olan dostluğu veengin Mitoloji bilgisiyle olayları, kısmen gerçek, kısmen hayal mahsulu bir kurguyla sanat eseri haline getirmesidir. O'nun kimliği, bir Akdenizli yazar olarak doğmuş, Kıbrıslı Türklerin ilk profesyonel yazarı ve "üstadı" olarak yaşamış ve ölene dek hep bu şekilde kalmış olmasıdır.

Daha 1937 yılında İngilizce Rumca ve Türkçe edebi yazıların yer aldığı dergide "Girne" adlı bir yazı yazan takma adıyla Muzaffer Gökmen, yani Mapolar Girneyi:

"Beşparmak dağlarının altında uzanan zümrüt gibi ovaların eteklerine ve Akdenizin şiir fışıldayan bir bucağına sığınmış, portakal, mandarin bahçeleriyle süslenmiş, tabiatın en güzel zenginliklerini sinesinde saklamış şirin bir kasaba vardır. Hiç şüphesiz bu kasaba Girne'dir" diye tanımlamıştı. Mapolar'a göre Girne'de doğan her aşk evrenseldir. Girne'ye ayak basan her güzel bir Afrodit'tir.

Kıbrıs'ta Girne için söylenen bir tekerleme vardır:

*Girne içine girme
Girersen eğlenme
Eğlenirsen evlenme
Evlenirsen döllenme*

Mapolar Kendini Anlatıyor

Mapolar, Kıbrıs Güncesi adlı anılarında, edebiyatımız olduğu kadar toplumumuz için de önemli bilgiler veriyor. Onu, kitap Sarayı'nda hem sohbet ederken hem de aynı anda daktilosu başında yazarken görenler ne yaptığım bilememiş olabilirlerdi. Ama o, bizlere hem değerli ve düzeyli sanat ürünleri bırakmış hem de anılarıyla sadece toplumu anlatmakla kalmayarak kendi kişiliği hakkında da kendini anlatan bilgileri anılarına eklemiştir. İşte bunlardan "Hainlik Damgası Yiyorum!" adlı bir bölüm daha:

"Temizdim, ulusçuluğumdan kimse şüphe edemezdi ve kimsenin de ulusçuluğuma gölge düşürmesine fırsat veremezdim. Dün de haksızlığa karşıydım, bugün de. Ezileni, ezene yeğleyemezdim. Buna karşı görevim başkaldırmaktı. Bu,

dün de böyle olmuştur, bugün de böyledir ve yaşadığım sürece de böyle olacaktır. Değişen bir şey olmayacak, kimse beni değiştiremeyecektir. Ezen kral bile olsa, kral ezilmelidir, çiğnenmelidir. Karakter meselesi. Bir başkaldırı ruhu belki.

Yalana da dayanmam. Yalana karşı da isyan ederim. Yapmacık ulusçuluğu da sevmem. Göstermelikten yana değil, göstermeliğe karşıyım. Türedi değilim, türedileri sevmem. Sikye ile geçinmem, sikye ile geçinenleri sevmem ve hazmedemem. Karakter meselesi, inanç meselesi. Doğruya doğru, eğriye eğri demesini severim. Haksızlığı tutmam, haksızın başkaldırısına fırsat vermem. Küçüğü büyüğe ezdirmem. Gel gör ki, zamanımız da tam bunun tersine.

Bu tutumuyla insan tez körülenir, tez kötülenir, kolayca lekelenir.”

Mapoların Sinemacılığı

Kitap Sarayını açtığı ve Çardak dergisini çıkardığı dönemde, Mapolar sadece Türk yazarlarının eserlerini getirmekle kalmamış, Türkiye gazetelerinin de bayiliğini alarak halkın okuma tutkusunu doyurmuştur. Doyurmuştur diyorum çünkü 1950’li yıllardan sonra halkın roman, öykü, rüya tabirleri, tarih ve tarihi roman ve her türlü dergiye karşı büyük bir ilgisi oluşmuştu. Okumak, Kıbrıslı Türkler için gerçek bir tutku idi. Bir başka tutku da Türk filmleriydi. Önceleri bu alana Ermeni ve Rumlar girmiş, Türk kesiminde dahi sinema salonları açarak Türkiye’den filimler getiriyorlardı. Bu tutkuyu ve ilgiyi değerlendiren Mapolar bir ara filmciliğe de el atmıştır.

Anılarımdaki Mapolar

Templos-Zeytinlik kitabımda dayım ile birlikte ortak, Girne’de kurdukları Batağan Sineması’ndan söz etmiştim. Rum ve Türk halkın telaffuz zorluğundan “Bataan” dediği Batağan filmcilik getirdiği Türk filimlerini Cuma akşamları Katselli’den kiralanan sinema salonunda gösteriyorlardı. Onun sinema filimleri ithal eden asıl şirketinin adının Kent film olduğunu Şenol Bey’den öğreniyoruz.

Edebiyat dünyasında büyük emekleri geçen üstat ve örnek insan Mapolar hakkında son sözü söylemeden önce onu bir de tanıyanların dilinden anlatmak gerektiğine inanıyorum.

Ben Mapolar’ı 8-10 yaşlarımda tanıdım. Dediğim gibi zeytin zamanı otomobiliyle köye gelir, anne ve babasını getirir, zeytin ürününün çok olduğu yıllar tarlalarını icara verirlerdi. geceleri köydeki arkadaşlarıyla sinemaya, Rum meyhanelerine giderlerdi. O zamanlar onu hep fötr şapkası ile hatırlarım. Mapolar’ı esas tanımam Lefkoşa’ya öğretmen olarak atandığım 1965 yılından sonra olmuştur. Bana da hep dedeme ve anneme dediği gibi “yeğen” veya “yeğenim Kambur Hasan’ın torunu veya yeğenim Emete’nin oğlu Ali” diye hitap ederdi. Kotak tarafından Kıbrıs Postası’nın kurulacağı ve orada yazacağı haberini sevinçle verdi ve “scn de yaz” dedi. Ben de o zamana kadar Halkın Sesi’nin sanat ekinde birçok yazı yazmışım, bir iki yazım da Akın ve Bozkurt’ta çıkmıştı. Gazete çıkana kadar Olay dergisinde yazdık. Daha sonra Kıbrıs

Postası'nda yazmaya devam ettik. Girne ve köyümüz hakkında yazdıklarını bana gururla gösteriyor beni yazmam için sürekli yüreklendiriyordu. Belediyenin açtığı öykü yarışması jürisinde vardı ve benim uzun öyküm "Bu Şehrin Amlarındaki Adam"ı çok beğenmişti.

Mapolar, aramızdaki yaş farkına rağmen benim için candan bir dost, gurur duyacağım bir akraba ve bulunmaz bir öğretmen idi.

Çardak Yazarları Hüseyin Şenol ve Erol Erduran Onun Hakkında Ne Diyorlar?

Şimdi onu iki eski Çardak yazarından dinleyelim.

Hüseyin Şenol Bey'in Anlattıkları

Mapolar onun için der ki:" Şengün Kurtuluş, hikâyede yeni olmasına rağmen bizi yaratmağa çalışıyor". Şengün Kurtuluş, Hüseyin Şenol Bey'in Çardak'taki adıdır. Diyorki:

"Benim tanıdığım Mapolar 1948'lerde Muzaffer Gökmen olarak bilinirdi. Kitap Sarayı'nı yeni açmıştı. Kitabı sadece satmıyor icar da ediyordu ki bu şekilde kitapların çok okuyucusu oluyordu. 1950'de Türkiye gazetelerini de getirmeye başladı. Adamları, köylere kadar gazete dağıtırdı. Ahmet Nabi(Ulutuğ'un enişesi de Karagöz gazetesini getirirdi ki çok okunurdu, daha sonra onu da getirirdi.

1950'de liseden mezun olduktan sonra Türkiye'ye gitmek için Milli Eğitim bakanlığına mektup yazdımsa da aldığım cevapta, bursun mecburi hizmet gerektirdiği ve İngiliz vatandaşı olduğum için mecburi hizmete tabi tutulamayacağımdan burs alamayacağım bildirildi. Onun üzerine Öğretmen Kolejinde girdim. 1948-49'da lisede öğrenciyken Mapolar Türkiye'den Kent Film adı ile film getirir ve sinemalarda gösterirdi. Ben de sinemalarda bilet keserdim.

Çardak dergisi başlayınca "Hüseyin Yusuf Şenol" adı ile yazmaya başlayınca Mapolar "Öyle isim olmaz" dedi ve "Şengün Kurtuluş" adı ile yazmaya başladım. Sonra İstiklâl'de hem bir sene çalıştım ve de yazı yazdım. Mapolar galiba Nafiz Obalı takma adını da kullanarak çeşitli köşe yazıları, başyazı ve makaleler yazardı.

Mapolar, kendisi Memleket gazetesini çıkarırken ben de yazı yazdım. Devrim matbaası Mapolar'ındı ve Türkiye'nin basma yaptığı yardım kapsamında kurulmuş idi.

Ölünceye kadar dostluğumuz hiç bozulmadı, beni hep yazmaya teşvik etti. Dört adla yazdım: Şengün Kurtuluş, Ruhi Reha, Rona Börekçioğlu, Timuçin Börge. Osman Türkay'ın yayın yönetmeni olduğu Bozkurt'ta baş makaleleri ben yazdım. İlkokul öğretmeni olduğum için hep takma ad kullandım. Çünkü İngiliz, öğretmen ve memurların gazetelerde sanat yazıları dahil siyasi yazılar yazmasını yasaklamıştı. Çardak' ta da bir ad alışılınca yeni bir ad kullanırdık.

Mapolar edebiyatımıza ve yazarlığımıza çok büyük hizmet verdi. Benim gençlik yıllarımda gençlerde yazmaya karşı çok büyük bir heves vardı.

Erol Nihat Erduran'ın Mapolar İçin Söyledikleri

“Edebiyatımızda Kıbrıs” adlı makalesinde Mapolar diyor ki: “Şengün Kurtuluş hikâyede yeni olmasına rağmen bizi yaratmağa çalışıyor. Erol Nihat da aynı yolda. Fakat yeni heyecanlar durduruyor onu, korkuyorum bu sanatçımızın geleceğinden. Zaman var tek bir eserini bile görmedik. Yazmıyor son zamanlarda Erol Nihat. Fakat niçin yazmıyor, acaba yazamıyor mu? Sevinmiyoruz onun yazamamasına, üzülüyoruz”.

İşte Mapolar, Çardak dergisi yazarları arasında bulunan Erol Erduran hakkında böyle diyordu. Şimdi Erduran'ın Mapolar hakkında söylediklerini dinleyelim:

“Kitap Sarayı karşısındaki Çardak ofisi toplanma yerimizdi. Fuat Veziroğlu, Kutlu Adalı, ben, Erol Nihat, zaman zaman da Osman Türkay orada toplanırdık. Dergiye girecek yazıların kontrol ve seçimi Mapoların işiydi. Basım ve dağıtım işini de ayrıca bizden 3 kişi yapardı. Dergiye Çardak adını ve daha sonra Beşparmak adını Mapolar vermişti. Yazarlar arasında felsefeci diye bildiğimiz S. S. Umar, yine eskilerden Nazım Ali İleri, Nazif S. Ebeoğlu, gençlerden Samet Mart, Hüseyin Şenol, Necdet Nereli, Taner Baybars vardı.

1950-51 yılında öğretmen kolejine girdim, 1952'de öğretmen oldum. Bir tek türk öğretmenimiz Cevdet Çağdaş idi. Resim-iş dersi verirdi. Bir gün sınıfa geldi ve “Türkiye’de Varlık dergisi var, meraklı olanları abone yapacağım, yayınları var, bir kitapçıkları da size gönderecekler” dedi. Sadece ben abone oldum. Dergiye merakla bekleyerek okumaya başladım. Okuma zevkim, edebiyat zevkim böylece bir tutku haline geldi. Okudukça dört köşe olurdum. Birçok yazar tanıdım. Ziya Osman Saba'nın Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi” hikayesini en az 20 defa okudum. Oktay Akbal'ı tanıdım; “Ester ile Roza” beni çok saran bir hikâyeydi. Varlık kitaplarını okudukça özellikle hikâye kitapları beni daha çok ilgilendirdi.

Okuma merakı ile Mapoların dükkanına gider ve kitapları incelerdim. Bu şekilde bir yazar ve gazeteci olarak Mapolar ile tanıştım. Yazdığım hikâyeleri beğendiğinden Çardak'a aldı. Artık, onun ailesindendim. Saatlerce sohbet eder onun tavsiyelerini dinlerdim. İki işi birarada yapar, hem konuşur, hem de daktilosunda yazardı. Arada bir durur, kutudan enfiye çıkarır ve burnuna çekerdi. (Erol bey söyleyince hatırladım, annesi Fatma hanım da dedemin evinde kaldığı zamanlarda enfiye çekerdi).

Mapolar çok sevecen, hiç sinirlenmeyen bir insandı. Hiç sinirli halini görmedim. Bir huyu vardı: Konuşurken, ister tek kişi olalım ister kalabalık yerinden ansızın kalkar, eline bir toz bezi alarak raflardaki kitapların tozunu alır, sonra yerine oturur ve konuşmaya ve yazmaya devam ederdi.

Çardak'tan sonra Kıbrıs Türk edebiyatçılar derneğini kurduk. Başkan yine Mapolardı. Onun gayretiyle Türkiye'den Yaşar Nabi Nayır'ı Kıbrıs'a davet ettik. Kendisini gezdirdik, yemek verdik. Karşıllayanlar ve şerefine konuşma yapanlar

arasında Necmi Sağıp Bodamyalızade de vardı. Yemek, Lefkoşa havaalanı yanında bir Lokantada idi. Yemekte çekilmiş resmimizi halâ saklarım.

Mapolar daha ziyade kültür adamıydı. Hiç politika ile ilgilenmezdi. Yıllarca ağzından politik bir söz duymadım. Daha sonraları politika ile ilgilenmeye, politik yazılar yazmaya başladı.

Mapolar edebiyata çok büyük hizmetler yapmıştır. Bu iki dergi çatısı altında Kıbrıs Türk insanından hatırı sayılır sayıda edebiyat merakı olan insan bulup çıkarmıştır. Yazarlık merakının doğmasına ve bu yeteneklerinin su yüzüne çıkmasına yardımcı olmuştur.

Hep düşünüyorum, Mapolar nasıl oldu da bu sahayı seçti. Nasıl oldu da Kıbrıs'ın bir numaralı yazarı oldu. Nasıl oldu da Kitap Sarayı'm açtı. Nasıl oldu da, benliğinde sanatçı ruhu gizli olan- belki de kendileri de farkında olmayan- gençlerin su yüzüne çıkmasına yardımcı oldu. Bunlar araştırmaya değer konulardır.”

Hakkı Atun Mapolar İçin Ne Diyor?

“Mapolar; mülayim, sakin, kendine güvenen kişiliği ve o günlerin yazarı olarak bizi etkilemişti. Herkesten büyük saygı görüyordu. Eğer, edebiyat sevgisi olmasa Kitap Sarayını açmazdı. Orta okul ve lise yıllarımda kitap bulma imkanları sınırlıydı. Türkiye ile iletişim ve ulaşım zordu. Böyle bir ortamda bu işe girmek cesaret işiydi. Amcam Ali Atun'un da yakın dostu idi.

O, zamanın aydını olarak tanıdığımız örnek bir kişi idi. Bozkurt gazetesinde saygın, çok okunan ve örnek bir köşe yazarı idi. Gazeteciliği meslek edinmiş, benimsemiş bir kişi idi.

Lisede edebiyat kültürünü bize veren edebiyat öğretmenimiz İbrahim Zeki Burdurlu idi. Edebiyatı hepimize sevdirdi, okuma sevgisini aşıladı. Onun sayesinde Kitap Sarayı'nın müdavimi olduk. Kendisi de Mapolar'ın dostu idi. Yine felsefe öğretmenimiz Tahir Oğuz Madi, beni ilk fark eden, beni okumaya yönlendirendi.

Edebiyatı ve okumayı hep sevdim onun için Mapolar'ın kitabevinin müdavimi oldum.

Çardak'ı çıkarıyordu, Burdurlu “Kedim” hakkında yazdığım kompozisyonu beğendi ve dergiye koydu.

Mimar oldum ama edebiyat sevgimi hiç kaybetmedim, politik yaşamımda da kitabevini hep ziyaret ettim. Kendisi de mimar olarak bizi- ben ve Ayer Kâşif'i- tercih ettiğine göre o da bize saygı ve güven duyuyordu. 60'lı yıllarda Girne'de ana yol üzerindeki eski evinin olduğu yere, dar bir alan olmasına rağmen, üç katlı bir ev yaptırmıştı.

Benim anılarımda gazeteciliği ve yazarlığı benimsemiş ve meslek edinmiş, yazma tutkunu bir insan olarak yer etmiştir.”

Sonsöz

Bir zamanlar Türklerin ağırlıklı olarak varhğım hissettirdiği çekici, kozmopolit ve de yoldan çıkarıcı Girne kasabası, bağrından Mapolar gibi bir Afrodit tutkunu,

deniz aşığı, güçlü bir yazar çıkarmıştır. Onun Kıbrıs'ın kültürü, mitolojisi ve folkloru üzerine yazdıklarının değeri paha biçilmezdir. Romanları, öyküleri, sanat ve eleştiri yazıları değerini hep koruyacaktır. O, edebiyatımızda klasikleşmiş eserler veren tek yazarımızdır.

Umudumuz,

(a) Devletimizin kültür birimlerinin onun eserlerine sahip çıkması ve eserlerinin tümünün yeniden basılması;

(b) Kıbrıs Türk Edebiyatındaki etkisi, sosyal ve kültürel değeri ve eserleri üzerine özellikle üniversitelerde daha çok bilimsel çalışmalar yapılması

(c) Güzelim Girne'ye onun bir heykelinin dikilmesidir. Çünkü Mapolar, hepimiz için büyük bir değerdir.

Kaynak ve Notlar

1. Kıbrıs Türk Edebiyatında Sosyal Konular- Ali Nesim 1986
2. Kıbrıs Güncesi –Cilt I. II.- H. A.Mapolar- Galeri Kültür Yay.202
3. Kıbrıs Türk Edebiyatı- Suna Atun 2009-2010
4. Türk Kültüründe Deniz Ve Deniz Edebiyatı. Kıbatak Ve Akdeniz Üniversitesi. Antalya Yayını-2008. Ali Nesim'in Bildirisi: "Deniz Edebiyatı Ve Hikmet Afif Mapolar"
5. Bozkurt-İstiklal-Kıbrıs Postası Gazeteleri
6. Ocak ve Çardak dergileri

Anılar

Hüseyin Şenol: 1931'de küçük Kaymaklı'da doğmuştur. Lefkoşa Türk Lisesi'nden mezun olduktan sonra öğretmen yetiştiren ve karma bir yüksekokul olan Omorfo Öğretmen Koleji'ne girerek 1951 yılında ilkököl öğretmenliğine başlamıştır. Çardak dergisinde öykü ve denemeler yazmıştır. 1987'de Temel Eğitim müdürlüğünden emekli olmuştur.

Erol Erduran: 1932'de babasının ilkököl öğretmeni olduğu Boğaziçi köyünde doğmuş, Lefkoşa Türk Lisesi'ni bitirerek Omorfo Öğretmen Koleji'nde okumuş ve ilkököl öğretmeni olmuştur. Çardak, Beşparmak ve Nacak dergi ve gazetelerinde yazılar yazmıştır. Eğitimin çeşitli kademelerinde görev yapmış 1988'de Hizmetiçi Eğitim müdürlüğü görevinden emekliye ayrılmıştır.

Hakkı Atun: 1935 yılında Mağusa'nın Ergazi Köyü'nde doğdu. Lefkoşa Türk Lisesi'nden sonra İstanbul Teknik Üniversitesi'nden Yüksek Mühendis-Mimar olarak mezun olduktan sonra Manchester ve Nottingham Üniversitelerinde şehir planlama ihtisası yaptı. 1961-1975 yılları arasında çeşitli kamu görevlerinde bulundu.

20 Haziran 1976 genel ve 28 Haziran 1981 tarihli genel seçimlerinde milletvekili seçildi. 2 Aralık 1983 tarihinde oluşan Kurucu Meclis'te de üyelik yaptı. 23 Haziran 1985 ve 6 Mayıs 1990 genel seçimlerinde Ulusal Birlik Partisi'nden Lefkoşa milletvekili seçildi.

İskan ve Rehabilitasyon Bakanlığı, Ekonomi ve Maliye Bakanlığı, Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı görevlerinde bulundu. 1983 1985-1993 yılları arasında Meclis Başkanlığı görevini yürüttü. 1992'de Ulusal Birlik Partisi'nden ayrılarak Demokrat Parti'nin kurucuları arasında yer aldı ve Demokrat Parti'nin Başkanlığına seçildi. 1993

erken genel seçimlerinde Demokrat Parti'den Lefkoşa milletvekili seçildi. Demokrat Parti - Cumhuriyetçi Türk Partisi koalisyon hükümetinde Başbakan olarak görev yaptı. Ekim 1996'da yeniden Meclis Başkanlığı'na seçildi ve 18 Aralık 1998 tarihine kadar bu görevini sürdürdü.

Halen Doğu Akdeniz Üniversitesi öğretim görevlisidir; Mimarlık kültürü ve mirası üzerine TV programları yapmaktadır.

Ali Nesim:

1941 de Girne'nin Zeytinlik köyünde doğmuş, Lefkoşa Türk Lisesi'nde okumuş, DTCF. (Dil, Tarih Coğrafya Fakültesi) Felsefe sosyoloji bölümünü 1963'te bitirdikten sonra ilkökul ve liselerde öğretmenlik ve idarecilik yapmış. 1994'te Devlet Tiyatroları Müdürlüğü'nden emekliye ayrılmıştır. Halen Yakın Doğu Üniversitesi'nde Uygarlık Tarihi ve Kıbrıs Türk Kültürü dersleri vermektedir. Gazetelerde sanat yazıları, denemeler yazmıştır. Kıbrıs Türk Kültürü ve Edebiyatı üzerinde kitap ve bildirileri vardır.

Kıbrıs Türk Basın Tarihinde Bir Nefer: Mapolar

Suna ATUN*

Mapolar, ‘Kıbrıs Türk Basın Kütüğü’ne altın çivi çakmış efsane bir isim...

Henüz ortaokul sıralarında başlayan gazetecilik yaşamı, hayata gözünü kapadığı güne dek sürmüştür. Basın, Mapolar’ın yaşamında olmazsa olmaz bir olgu, Mapolar ise Kıbrıs Türk Basın’nda çok önemli bir damgadır.

Yetmiş yıllık ömrünün elli beş yılını basın ve yazınla iç içe geçiren Mapolar; deneme, eleştiri, tanıtım, edebiyat, sanat içerikli binlerce yazısı, tefrika romanları, öyküleri, şiirleri ile basında yer almış, hazırladığı edebiyat sayfalarıyla Kıbrıs Türk edebiyatına büyük katkı verirken Kıbrıs Türk basınında da binlerce iz bırakmıştır. Kıbrıs Türk Edebiyat Tarihi ile ilgili araştırmalarımızın en büyük kaynağı Mapolar’ın basındaki izleridir.

O, gazeteciliğe büyük tutkuyla bağlı örnek bir basın neferi, Kıbrıs Türk edebiyatına uzun süre hizmet etmiş, bir edebiyat misyoneridir ...

Bitmez - tükenmez bir edebiyat üretim enerjisine sahip Mapolar’ın şevk ve heyecan kaynağı basındı. Öyküleri, romanları, şiirleri ve makaleleri ile basında en fazla rastlanan imza olmuştur... Böylesine üretken bir sanatçıyı, her yönü ile bir bildiri içerisine sığdırabilmek tabiidir ki olanaksızdır.

Hikmet Afif Mapolar

19 Eylül 1919’da Girne’de doğan Mapolar, düzenli bir eğitim görmedi. Eğitimi ile ilgili bilgileri kendi kaleminden öğreniyoruz:¹

“...Fakir bir ailenin çocuğu olduğum için, ancak orta tahsilimi yapabilmış, bundan sonra biraz İngilizce biraz da Rumca öğrenerek kendi çalışmam sayesinde bir şeyler öğrenmişimdir. Fakat yazı yazabilmek ve Türkiye’nin en ileri dergilerinde hikâyeler yayınlamak, benim için bir iftihar vesilesi olmuştur.”

Mapolar; yazın hayatına Masum Millet (1931-1934) gazetesinde muhabir olarak başlar. Bir dönem Ajans Türk’ün Kıbrıs temsilciliğinde de bulunan Mapolar, III. Makarios’un Şeynel Adaları’na sürgün edilmesi haberini, haber kesinleşmeden, ilk kez, Ajans Türk kanalıyla dünyaya duyurandır.

Kıbrıs’ın olumsuz koşullarında gazetecilik yapması, onu siyasete de bulaştırır, bu bağlamda gazetelerdeki köşesine, sanat, kültür ve yaşama dair günlük sorunlar yanında politikayı da taşır. Mapolar; Kıbrıs Türk Basın ve Yazın yaşamında renkli ve üretken kalemi ile çoğu kez toplumsal kavgalara da girmiş yurtsever ateşli bir yazardır...

Binlerce makalesi, 2 öykü kitabı, 4 sahne oyunu ve 19 romam ile henüz

---

* Araştırmacı-yazar , SAMTAY Vakfı başkanı. DAÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Kıbrıs Türk Edebiyatı dersi okutmanı.

erişilememiş bir rekorun sahibidir... Büyük üstad, 5 Mart 1989'da aramızdan ayrıldı.

Basmla Tanışması

Bir Kuruşluk Okuma Ücreti..

Kişinin yaşamında kitap, gazete sevgisi, dolayısıyla edebiyata, okumaya ilgi, muhakkak ki baba evinde başlar...

Mapolar'ın da edebiyata küçük yaştan sevgi ve ilgisini anne ve babasının duyarlılığında aramak yanlış olmaz kanısındayım.

Gazetelerin elden satılmadığı, abonelere posta ile ulaştırıldığı yıllarda başlar gazetelerle tanışıklığı...

Babası Girne Muhtar Halil Efendi, Masum Millet'e aboneydi. Annesi Fatma Hanım ise Kuran ve Mevlit okuyan (okumuş) bayanlardandı. Gazetelerin Eski Harflerle yazıldığı yıllarda dahi gazeteleri kolay okuyamayan Fatma hanım; Lâtin harflere geçildiği zaman iyice cahil kalmıştı. Fakat haber öğrenmek, gazetelerde yazılanları bilmek isteği büyüktü ve bir çözüm bulmuştu...1 kuruş verdiği oğlu Muzaffer, gazeteyi kendisi için baştan sona okuyordu...

Bir kuruşa okuduğu gazete Mapolar'a tüm yaşamı süresince yürüyeceği basın ve yayın yolunu açar. Postadan aldığı ve hemen okumağa başladığı "Masum Millet"le eve dönerken gazetenin sahibi Rifat Efendi ile karşılaşır. Gazetesinin böylesine genç birisi tarafından merakla okunması Rifat Efendi'yi çok memnun eder. Ve ona gazeteye meraklı olup olmadığını sorar. Muzaffer'in cevabı Rifat Bey'i daha fazla mutlu eder: "*Biz yalnız Masum Millet okuruz.*"

Rifat Bey, "*gazetecilik zevkli bir meslek, sen de yaz*" der ve Masum Millet'te yazmasını teklif eder. Böylece Mapolar ilk gazetecilik teklifini almış olur...²

Basın Neferi Mapolar

Yazın hayatına basınla girmiş, kendini basın kanalıyla geliştirmiş, ürettiklerini yine basın aracılığıyla okuyucuya ulaştıran Mapolar; **on sekiz** gazetede köşe yazarı, fıkra yazarı veya baş yazar olarak yerini almıştır.

Çalıştığı pek çok gazetenin tüm sorumluluğunu hiçbir maddi katkı beklemeden büyük bir duyarlılıkla üstlenen Mapolar; sanat çalışmalarını da başarılı bir şekilde yürütür. Onlarca romanı, hikâyesi gazete sayfaları arasında yer bulur. Mapolar, gazeteciliği ne denli özveriyle yaptığını şöyle anlatıyor:

*"Hikâye, roman yazmaya çalışıyor ve bir yandan da gazetecilik yapıyoruz. Bizim günlerimizin gazeteciliği bugüne hiç uymaz. Biz o zamanlar bir taraftan fıkra, bir yandan da haber ve roman... yani sizin anlayacağınız bir gazetenin tüm sorumluluğu hep üzerimize yükleniyor ve biz bu yükün altında kalkabilmek için çırpınıp duruyorduk. Dahası var; gazetenin, düzeni doğrultması da bizim yükümüzdü."*³

Kaleminin İzleri Bulunan Gazeteler

55 yıl gibi uzun bir süre Kıbrıs Türk Basını'nın mürekkebi hiç tükenmeyen kalemi, Mapolar'ın; farklı imzalarının izdüşümü kalmış gazeteler, sanatçımızın yer aldığı tarihe göre kronolojik olarak şöyle sıralanabilir:

Masum Millet, Söz, Haber, Vakit, Halkın Sesi, İnkılâp, Hür Söz, Kurun, Emekçi, İstiklâl, Milliyet, Memleket, Milli Birlik, Bozkurt, Devrim, Yeni Devir, Öncü ve Kıbrıs Postası ...

Yeni yayınlanacak her gazeteyle birlikte büyük sevinç ve heyecan duyan Mapolar, çoğu gazetenin doğumunda tanık olmuş katkı koymuştur.

Memleket ve Devrim gazetelerini bizzat kendi çıkarır. Memleket'i 1951 ve 1953 yıllarında olmak üzere iki kez yayımlar. 1963 yılında en büyük tutkusu olan özel matbaasına sahip olur ve Devrim gazetesini yayımlar. Fakat ne var ki 1963'de iki toplum arasındaki olaylarının başlamasıyla yaşadığı sorunlar nedeniyle gazete sekiz ayda kapanır.

Türkiye'de yayımlanan *Hürriyet ve Tan* gazetelerinin iki yıl gönüllü muhabirliğini yapan, *Ajans Türk*'ün bir süre Kıbrıs temsilcisi görevinde bulunan Mapolar; Kıbrıs ile Türkiye arasında kültür köprüsü de kurmuştur.

Gazetelerde Muzaffer Gökmen / Hikmet Afif Mapolar

Mapolar; Kıbrıs Türk Basını'ndaki hiç silinmeyecek izleriyle Basın Tarihi'mizin çok önemli köşe taşlarından biridir...

Basındaki izleri incelenirken kuşkusuz Mapolar'ın sadece gazeteci kişiliği üzerinde duramayız. Yaşam felsefesini özetlediği aşağıda yer alan cümlesinde ifade ettiği gibi, ürettikçe yaşama bağlanır:

*"Sanat yeniden doğuş demektir. Bir sanatçı her yeni bir yaratıyla yeniden doğar. Sanatçı yazdıkça yaşar, yaşadıkça yazmak arzusu tazeliğini korur ve güç katar insana."*⁴

Basını kullanarak Kıbrıs Türk edebiyatının gelişmesine büyük katkı yapmıştır.

Bu bağlamda izlerini iki yönüyle değerlendirmeye çalışacağım:

Gazete yayıncısı ve köşe yazarı Mapolar'ın izleri....

Kıbrıs Türk edebiyatını geliştirme misyoneri Mapolar'ın izleri...

Basın Neferi Mapolar

Kıbrıs'ın siyasi ve sosyal sorunlarını gazetelerdeki köşesine taşımış, İngiliz Sömürge İdaresi'ne ve İngiliz yönetimine yakın duran dönemin Türk siyasilerine kalemiyle savaş açmaktan kaçınmamıştır..

1942 yılından günümüze dek yayını devam eden en uzun soluklu gazetemiz Halkın Sesi'nin yayımında duyduğu heyecanın nedenini şöyle açıklıyor:

"Halkın Sesi" Sömürge İdaresine karşı savaşıma açıktı. Evkafti eleştiriye açıktı. Eğitimi düzenleyici yazılara açıktı. Sosyal konular, toplum meseleleri, her yönüyle, ortaya atılıp, eleştirilebiliyordu. Tam bir dava gazetesiydi o

*günlerde "Halkın Sesi." Başyazarlığım da günlük fıkra yazarlığım da burada başladı ve roman sürdürü yazılarım burada çıktı."*⁵

Kıbrıs'ın olumsuz koşullarında gazetecilik yapması, onu siyasete de bulaştırır, bu bağlamda gazetede köşesine yurtsever bir yazar olarak, politikayı taşımış renkli ve üretken kalemi ile toplumsal kavgalara girmiştir.

İstiklâl gazetesindeki yazılarını daha korkusuzca yazdığını şöyle anlatır:

*"Basında büyük savaşım ve ulusal dava 'İstiklal' ile başladı. Daima saygı ve sevgi ile andığım Kavanin Meclisi üyesi M. Necati Özkan'ın sahibi bulunduğu 'İstiklal' gazetesinde toplum meseleleri, işbirlikçilere karşı savaşım, bir fırtına gibi esmeye, estirilmeye başlandı. İşte, başka yayın organlarında söyleyemediklerimizi, burada söyledik, burada haykırdık."*⁶

Mapolar'ın makalelerinde Kıbrıs'ın siyasi, sosyal tarihi incelenebilir, izlenebilir. Gördüğü, izlediği her aksaklığı büyük bir duyarlılıkla köşesine taşımış, kaleminin mürekkebi hiç kurumadan yazmış, geride binlerce makale bırakmıştır...

"Yaprağı Çevirdikçe" (Halkın Sesi), "Biraz Aydınlik" (Yeni Devir ve Kıbrıs Postası), "Çerçeveden Işıklar" (Kurun), "Arka Sokaklar" (Emekçi), "Görüşler" (Halkın Sesi, Hürsöz) bazı gazetelerdeki köşesine verdiği isimlerdi....

Ummandan birkaç damla su alma misali, binlerce konu başlıklarından birkaç örneğe aşağıda yer verilmiştir:

"Kıbrıs Davası", "Siyasi Tarihimiz Yazılmalıdır", "Büyük Dava", "Halktan Kopanlar", "Sağda Vuruşanlar" "Bir Lider Aranıyor", "Yine Kıbrıs Meselesi".

"İnancımız Gençliğidir", "Güzel Bir Teşebbüs", "Akademik Çalışmalar", "23 Nisan Çocuk Bayramı", "Yardım İctimai Bir Vazifedir", "Yetimhane", "Grev Bir Silah Mı?"

Edebiyat Misyoneri Mapolar

Kıbrıs Türk edebiyatı dendi mi ilk akla gelen isim Mapolar'dır. Kıbrıs Türk Romancılığı'nın kökü olan Mapolar, yazdığı roman sayısı ile henüz kırılmamış bir rekorun sahibidir. İlk romanlarını 1930'lu yıllarda üreten Mapolar'ın; uzun hikâye boyutundaki *'Son Çıldırış'* ile *'Kasırğa'*nın yayım ilânları romancılığımızın da ilk temel taşlarının müjdeli haberi olarak ilk kez Vakit gazetesinde izlenir.⁷

Farklı gazetelerde romanları tefrika edilir. En fazla romanının tefrika edildiği gazeteler İstiklâl ve Kıbrıs Postası'dır.

İstiklâl'de *'Mermer Kadın'*, *'Aşk Vadisi'* ve *'Günah Cenneti'* başlıklarıyla üç; Kıbrıs Postası'nda ise *'Şantöz'*, *'Potuk'un Pembesi'*, *'Asu'nun Dönüşü'* ve *'Özgürlük Savaşçıları'* isimleri ile dört roman tefrika edilir.

Yayın yaşamına yeni başlayan gazetelerin, ilk sayısından itibaren tefrika romanlarını başlatması, okurun dikkatini gazeteye çekmek için yaptığı önemli bir katkısıdır.

Gazetelerde romanlarının zaman zaman tefrika edilmesi, okur sayısını artırmaya yönelik önemli bir hizmettir.

Harf devrimi sonrası yeni harflerle roman türünde ilk örneği verdiği gibi ilk hikâyelerimiz de onun kaleminden çıkmıştır. Farklı gazetelerde yer alan hikâyeleri en fazla Hür Söz ve Memleket'te izlenir. (Mapolar , 'Toprak Aşkı' ve 'Kahve Fincanındaki Aşk' başlıklı iki öykü kitabı yayımlamıştır.)

Çok fazla söz etmese de az sayıda serbest ölçüde yazılmış güzel şiirleri de var Mapolar'ın. Söz, İstiklal ve Halkın Sesi gazetelerinde 1940'lı yıllarda *Necip Fazıl Akıncı* ve *Hulki Seza, Akdenizli Ozan* imzasıyla yazdığı şiirlerine; '*Masal Perisinin Ölümü*', '*Ağaçla Konuşan Adam*' ve '*Güneşe Doğru*' başlıklarını örnek verebiliriz..

Roman, hikâye, şiirden başka, edebiyatın diğer türlerini de dener... Türkiye'ye yaptığı gezideki izlenimlerini gazete sayfalarına taşır. '*Büyük Cepheleriyle Türkiye*' başlığı ile 33 gün gibi uzun bir süre tefrika edilen notları Hür Söz'de okuyucuya ulaştırılır.

Siyasi yönüyle irdelediği bu gezi yazılarının bazı başlıkları şöyledir: '*Kalkınan Türkiye*', '*Demokrat Partinin Getirdiği Ruh*', '*Basın Hürriyeti'nin Anlamı*', '*Muhalefetin Yersiz Tenkidleri*'⁸

Hür Söz'de 1956 yılında yer alan gezi yazıları 1958 tarihinde bu kez Bozkurt'ta izlenir. '*Büyük Türkiye Röportajı*' başlıklı ve 44 sayı devam eden gezi yazılarında bu kez Türkiye'de gezip gördüklerini anlatır:

"*Türk Topraklarında Hürriyet Kokusu*", "*Büyük And için And İçiyoruz*", "*Türk Milletinin Kalbinde Yatan Adam*", "*Atatürk'ün Yatağı Başında*", "*İstiklâl Savaşının Yaralarını Taşıyan Adam*", "*Kıbrıs şehitleri İçin Oruç Tutan Kız*".

Yalnız Kıbrıs Basını'nda değil, Türkiye'de de *Yedigün* dergisinde hikâyeleri, *Yeni Mecma* dergisinde öyküleri ve şiirleri ile yer alarak Kıbrıslı bir sanatçının varlığını daha 1940'lı yıllarda Türkiye edebiyat çevrelerine duyurur.

Sanat ve Edebiyat Sayfalar

Mapolar yalnız kendi ürettikleriyle değil, yazına yüreklendirdiği, edebiyat meraklılarının kendilerini geliştirmelerindeki rolüyle de edebiyatımıza katkıda bulunur. Çalıştığı gazetelerde hazırladığı "Sanat ve Edebiyat" sayfalarındaki imzaların bazıları, edebiyatta belli noktalara gelmiş sanatçılarımızdır.

'6. İz Bırakmış Kıbrıslı Türkler Sempozyumu'nda yer alan basın adamlarından biri de Sadi Togan'dır. Sadi Togan'ın şiir yazdığını ve bir de şiir kitabı yayımladığını bazılarımız bilmiyor olabilir.

Mapolar'ın izleri arasında bu kitaba da rastlıyoruz. Tanıttığı yeni kitaplardan biri de Sadi Togan'm "*Bir Şarkı Bilirim*" başlıklı şiir kitabıdır. Üstadımız Sadi Togan için şöyle yazmış:

..." İnsanların çoğu 'şarkı' bilir fakat söyleyemez. Sadi Cemal hiç de böyle değil. Şarkıyı bildiği kadar söylemesini de hem de zaman zaman çok iyi

söylemesini biliyor. Kitabı bir solukta okudum. “Bir Şarkı Bilirim” acemi bir kalemin ilk denemelerinden çok hem de çok uzaktır.”

Kıbrıs Türk Basım’nda ilk kez İstiklâl gazetesinde hazırladığı bir tam sayfa “Sanat ve Edebiyat Sayfası”nda, Bozkurt’ta “ Fikir ve Sanat”, Memlekette “*Sanat ve Edebiyat*” başlıklı sayfalarda yeni sanatçıların şiir ve hikâyelerine yer vererek Kıbrıs Türk Edebiyatı’nın gelişmesine önemli katkıda bulunmuştur.

Mapolar’ın Dergiciliği

Mapolar, Ocak (1945-47) ve Çardak (1952-54) isimli sanat ve edebiyat dergilerini çıkarmış, her iki dergide genç şair ve yazarlarımızın şiir, öykü ve yazılarına yer vererek, onları hem yurt içinde, hem de yurt dışında tanıtmaya çaba göstermiştir.

Çardak yayınevini de kuran Mapolar; genç sanatçıların ilk eserlerinin yayımına yardımcı olmuştur. Kitapları yayımlanan bu genç sanatçılar; zaman içerisinde Kıbrıs Türk Edebiyatı’nda kendilerini kanıtlamış önemli isimlerdir..

Sacit Tekin (Samet Mart)ın ‘*Hokkabaz*’ (öykü), Mustafa Adiloğlu’nun ‘*İnsanlardan Ayrı*’ (şiir), Taner Baybars ‘*Mendilin Ucundakiler*’ (şiir) kitapları bu önemli öykü yazarımızla şairlerimizin yayımladıkları ilk ve son eserleridir.⁹

Mapolar, Ocak dergisiyle ilgili şu aydınlatıcı bilgiyi verir:

*“Ocak’ı, sanat ve edebiyatımız için ilk kez atılan bir sanatsal olay olarak kabul edebiliriz. Bu günün isim yapmışları, aşağı yukarı Ocak Dergisi’nden gelmektedirler.”*¹⁰

Basının Babası

Mapolar, Kıbrıs Ulusal Davası’na gönülden bağlı, bu uğurda kalemi ile hizmet vermiş duyarlı bir gazetecidir. Aktif politika yapmamış, fakat gerek sömürge idaresine gerekse yanlış yönetimlere karşı her dönemde, gazetelerdeki yazılarıyla davayı savunmuş, bir yurtsever...

“Bir sanatçı için yazmak ekmek ve su gibidir. Gerçekten yazmadan yaşanmıyor,” diyen Mapolar, Kıbrıs Türk Edebiyatı’na büyük hizmetler vermiştir. Bir gazetede onun varlığı edebiyat sayfaları veya edebi ürünlerden hemen fark edilmektedir.

“Basın Özel Hizmet Ödülü” sahibi ve ilk kez kurulan “*Kıbrıs Türk Gazeteciler Cemiyeti*”nin “*İlk Kurucu Başkanı*”olan Mapolar, Kıbrıs Türk Basınında derin izler bırakmış, kendini tamamıyla basın ve yazına adanmış, *“ismini basın kütüğüne altın çivi ile çakmış bir neferdi”*. Vefatı sonrasında Kıbrıs Postası’na atılan manşetteki gibi O, *“Kıbrıs Türk Basınının Babasıydı.”*

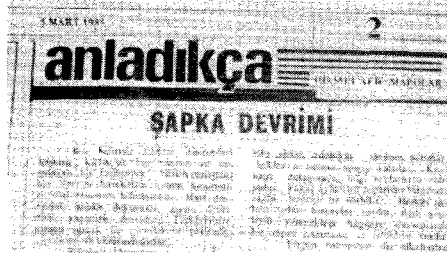
“Kıbrıs Basın-Yazın ve Yayıncılığında Mürekkebi Kurumayan Bir Kalem: Hikmet Afif Mapolar’ın anısına bir kez daha saygılar...”

Notlar

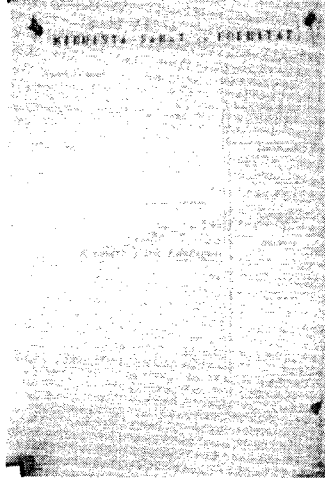
- ¹ "Derleme Bir Kitaba Dair", Hürsöz, 23 Aralık 1952.
- ² "Mapolar Sanat Tarihimizin Perdesini Kaldırıyor." Kıbrıs Postası, 12.6.1986. sayı: 1294.
- ³ Hikmet Afif Mapolar, "Güneş Adam'ın Sesi", Yeni Devir, 1.11.1978.
- ⁴ "Yeni Romam Üzerine Mapolar'la Bir Söyleşi" Olay, 29 Mart 1982.
- ⁵ Yaşar Karadoğan, "Edebiyatta 50 yıl : Hikmet Afif Mapolar," Ortam gazetesi, 27 Nisan 1988.
- ⁶ Sevgül Uludağ, "Yerli Sanatçılarımız: Mapolar," Olay, 15 Şubat 1982.
- ⁷ Vakıf, 5 İkinci Teşrin 1939, 5 Mayıs 1939.
- ⁸ Hürsöz. 16.9.56- 19.9.1956.
- ⁹ Not: 1956 yılında İngiltere'ye yerleşen T. Baybars; Kıbrıs'tan ayrıldıktan sonra şiirlerini Türkçe yazmadı.
- ¹⁰ Sanat Tarihi, Yaşar Karadoğan'nın Mapolar'la röportajı, Kıbrıs Postası, 12.6.1986.

Ek 1:

Mapolar'ın bazı gazetelerde yer alan köşebaşlıkları...

YAPRAĞI ÇEVİRDİKÇE

Temsiller Etrafında

Yazan: MUZAFFER İKİZKÖKÜ

Ananelere çok sadık bir milletiz ve geçmişimize riayetle eşimiz yoktur. Eskiye isparcasına bağlıyız. Bayram geldi mi, kütüpheler binalarını, evler pencerelerini bayraklarla süslemekten gurur duyarlar. Mükâtilerde ise bayrağa olan hürmet azdır ve bayram da sadece uutulur.

EDİBİYAT KONUŞMALARINI

Limanda Bir Gemi

Yazan: Hikmet Afiş MAPOLAR

Memleketimizdeki sanat ve edebiyat çalışmalarını VAKIFLIK YAYINLARI aracılığıyla "Limanda Bir Gemi" adlı serisiyle değerlendiren olan Hikmet Afiş Mapolar, günün yet ki, memleketimizin önder yetistirdiği hıymetlerden biridir.

Yirmidört yıldızberli fikrin sanat ve edebiyat alanında karm

CERÇEVEDEN İSİKLER

Modern Cer Hocaları

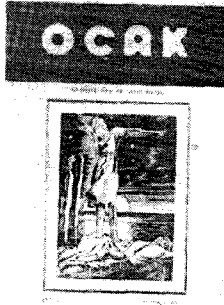
Hikmet Afiş Mapolar,

Geçmiş zamanlarda, başında kallavi bir sarık, etrafında heybeci köy, köy gezip doluşan ve nutuklarıyla halkı zehirleyen, menfaat düşkünlü, para lusu ile gâleleri dumanlanmış hocalar vardı.

Dünya hatırlayanlar veya tarih sayfalarına bir gün stanlar «Cer hocası» ismini taşıyan bu sofatları ve bu inkilâp slaykterlerini pek iyi sanırlar. Tarihin lânetlediği, insanlığı nefret ettiği «Cer hocaları» on meydana geldikleri kârdükler, çoğu defa tarih sayfalarının bile lekelenmiştir.

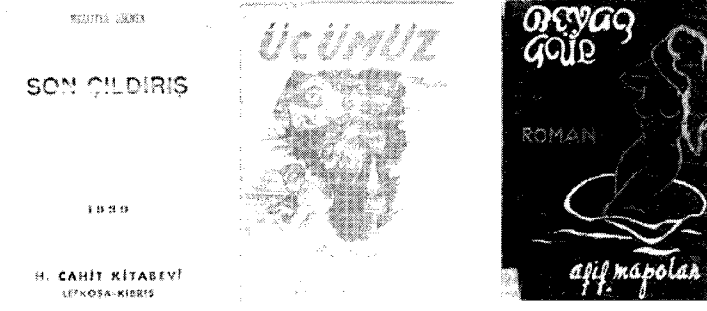
Dünya hile, yalan, iftise ve tenasüp kaynağı, sansiz düşmanı ve felsefik morfini olan «Cer hocaları» çok şükür inkilâbın kılıcıyla Türkiye serüveni ve saptıklarına atılmışlar

Ek 2: Bazı Eserleri

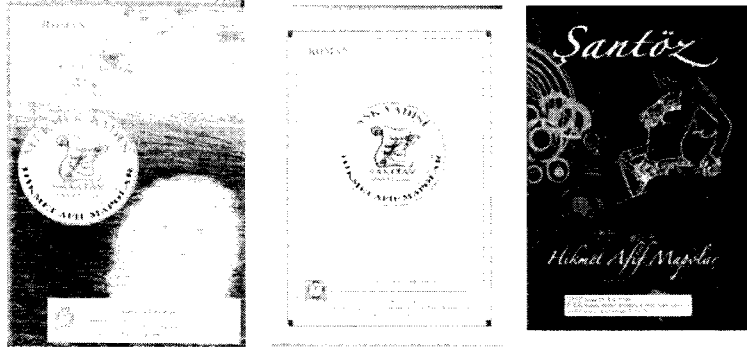
Ek 3:

Öykü kitabı kapağı ve yayımladığı edebiyat dergileri

Ek 4:

Kitap bütünselliğinde yayımladığı üç romanı. (SAMTAY Vakfı tarafından kitaplaştırılan tefrika romanları.)

Kaynakça

- Altay, Hasan Şefik, "Kıbrıs Türk Basın Kaynakları". Lefkoşa, 1969.
- Atun, Suna, *Kıbrıs Türk Edebiyatı*, Gazi Mağusa, 2010.
- , "İstiklal Gazetesinin K.T.Edebiyatına Etkileri" Kıbrıs Türk Kültürü, Belgeler, Bildiriler (1), Lefkoşa, 2008.
- *Kıbrıs Türk Hiciv Antolojisi*, 2005.
- Dedeçay, Servet Sami, *Kıbrısta Enformasyon veya Yazılı ve Sözlü Basım (cilt 2)*, Lefkoşa, 1989.
- Fedai, Harid, *Kıbrıs Türk Kültürü Makaleler-1*, SAMTAY Vakfı yayını, Lefkoşa, 2005.
- İsmail, Sabahattin, (söyleşi,) "50. Sanat Yılımı Kutlayan H.A.Mapolarla konuştuk" Yeni Kıbrıs, Şubat 1986.
- "Kıbrıs Türk Basımında İz Bırakanlar." 1988.
- Karadoğan.Yaşar, "Edebiyatta 50 Yıl: Hikmet Afif Mapolar" (söyleşi), Ortam gazetesi, 25 Nisan 1988.
- Mapolar, Hikmet Afif, *Kıbrıs Güncesi 1*, Lefkoşa, 2002.
- *Kıbrıs Güncesi 2*, Lefkoşa, 2002.
- Öztoprak, Prof. Dr. Nihat- Kaya, Doç Dr. Bayram Ali, "Suya Düşen Sancak" İstanbul, 2007.
- Uludağ, Sevgül, (söyleşi) "Basım Basım Dediğimiz..."Kıbrıs Postası, (3.12.1982)
- Ünlü, Cemalettin, "Kıbrıs'ta Basım Olayı (1878-1981)", ?
- Yıldız, Osman, Arıklı ,Güven "Dr. Fazıl Küçük" Makaleler (1942-1981). Cilt:2,Lefkoşa. Gazete koleksiyonları, Milli Arşiv, Girne.

1919'dan 1989'a Değil; Bugüne Hikmet Afif Mapolar

Çiğdem ÖZDEMİR*

Hikmet Afif Mapolar için elli yıllık dostu Hasan Şaşmaz'ın yazdığı şiir ile başlamak en güzel başlangıç olsa gerek bu yazıya...

*Büyük İnsan Mapolar Kimdi?
Ölçülü tevazuu, mağlup etti alemi!
"Kalemimi" dersiniz, tutulmazdı kalemi!
Çok mutlu görünse de, az değildi elemi!
Bilinmezdi ne idi, kral mıydı köle mi!
O, herkesi severdi, para yoktu gözünde!
Söyleyeceğini bir söyler, riya yoktu sözünde!
Asil bir adam idi, hep doğruluk özünde!
Dostlarına dost idi, okunurdu yüzünde!
Kimseyi kırmaz idi, herkesi tam severdi!
Nasihat alır gibi, nasihatlar verirdi!
Dedikodu yapsaydın, hemen seni yererd!
Kalkıp isyan etseydin, seni ipe sererd!
Zalimlere barikat, mazlumlara güneşti!
Yuvasına şemsiye, karısına tam eşti!
Evladını severken, halkı ile birleşti!
Her yaraya merhemdi, nice çıbanlar deşti!
Tanrı sevmiş olacak, çekti önüne perde!
Pisliğiyle dünyanın, girmesin başı derde!
Evine kapanmıştı, evladıyla bir yerde!
Dostunu evladını, tuttu aynı değerde!
Tanrı artık görmüştü, sevdiği kul yoruldu!
Gereken yollar ile istediği soruldu!
"Yatırma Fazla Beni!" dediği de duyuldu!
Baharın girişinde, bu isteği de oldu!
Allah rahmet eylesin, yattığın yer nur olsun!
Dostlar seni unutmaz, senin ruhun şad olsun!
Mezarında güneşler, ve de hep güller olsun!
Savunduğun davalar, basına rehber olsun!*

19 Eylül 1919, Girne doğumlu olan Hikmet Afif Mapolar "Necmi Terakki Rüştiyesi" ve "Mr. Dulsel Özel Okulu"nda eğitim görmüştür. Daha sonra bir yıl "İdadi Özel Okulu"nda, iki yıl da "Sheakespeare Özel Okulu"nda eğitimine

---

* Doğu Akdeniz Üniversitesi, İngiliz Dili ve Eğitimi Bölümü

devam etmiştir. Anlaşılacağı üzere Hikmet Afif Mapolar'ın düzenli bir eğitim yaşamı olmamıştır.

Kıbrıs Türk romanının yapı taşı olan Hikmet Afif Mapolar çok küçük yaşlardan itibaren roman yazmaya başlamış ve hayatta olduğu süre zarfında sürekli olarak yeni eserler üretmeye gayret göstermiştir. Yazı hayatına uzun hikâyeler ile başlamış olup ilk eserlerinde Muzaffer Gökmen ismini kullanmayı tercih etmiştir. Çekingenliği ve yazdıklarına olan güvensizliği, ilk eserlerinde farklı isimler kullanmasının ana nedeni olarak görülmüştür.

Hikmet Afif Mapolar'ın bir çok esere imza attığı Kıbrıs Türk Edebiyatı, Osmanlı döneminde İstanbul edebiyatının, Cumhuriyet'ten sonra ise Türkiye edebiyatının bir parçası olmuştur. Kıbrıs'ın fethinden sonra Lefkoşa'da açılan Mevlevî Tekkesi Divan ağırlıklı olan Kıbrıs Türk şiirine ev sahipliği yapmıştır.

Türkiye'de, Garip akımının başlangıcından, özelliklerinden ve yasaklı olan Nazım Hikmet'ten Türkiye Kıbrıs arasındaki kopuk ilişkiler dolayısıyla hiç bir şekilde haberdar olamayan Kıbrıslı sanatçılar şiirlerini, milli ölçü heceye bağlı olarak yazmaya devam etmişlerdir. Savaş yıllarının ortalarında İngilizlerin havayı yumuşatan tavırlarıyla birlikte bir takım gazete ve dergiler çıkmaya başlamıştır. "Ocak" ve "Dünya" dergileri ile "Yankı" gazetesi öne çıkan yayınlardan olmuştur.

Hikmet Afif Mapolar, 1931- 1934 yılları arasında "Masum Millet" gazetesinde muhabir olarak başladığı yazı hayatı, "Söz", "Vakit" gibi çeşitli gazetelerde köşe yazarlığı ile devam etmiştir. 1942 yılında ise "Halkın Sesi" adlı gazetede, daha sonra "Hürsöz" gazetesinde ve sonrasında 1948 yılında "İstiklal" gazetesi kadrosuna katılmış ve yazılarına burada devam etmiştir.

İlk makaleleri ve hikayeleri 1931 yılında "EMBROS" adlı dergide yayınlanmaya başlamıştır. Gazeteler, dergiler çıkarmış, şiir, hikaye, roman, öykü tarzlarında edebi eserler sunmuştur. Kıbrıs'ın Ahmet Tevfik Efendi'den sonraki en çok yazmış gazetecisidir. "ÇARDAK" adlı magazin dergisiyle Kıbrıs Türk kültür ve sanatına büyük katkılarda bulunmuştur. 1963 yılında Mapolar "DEVİRİM" adlı yeni bir gazete yayınlamıştır. "OLAY" dergisinde ve "KIBRIS POSTASI" gazetesinde bir çok yazısı çıkmıştır. Ayrıca Muzaffer Gökmen mahlasıyla pek çok makaleler, kitaplar yazmıştır. Yazdığı şiirlerde ise Necip Orhan Akıncı, Akdenizli Ozan, veya Hulki Seza isimlerini kullanmayı tercih etmiştir.

Bugüne değin yapılmış olan açıklamalara göre Hikmet Afif Mapolar'ın yalnızca 14'üne ulaşılabilen toplam 21 romanı olduğu bilinmektedir. Kahraman Kaplan ve Diken Çiçeği adlı romanları ulaşılabilen eserlerinden bazılarıdır. Mapolar'ın bir takım yazılarının gazetelerde yayımlanmış olup günümüzde Suna ve Ata Atun'un, 21 Ocak 2000 tarihinde, "Mağusa Tarihini Araştırma ve Yazın Vakfı" olarak kurulan veya "Samtay" kısa adıyla bilinen vakıf tarafından kitap haline getirilmiştir. "Şantöz, Potuğun Pembesi ve Asu'nun Dönüşü" gerçek roman koşullarına uygun olarak yazılmış romanlarıdır; fakat, öldüğünde geride pek çok yayımlanmamış eser bıraktığı gerçeğini de göz ardı etmemek gerekir.

Eserleri

Oyunlar : Duman [1935]

Romanlar : Kahraman Kaplan [1936], Son Damla [1937],
Diken Çiçeği [1939], Son Çıldırış [1939],
Kendime Dönüyorum [1943], Kök Nal [1953],
Üçümüz [1956], Beyaz Gül [1962]

Milli Oyunlar : Meşale [1942], Mucize [1943], Altın Şehir [1945]

Öyküler : Toprak Aşk [1943], Kahve Fincanındaki Aşk [1943]

Kaynakça

İrvan, Süleyman. (2006). Kıbrışlı Türk Gazetecilerin Mesleki ve Etik Değerleri. *Küresel İletişim Dergisi*, sayı 1.

North Cyprus, Arts & Culture: cypnet.co.uk

Kıbrıs Gazetesi, 5 Mart 2007, 6 Haziran 2009,

http://www.kibrisgazetesi.com/index.php/cat/2/news/38001/PageName/lc_Haberler

<http://www.cypnet.co.uk/ncyprus/literature/mapolar.html>

<http://www.cypnet.co.uk/ncyprus/culture/index.html>

http://www.edebik.com/yazar.php?sayfa=ayrinti&yazar_id=3193

Hikmet Afif Mapolar'ı Anarken...

Regü MAPOLAR*
Mert MAPOLAR**

Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi'ne, düzenlemiş olduğu bu anlamlı sempozyumda, Hikmet Afif Mapolar'a da yer verdiği, onu bir değer olarak ele alıp, bilinmeyen yönleri ile kendi halkına belgeleme fırsatı yarattığı için öncelikle ailesi olarak çok teşekkür ederiz.

Hikmet Afif Mapolar'ın ve diğer değerli şahsiyetlerin adına düzenlenecek böyle bir sempozyum gündeme geldiğinde, onunla yıllarca birlikte çalışan oğlu ve benimde aynı zamanda amcam Regü Mapolar'dan onun hakkında bir konuşma yapması ve ondan bilinen ve bilinmeyen yönlerini siz değerli konuklara aktarması istenmişti. Ciddi şeker rahatsızlığı nedeniyle amcam Regü Mapolar tarafından böyle bir konuşmanın hazırlanmasında zorluklar yaşanmış bu durum karşısında aile dostu gazeteci yazar Osman Güvenir bey de yardımcı olarak bu konuşmanın hazırlanmasına katkı sağlamıştır. Kendisine, bu duyarlılığından ve değerli katkılarından ötürü ayrıca teşekkür ederiz.

Hikmet Afif Mapolar'ı oğlu Regü Mapolar anlatıyor...

19.9.1919 yılında Girne'nin Templos köyünde dünyaya gelen Hikmet Afif Mapolar'ın gerçek adı, Muzaffer Halil Hacı Kasap'tı. Babası Halil Hacı, kasaplıkla meşguldü. Köydeki zeytinliklerden mevsimi gelince yağ çıkarır, zeytinleri hazırlar ve satarak aile bütçesine katkı koyardı.

Babamız her zaman anlatırdı... Babası, vefat eden bir arkadaşının veya bir yakınının mevlidi için Lefkoşa'ya gelmiş, mevlidi okuyan Fatma Mulla'ya aşık olmuş. Sonra da onunla evlenmiş. O zamanlar ulaşım, hep atlı arabalar ve yük taşıyan hayvanlarla sağlandığı için, onlar da gelin ve damat olarak at arabasına binmişler -Girne'ye giden doğru dürtüst bir yol dahi yokmuş- ve Lefkoşa'dan Girne'ye tam üç günde gitmişler. Önceleri çocukları olmamış; uzun zaman çocuk özlemi çekmişler, sonra kırk yaşlarına geldiklerinde ancak tek evlat olarak Mapolar dünyaya gelmiş. Evlendikleri zamanı 20'li yaş olarak alır ve kırk yaşlarında dünyaya çocuk getirdiklerini hesaplarsak, Mapolar'ın anne ve babasının evliliklerinin 1880 yılında olduğunu tahmin edebiliriz.

Her anne baba gibi onların da evlatlarını iyi yetiştirmek ve hayata hazırlamak, elbette en büyük idealleriydi. Köylü filandılar ama dünyaya bakışları farklıydı. Öğrenmenin insan hayatındaki önemini biliyorlardı.

Artık adaya İngiliz idaresi ve İngiliz kültürü gelmiş ve okullara kadar o kültür yerleşmişti. Okullarda İngiliz bayrağı çekiliyor, kraliyet marşları okutuluyor, kralın doğum günlerinde görkemli törenler yapılıyordu. Mapolar işte o dönemin

---

* Hikmet Afif Mapolar'ın oğlu.

** Turizmci (Hikmet Afif Mapolar'ın torunu)

çocuğu olarak ilkokulu, Girne İlkokulu'nda, Liseyi de Lefkoşa Lisesi'nin akademi bölümünde okudu ve mezun oldu.

O zor yıllar, yokluk yıllarıydı. Liseyi yeni bitirmiş, yüreği heyecan dolu bir genç olarak elbette onun da, paraya pula ihtiyacı olacaktı. Onun anlattığına göre, ailenin desteği ile harçlığını cebine koyar, parasız kalınca da babasının ambardaki yağlarını gizlice satar, o parayı kendine harçlık yapardı. Bazen de Girne sahillerinde balık tutar ve sattığı balıkların parası ile hayatını idame ettirmeye çalışırdı. Bu olayı her zaman aileye gülerek anlatır ve anlatırken de sanki geçmişini yeniden yaşardı.

Hikmet Afif Mapolar'ın gençlik yıllarında çok yakışıklı olduğunu söylemeden geçemeyeceğiz. Asil duruşu, insan ilişkileri, sanata düşkünlüğü, başındaki fötr şapkası ve kendine yakışan giyimi ile çağdaş bir insan olduğu mesajını verirdi. Şiirlerini ve tiyatro eserlerini hep gençlik yıllarında yazar. Maalesef roman dışında öykü ve şiirlerini kitaplaştıramaz.

Yine gençlik yıllarında yazdığı dört tiyatro eserinde hem oynar, hem yönetir, hem de arkadaşları ile turnelere çıkar.

İşte o gençlik yılları onu yavaştan yazın hayatının içine doğru sürüklemeye başlar. 1930'lu yıllarda bir delikanlı iken, Türkçe, İngilizce ve Rumca olarak yayınlanan **Embros** adlı bir dergide yazmaya başlar. Esasmda üç dilde yayın yapan bir yayın organıdır o dergi. Derginin sahibi **G. Blount Pusey** isimli bir İngilizdir. İlk hikayeleri bu dergide yayınlanır ve Mapolar bu hikayeleri ile dikkat çeker.

Babamız Mapolar, Embros dergisi ile yazın hayatına başlamasını şu anısıyla aktarır aileye:

"On dört veya on beş yaşlarındaydım. Mr. G. Blount Pusey adında bir İngiliz 'Embros' adlı Türkçe, İngilizce ve Rumca olmak üzere üç dilde yayın yapan bir dergi çıkarıyordu. Ressam arkadaşım eliyle bu dergiye bir hikaye gönderdim. Hikaye derginin ön sayfasında yayımlandı. Ben yazıyor, Sabri de çiziyordu. Bir gün G. Pusey'den bir mektup aldık. Bizi Lefkoşa'ya çağırıyordu. Sabri ile onu ziyarete gittik. Bizi odasına aldı. Hayret içinde bana bakarak mırıldandı: 'Çok çocuk değil misiniz? Demek bize hikayeleri yazan sizsiniz?'

Artık kendimizi kabul ettirmiştik. Bu, ilk adımlardı, ilk başarılarıydı."

Yazıları artık kamuoyu tarafından beğeniliyor, takdir ediliyordu. Vakit gazetesinin sahibi Hakkı Süleyman Sonder onu yazı işleri müdürlüğü yapmak üzere Lefkoşa'ya davet etti ve o tarihten sonra hep Lefkoşa'da kaldı. Farklı gazetelerde de yazılar ve şiirler yayınlamaya başladı. Artık kitaplar ve gazeteler onun bir parçası haline gelmişti.

Lefkoşa'ya gelişi onu daha da yüreklendirdi ve ilk kez Hürriyet Sokağı'nda küçük bir kitapçı dükkanı açtı. Hürriyet Sokağı dediğimiz sokak, şimdiki AS Bank'ın Saray Otel'e uzanan o zamanki çıkmaz yoluydu. Sonra o çıkmaz yol, zamanla normal yol haline geldi. Mapolar'ın ilk kurduğu kitabevinin ismi 'Çardak Kitabevi' idi. Daha sonraki yıllarda kitabevini daha da geliştirdi ve bu

kez, Mecidiye Sokağı'nda bir yere taşıdı. Daha da büyüyünce ve kitap okurları daha da arttıkça, şartlar onu daha büyük bir yere taşınmaya zorladı. Daha sonra Kitap Sarayı adını vereceği büyük banana ambarmı 1958 yılında kiraladı ve onu 'Kitap Sarayı' haline getirdi. 'Kitap Sarayı'nın mükemmel bir kitapçı dükkanı olabilmesi için çok büyük paralar harcadı ve onu restore ederek idealini gerçekleştirdi. Hatta Kıbrıs Türkünün her alanda gelişme gösterdiği 1974 Mutlu Barış Harekatı sonrasına kadar böyle bir kitapçı dükkanı açılmadı diyebiliriz. Artık kitaplar kendi sınıfları içinde raflara diziliyor, dizildikçe de 'Kitap Sarayı' onu daha da kamçıyordu.

'Kitap Sarayı'mın en derin noktasına ahşaptan aşağı yukarı yirmi beş otuz santim yüksekliğinde oturma yeri yaptırmış, etrafını da alçak ahşap duvarlarla kesmişti. Bir yerde 'Kitap Sarayı'na gelenler, orada oturan kişinin, o dükkanın sahibi olduğunu anlardı. O yüksekte oturuşu, biraz da gelen müşterileri takip etmek içindi. Esasında elinden kitap düşmediği için kendine bu kitap sarayını kurmuştu.

O 'Kitap Sarayı'nda her gün kendi yerinde oturuyor, bir sürü sanatçı onu ziyaret ediyordu. Özellikle yazın dünyasında olan sanatçılarla, bazı ressamların mutlaka günlük hayatta uğrayıp onunla uzun uzun sohbet etmeleri hayli ilginçti.

Artık huzurlu bir çalışma ortamı vardı. Orada o yüksek mekanda oturur ve günlük gazete yazıları ile şiir, öykü ve romanlarını yazardı. Zaman olur önünde tomarlarla karalanmış kağıt birikirdi. O kağıtlar, onun en değerli hazinesiydi. Her yazdığı yazıyı ancak kendisi bilir ve kendisi değerlendirirdi. Gazete yazılarını masasındaki eski daktilosunda bir defada yazar, tekrar okuma ihtiyacı duymadan matbaaya gönderirdi. Tek bir defa dahi o yazılarında imla hatası veya cümle düşüklüğü olmamıştır.

Bir yerde 'Kitap Sarayı', Kıbrıs Türkünün verdiği ulusal mücadele ve fikrîsel çatışmaların meydana geldiği bir mekan haline gelmişti. Oraya her siyasi görüşe sahip yazar, siyaset adamı, gazeteci gelir ve orada tartışmalar başlardı. Tartışmalar kavga boyutunda değil, gayet uygarca ve efendice yapılırdı. Kimse kimseyi kırmazdı. Hatta en önemli tartışma konusu, Rumların bu kadar acımasızlıklarına, bu kadar katliamlarına rağmen Türkiye'nin neden hala adaya askeri operasyon yapmadığı konusuydu.

Kıbrıs Türkünün uyamş ve mücadele yıllarının başlaması ile İngiliz döneminde bazı isimler temayüz etmeye başlamıştı. Bunlardan birisi de Con Rifat'tı. Onunla İngiliz'in adaletsizliklerini ve ikili siyasetini konuşurlar ve zaman zaman da isyan ederlerdi. Babamız Hikmet Afif Mapolar, Con Rifat'a 'Jön Türk' adını takmış ve Con Rifat hep o sıfatla tarihin sayfalarına düşmüştür.

Yukarıda sözü edilen 'Çardak Kitabevi', 1952 yılında 'Çardak' adı altında yayımladığı kültür/sanat dergisinin adıydı. Bu dergi tam 17 sayı olarak yayımlandı ve Kıbrıs Türk edebiyatına ve kültürel yaşantısına ışık tuttu. Biraz geriye gidersek Mapolar'm, 1945-1947 yılları arasında yayımladığı 'Ocak' adlı sanat ve edebiyat dergisini anlatabiliriz. Bu dergi bir ilk olarak 15 sayı yayımlanarak

toplum sanatına girmiştir. Hikmet Afif Mapolar'la yapılan bir söyleşide 'Ocak Dergisi' için şunları demiştir:

"'Ocak', Kıbrıs'ta çıkan ilk sanat ve edebiyat dergisidir. O günlerde çıkan 'Dünya' dergisi ise sanat içerikli olmasına karşın, aktüel içeriği ağır basıyordu. 'Ocak' dergisini sanat ve edebiyatımız için ilk kez atılan sanatsal bir adım olarak kabul edebiliriz. Bugünün isim yapmışları aşağı yukarı 'Ocak' dergisinden gelmektedir."

Üzülerek söyleyebiliriz ki, rahmetlik babamız Hikmet Afif Mapolar, maalesef kendi eserlerini ihtiva eden bir arşiv bırakmamıştır. Kendi özüne dönük yapısı, o esrarengiz duruşu, bilgi ve üretimle dolu kafasındaki yoğunluk, belki de ona bu fırsatı vermemiştir. Her halde yapısından olsa gerek. Defaaten zorlamamıza karşın, kendi arşivini oluşturamayışının ezikliğini ailece hissettiğimizi ifade edebilirim. Lakin burada SAMTAY Vakfı Başkam Suna Atun'a huzurlarınızda teşekkürü bir borç biliriz. SAMTAY Vakfı, Hikmet Afif Mapolar'ın bütün geçmişini, çalışma hayatını, ürettiklerini veya yarım bıraktıklarını, toplumsal mesajlarını ve toplumdaki duruşunu araştırmış, bulmuş ve olabildiğince onu belgelemiştir.

Nitekim Suna Atun, KIBATEK Vakfı – Ahmet Yesevi Üniversitesi işbirliği ile Kazakistan'ın Türkistan kentinde 9-11 Mayıs, 2001 tarihleri arasında gerçekleştirilen sempozyumda sunmuş olduğu bildirisinde şöyle der:

"O, basın ve yazın savaşçısıydı. Mapolar'ın yirmiye yakın gazete ve onlarca dergide yayımlanmış binlerce makalesi, iki öykü kitabı, dört sahne oyunu ve 19 romanı vardır. O, bu yaratıcılığı ile Kıbrıs Türk Edebiyatı'nda henüz erişilememiş bir rekorun sahibi olmuştur.

Yetmiş yıllık ömrünün elli beş yılını basın ve yazınla geçirmiş, geniş bir yelpaze içinde eserler vermiştir. Edebiyat alanında böylesine eserler yaratmış bir sanatçıyı, her yönü ile sınırlı bir bildiri içerisinde değerlendirebilmemiz elbette olanaksızdır."

O çalışmada Hikmet Afif Mapolar'ın "Basın Özel Ödülü" sahibi oluşu ile "Kıbrıs Türk Gazeteciler Cemiyeti"nin Kurucu Başkanı olduğu da vurgulanmaktadır.

Hikmet Afif Mapolar gazete yazıları yanında romanlarını gazetelerde tefrika halinde yayınlardı. İlk yazdığı ve yayımladığı romanları uzun hikâye boyutundaydı ve maalesef piyasada yok, günümüze kadar taşıyanadık. Kitap halinde yayımlanan ve günümüzde ulaşılabilen romanları şunlardır:

1. Köknal (1953)
2. Üçümüz (Çok genç yaşta yazdığı ve daha sonra kitaplaştırdığı romanı) (1956)
3. Beyaz Gül (1962)
4. Mermer Kadın (SAMTAY Vakfı tarafından yayımlandı, 2007)
5. Aşk Vadisi (SAMTAY Vakfı tarafından yayımlandı, 2008)
6. Şantöz (SAMTAY Vakfı tarafından yayımlandı, 2010)

Bu romanları kendisi hayatta iken kitaplaştırmış ve piyasaya sürmüştü. Lakin son üç kitabı, Suna Atun uzun ve yorucu bir çahşma sonucunda derlemiş ve basılmasını sağlamıştır. Kendilerine bir kez daha buradan teşekkür etmek isteriz.

Toprak Aşkı ve Kahve Fincanındaki Aşk başlıklı iki öykü kitabını yayımladı fakat maalesef şiirlerini kitaplaştıramadı.

Şiirlerinde hep müstear ad kullanırdı. Hulki Seza, Akdenizli Ozan, Necip Orhan Akıncı ve Muzaffer Gökmen, onun kullandığı isimlerdi. Gerçekte esas ismi Muzaffer Halil Hacı'ydı ama bu ismini 1940'lı yıllarda "Muzaffer Gökmen" olarak değiştirip resmileştirdi. Herkes ona "Gökmen" diye çağırır, öyle hitab ederdi. Hikmet Afif Mapolar ismini ise, 1950 yılında aldı ve artık o isimle ünlendi.

Çocuklarının eğitimine özen gösteren Mapolar, onlara yüksek öğrenim görme olanağını da sağladı. Regü Mapolar Hacettepe Üniversitesi Biyoloji Bölümü'nden mezun olup geldiğinde kendini doğrudan Kitap Sarayı'nın içinde buldu. Artık Mapolar'la birlikte kitap dünyasının bir parçası haline gelmişti. Bir yerde, onun eli ayağı olmuştu. Mapolar'ın Regü Mapolar'dan başka üç çocuğu daha vardır. Bunlardan San Mapolar serbest meslek'ten emekli ve iki çocuğu vardır. Romans Mapolar, Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdi ve daha sonra Avustralya'ya göç etti. O da evli ve iki çocuk sahibidir. Kızı İmren, Ankara İktisadi ve Ticari İlimlerden mezundur ve evlidir.

Hikmet Afif Mapolar'ı iyi bir baba ve mükemmel bir aile reisi olarak tanımlayabiliriz. Bir baba olarak çocuklarına ne bir tokat atmış ne de acı bir söz söylemiştir. Çocuklarının hayat yolundaki tercihlerine de hiç karışmamıştır. Lakin o, erdemi, ataya saygıyı, toplum içinde onurlu yaşamayı aileye öğretti ve hep onun gösterdiği yolda yürüterek var olduk ve var olacağız.

Babamızın evcil ve aile yaşamını seven bir yapısı vardı. Oldukça da iyi bir içiciydi. Her akşam Hacıpavlo'nun tek yıldızlı konyağını veya angliyasını açar, içmeye başlardı. Rakıyı hiç sevmeydi. Daha sonraki yıllarda viski içmeye başlamıştı. Zaten Türk rakısı bizim hayatımıza 1974'le beraber girmişti. Rumların "uzo"sü hiç onu açmadı.

O sigara filan içmezdi de burnuna enfiye çekme hastahğı vardı. Enfiyeleri tutam tutam burnuna çeker, sonra burnunu beyaz mendillere silerdi. O beyaz mendiller simsiyah olurdu. Enfiye içmek de onun hayatının bir parçasıydı sigara tiryakileri gibi. Hatta bize bir vasiyeti vardı. "Öldüğümde mezarıma enfiye serpin" demişti. Maalesef enfiye zamanı geçtiği için o vasiyetini yerine getiremedik. Lakin bir yerlerde elimize geçerse, mutlaka o arzusunu yerine getireceğiz.

Gerek aile ile gerekse sanatçı dostları ile muhabbeti ne kadar severse sevsin, bir gün bazı acılar da onu bulabiliyordu. Nitekim annesi, yani Fatma ninemiz 1962 yılında öldüğünde müthiş üzölmüş, uzun uzun ağlamış ve gece acılarını unutmak için konyağını açmıştı. Sonra hepimizi karşısına alarak şöyle demişti:

"Hayatta kalan ailemin son ferdini kaybettim. Artık tek varlığım sizlersiniz."

Onun o hali hala gözlerimizin önündedir.

Onun mutlulukları, sanatçı dostları ile birlikteliği ve bizimle geçen zamanlarıydı. Sık sık, genç, orta ve yaşlı demeden pek çok sanatçıyla birlikte olur ve sanat üzerine saatlerce sohbetler yapardı. Hatta genç sanatçılara babalık, ağabeylik yapar, onları yönlendirirdi. O günlerde kendisini sık sık ziyaret eden şu sanatçıları söyleyebiliriz. Unuttuklarımız bizi affetsinler.

Nazif Süleyman Ebeoğlu, Semih Sait Umar, Selçuk Sami, Özker Yaşın, Oğuz Kusetoğlu, Osman Güvenir, Ersin Taşer, Oktay Öksüzoğlu, Fikret Demirağ, Fuat Veziroğlu, Bener Hakkı Hakeri, Ali Nesim, Mahmut İslamoğlu, Harid Fedai, Mustafa Gökçeoğlu, İsmail Bozkurt, Kutlu Adalı, İsmet Vehit Güney, Ali Atakan, Cevdet Çağdaş, Nazım Ali İleri, Reşat Kazım, Orbay Deliceirmak, Neriman Cahit, Erten Kasınoğlu ve dahaları...

1964 yılında Süleyman Uluçamgil Erenköy’de şehit olduğunda çok üzölmüş ve Orbay Deliceirmak’la onun şiirlerini Kitap Sarayı’nda sergilemişti.

Mücadele yıllarında yayınlanan Necati Özkan’ın İstiklal Gazetesi vardı. Necati Özkan da Kıbrıs Türkünün davasına büyük emekler vermiş bir değerkdi. O da sık sık Kitap Sarayı’na gelir, Mapolar’la uzun sohbetler ve siyasal konuşmalar yapardı. İstiklal Gazetesi’nde yayınlanan düz yazılarında “Nafiz Obalı” müstear adını kullanmıştı.

Hikmet Afif Mapolar gayet milliyetçi. Atatürkçü ve kendi davasını yürekten savunan, milli davanın selameti için kalemi ile büyük savaşlar veren bir fikir adamıydı. Babamızın bütün yazın hayatında ürettikleri ortadadır. Gazetelerde yayınlanmış binlerce yazısı vardı. Kişisel yapısı, her zaman doğrudan ve doğru üretimden yanaydı. Yanlışa “yanlış”, doğruya da “doğru” derdi. Ne sağcı dinlerdi, ne solcu. Hem yazılarında hem de yüz yüze görüşmelerinde görüşlerini dile getirir ama düzeyli eleştiri anlayışı içinde adabını bozmazdı. Bugün bile sağcılar “Hikmet Afif Mapolar solcudur” derler, solcular da onu için“o sağcıydı” derler. Halbuki siyasal yapı anlamında onu bu şekilde itham etmek veya eleştirmek, ona haksızlık olur. En azından onu tanımlayacak olanlar, “tarafsız, realist ve objektif bir yazardı” diyebilmelidirler.

Yıllarca Halkın Sesi’nde yazılar yazdı, Yazı İşleri Müdürü oldu, gazeteyi yönetti. Dr. Küçük’le her zaman çok sıkı dostluğu ve fikirsel işbirliği vardı. Yıllarca Halkın Sesi’nde hizmet verirken, kendi gazetesini çıkarmanın hayalini kurdu. 23 Nisan 1963’de kendi gazetesini olan Devrim gazetesini kurdu ve hayata geçirdi. Kendi gazetesini çıkarınca da Dr. Küçük’le yolları ayrıldı ama birbirlerine saygıda da kusur etmediler. Ne yazık ki Devrim gazetesini 1963 olaylarında yeşil hattın üzerinde kalınca matbaayı Aralık ayında kapatmak zorunda kaldı.

1974 Mutlu Barış Harekatı onu çok mutlu eden bir olaydır. Artık huzur içindeydi. İngiliz’in ve Rum’un baskıcı politikalarından bu halk kurtulmuş ve o kurtuluşla beraber kendini var etmeyi becermişti. Her zaman söylerdi.

"Geç kalınmış bir operasyon" derdi. Türkiye'nin müdahalesi açısından, onun beklentileri daha da öncelendendi. Kıbrıs'ta Türk askerini gördü, özgürlüğün nefesini ciğerlerine doldurdu ve o yönü ile mutlu öldü.

Son yıllarını şekerin pençesinde geçirdi. Şeker her gün onu yiyip bitiriyordu. Gözleri yavaş yavaş ışığını kaybediyor ve gören bir gözün körlüğü, bir yazarın hayatında dramatik bir durum olarak kendini gösteriyordu.

1987 yılında hayatını Avustralya'da kuran oğlu Romans Mapolar'a gitti. Romans onu çok değerli göz doktorlarına gösterdi. Ama artık çok geçti. Geç kalınan bir vaka olarak gözlerini kaybetti ve tam iki yıl gözleri hiç görmedi. Gözlerini kaybedişi, onun yıkımı oldu. Kahırla yaşadı ama hayattan ve yazın dünyasından hiç kopmadı. Ölene kadar görmediği halde kendisi söyledi, kızı yazdı ve günlük yazıları İsmet Kotak'ın sahibi olduğu Kıbrıs Postası'nda yaymlandı.

Bu bağlamda onun her zaman sanatçı için söylediği o güzel ve anlamlı sözü sizinle paylaşmak istiyoruz. Babamız Hikmet Afif Mapolar'ın o anlamlı sözü şuydu:

"Sanatçı, sahnede ölmesini bilendir."

Kültür ve sanatla özdeşleşmiş halini düşündüğümüzde, hatta bu anlamlı sözü birleştirdiğimizde, onun görmeyen gözlerle dahi kağıtla, kalemle ve yazın dünyası ile birlikteliğini götürmesi ve yazarken ölmesi "*sahnede ölmesini bilen sanatçı*" kimliğini vermiyor mu? Zaman zaman onunla geçen günlerimiz ve o uzun ve bitmeyen yorgun yıllarını düşündüğümüzde yüreğimizde derinden bir keder duyarız. Belki de o, daha gelişmiş ve daha da ona ışık tutacak bir çağın olanakları içinde kendini bulsaydı, değişen dünya değerleri ve bilgisayar çağı ile buluşabilseydi, yeri daha da ötelede, hatta dünya ufuklarında bir yerlerde olurdu. Köhne bir daktilonun sesi gecenin geç vakitlerinde evimizde tınlayışı, onun o özverili ve zor çalışmalarının parmak sesleri değil miydi? O ses, gerçekte onun beyninden ve yüreğinden fıskıran birikim ve gözlemlerinin sesi ve soluğuydu.

Yaşamın gerçeklerinde vefa ve erdem denen şey vardır. Bu gün çocukları burada ve hayatın içinde, siz değerli insanlar da öğrenim ve araştırma kurumlarımızda o vefanın örneklerini, erdemin anlamını gözler önüne seriyoruz.

Her zaman düşünmüşüzdür... Veya dostlarımız, yazarlar ve daha niceleri sorar... "*Ünlü bir yazarın evladı olmak nasıl bir şeydir?*" diye.

Esasında ünlü bir yazarın evladı olmak, çok büyük sorumluluk isteyen bir şeydir. Önce o sizi hayata taşır, sonra da siz onu, sanatçı kimliği ile tarihin sayfalarına taşırız. Biz onu yeterince taşıyabildik mi veya taşıyabiliyor muyuz çocukları olarak? Veya toplum olarak? Biz olabildiğince kendimize düşen görevi yaptığımıza ve hala daha yapmakta olduğumuza inanıyoruz. Siz de ona inanıyorsunuz ki bu anlamlı günde onu ve onun gibi değerleri kamuoyunun gözleri önüne seriyorsunuz. Geçmişin yoklukları ve babamız Hikmet Afif Mapolar'ın kendi dünyası ile özdeşleşen sanatsal üretimleri, bize bıraktıkları ve

bulabildiklerimizle yetinerek ama hiç durmaksızın araştırarak onu yeniden var-etmeye çalışmanın da sanatçı bir ataya olan vefa borcu olarak kabul eder ve öyle yaşarız.

Sabırla dinlediğiniz için sizlere, ben torunu Mert Mapolar olarak, aile adına, amcam Regü Mapolar'ın bu paylaşımlarına huzurunuzda teşekkür eder, babamız Hikmet Afif Mapolar'ın ve bugün de anılmakta olan diğer değerli insanların aziz hatıraları önünde saygıyla eğiliriz.

Söz Gazetesi Bağlamında Mehmet Remzi Okan'ın Yazılarında Vatan Kavramı

Ulvi KESER*

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından neredeyse İkinci Dünya Savaşı'na kadar geçen süreç Kıbrıs Türk toplumu açısından son derece karanlık, belirsiz, sorunlu ve mücadele dolu bir şekilde geçmiştir. Fransa tarafından adada açılan Ermeni Doğu Lejyonu (Legion D'Orient)'na ait kamplar, İngilizler tarafından Çanakkale savaş esirleri için kurulan kamplar, aynı dönemde İngiltere'nin adayı Yunanistan'a önermesi, Enosis çabaları ve Anadolu'da başlayan Milli Mücadele Kıbrıs Türk toplumunu da çok yakından ilgilendirir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devleti ve uygulamaya konulan sosyal hayata yönelik yeniliklerle devrimler de Kıbrıs Türkleri tarafından yakından takip edilir ve benimsenir. İşte tam da bu sıkıntılı geçiş döneminde toplumu etkileyen, yönlendiren, bilinçlendiren toplum liderleri söz konusudur ve bunlardan birisi de 'Söz' gazetesiyle Mehmet Remzi Okan'dır. Bu çalışma çerçevesinde Mehmet Remzi Okan'ın gazetecilik yönü yanında kişiliği ve toplumsal misyonu ve vatan olgusuyla ilgili değerlendirmeler yapılacaktır. Esasında bu çalışma Mustafa Kemal Atatürk'ten 4 yıl sonra 1885 yılında doğan ve aynı şekilde 1942'de ondan 4 yıl sonra ve 57 yaşında hayata gözlerini yuman Kemalist ve idealist bir gazetecinin mücadelesinden bir kesitten başka bir şey de değildir. Çalışmanın tamamlanması aşamasında Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (Ankara), Başbakanlık Osmanlı Arşivi (İstanbul), Kıbrıs Türk Milli Arşivi (KKTC-Girne), İngiltere Devlet Arşivi, Genelkurmay Ataşe Arşivi, bazı özel arşivler, basılı kaynaklar, süreli yayınlar ve sözlü tarih çalışmalarından istifade edilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasının hemen ardından Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya'nın yanında savaşa girmesi üzerine İngiltere, Kıbrıs'ı tek taraflı olarak ilhak ettiğini açıklar. Bu andan itibaren de Kıbrıs Türkleri kendilerini mücadelenin içinde bulurlar. Birinci Dünya Savaşı sonrasında ise galip devletlerin Mondros Mütarekesi'ne dayanarak Anadolu'da işgal eylemlerine girişmeleri üzerine Türk insanı da Mustafa Kemal önderliğinde memleketi düşman istilasından kurtarabilmek için topyekûn vatan savunmasına girişir. Bu vatan savunması sadece Anadolu topraklarıyla sınırlı değildir ve mücadelenin içerisine giren bir başka toplum da Kıbrıs Türkleridir. Aslında Anadolu'da Milli Mücadele sırasında bütün desteğini Anadolu insanına veren Kıbrıs Türkünün mücadelesi 18. yüzyıldan beri devam eden adayı Yunanlılaştırma mücadelesine karşıdır;¹

---

* Doç. Dr., Atılım Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara.

“Kıbrıs Türkleri bayrağından mahrum edildiği 1878’den bu yana bütün kalbi ile, her şeyi ile Türklüğüne bağlı kalmıştır. Kıbrıs’ı vatan bilmiş ve vatan yapmak için yılmadan en yalnız bırakıldığı, en desteksiz günlerinde bile mücadele etmiştir. Bu Türkün yabancı bayrak altına girmemek azminin bir neticesidir.”

Kıbrıs’ın bir Rum veya Yunan adası olmasına müsaade etmeyen Kıbrıs Türk’ünün en büyük arzusu “Kıbrıs Türküyüz derken Kıbrıs’ı vatan bilmişiz; ama Türkiye’nin bir parçası olduğumuzu unutmadık, unutmayız. Çünkü en aziz parçalarımız oraya yayılmıştır. Her evden Türkiye’de insanlarımız vardır.”² fikrinden hareketle barış ve huzur içerisinde yaşamaktır. İşgalci Yunan ordusundaki Rumlar Anadolu’da Türk insanına karşı mücadele ederken Kıbrıslı Türkler de maddi manevi Anadolu’ya destek olurlar. Çünkü Anadolu Kurtuluş Savaşı’nı başından sonuna kadar büyük bir heyecan ile izleyen Kıbrıs Türkleri, Çanakkale’nin muzaffer kumandanı Mustafa Kemal’e yürekten bağlanmışlardır. Haberlerin en kötü olduğu günlerde bile bu inançları sarsılmaz.³ Bir yandan yokluk ve kuraklıkla mücadele ederken bir yandan da iç ve dış düşmanlara karşı mücadele etmek zorunda kalan Kıbrıs Türkleri’nin en büyük moral kaynağı ve desteği Anadolu’ya ve Mustafa Kemal’e olan inanç ve güvenleridir ve bunu da her fırsatta gösterirler.⁴

“Mevkîmiz gayet müşkül, davamız da pek mühimdir. Etrafımızda bizi tehdit eyleyen düşman kuvvetleri de az değildir. Ahval ve hadîsatın ise müşevveş şerait içinde cereyan eylemekte olduğu da inkâr olunamaz. İşte, ahval-i unumiyeyi bu suretle görmekte olan bazı zayıf yürekli davamız hakkında endişeye düşerek bedbin oluyorlar... Binaenaleyh zafer yolumuzun nihayete ulaşmak üzere bulunduğu şu son günlerde beyhude endişeye düşerek nevmî ve bedbin olmayalım. Çünkü müdafaaasına kalkıştığımız davamız mukaddes olduğu kadar meşrudur.”

Gazeteci Mehmet Remzi Okan Kimdir?

1885 yılında Karpaz bölgesindeki Kaleburnu köyünde doğan Mehmet Remzi Okan eğitim hayatı sonrasında 1915 yılından itibaren Sarayönü Erkek Mektebi’nde⁵ başöğretmen olarak meslek hayatına başlamıştır. Hemen üç yıl sonrasında ise onu eğitimciliğin dışında bambaşka bir alanda görmek mümkündür. Öğretmenlik sona ermiş ve Mehmet Remzi Okan adada yaşayan Kıbrıs Türklerinin siyasi sorunlarına yönelik olarak bir takım çalışmaların içine girmiştir. Adadaki İngiliz idaresi tarafından öğretmen olarak adanın muhtelif yerlerinde görevlendirilen M. Remzi Okan bu durumu, 1905 yılından 1918 yılına kadar sürdürdüğünü de belirtir.⁶ Buna göre “Halkı temsil edenler halkın istediklerini ve ihtiyaçlarını anlatacakları yerde hükümete kendi dileklerini bildiriyorlar ve böylelikle halk ile hükümetin anlaşmasına engel oluyorlardı.” Bu faaliyetler önce Doğru Yol⁷ gazetesinde bugünkü anlamıyla genel yayın yönetmenliği görevine getirilmesi, ardından Kıbrıs Türk toplumu için son derece

önemli bir milat olan ve 10 Aralık 1918 tarihinde yüzlerce Türk katılımcıyla "...O günlerin yol durumu ve ulaşım vasıtaları ile kışın soğukunda maddi ve manevi büyük bir külfet olan"⁸ bu toplantıya katılanlarla toplanan Meclis-i Milli'de etkin bir rol olarak ortaya çıkar. Esasında onun halkın sorunlarıyla ilgilenmesi daha köy okulunda öğrenciyken polislerin neden köye geldiklerini araştırmasıyla başlamış, "Kıbrıs'ın zamanına göre okumuşları arasında ve uyanık birisi olan babası"⁹ vasıtasıyla sorgulamayı öğrenmiş ve kendi siyasi ve düşünsel çizgisini de daha o günlerden çizmeye başlamıştır. 8 Eylül 1919 tarihinden itibaren çıkartmaya başladığı ve başyazarı da olduğu 'Doğru Yol' gazetesinde de yazılar yazmakta ve İngiliz idaresinin de tepkisini çekmektedir. 'Doğru Yol' gazetesinin ulusalcı ve toplumsal sorunları irdeleyen yaklaşımı nedeniyle her an İngilizlerin gazabına uğrayabileceğini düşünen M. Remzi Okan böylece kendi gazetesini de yayın hayatına sokabilmek için çalışmalarına hız verir. Böylece 'Doğru Yol', 'Söz', 'Hakikat' ve 'Birlik' gazeteleri Kıbrıs Türk toplumunun gözü kulağı gazeteler olarak yayımlanmaya devam eder. 57 yaşındayken 22 Ocak 1942 tarihinde İstanbul'da hayata gözlerini yuman M. Remzi Okan böylece 24 yıl devam ettirdiği siyasi ve toplumsal mücadelesini de Cerrahpaşa Hastanesi'nde sonlandırmış olur. Bununla birlikte gazete yayın hayatına kesintilere uğrasa da 14 Ağustos 1946 tarihine kadar devam eder¹⁰ ve bu tarihten sonra da 'Hürsöz' olarak yayımlanır.

Türk Savaş Esirleri Ve Adadaki Faaliyetler

Birinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği dönemde ise 23 Ekim 1916'dan itibaren, özellikle Çanakkale cephesinde esir alınan Türk askerleri, Gazi Mağusa'nın Karakol bölgesindeki esir kamplarına getirilirler. Türk esirler, Mağusa'da İngiliz askerlerinin kontrolünde limandan çıkar ancak bölgedeki Türklerle konuşmalarına müsaade edilmez. İngilizlerin bu konudaki tutarsız davramşları adaya ayak bastıkları andan itibaren Türk esirlerin moral ve sağlıklarını olumsuz etkiler.¹¹ Savaş esirlerinin sayısı ilk etapta 215 kişi olmasa rağmen, 5.400 kapasiteli kampa 1923 yılına kadar 10.000'den fazla esir getirilir.¹² Bu esir kampının çevre emniyeti ve güvenliği önce Kraliyet Manchester ve Liverpool Alayı tarafından ortaklaşa sağlanır,¹³ ancak savaşın uzun sürmesi ve çeşitli cephelerden getirilen esir Türk askerlerinin sayısının devamlı artması sebebiyle kampın güvenliği için Ermeni kampındaki Ermenilerden de istifade yoluna gidilir. Kamptaki Türk esirler arasında birkaç başçavuş haricinde İngilizler için "özellik arz eden esir"¹⁴ yoktur. Değişik cephelerde Osmanlı saflarında çarpışırken esir düşen Suriyeliler ve Iraklı Araplar ile Ermeniler de bu kampa getirilmelerine rağmen, kamptaki zor şartlardan kurtulmak isteyen veya yapılan propaganda sonucu kandırılanlar İngiliz kampından ayrılarak Ekim 1916'dan itibaren kurulma çalışmaları hızlanan ve Fransa tarafından Ermeniler için kurulan terör kamplarına getirilirler.¹⁵ Mağusa'nın 24 kilometre kuzeyinde deniz kıyısındaki bu ıssız, devlete ait, su kaynakları bulunan arazi İngilizlerin

müsaadesiyle bu kamp için seçilmiştir.¹⁶ Ermeni kampının İngiliz esir kampına yakınlığı¹⁷ ve iki kamp arasındaki bölgenin askeri eğitim alanı olarak kullanılması Fransız ve İngilizlerin bu konuda da işbirliği içerisinde olduklarını gösterir. “Doğu Lejyonu Talimatnamesi” adıyla¹⁸ kampın faaliyete geçtiği ilk dönemde 200’er kişilik 6 Lejyon Bölüğü¹⁹ ve 160 Arap’tan oluşan mevcut daha sonraki yıllarda 5000’e kadar ulaşır.²⁰

Bu dönemde Kıbrıslı Türkler, Baf milletvekili Dr. Mehmet Esat ve Dr. Hüseyin Behiç önderliğinde “Türkiye’ye İlhak” isimli partiyi kurar. Paris Barış Konferansı’na Türk toplumunun da bir heyet göndermesi gerektiğine inanan ve bunun için büyük bir gayret gösteren, Kıbrıs Türk’ünün sesini duyurması, Yunanistan’a ilhakin kabul edilemeyeceğinin dosta düşmana anlatılması gerektiğini ifade eden, ayrıca Türk savaş esirlerini kurtarmaya yönelik gayretlerin içinde olan Dr. Esat Bey, İngiliz idaresinin hep tepkisini çeker. Bu arada Fransız kamplarındaki Ermenilerin istihbarat, casusluk ve jurnalcılık çalışmaları adayı yaşanmaz hale getirir.²¹ Türk esirlere yardım edenler bulunup ağır cezalara çarptırılır ve Larnaka ve Girne’de hapsedilirler²². Türkleri düşman olarak gören İngiliz idaresi özellikle lider konumunda olan Türkleri etkisiz hale getirebilmek için baskılarını artırır;²³

“Liderlik Girne ve Larnaka Kalesi’ndeydi. Halk arasında jurnalciler kol geziyordu. Türk esirler Kıbrıs’ta kalebindiler ve halk gizlice bunlara yardım yapmaktaydı. Yardım heyetleri, dini kisve altında, camilerde toplanırdı. İngiliz ajanları toplananları derhal jurnal eder, toplantıya katılanlar takibe uğrar, işlenirdi...”

İngiliz idaresince daha sonra 9 ay tutuklanan ve İstanbul’a sürülen Dr. Esat önce Mersin’e geçer ve eşi Faika Hanım’la Anadolu’da Kurtuluş Savaşı’na katılır. Bu arada Kıbrıs Valisi Malcolm Stevenson 6 Mayıs 1919 tarihinde Sömürgeler Bakanı’na bir rapor göndererek Dr. Esat Bey, Dr. Behiç Bey ve Hasan Karabardak’ın Kıbrıs’ta Noel kutlamaları esnasında karışıklık çıkartacaklarını ve esir kamplarında bulunan Türk esirlerini kurtararak ayaklanmayı bütün ada sathına yaymaya çalışacaklarını ifade eder;²⁴

“...Ada sathında kargaşalık çıkacağı konusunda meclis üyesi Sait Efendi’nin verdiği bilgiye ilaveten Kıbrıs’ta bulunan eski istihbarat servisinin sabık ajanları ve başka bazı kaynaklar aracılığıyla şu bilgi edinilmiştir: Paskalyadan bir veya iki gün önce Mağusa’daki esir kampına bir kibrit kutusu atılmıştır. Bu kibrit kutusunda bulunan gizli bir yazıda Mısır’da bulunan İngiliz Yönetimi’nin bir çırpıda devrildiği ve 15.000 İngiliz’in ortadan kaldırıldığı belirtilmektedir. Bu ayaklanmayla ilgili olarak Lefkoşa’da bazı Türklerin tutuklandığı günün gecesinde Mağusa Esir Kampı’nda bulunan savaş esirleri elbiselerini çıkartmadan yataklarına girmişler ve kendilerine verilecek işareti beklemeye başlamışlardır. Bu komuyla ilgili olarak tutuklanan üç kişi Girne Kalesi’nde olup kendilerine iyi bakılmaktadır...”

Savaş sonrası dönemde de bu kamptaki Türk esirlere yardım ettikleri gerekçesiyle Kıbrıs'ta pek çok Türk tutuklanır ve bu kişiler daha sonra serbest bırakılsalar da hep İngiliz İdaresi'nin baskısı ve gözetimi altında yaşamak zorunda kalırlar,²⁵ ayrıca zengin ve varlıklı Türkler iflas ettirilir, servetleri de Rumların eline geçer.²⁶ Doktor Behiç Bey'in de Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını önlemeye yönelik faaliyetlerin içerisinde lider olarak görünmesi, Türk savaş esirlerini kurtarmaya yönelik faaliyetleri, Teşkilat-ı Mahsusa ile yakın ilgisi ve Kıbrıs Türk toplumunu dağmıklıktan kurtaran özellikleri gerek Rumların, gerekse İngiliz yönetiminin başını ağrıtmaktadır. İngiliz yönetimi son derece sinsi bir planla 37 gün gibi son derece kısa bir sürede yargılama ve idam cezasının yerine getirilmesiyle sonuçlanan bir vakayla Doktor Behiç'ten kurtulmayı başarır.²⁷ 1916 yılında polis olarak Girne Kalesi'nde görev yapan Girmeli Derviş Onbaşı, Türk savaş esirlerine yardım ettikleri gerekçesiyle kalede tutuklu bulunanların isimlerini verir. Bu kişiler Karpazlı Ali Hüseyin Babaliki, Mağusalı milletvekili Mahmud Naim Adil Efendi, Giritli Hasan Hüseyin Kaptan, kardeşi Ali, kayınbiraderi Kaptan Ahmet Çavuş, İskeleli tüccar Kenan kardeşlerden Raşid, Kamil, Said ve Hasan Efendi, Kamil Paşanın damadı Doktor Esat, Kormacitli Ahmet Sadrazam, Bilelleli Küçük Hacı Hüseyin Efendi, Mahmut Naim'in akrabası Mağusalı Hoca Mustafa Nuri Efendi, Baf'tan Kavanin Meclisi üyesi Dr. Eyüp Bey, aslen Giritli olan Ahmet Çavuş, Ahmet Çavuş'un kardeşi Osman ve oğlu Ali'dir.²⁸

İngiliz kamplarının ve hemen ardından Ermeni kamplarının kurulması ve bunların Anadolu'ya yönelik faaliyetlerde bulunduğu öğrenilmesi ve İskenderun-Ceyhan hattına bir çıkartma harekâtı yapılacağı²⁹ istihbaratı üzerine önce Adana'da daha sonra da Taşucu yakınlarında faaliyet gösteren³⁰ 4. Tayyare Bölüğü kurulur³¹ ve Kıbrıs üzerinde uçuşlar yapmak ve belli bölgeleri bombalamak suretiyle adada askeri faaliyetlerin engellenmesine çalışılır. Bu uçuşlarda genellikle Türk subayları görev yapmakta,³² bazen Alman pilotları da Kıbrıs üzerinde göreve çıkmaktadırlar.³³ İlk keşif uçuşları Mart 1916 tarihinden itibaren başlar.³⁴ Öte yandan Kıbrıslı Türkler, Alman gemilerine yiyecek ve su yardımında da bulunurlar.³⁵ Mirtu köyünden bir Kıbrıslı Türk, Alman denizaltılarına yaptığı yardımlara karşılık bir Alman denizaltısı tarafından mükâfat olarak üç aylığına Türkiye'ye götürülür. Bu dönemde 4. Ordu Komutanlığı'nca temin edilen kayıklarla da Kıbrıs sahillerine casuslar gönderilmiş ve düşman faaliyetleri konusunda bilgi toplanılmaya çalışılmıştır.

Milli Mücadele'ye Katılan Kıbrıslı Türkler

Bu dönemde birçok Kıbrıslı Türk, bizzat Anadolu'da Milli Mücadele'ye katılır, gösterdikleri üstün başarı ve yararlıklarla rütbe ve madalya alırlar. Gizlice Kıbrıs'tan Anadolu'ya geçerek mücadeleye katılanlar arasında ilk akla gelenler Doktor Binbaşı Osman Necmi Bey, Mülazım Tahir Bey,³⁶ Atatürk'ün daha sonra "Güvendiren" soyadını verdiği Fatin Bey,³⁷ Kıbrıs'ın ilk Türk avukatlarından

Naim Efendi'nin Kurtuluş Savaşı'na Miralay olarak katılan oğlu Raşit Bey ve Ali Vefa Bey, yedek subay talim hocalığı yapan Remzi Bey, eski Bahriye subayı Ali Nazmi Bey³⁸ ve İzmir milletvekili olarak görev yapan Hüseyin Sırrı Bey'dir. Türk esirlere yardım ettiği için tutuklanan ve hapse atılan Doktor Esat Bey'in karısı Faika Esat hanımefendi de Anadolu'daki Kurtuluş Savaşı'na katılma mutluluğuna erişen ilk Kıbrıslı Türk kadındır.³⁹ Gireli Feriha Tuna hanımın babası da Anadolu'ya hayati lojistik destek sağlayarak İngilizlerin yasakladığı kinin haplarını fesinin içinde Anadolu'ya ulaştırırken,⁴⁰ Giritli Ahmet Çavuş Osmancık da Anadolu'daki mücadele için sürekli olarak katır ve merkep temin ederek desteğini soydaşlarından esirgemez.⁴¹ Ahmet Çavuş'un kardeşi Osman, oğlu Ali ve iki gün Limasol'da tutuklu kalıp serbest bırakılan babası Hacı Hasan efendi de yardım edenler arasındadır. Bunun dışında Anadolu'ya gemilerle gizlice silah, gıda ve tahıl taşıdığı gerekçesiyle tutuklananlar arasında Kenan ailesi mensupları da vardır.⁴² Kıbrıslı Türk sanatkâr ve dış tabibi Ali Rıza efendi de Kurtuluş Savaşı'na katılmış, altından yaptığı küçük bir Atatürk heykelini de Çorum'da bizzat kendisi Atatürk'e vermiştir. Dr. Esat ve Dr. Behiç gibi tutuklanıp Girne Kalesi'ne gönderilen ve İngiliz Yüksek Komiseri Malcolm Stevenson'un hamallarla kasapların lideri olarak söz ettiği⁴³ Hasan Karabardak'ın ne zaman kurtulduğu bilinmemekle beraber gerek Kıbrıs, gerekse Türkiye'de Kurtuluş Savaşı'na mali kaynak ve gönüllü toplama çabalarında bulunduğu bilinmektedir.⁴⁴

Söz Gazetesi ve Anadolu'ya Yardım Faaliyetleri

M. Remzi Okan'ın özellikle 1918 yılından itibaren ortaya çıkmaya başlayan toplumsal sorunlara ilgisi önce öğretmenlikten ayrılması, ardından Meclis-i Milli'de aktif görev alması ve son olarak da 8 Eylül 1919 tarihinden itibaren Doğru Yol gazetesini çıkartmasıyla devam eder. Özellikle gazetesiz bir toplum hayatının sürdüğü Birinci Dünya Savaşı sürecinin aksine M. Remzi Okan'ın sahibi ve başyazarı olarak yazılar kaleme aldığı 'Söz' gazetesi ise ilk sayısını 15 Şubat 1921 tarihinde çıkartmış, gazetenin son sayısı ise 14 Ağustos 1946 günü okuyucularıyla buluşmuştur.⁴⁵ Gazetenin ilk iki sayısının düzenli bir şekilde arka arkaya yayımlanmasının ardından 'Doğru Yol' gazetesinin de okuyucularla buluşması kafaları karıştırdı M. Remzi Okan yaptığı açıklamayla bu durumun İngiliz idaresinin gazete çıkarılmasıyla ilgili verdiği imtiyazla ilgili bürokratik bir durum olduğunu belirtir ve bir süre daha her iki gazetede yazılarına devam eder. 1922 yılına gelindiğinde M. Remzi Okan Kirillos Pavlidis'ten aldığı matbaa makinesiyle kendi basımevini kurmuş durumdadır.⁴⁶ Gazete bu dönemde abone sistemiyle çalışmakta ve aboneleri dışında kimselere ulaştırılmamaktadır. 'Söz' gazetesi yayım hayatına başladığı günden kapanacağı 1946 yılına kadar Kıbrıs Türk toplumunun çağdaşlaşması, modern hayata ayak uydurması ve Atatürk devrimlerinin adada aynen uygulanabilmesi amacıyla devrimci ve ulusalcı bir strateji takip eder. M. Remzi Okan ve gazetesi Kıbrıs adasıyla

Anadolu arasındaki kopmaz bağları ortaya koyan, söylem ve eylemleriyle bunu her daim sıcak tutan ve Kıbrıs Türk halkının coşkusunu yükseltme misyonunu üstlenmiş bir gazete portresi çizer. Kıbrıs Türklerinin Anadolu Türklerinin bir parçası olduğunu her daim ortaya koyan ve bunu gerek yazılarında gerekse eylemlerinde ortaya koyan Mehmet Remzi Okan ve 'Söz' gazetesi esasında bu davranışlarıyla hem İngiliz idaresinin hem de Rumların tepkisini çekmektedir. Bununla beraber gazete çizgisinden taviz vermeyecek ve M. Remzi Okan da Milli Mücadele sürecine verdiği katkı ve desteğin ardından yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletine ve Kemalist devrimlere de aynı desteği gönülden verecektir. Kıbrıslı Türklerin Cumhuriyetin ilanından sonra bütün Atatürk ilke ve inkılâplarını gönülden benimseyip bunları hiçbir zorlama ve kanuni mecburiyet olmaksızın kabul edip, uygulamaya koymaları, ayrıca Türk okullarında Milli Mücadele ve Mustafa Kemal'i özellikle gençlere anlatıp sevdirmeleri;⁴⁷ milli şuur ve Anavatan'a olan sonsuz bağlılık ve inançlarının bir tezahürüdür. Kemalizm ruhunun hâkim olduğu, milli şeref, milli haysiyet ve milli varlıklarını idame ettirebilmek için türlü mahrumiyet ve güçlük içinde çırpman Kıbrıslı Türkler, Anadolu ile irtibatını hiçbir zaman kesmez. Türk milletinin yedi düvele karşı başlattığı 1919 yılında başlayıp 3 yıl devam eden kurtuluş mücadelesine, Kıbrıs'ta yaşanan kuraklık sonucunda iyice fakirleşip açlık ve yokluk çekmelerine rağmen halk, Anadolu'ya her türlü desteği gönülden verir.⁴⁸ Toprak ve tarımla uğraşan Kıbrıslı Türklerin, bu sıkıntılı zamanlarda karşılaştıkları bir başka problem ise adaya dışarıdan gelenlerin yaydığı salgın hastalıklardır.⁴⁹ Kurtuluş Savaşı'nın başlamasıyla beraber adadaki bütün Türk kurum ve kuruluşları derhal bir araya gelerek "Muhacirin-i İslamiyeye Yardım Cemiyeti"ni kurarak Anadolu'ya yardım kampanyaları düzenlemeye başlarlar. Ayrıca Türk İstiklal Kumpanyası isimli tiyatro grubu ile Hürriyet ve Terakki isimli Türk kulübü de yardım faaliyetlerine derhal başlayacaklarını açıklarlar.⁵⁰

Milli Mücadele fitilinin henüz ateşlendiği günlerde 30 Ağustos 1919 tarihli Spectator dergisinde Sir Pears White imzasıyla çıkan bir yazı "Kıbrıslı Türklerin İngiliz idaresinde yaşamaktan başka bir istekleri olmadığını, onların İngiliz idaresine karşı uysal davrandıklarını, Türklerin nam ve hesabına adada İngiliz idaresinin devamını temenni ettiğini" belirtir.⁵¹ 6 Ekim 1919 tarihinde bu yazının tercümesini yayımlayan Doğruyol gazetesi yazarın kendi adına söz söylediğini, Kıbrıs Türklerinin fikirlerini temsil etmediğini, Kıbrıs Türklerinin ise "damarlarındaki asil ve necip Türk kammı asla lekelenmediklerini ve bundan sonra da lekelenmeyeceklerini" belirtir;⁵²

"Makale birçok hakikatleri şamil olmak itibarıyla dikkate şayandır. Aşıkardı ki Türkler Yunan idaresini hiç bir zaman sevmeyiler. Şimdiye kadar Yunan idaresine geçen Türk illerinin ne akıbetlere uğradıklarını pekiyi biliriz. Makalede Türk isteklerine dair kısım tashih edildikten sonra mütebaki kısımlar heyeti umumiyesi itibarıyla doğru ve haklıdır. Türklerin itaatkâr olmaları milli ananeleri icabıdır. Kıbrıs'ın idaresi İngiltere'ye devrolunduğu zaman ses

çıkarmadılar çünkü devlet öyle istemişti. Fakat cezirenin istikbali mevzuu bahis olunca iş değişir. Makale muharriri kendi şahsi namına idare-i kelam ediyor. Bu hususta Kıbrıs Türklerinin ara ve efkârını temsil etmiyor. Bu noktanın tashihi lazımdır. Kıbrıslı Türkler damarlarındaki asil ve necip kanı asla lekelemediler, bundan sonra da lekelemeyeceklerdir. Bu bilinmeli.”

Özellikle 1920–1922 yılları arasında hürriyet aşkını canlı tutmak ve Anadolu’ya yardım yapabilmek için tamamen gönüllü gençler ve kadınlardan oluşan gruplarca pek çok piyes, müsamere ve oyunlar tertip edilir ve perde aralarında da ayrıca çeşitli müzayedeler yapılmak suretiyle nakdi yardım toplanır. Kıbrıslı Türk kadınları da o günlerde kendilerine yapılan yardım çağrılarını dikkate alıp vatanseverlik örneği gösterirler ve el emeği göz nuru el işlerini, nakışlarını, çeyiz sandıklarındaki çeyizlerini çıkarıp Anadolu’ya destek olmak için satmaktan çekinmezler. Ayrıca modern Türk kadını olduğunu dosta düşmana gösterircesine özellikle aydın köy öğretmenlerinin davetlerine uyararak müsamere, oyun ve gösterilerde bizzat rol alırlar;⁵³

“...Topsuz, tüfeksiz, kılıçsız bir ordu, öğretmen ordusu. Kıbrıs’ta bu milli kalkınma nasıl doğdu? Öğrendim ki, Kıbrıslılar bunu öğretmenlerine borçlu... Bütün bunları dinleyince, inandım ki bir yurdu yapan da, yıkan da öğretmendir. Yine öğrendim ki Kıbrıslılar Kurtuluş Savaşımızı hep adım adım, çok yakından takip etmişler, Afyon, Dumlupınar, Sakarya, İnönü ve Başkomutanlık zaferlerinin tarihçesini ne güzel anlatıyorlar. Bu zafer gecelerinde sabahlara kadar oturarak evleri için bayrak dikmişler, şenlik yapmışlar. İnkılaplarımızı nasıl benimsediklerine ise hepimiz şahit olmuştuk.”

12 Ocak 1920’de ‘Söz’ öncesi yayın hayatına devam etmekte olan ‘Doğru Yol’ gazetesinde bir makalesi yayımlanan Mehmet Remzi Okan “Felaketzede Kardeşlerimize Muavenet” isimli yazısıyla Anadolu’ya yardım edilmesi gerektiğini belirtir;⁵⁴

“...Anadolu, Türkün son yurdu, son melceidir. Oradaki kardeşlerimizin böyle sefaletler, mahrumiyetler içinde helak olmasına seyirci kalırsak dünyada en alçak insanlar bizler oluruz. Bu felaketler hepimize büyük bir ders-i intibah olsun... İzmir civarında yedi ay zarfında 60. 000 Türk şehit edilmiş, 40. 000 kişi terk-i diyar etmeye mecbur kalmış ve 200 milyon liralık servetleri gasp olmuştur. İşte bugün yersiz ve yurtsuz kalmış bu binlerce kardeşimiz bizden muavenet bekliyor...”

“Kıbrıs’ı devralmaya gelecek Yunan Ordusu’na layık olduğu karşılama törenini yapabilmek için ben Belediye Başkanı olmalıyım,” diyen Lainidis adlı Rum ve diğerlerine de sert tepki gösterilir;⁵⁵

“... Değil yalnız Kıbrıs Rumlarına, bütün Yunaniliğe, bütün cihana ilan edelim ki, Türkiye mahvolmadı ve olmayacaktır. Küre-i zemin üzerinde güneş neşr-i envar ettikçe Türklük berdevam olacaktır... Yunanilik efkâr ve cereyanlarının bugünkü ufak tefek muvaffakiyeti Rumları yanıltmamalıdır. İstikbalde hemhudut

olarak yaşayacak olan Türkiye ve Yunanistan için komşuluk münasebetlerinin daha iyi bir surette temini bir lazime-i siyasettir..."

İzmir'in işgalinden Anadolu'da Kuvayı Milliye hareketinin son düşman askerini de ülkeden kovduğu güne kadar yardım kampanyaları aralıksız devam eder ve bu, Kıbrıs Türk toplum hayatının ayrılmaz bir parçası olur. 1915 yılından itibaren Kıbrıs'ta Türkçe gazetenin yayımlanmaması, Türkiye'deki gazetelerin de Kıbrıs'a getirilmesine müsaade edilmemesi sonucu istifade edilen kaynakların en önemlisi Reuter Haber Ajansı kanalıyla gelen haberlerdir ve bunlar çoğaltılarak halka dağıtılır;⁵⁶

"İngilizler Türk bayrağının çekilmesini yasak etmişler. Şimdi bayrağımızı öpecekmışiz. Bir de resim çektirecekmişiz ve bayrağımız sarılıp kaldırılacaktı... İlkokuldan bir hatıram daha vardır. Bayraksız olarak gezmeye giderken "Yürüyelim ileriye. Atlayalım dağ tepe." şarkısını söylerdik. İngilizler bu şarkının söylenmesini yasak ettiler. Bunun üzerine ilkokuldaki başöğretmenimiz Remzi Bey, büyük çocuklara şarkıyı ıslıkla çalmalarını öğretti... Türk bayrağını çekme yasağı yıllarca sürdü. Uzun yıllar bayrağımıza hasret kaldık..."

Anadolu'dan sevinçli haberlerin gelmeye başlaması, Kıbrıslı Türkleri sevince boğar ve bu günlerin bir bayram coşkusu içerisinde kutlanmasına sebep olur. Dükkânlar ve evler Türk bayraklarıyla süslenir;⁵⁷

"Anadolu harekâtı hakkında gelen telgraf haberleri Lefkoşa'nın havasına bir özellik katmıştı. Telgraf geldiğini duyar duymaz 'Söz' matbaasına koşuyorlar, anavatanından ne haber var öğrenmek istiyorlardı. Basılan telgraf metinleri kapıda bekleyen kalabalık tarafından hemen kapışılıyor, dükkânlarından ve evlerinden ayrılamayanlar da kulakları tetikte gazete satıcısının (Telgraf) diye bağırın sesini bekliyorlardı. Satıcının (Telgraf) diye etrafı inleyen genç sesi, Anadolu'dan haber demektir. Bunu duyan Türkler hemen kapılara koşuyor, hanımlar pencerelerden sesleniyor ve telgraflar Türk mahallelerinin bütün sokaklarında kapışılıyordu."

Bütün bunlara ilaveten, 22 Mart 1920'de 'Doğru Yol' gazetesinde Mehmet Remzi Okan da halkın Anadolu'ya yardım amacıyla düzenlenen gösterileri izlemesini ister;⁵⁸

"...Muhterem Türk, sevgili İzmir'imizin felaketzedelerine yardım olmak üzere verilecek tiyatro için sen de kardeşlik borcunu öde. Tiyatro biletlelerinden almayı unutma. Ailenin o günkü yiyeceğini yerlerinden, yurtlarından uzaklarda, yağmur ve çamur içinde İzmir için ağlayan bedbaht kardeşlerine haslet. Sen ve çocukların o gün aç kalın. Yiyecek parayı mazlum kardeşlerine gönder."

Aynı şekilde yaklaşık iki yıl sonra 22 Temmuz 1922 tarihli 'Söz' gazetesinde de Mehmet Remzi Okan, Londra'daki Hilal-i Ahmer Cemiyeti Başkanı Emir Ali'nin isteğiyle bayramların ilk gününün Hilal-i Ahmer günü ilan edildiğini belirtip Türk toplumunun camii girişlerine konan bağış kutuları aracılığıyla Anadolu'ya yardım etmesini ister.⁵⁹

“Anadolu’da askerlerimizin yaralarını sarmak, onların iase ve tedavilerini temin etmek bütün Müslümanlara farzdır. Ahval-ı siyasiye dolayısıyla harbe bilfiil iştirak edemeyen bizim gibilerin mutlaka iane vermeleri lazımdır. Anadolu’daki hareket-i askeriye yi yalnız sözle takip etmek ve maddi muavenetten yüz çevirmek bir nevi zaaf-ı din ve açık riyakârlıktır. Cephelerde tekrar kuvvetli düşmanlarla çarpışmak anı tekrar hulûl ettiğinde arkasında gözleri yaşlı nişanlısını veya haremینی din ve vatanın selameti namına terk eden ve düşmanın ateş açan güllerine göğüslerini siper yapan Mehmetçiklerin fedakârlıklarını takdir ettiğimizi ianelerimizle ispat etmeliyiz... Zekât vermek ve kurban kesmek emiri şerefine ittiba eylemek isteyenlerin şer’an vermekle mükellef oldukları mebalîği Hilal-i Ahmer’e verirlerse indullah dahi ziyade nail-i ecir ve sevabat olacakları şüphesizdir.”

Öte yandan ‘Söz’ gazetesinin Anadolu’ya yardım faaliyetlerine katılması üzerine Atatürk 21 Ağustos 1922 tarihinde bu gazeteye bir teşekkür yazısı gönderir;⁶⁰

“Kıbrıs’ta Lefkoşa kasabasında münteşir ‘Söz’ gazetesi müdüriyet-i aliyesine, Anadolu, her türlü mevani ve müşkülata göğüs gererek hayat ve istiklalini teminden ibaret olan gaye-i mukaddesesine doğru azimkâr ilerlerken dava-yı millisine karşı Türk ve İslam âleminin göstermekte olduğu teveccüh ve müzaheret-i samimaneden fevkalhad mütehassis bulunmaktadır. Bu yüksek alanın husul ve idamesinde kıymetli bir amel olan neşriyat-ı vatanperveranemizden dolayı bilhassa arz-ı teşekkür eder ve mücahedat-ı meşkurenizde devamınız ricasıyla teyid-i ihtiram eylerim, efendim. Matbuat ve İstihbarat Müdür-ü Umumi”

Gazete yayın hayatına 1921’de ve tam da Anadolu’da Milli Mücadele’nin devam ettiği dönemde başlamış ve yayını önce haftalık, daha sonra haftada birkaç defa yayın ve son olarak da günlük olarak 22 Ocak 1942 tarihine kadar devam ettirmiştir. Gazetenin yayınına son vermek zorunda kaldığı süreç İkinci Dünya Savaşı’nın bütün şiddetiyle yaşandığı bir dönemdir ve halkı aydınlatmak ve üstlenilen misyonu devam ettirmek anlamında gazete M. Remzi Okan’ın kızları Bedia, Vedia ve Beria tarafından omuzlanır ve hemen ardından da Kıbrıs Türk toplumu lideri Dr. Fazıl Küçük’ün halkın sesi gazetesi yayın hayatına başlar. Öte yandan Dr. Fazıl Küçük’ün Mehmet Remzi Okan’a ait Söz gazetesinde yayımlanan bir makalesi de Kıbrıs’taki İngiliz idaresinin tepkisini çeker. Lefkoşa Kaza Komiseri Montegü tarafından çok sert bir şekilde uyarılan Fazıl Küçük yine de çalışmalarına ve mücadelesine devam edecektir;⁶¹

“...Mesleğime devam etmeye başladığım sıralarda bu zihniyet sahibi İngilizlere karşı nasıl mücadele edeceğimi de programa almış ve her ne pahasına olursa olsun bir mücadelenin başlamasının zaruri olduğuna kanaat getirmiştım. Henüz İkinci Dünya Savaşı dumanlarını etrafa saçmıyorsa da her an bir savaşın çıkma ihtimalini göze alan İngilizler Kıbrıs’ta da birçok tedbirler almaya başlamış ve kurdukları sivil savunma ordusu içinde beni de şoför olarak kaydetmişlerdi.

Çıkan listeyi gördüğüm zaman yine sivil savunmanın sorumlu mevkiinde olan Montegü'yü görerek böyle bir görevi kabul etmeyeceğimi ancak mesleğim doktorluk olduğu için bir doktor olarak çalışabileceğimi izah etmişsem de 'Emir ne ise onu yapacağım.' diyerek beni karşısından kovmuştu. Henüz savaş başlamadığından daha ileri gidemezdim. Bekledim. Günün birinde yine Montegü ile karşı karşıya geldim. Görmezlikten geldim, başımı diğer tarafa çevirdim. Kendisi yanıma yaklaşarak, 'Unutma ki bir İngiliz müstemlekesinin hizmetçisi bulunuyorsun. Her ne kadar kanun seni bana selam vermeye mecbur etmiyorsa da bugünkü fevkalade kanunlar seni mecbur ediyor.' dedi. Oradan ayrıldım. Yeni yetişen genç arkadaşları toplamaktan başka çare bulamıyordum... Bu sıralarda Kıbrıs'ta yalnız 'Söz' gazetesi çıkıyordu. Gazetenin sahibi Remzi Okan tutulduğu hastalıktan yayını evlatlarına bırakmış idiyse de Kıbrıs'ta tedavi imkânı bulamadığından Türkiye'ye gitmiş, orada bir müddet hastanelerde tedavi gördükten sonra hayata gözlerini kapatmıştı. Gazetenin sahibi öldükten sonra memleket kanunlarına göre yeni bir izin almadan gazete yayın hayatına devam edemezdi. Her ne kadar dört evladı arkada kalmışsa da bunlar bir taraftan Türk tabiiyetinde olmaları, diğer taraftan yaşlarının o zamanın kanunlarına uygun gelmediğinden müracaatları reddedilmiş ve Türk toplumunun İkinci Cihan Savaşı'nın devam ettiği en çetin günlerde dünya ile alakası kalmamıştı."

'Söz' gazetesi sahibi ve başyazarı Mehmet Remzi Okan'ın 1942 yılındaki vefatı sonrasında Kıbrıs Türk toplumunun sesini duyuracak bir yayının olmaması üzerine Dr. Fazıl Küçük tarafından yeni bir gazete çıkarma konusunda girişimlerde bulunulur. İngiliz idaresinin özellikle 1931 Rum isyanından itibaren geçen dönemi çok ayrıntılı bir şekilde mercek altına alması sonrasında gazeteye müsaade çıkmaz. Yapılan ikinci müracaattan sonra uzun süren bir bekleme döneminin ardından 14 Mart 1942 tarihinde 'Halkın Sesi' gazetesinin yayım hayatına başlamasına izin verilir. Gazetenin yayımlanmaya başlamasından sonra Kıbrıslı Türklerin bir araya gelmeleri ve Kıbrıs Türk toplumunun haklarını korumaya yönelik mücadelede yer almaları da hız kazanır;⁶²

'Söz' gazetesinin ailesiyle anlaştıktan sonra müracaat etmem gerekiyordu. Yazılı bir müracaat yapılacaktı. İngilizlerle ne kadar seviştiğimi bildiğimden şahsıma ruhsat verilmeyeceğini de pekiyi biliyordum... Her istediğim randevu reddediliyordu. Hükümetin vakti yok, işler çok. Savaş tehlikesi kendilerini o kadar meşgul ediyordu ki bana ayıracak vakit bulunamıyordu. Bir gün doğrudan müsteşarlık dairesine giderek bekleme salonuna girmiş ve orada müsteşarın dışarıya çıkmasını bekliyordum. Sabahın dokuzunda girdiğim odada öğle vakti gelmiş, memurlar evlerine ayrılmak üzere iken bir memur ne istediğimi sormuştu. Ziyaret sebepimi anlattım. "Sözlü olmaz. Yazılı müracaatta bulunacaksınız" dedi. Kendisine yazılı birçok müracaatlarım olduğunu ve cevap alamadığımı anlattığım zaman istemeye istemeye müsteşarın odasına girerek durumu anlatmış ve tekrar yanıma yaklaşarak, "Yarın saat dokuzda müsteşar hazretleri sizi görecek." demişti. Ertesi gün tayin edilen saatte hazır bulundum

ve zaten gayemi pekiyi bilen müsteşara bir kere daha yazılı olanları tekrarladım. Epey zaman beni dinlemiş ve başını kaldırarak, ‘‘Bak’’ demişti, ‘‘sana bu ruhsatı vereceğim ama acaba eski kötü huylarından vazgeçtin mi? Biz gazeteyi senin için değil, toplum için vereceğiz. Görüyorum ki Türk halkının eline alacak bir gazetesi yok. Hükümetin her gün çıkardığı yeni kanunlar, emirler vardır. Onları halkın öğrenmesi icap ediyor. Bizim de mesuliyetimiz olduğundan Vali ile görüştüğün sonra birkaç gün içinde cevabını alacaksın.’’ Nitekim çok geçmeden günün birinde gazete için lazım gelen izin veriliyordu. ‘Söz’ ismi verilemeyince bunun yerine zaten evvelce bulduğum ismi, yani ‘Halkın Sesi’ni’ hükümete bildirmiştim. Ruhsat verildiği için Halkın Sesi gazetesini yayımlayacaktım.’’

1923 Sonrasında Kıbrıs ve Mehmet Remzi Okan

Bu dönem adada kendilerine Evkafçılar adı verilen ve geleneksel İslam anlayışını benimseyerek Cumhuriyet Türkiye’sinde yaşanan devrimleri uygulamakta zorlanan ve kabullenmekte ayak sürüten grupla kendilerine Halkçılar adı verilen, ‘‘kuvvetini halktan alan ve halka istinat eden bir siyaset olan halkçı siyasetin ilk muvaffakiyeti şahıslar hükümdarlığını yıkmak ve o tahtta dünyanın her yerinde efendiliği kabul edilen halkı çıkarmak’’⁶³ olan ve liderliğini M. Remzi Okan’ın çektiği, Ahmet Raşit tarafından da desteklenen grup arasında düşünsel anlamda kıyasıya bir mücadelenin yaşandığı bir dönem olur. M. Remzi Okan’ın ‘Doğru Yol’ gazetesinde başlattığı ve ‘Söz’ gazetesıyla de aynen devam ettirdiği ulusalcı zihniyet sadece devrimleri benimsemeyenler tarafından değil İngiliz idaresi tarafından da tepkiyle karşılanır. Vatan olgusunu her daim ön plana çıkartan ve genç Türkiye Cumhuriyeti devletinde uygulanmaya başlayan devrimleri tavizsiz uygulamak arzusunda olan gazete kılık-kıyafet devriminden dil devrimine kadar Türkiye’deki bütün yenilikleri ve çağdaşlaşma girişimlerini sonuna kadar destekler ve halkı bu yönde bilinçlendirmeye gayret gösterir. Aynı dönemde İngilizlerin Kıbrıs Türklerine yönelik Türklük bilinci yerine İslam bilinci yerleştirme gayretleri⁶⁴, Türk Lisesi’nin ismini İslam Lisesi olarak değiştirmesi, şapka yerine fes giyilmesini istemesi ve bu yolda zorlamalara başlaması⁶⁵, medreseli sarıklı hocaların da insanları aynı yönde baskı altına almaları da gazetenin yoğun olarak üzerinde durduğu konular arasındadır.⁶⁶ ‘‘Frenklere benzemek korkusu ile şapka giymekten sakınmaya lüzum kalmamıştır.’’⁶⁷ diyen M. Remzi Okan buna karşı çıkan yobazlara da sert tepki gösterir. M. Remzi Okan’ın bu anlamda en sert tepki gösterdiği kişi ise Milli Mücadele’nin devam ettiği dönemde Halide Edip Adıvar’dan Adnan Adıvar’a kadar pek çok aydınım da üyesi olduğu, başta Sadrazam Damat Ferit Paşa, son padişah Vahdettin ve saray ileri gelenlerinin de destekledikleri İngiliz Muhipleri Cemiyeti isimli son derece zararlı ve tehlikeli cemiyetin üyesi olan Sait Molla’dır.⁶⁸ 21 Aralık 1963 tarihine kadar Kıbrıs Türkleriyle iç içe yaşamakta olan Ermenilerden birisi ise M. Remzi Okan açısından sıkıntı yaratacaktır. Bu dönemde Lefkoşa’da karşımıza çıkan bu

Ermeni, Mehmet Remzi Okan ve gazetesi 'Söz' aleyhine dava açan kişi ise İngiliz Muhipleri Cemiyeti üyesi ve Yüzellilikler olarak bilinen gruptan olduğu için sınır dışı edilen ve Kıbrıs adasına gelen Sait Molla'nın avukatı Baron Amerya'dır.⁶⁹ Baron Amerya aynı zamanda gazeteci M. Remzi Okan'ın kapı komşusudur. Mehmet Remzi Okan'ın Sait Molla aleyhinde kaleme aldığı "İçimizde Müfsitler Var, Dikkat" başlıklı yazısıyla ve bu yazıda Sait Molla için kullandığı "Yılan gibi bağırını sürüyerek gelen bir firari" ifadesiyle ilgili olarak "Müfsit Yayınlar Yasası" kapsamında açılan davada İngiliz mahkemesi M. Remzi Okan'ı bu kişinin firari değil bir siyasi sığınmacı olduğunu belirterek hakaret suçlamasıyla iki ay hapse mahkûm eder. Sait Molla'nın çevirdiği fırıldaklara göz yummanın mümkün olmadığını belirten M. Remzi Okan bu şahsın Kıbrıs Türk toplumunu aldatmaya ve aklını çelmeye yönelik girişimlerde bulunduğunu ve Yunanlar lehine casusluk yaptığını da belirtir. Esasmda son derece sinsi bir siyaset takip etmekte olan İngiliz idaresi bu olayda da aynı tavrını sürdürmüş ve yayın hayatına başladığı andan itibaren Kemalist bir üslup takınan ve bütün zorlamalara, baskılara ve kısıtlamalara rağmen çizgisinden sapmayan M. Remzi Okan'ı susturmanın yolunu kısa süreli de olsa bu şekilde bulmuştur. Kıbrıs Türk basın tarihinde ilk defa olarak bir Türk gazetecinin düşünce suçlarına bağlı olarak mahkûmiyet aldığı ve yazmaktan alıkonulduğu bu olay gazetecilik adına da tam anlamıyla bir yüz karasıdır. 4 Temmuz 1926 günü Girne kalesine gönderilen Mehmet Remzi Okan'ın ardından gazetesi de 21 Temmuz 1926 gününe kadar üç hafta kapanmak zorunda kalır. Ayrıca Baron Amerya, gazeteye haciz koydurmak ve mağduru köşeye sıkıştırmak amacıyla çok yüksek bir tazminat da talep eder. M. Remzi Okan'ın 4 Eylül 1926 tarihine kadar hapisanede bulunduğu bu süreçte avukat M. Fehmi Bey ve Hamit Orundahzade gazeteyi idare etmektedir ve istenilen tazminatın ödenmesi sonrasında gazete tekrar yayın hayatına başlar.

Bu dönem cumhuriyet Türkiye'sinin kendi ayakları üstünde durmaya çabaladığı ve Atatürk devrimlerinin de uygulanmaya başlandığı bir dönemdir ve bu devrimler arasında belki de bugün bile en çok tartışma yaratanı olan Dil Devrimi aynı şekilde ve tavizsiz olarak Kıbrıs'ta da uygulanmaktadır. Gazetesinde derhal Latin harflerini uygulamaya başlayan M. Remzi Okan da Almanya'ya sipariş vermiş⁷⁰ ve bu sipariş bedeli yanışlıkla Türkiye Cumhuriyeti devleti tarafından verilen siparişe eklenmiştir. Naşit Hakkı Uluğ'un durumu M. Kemal Atatürk'e iletmesinin ardından bu matbaa siparişlerinin bedeli bizzat Türk hükûmeti tarafından karşılanır ve M. Remzi Okan'a da bir jest yapılır.⁷¹ Konuyla ilgili olarak Söz gazetesi için getirilen matbaa malzemeleri ve harflerin farklı ölçülerde olması nedeniyle daha sonraki süreçte ikinci bir sipariş daha verilir ve bunların karşılığı da Türkiye Cumhuriyeti devleti tarafından karşılanır.⁷² Bu günlerde M. Remzi Okan'ın da bizzat İsmet İnönü'ye yönelik yaptığı yazılı müracaat ve yardım isteği de söz konusudur.⁷³ M. Remzi Okan'ın bu müracaatının hemen ardından Başvekâlet derhal harekete geçerek "İstanbul'da

bu harfleri satanlarla derhal görüşülecek ve iki kasanın temin ve ihyasıyla parası gönderilmek üzere bedelinin işarı”⁷⁴ denilerek yeni harfler temin edilir. Esasında daha sonradan Türkiye Cumhuriyeti devleti tarafından M. Remzi Okan’a Söz gazetesini çıkarabilsin diye yapılan maddi yardımların bununla sınırlı kalmadığı da anlaşılacaktır. Bedia Okan Görelî’nin ifadesine göre daha çocuk yaşlarında bir gün babası annesine “Bugün misafirlerimiz gelecek, haberiniz olsun. Hazırlıklı olun.” demiştir ve hemen ardından Fuat Umay matbaayı ziyaret eder. Bu ziyaretler Türkiye’den Çocuk Esirgeme Kurumu, Türk Hava Kurumu, Darülbeydi’den önemli sanatçılar şeklinde birkaç ayda bir tekrarlanmaya devam eder.⁷⁵

Öte yandan Türkiye’de Harf Devrimi’nin Mustafa Kemal Atatürk tarafından 9–10 Ağustos 1926 tarihinde Sarayburnu’nda “asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bırakarak” denilerek eskiden kurtulmanın ve Latin harflerine geçişin müjdesinin verilmesinin hemen ardından 15 Ağustos 1928 günü Lefkoşa’da Türk Muallimin Cemiyeti tarafından da “...Burada bir avuç Türk’ün de öz milletimizden ayrılmasına ne maddi ne de manevi imkân vardır” denilerek yeni harflerin kullanılması kabul edilir⁷⁶ ve M. Remzi Okan da bu durumu gazetesinde “...Bizim gibi Türk irfan ve seciyesini harfî harfine takip etmesi hayat ve mevcudiyetinin temelini teşkil eden cemaatler bu türlü faaliyetlere katiyen lakayt kalamazlar... Biz Türk irfan hayatından bir adım bile geri kalmamaya mecburuz. Bunu asla ihmal edemeyiz. Ettiğimiz gün insanlığımızdan dahi istifadan başka çare yoktur.”⁷⁷ diyerek yansıtır ve destek verir. Latin harflerinin kullanılacak olması öncelikle adadaki İngiliz idaresinin keyfini kaçırmaktadır ve Kıbrıs Türklerini ümmet zihniyeti içinde kontrol etmek ve Osmanlıdan geriye kalan “bakiye-i tissuyuf” olarak değerlendiren İngilizler uzun süre buna karşı direnirler ve yeni harfleri kullanan Türk öğretmenleri sürgüne gönderirler, toplum üzerinde baskı oluştururlar ve topluma sansür uygulamaya başlarlar. Daha sonraki süreçte İngiliz idaresi bu konuda nispeten daha esnek bir siyaset izlemesine ve Latin harflerinin kullanılmasına müsaade etmesine rağmen Rönesans’ı, Reformasyon’u, Aydınlanma Çağı’m yaşamış Avrupa’ya ve çağı yakalayabilmek ve modern Avrupa’ya ayak uydurabilmek amacıyla yapılanların yeterli olmadığını düşünen M. Remzi Okan Türk aydınlarının yeni harfleri derhal benimseyerek kullanmaya başlamalarını, akşamları eğitim verecek okullar açılmasını, bu eğitim seferberliğini sosyal organizasyonlar ve spor kulüplerinin de destek vermelerini, bu devrimin sonucunda ortaya çıkacak başarının sadece Kıbrıs ve Türkiye açısından değil bütün Türklük dünyası için son derece önemli ve geniş kapsamlı olduğunu belirtir.⁷⁸ İngiliz idaresinin baskılara rağmen değişimin zorlanmaya başlaması, devrimlerin toplumda kabul görmesi, Türkiye’de yaşanan gelişmelerin ada Türkleri için de bir umut ve kurtuluş yolu olacağı düşüncesinin giderek güçlenmesi, Kıbrıs Türk toplumunda Atatürk devrimlerinin güç ve enerji kaynağı olarak kabul görmesi ve İngiliz idaresine karşı verilen mücadelenin nispeten daha korkusuzca yapılmaya başlaması

edemeyerek bu medrese teşkilatına mukabil vaziyet almak ve neşriyatımızı teksir etmek mecburiyetindeyiz. Bunun için de 'Söz'ü gündelik neşretmek ve millî cereyanları idare ve sevk etmek lazımdır. Bu işi başarmak için yeniden bana kâfi miktarda harf göndermenizi rica edeceğim. 'Söz' hacminde 4 sayfalık bir gazete için lüzumu kadar harf gönderilmesini emir buyurmanızı rica ederim. Gazetemizin sene nihyeti ağustos sonudur. Biz o güne kadar gazeteyi haftalık olarak devam ettireceğiz. Çünkü abonelerimizden içinde bulunduğumuz sene için para aldık.

Türk tarihi ve Türk Dili Cemiyeti'nin vakit vakit verecekleri kararları ve buna dair yapacakları neşriyatı biz de görmek ve takip etmek ihtiyacında bulunuyoruz. Bunun için de tavassutunuzu rica edeceğiz. Siz çok koşuyorsunuz. Bu vaziyet altında size yetişemeyiz fakat izinizi takip ederek sesinizi duyar ve bundan kuvvet alarak kendimizi kayıp etmeyiz..."

M. Remzi Okan'ın bu yazısında belirttiği konuyla ilgili olarak Türkiye'de de bir takım girişimler söz konusudur;⁸⁴

"Kıbrıs'taki Evkaf teşkilatı her tarafta medreseler açarak, vaizler göndererek İngilizler lehine faaliyete ve propagandaya girişmişler, aleyhimizdeki Hakikat gazetesi her gün neşre başlamış. Bunlara mukabele için 'Söz' gazetesini de her gün neşre başlayacaklarından kâfi miktarda hurufat gönderilmesi ve Türk tarihi ve Türk dili cemiyetlerinin neşriyat ve kararlarından gönderilmesinin temini istirham olunmaktadır."

Enosis fikrinin ilk defa ortaya atıldığı 18 Ekim 1828'den tam 103 yıl sonra ilk ciddi Rum ayaklanması gerçekleşir ve Rumlar 21 Ekim 1931'de Kition Piskoposu Nikodimos Milanos ve Kyrenin Piskoposu'nun öncülüğünde İngiliz idaresine karşı isyan başlatırlar.⁸⁵ Bunun sonucunda Kıbrıs Valisi Sir R.Storss'a 12 Kasım 1931'de verilen olağanüstü yetkiler sonucu İngiliz İdaresi'nce uygulanan yaptırımlar sadece Rumları değil Türkleri de kapsar. Anayasa, Yasama Meclisi, Belediye seçimleri, siyasi partiler askıya alınır, basına sansür uygulanır, eğitim üzerinde sıkı bir denetleme başlar. Yunan ve Türk tarihinin okutulması kısıtlanır ve devlet büyüklerinin resimleri okul duvarlarından kaldırılır. İngiliz yönetimi okullara ve camilere Türk bayrağı asılmasını, 19 Mayıs ve 29 Ekimlerde bayram kutlamalarının yapılmasını, Türkiye'den kitap getirtilmesini, hatta kitaplarda bulunan bayrak ve Atatürk resimlerinin bile yasaklar.⁸⁶ Ancak bu davranışın arkasında İngiliz idaresinin özellikle Kıbrıslı Türkleri sindirmeye yönelik plânlı bir girişimi söz konusudur.⁸⁷

"Bu dönemde İngilizlerin İslam Lisesi, bayrak çekme yasağı getirmesi, İstiklâl Marşı'na yasak getirmesi Türklük duygularını köreltmek için uyguladıkları bir yoldur. Biz İslam'ız fakat Türk'üz."

M. Remzi Okan gibi Kıbrıs Türk toplumunu etkileyen gazeteciler ve siyasi liderlerin faaliyetlerinden iyice rahatsız olan İngiliz idaresi ise Kıbrıslı Rumlara taşkımlıklarını göz ardı etmekte ve onlara karşı daha yakm ve hoşgörülü davranmaktadır.⁸⁸ Bu bağlamda Türkiye ile sıcak ilişkiler içerisinde olan kişi ve

kuruluşlar Kıbrıs'ta olup bitenler konusunda Türkiye'yi devamlı surette bilgilendirirler;⁸⁸

1-Rumların her sene mektepleri çoğalttığı halde Türk mektepleri azalıyor, 1935'te 42 ve 1936'da 39 Türk mektebi kapatılmış.

2-Rumların mekteplerine müdahale edilmediği halde Türk lisesine müdahale ediliyor. Gelecek sene lise kolej şekline sokulup başına bir İngiliz müdür konulacaktır.

3-1931 isyanına iştirak eden Rum muallimleri bile ancak mahkeme kararıyla işlerinden çıkarıldıkları halde milliyetçi Türk muallimleri sudan bahanelerle ve idari kararlarla işlerinden çıkarılıyorlar. Şimdi Sümerbank'ta çalışmakta olan Tağı bunun bariz bir misalidir..."

4-Rum mektepleri için Yunanistan'dan kitap getirtilerek bunlar okutulduğu halde oraya Maarif Vekâleti tarafından tavsiye ile gönderilen Türk Lisesi müdürü mahalli hükümetin teşviki ve himayesiyle Türk mekteplerinde ancak kendisi tarafından telif edilen ve milli duyguyu uyandıracak bir tek yazıyı ihtiva etmeyen kitapları okutuyorlarmış.

Ancak İngilizlerin bu sistemli faaliyetlerine karşı koymaya çalışan Kıbrıslı Türkler de kendilerini yavaş yavaş göstermeye başladılar.⁸⁹

"İngiliz idaresinin o dönemdeki faaliyetleri esasında klasik 'Böl ve Yönet' taktiğine uygun olarak devam etmekteydi... Babam ticari faaliyetlerinin yanında Kıbrıs Türk cemaatinin Türklüğünün unutturulmaması için pek çok gayretlerde bulunmuştu. Orta ve lise tedrisat kitaplarının yanında babam ayrıca Türkiye'ye de intişar eden hemen bütün milli gazetelerin de Kıbrıs'ta baş dağıtıcısı konumundaydı. Gazetenin ulaşamadığı köylere bile bu gazetelerden meccanen göndererek Türklüklerini unutturmamaya çalışırdı. Bu Türk milliyetçiliği düşüncesini bizlere de aşılamıştı.

Ben Türk Erkek Lisesi'nde, kız kardeşim de Viktorya Kız Lisesi'nde okuyorduk. Buralarda Türklük faaliyetlerine fiilen katılıyorduk. İngiliz müstemelece siyaseti ise malum olduğu üzere 'parçala ve idare et' ve cemaatleri de milliyetçilik ruhundan uzaklaştırmak üzerine kurulduğundan adada din duygusu bile İngilizler tarafından istismar edilmeye başlandı. Benim lise orta sınıfına girdiğim 1934 yılına kadar okulun adı Türk Lisesi iken İngilizler bunu değiştirerek İslam Lisesi yaptılar. Talebeleri Cuma günleri camiye götürmeye başladılar. İngiliz mühibbi nocalardan vaazlar dinletmeye başladılar. Böylece Türklüğümüzü ortadan kaldırmaya çalışıyorlardı. Okul müdürlüğüne İstanbul'un işgali sırasında İngiliz donanmasında görevli olan ve İstanbul Ermenilerinden birisiyle evli olan Mr. Wood'u atarken, koşullarımıza da Scotland Yard'dan İngiliz müdürlük gönderdiler. Ayrıca İngilizleştirme politikası çerçevesinde işlerine yarayacak olanları çeşitli gezi ve burslara bağlı olarak İngiltere'ye gönderdiler. Okula Türk bayrağı çekilmesini yasakladılar. İngilizleştirmeye karşı tepkilerimiz ise ilk defa olarak koşullarda şekillenmeye başladı. Buradaki faaliyetlere katılanlar ise İngiliz müdürün seçtiği görevli öğrenciler tarafından

belirlenir ve sicillerine 'perfect nationalist/sıktı milliyetçi' gibi bir mim konulurdu..."

1937 yılında M. Remzi Okan'ı bir kere daha yazdığı yazılar nedeniyle hapiste görürüz. 17 Ağustos 1937 gününden başlayarak Kıbrıs Türk basın tarihinde ikinci kez düşünceleri ve yazdıkları nedeniyle ceza alan M. Remzi Okan, 17 Eylül 1937 tarihine kadar Girne Kalesi'nde hapis tutulur; ancak bu durum onun memleket sevdasını, sivri dilini ve vatan aşkını keskinleştirmekten başka bir işe yaramayacaktır ve daha önce haftada iki defa yayımlanan gazete "çıkarabilecek yardımı bulduğundan" artık haftada üç defa yayımlanmaktadır.⁹¹ İkinci Dünya Savaşı öncesi süreçte Kıbrıs Türkleri toplum liderleri vasıtasıyla Türkiye'yle olan bağlarını koparmamaya çalışmakta ve adada olup bitenleri neredeyse günü gününe rapor etmektedirler. Kıbrıs Türk Milli Kongre Heyeti Merkezisi Reisi A. Said, Türk Milli Kongre Heyeti Merkezisi azası ve sabık Kavanin azası M. Necati Özkan ve Türk Milli Kongre Heyeti Merkezisi azası ve Söz gazetesi sahibi M. Remzi Okan tarafından Başbakan İsmet İnönü'ye bu bağlamda 26 Nisan 1937 tarihinde bir rapor gönderilir;⁹²

"Kıbrıs'ta İngiltere hükümetinin idaresinde bulunuyoruz. Bu vaziyet tahtında idareten İngiltere hükümetine tabi olmamız zaruridir. Şüphesiz ki bizim için bu yolda bu vaziyet ihdas eden ve bundan mesul olan biz değiliz. Çektiğimiz şey eski hilafet idaresindeki seyyiatın cezasıdır. O vaktin hükümeti kendi selameti için bizi kurban vermiş ve bizi başka ellere teslim etmiştir. Bununla beraber cezirede kısıtlı kalan Türkler, kendi Türklük seciyelerini bozmamışlar, kanlarına ecnebi kanı karıştırmamışlardır. Bunun içindir ki anavatan muhabbetini unutmadık ve unutmayacağız. Zaten Anadolu'nun kucagındayız ve yalnız idare noktasından ayrılmış isek de hissiyat ve maneviyat cihetinden aramızda hiçbir ayrılık kabul etmiyoruz. Bizim idari vaziyetimiz her ne olursa olsun, herhalde ve cemi zamanda hissiyat ve maneviyatımızın, milli hayat ve varlığımızın evvela membaı, seniyen kiblesi Türkiye'dir. Binaenaleyh idari hususta İngiltere hükümetine müracaat ediyor isek de buradaki hayat ve mevcudiyetimize taalluk eden mesailde size müracaat eylememiz lazımdır ve bu babda hiçbir yanlışımız yoktur kanaatindeyiz. İşte bu lüzum ve kanaat eseri olmak üzere huzuru devletlerine bir arize takdimine cesaretyab oluyor ve sair mühim meselelerinle birlikte bu arize münderatının da Kıbrıs Türk cemaatinin dilekleri olmak hasebiyle mühim addedilmesi ricasında bulunuyoruz.

2- Malumu devletleri olduğu veçhile buradaki Türkler, Rum unsurunun beşte biri nispetinde bir ekalliyettedirler. Bu unsurun ise kendine göre ihtirası, kendine göre hayat ve mevcudiyet şartları ve o yolda icraat ve harekâtı vardır. Umuru adiyede olduğu gibi umuru resmîyede de Türk menafii mevzuu bahis olduğu zaman daima aykırı ve daima muarız görünürler ve kendi hayat ve menfaatlerini Türklerin ziyanına olarak kazanmak siyasetini takip ederler. İhtirasları ile milli taasublarına nihayet olmayan bu hayalperest cemaat, vakit vakit cezirenin Yunan'a ilhaki, muhtariyet ve tevsii mezuniyet gibi fikir ve tekliflerde bulunurlar

ve kendi menfaatlerine göre amali milliyetlerine nail olmak hususunda en büyük engel ceziredeki Türk mevcudiyetidir. Bunun içindir ki Türkleri manen ve maddeten zayıf düşürmek ve perişan etmek minelkadim siyaset meslekleridir. Despotları, muharrirleri ve bazı siyasi adamları, hatta Yunanistan'da bulunan bazı insanları onları mütemadiyen Türklerin ziyanına olarak tahrik eylemekte ve senelerden beri bu yolda işlemektedirler.

3- İşte bu yolda gördüğümüz birçok hadiselerden ve birçok tecrübelerden anlaşılmalıdır ki bu cezirenin siyasi hatta bazı idari cihetlerinde Rumlar ile arkadaşlık ve teşriki mesai etmek imkânı yoktur. Bu sebeptendir ki Türkler senelerden beri hükümet tarafına ağırlaşmak siyasetini takip ettiler. Ciddi ve gayri kanuni bahusus nezaketten arı hiçbir muhalefette bulunmadılar. Kıbrıs'ın kavanin ve sair meşveret meclislerinde Rumlar, hükümetin hukuk, kuvvet ve nüfuzuna Kıbrıs'taki mevcudiyet ve menafisine hücum ettikçe Türkler daima hükümet tarafını iltizam ve müdafaa ettiler. Hatta Rumları hükümete karşı vakit vakit aldıkları isyan vaziyetlerinde de Türkler hükümete bilfiil müzaheret edecek hareketlerde bulundular. Türkler o gibi ahvalde başka türlü hareket edemezlerdi. Yani malum bir tabirle iki şerrin ehvenini tercih ederek hareket ettiler.

4- Rumların, Türk ve menafisine muarız olmaları, hasebiyle cezirede Türk varlığını gösteren ve Türklerin istinad noktalarını teşkil eden şeylere daima hücum eylemeyi öteden beri meslek ittihaz eylemişlerdir. Bu cümleden olmak üzere Türk maarifine karşı itirazlarda bulundular. Türk mekteplerine maarif parasından beşte bir nispetinden ziyade para veriliyor diye senelerce uğraştılar ve ısrar ettiler. Bundan başka hükümet nezdinde Türk hukukunu ara sıra müdafaa eden Kıbrıs müftüsü ile baş kadı ve kazalarda bulunan üç kadı ile üç naih alevhine mütemadiyen hücum ettiler. Müftü ile baş kadı ve üç kaza kadısı varidatı umumiyyeden maaş alıyorlardı. O gibi maaşlar verilmesin diye senelerce uğraştılar. Kıbrıs valileri ise o gibi uğraşmalara karşı daima mukavemet gösterdiler. Bilhassa müessesatı diniye mesailinde cevap olarak o gibi makamları muhafaza etmek ve onlara maaş vermek lazımdır, onları lağvetmek elimizden gelmez diyorlardı. Hal bu merkezde iken 1925'de cezireye sergüzeşt arayan bir vali geldi. Bu vali, Rumların o yoldaki metalibatına karşı mukavemet edemedi ve daha doğrusu kendisi de onların fikrine mütemayil göründü. 1878 muahedesi de zaten feshedilmiş bir halde bulunuyordu. Valinin bu yolda bir vaziyet alması yüzünden 1925'den beri hükümetin harekâtında bir tahavvül hissedildi. Hükümet eski zamanlarda ara sıra Türkleri himaye ettiğine bedel bu defa Türklerin ziyanına olarak Rumlar tarafına temayül etti ve nihayet Türk maarifini ve dolayısıyla Türk mevcudiyetini baltalamaya başladı. Maarif idaresi elimizdeyken hükümet kendi idaresine aldı. Bilhassa yegâne Türk litemizin idaresi serbest bir heyet-i idare elinde iken hükümete uygun iki Türk ile bir İngiliz'in idaresine verdi. Bu ahval tahtında giderek gün geldi ki Türk mektepleri kapatılmaya başlandı. Tedricen lağvede lağvede bugüne kadar 121 Türk mektebi lağvedildi ve 119 muallime yol verildi. Türk litemizin öteden beri Türkiye'den

gelen Türk müdürler vardı. Bunları da kaldırarak İngiltere'den İngiliz müdürler tayin eylemeye başladı. Lise programında ziyanımıza olarak tadilat icra edildi ve ilk mekteplerde de senelerden beri takip ettiğimiz Türkiye mektep programını ortadan kaldırdı. İlk mekteplerde dersler şifâhen veriliyor ve bu tarzda bir usul ittihaz eyledi. Fakat bu program meselesini Rumlara da teşmil etti. Diğer taraftan müftülüğü ve baş kadılık ile üç kaza naiplerini lağvetti. Müftülük makamını Kıbrıs Evkaf murahaslığının emrinde ve maiyetinde olmak ve maaşı Evkaf sandığından verilmek üzere fetva eminliğine tahvil etti. Vaktâ üç şerîye hâkimi ibka edildi, fakat bunların da maaşları Kıbrıs Evkaf-ı İslamiye sandığına tahmil edildi. Şerîye hâkimleri aynı zamanda kazalarının Evkaf vekili sıfatıyla da amil olduklarından bunlar dahi Evkaf murahaslarının maiyet memuru oldular. Hâlbuki mühim vukuatlar zuhurundan Türkler o gibi makamların himayesine iltica ediyor ve himaye görüyorlardı. Hususuyla Kıbrıs müftüsü lüzum gördükçe ilannameler neşreder, davetnameler gönderir ve cezirenin ileri gelenlerini toplar ve meşveretler yapar ve neticede hükümete müracaat ederek keyfiyeti anlatırdı. Bu gibi haller Kıbrıs Türklerinin bir nevi cemaat teşkilatından ibaret olup Türkler için epeyi bir mevcudiyet idi. Müftülük makamı lağvedilince bütün bu gibi haller ve hareketler dahi birlikte mahvoldular.

5- Cezire Türkleri, hükümetin yaptığı o gibi işleri kendi hayat ve mevcudiyetleri namına büyük bir ziyat kabul ettiler. O sıralarda meclis-i kavânin azalığında bulunan Bay Mehmet Necati Özkan, hükümete şikâyette bulundu ve müftülük makamının ihyasını istedi. Vaktin müsteşarı cevap olarak "Türkler istedikleri müftüyü kendileri intihap edebilirler" dedi ve bir müftü intihabına hükümetin muhalif olmadığını anlattı ve Lozan muahedesi mucibince Türklerin müessesat-ı diniyelerine müdahale etmek niyetinde olmadığını beyan etti. Bunun üzerine bütün cezire köylerinden ve kasabalarından adamlar intihap edildi. Lefkoşa'da 1 Mayıs 1931'de büyük bir kongre akdedildi. Orada halk, istedikleri bir müftüyü intihap ettiler. Kongrenin bu muamelesi cezirede müftü tayini usul ve ananesine ve şeriat-i İslamiyeye muvafık idi. Kıbrıs müftüsünü İngiltere hükümeti resen ve doğrudan doğruya hiçbir zaman tayin etmedi. Münhal vukuunda ileri gelenlerin ve çağrılan kimselerin imzaları alınarak İstanbul'a gönderilir ve orada devrin şeyhülislami müftüyü tayin ederdi ve hükümet dahi tanır ve maaş verirdi. Müftülerin serbest olmaları ve hükümete karşı cemaat-i İslamiyeyi himaye eylemeleri bu sebebe mehni idi. Müftü, hükümetin nüfuzu altında değildi. Hâlbuki Kıbrıs'ın son müftüsünü balada arz eylediğimiz gibi vali, doğrudan ve kimseye sormaksızın kendi tayin etti ve bir müddet sonra da o makamı fetva eminliğine tahvil eyledi. O gibi bir kimse müftü olarak ibka edilse bile cemaat-ı İslamiye için ondan bir hayır ümid olunmuyordu. Zira hükümet memuru olup hükümetin nüfuzu altında idi. Bunun içindir ki Umumi Milli Kongre kendi aralarından emin bildikleri, namus ve iktidarına itimat eyledikleri bir kimseyi müftü intihap eylemeye mecbur kaldılar. Müftü olarak intihap ettikleri kimse, öteden beri marufları olup Kıbrıs'ın meclis-

i kavranın azalışında hizmeti sebkeden hür ve genç fikirli ve aynı zamanda hususat-ı diniyede teceddüt isteyen ve müteceddidene makaleleri ile bizi daima tenvir eyleyen ve hâlihazırda Lefkoşa'da dava vekâleti ile iştigal eylemekte bulunan hoca Said'i ittifak-ı ara ile intihap ettiler ve intihap ettikleri mumaileyh müftünün riyaseti altında bir de cemaat-ı İslamiye teşkili yaptılar ve kararlarını hükümete yazdılar. Vali bu yoldaki harekâtı tanımadı ve tanımadıktan başka intihap edilen müftü hakkında eğer o gibi bir sıfatla amel olduğu takdirde takibat-ı kanuniyede bulunacağını ilan etti. Bu suretle müftü intihabı ile cemaat-ı İslamiye teşkilatımız akim kaldı ve resmi bir şekil almadı.

6- Cezirede bu gibi hallere maruz kaldığımız sıralarda evvel ve ahir hissiyat maneviyatımızın membaı olan Türkiye Cumhuriyeti hükümetine müracaat eylemek ciheti daima varidi hatır oluyordu. Fakat harici siyaset vaziyetlerini bu işe müsait görmüyorduk. Bu gibi meselelerin bir devlet umuru dâhilîyesine müdahale suretiyle değil, belki dostane tavassut suretiyle halledilecekleri kanaatindeydik. Fakat hamd olsun giderek beklediğimiz müsait devirler geldi. Türkler ile İngilizler arasında manevi dostluk çok ümidbahş bir surette teessüs etti. Ümit ederiz ki Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin bizi istishab ve himaye eylemesi sayesinde idaresi altında bulunduğumuz İngiltere hükümeti artık bizi burada dost nazarı ile görecektir ve Rumların hücumlarına karşı evvelki gibi bizi müdafaasında devam edecek ve bugüne kadar her nasılsa ziyanımıza olarak yaptığı hataları tashih eyleyecektir.

7- Bu cezirede yeniden nefes alıp yeniden hayata gelmemiz için istediğimiz şey, umumi bir tabir ile milli hissiyatımıza hükümet tarafından hürmet edilip rencide edilmemesi ve bu cezirede hayat ve mevcudiyetimizi haleldar eden ve tehlikeye düşüren şeylerin tashihi ile cezirede Türk cemaatinin, Rum cemaatine nispeten daha ağır ve farklı muamelelere tabi tutulmamasıdır. Bu noktayı berveçhi ati tafsil ediyoruz;

A) 1 Mayıs 1931 tarihinde içtima eden umumi milli kongrenin müftülük makamı hakkında ittifak-ı ara ile verdiği kararın hükümetçe tanınması ve binaenaleyh kongrenin intihap eylediği Hoca Said'in müftü olarak kabul edilmesi ve maasının Kıbrıs Evkaf-ı İslamiye sandığından verilmesi.

B) Müftünün riyaseti altında azaları serbest kimselerden olmak üzere cezirede dokuz azadan müteşekkil bir cemaat-ı İslamiye teşkiline müsaade edilmesi ve o gibi bir teşkilin hükümetçe tanınması.

C) İlk mekteplerden lağvedilenlerin yeniden açılmaları ve muallimlerinin tekrar tayini ile beraber bundan evvel olduğu gibi ilk mekteplerde Türkiye ilk mektep programının takip edilmesi ve kitapların Türkiye'den getirilmesi ve binaenaleyh şifahi tedrisat usulünün ortadan kaldırılması.

D) Türk lisesinin başına evvelki gibi daima Türkiye'den bir Türk müdür getirilmesi ve bununla beraber lise heyet-i idaresinin evvelki gibi intihap ile taayyün eden kimseler tarafından teşkil edilmesi ve programının da Türkiye lise

programlarını ihtiva eylemesi, yani lise mezunlarının Türkiye darülfünunlarına kabul edilecekleri tarzda bir program takip edilmesi.

E) 1 Mayıs 1931 kongresinin kararı mucibince teşekkül edecek ve balada (B) fikrasında gösterilen cemaat-i İslamiye azasının seneden seneye tensip edeceği altı aza tarafından Kıbrıs evkaf-ı İslamiye bütçesinin senede bir defa tetkik ve tasdik edilmesi.

F) Bugün mevcut şeri mahkemelerde meriyülicra olacak ve muhit ile ihtiyaçlarımıza tetabik edecek ahkâmın yeniden tedvin edilmesi ve bu yolda bir kanun-u medeni tanzim olunması.

G) Ecnebi bir idarede kahir ve mutaassıp bir ekseriyet içinde ekalliyette kalan bir cemaatin canlı bir halde devam eylemeleri iktisaden kuvvetli bulunmaya vabeste olduğundan burada iktisadi sahada ve sai mikyasta muavenette bulunulması ve binaenaleyh Türkiye İş Bankası'nın burada Lefkoşa'da bir şube açmasına himmet ve delalet edilmesi ve başta İş Bankası olmak üzere burada ticari faaliyetlere germi verilmesi ve bu suretle Kıbrıs'ın Türkiye ile olan ticari muamelatının azami nispette inkişaf ettirilmesi.

8- Vakta bunlardan başka daha meselelerimiz ve daha davalarımız vardır. Fakat en mühim ve en hayati meseleleri arz ettik. Mütebakiyi şimdilik geri tutuyoruz. Esasen arz eylediğimiz meseleler, ceziredeki Türk varlığının temel taşlarıdır. Bilhassa kongrede intihap edilen müftü ile birlikte bir cemaat-i İslamiye teşkili yapılacak olursa cezire Türkleri için yeni bir hayat devresi açılmış addedilecektir.

Kıbrıs baş despotunun maiyetinde olmak üzere Kıbrıs Rumlarının o gibi bir teşekkülleri vardır ve kendi işleri ve ihtiyaçları için o vasıtayla hükümet nezdinde mütemadiyen teşebbüsatta bulunuyorlar. Burada bu münasebetle şunu da arz etmeliyiz ki cezirede bir müftü bulundurulmasını talep eylememiz cezirenin hususat-ı diniyesini kuvvetleştirmek maksadına mebni değildir. Cezirede Türkler, kâfi derecede tenevvür etmiş ve dini taassuplardan kurtulmuş laik bir cemaat halindedirler. Bu halde bir müftü bulundurulmasını istediğimiz, münhasıran cemaat işleri ile uğraşacak ve fena cereyanlara karşı kanun dairesinde cemaati müdafaa edecek bir teşekkül bulundurmaktır. 'Müftü' tabiri ise öteden beri burada tanınmış bir unvan olduğundan ve hükümetin lağvettiği makamın da (Müftülük) makamı olmasından naşidir. Binaenaleyh bu yoldaki müracaatımız o gibi bir unvan altında milli ve hayati ve aynı zamanda hususat-ı diniyede teceddüt isteyen ve Türkiye'nin dini inkılâplarına hürmet eden bir teşekkül gavretinden ileri gelmektedir. Hatta dinen mutaassıp yahut müteredit olan ve din meselelerini akıl ve hikmete tevfikân kabul etmeyen ve tevfik eylemek kudretinde olmayan ve aynı zamanda Türk cemaatinin bugünkü ihtiyaçlarını takdir etmeyen ve asrın teceddütlerine hürmeti olmayan bir müftüye hiçbir zaman taraftar olamaz.

9- Görülüyor ki büyük ve mühim işlerinize ilaveten daha bazı işler çıkararak sizi rahatsız ediyoruz. Mamafih huralarda kimsesiz kaldığımız ve bununla

beraber bir taraftan hükümetin, diğer taraftan Rumların tazyikleri arasında kısıtlı kaldığımız nazarı itibara alınacak olursa mazur görüleceğimizi ümit eder ve bu suretle müteselli oluyoruz. Herhalde cihan durdukça durmasını, azamet ve ikbalin en yüksek derecelerine kadar çıkmasını samim kalbimizden arzu ve dua eylediğimiz Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin sırası geldikçe mazhar-ı lütuf ve inayetleri olmamızı ve her nasılsa anavatandan ayrılmış ve ecnebi ellere düşmüş olan şu bir avuç Türk evladının da unutulmamasını ister ve bekleriz."

1938 yılına gelindiğinde Akdeniz'de beklenmedik bir gelişme olur ve Hamidiye eğitim gemisi Akdeniz'de başladığı geziye Kıbrıs adasını da dâhil eder. Hamidiye zırhlısı Balkan Harbi'nden başlayarak Osmanlı İmparatorluğu'na çeşitli cephelerde hizmet vermiş ve daha sonraki dönemde genç Türkiye Cumhuriyeti devletinin de hizmetine girmiş unutulmaz bir savaş gemisidir. 1903 yılında İngiltere'de inşa edilen gemi Osmanlı donanmasına ilk geldiği dönemde Abdülhamit olarak isimlendirilmesine rağmen daha sonra İkinci Meşrutiyet'le beraber Hamidiye olarak adlandırılır. Cumhuriyet tarihi boyutunda bu gemiyle ilgili en önemli özellik ise geminin Mustafa Kemal Atatürk tarafından yurt gezilerinde ilk defa kullanılmış olması ve Mustafa Kemal Atatürk'ü 1924 yılı Eylül ayında Karadeniz gezisine çıkarmasıdır. Daha önceden planlanan bu gezi Doğu Anadolu bölgesinde meydana gelen deprem nedeniyle farklı bir güzergâh ve rota üzerinde seyredeceğinden Mustafa Kemal de gemiden Samsun limanında ayrılır. Hamidiye gemisi Cumhuriyet döneminde genç Türkiye Cumhuriyeti devletini özellikle yurtdışı gezi programları yardımıyla tanıtmak ve dost ülkelerle olan ilişkileri geliştirmek yönünde önemli bir görev de üstlendiğinden bu gemi sıradan bir askeri gemi olarak değerlendirilmez ve bu gemiyle ilgili neredeyse bütün faaliyetler bizzat Reiscumhur Mustafa Kemal Atatürk tarafından denetlenir.⁹³ Geminin diğer bir özelliği ise okul ve eğitim gemisi olduktan sonra genç Türk denizcilerini çeşitli yurtdışı eğitim gezilerine götürmesidir; ancak bu noktada üzerinde durulması gereken en önemli gezisi ise Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden yaklaşık beş ay önce Haziran 1938 tarihinde Kıbrıs adasını da ziyaret etmesi ve Kıbrıslı Türklerle hasret gidermesidir. Türkiye'de Hatay sorunuyla uğraşıldığı kritik bir dönemde geminin Akdeniz'de böyle bir yolculuğa çıkması son derece planlı bir faaliyettir. Özellikle Kıbrıs adasında Rumların Enosis'i gerçekleştirmek amacıyla o yıllarda bir kere daha ayaklanma ve isyan girişimlerine başlamaları ve adadaki İngiliz yönetiminin kanunlara uygun ve barış içinde yaşamaya çalışan Kıbrıslı Türkleri kanunsuz davranışlar içerisinde giren ve adada kargaşa yaratan Rumlarla aynı kefeye koyması ve sansür, kısıtlama ve yasaklamalarla hayatı çekilmez hale getirmesinin ardından geminin adayı ziyareti tam zamanında gerçekleştirilmiş bir girişim olarak belirlenir.⁹⁴

Öte yandan adada 1931 yılında Rumlar tarafından Enosis düşüncesini gerçekleştirmeye yönelik olarak başlatılan isyan hareketi sırasında ve hemen sonrasında bütün bu olumsuz faaliyetlerden en çok etkilenenlerin Kıbrıslı

Türkler olduğunun geç de olsa farkına varan adadaki İngiliz idaresi o güne kadar kurallara uygun davranan ve yaşayan, ayrıca İngiliz idaresine karşı hiçbir sorun da çıkarmayan Kıbrıslı Türklerin yavaş yavaş da olsa kendi aralarında örgütlenmeye başlayarak Türkiye'yi anavatan olarak gördüklerini de daha kuvvetli bir şekilde seslendirmeye başlamaları endişe kaynağı olur. Özellikle Hamidiye gemisinin ziyareti öncesinde adada Söz ve Ses gazeteleri vasıtasıyla başlatılan milliyetçi söylemlerin İngiliz idaresi tarafından göz ardı edildiği veya önemsenmediği söylenemez. Neredeyse aynı durumla Kıbrıs'ta Birinci Dünya Savaşı döneminde de karşılaşan⁹⁵ İngiliz idaresi bu sefer daha serinkanlı bir politika izlemek suretiyle sorunu daha başlamadan bitirme düşüncesindedir. Bu amaçladır ki Hamidiye gemisinin adaya gelmesinin ardından başlatılan propaganda faaliyetlerinde, gemi personeli şerefine verilen yemek ve organizasyonlarda ve basına yansıyan açıklamalarda geleneksel Türk-İngiliz dostluğundan sıkça söz edilmekte, adada yaşayan Kıbrıslı Türklerin İngiliz idaresi altında son derece mutlu olduklarından bahsedilmektedir. Hamidiye okul gemisinin Kıbrıs adasını da içine alan Akdeniz gezisi Türkiye ile Fransa arasında gittikçe gerilen Hatay sorununun gazete manşetlerine iyiden iyiye yerleştiği bir döneme de rastlar. Esasında bu durum tesadüfi olarak ortaya çıkmış bir husus değildir. Gezinin bir ziyaret noktasının da Hatay'ın bir ilçesine yapılacağı planlanan programın tesadüfi olmadığı da bir göstergesidir. Bu dönem özellikle Hatay sorunuyla ilgili olarak Türk-Fransız ilişkilerinin iyiden iyiye gerildiği bir dönemdir ve geminin Akdeniz'e açıldığı günlerde gazetelere yansıyan haberlere göre Beyrut ve Hatay kaynaklı bazı haberler Mustafa Kemal Atatürk'ün hastalığının tekrar nüksettiği yönündedir.⁹⁶ Özellikle Türk basını tarafından şiddetle eleştirilen bu haberlerin asılsız olduğu da Türk gazetelerinin manşetlerine taşınır. Böylece dönem Türkiye ile Fransa arasında Hatay merkezli olarak yaşanan bir psikolojik harp dönemi olarak da ortaya çıkar. Hamidiye okul gemisinin Kıbrıs adasına da uğrayacağı ve Mağusa limanında demirleyeceği haberi Kıbrıs Türk basınında da geniş yer bulur;⁹⁷

“Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin ilk deniz okulu Hamidiye zırhlısı önümüzdeki Pazartesi günü Mağusa limanında bulunacaktır. Avukat Bay M. Zekâ'nın gazetemize vaki olan beyanatından anlaşılıyor ki Mağusa'da Hamidiye subaylarını karşılamak ve ağırlamak için esaslı tertibat alınmıştır. Komiser Mr. Montequ ile Bay Zekâ arasında kararlaştırılan tertibata göre misafirler şerefine Mağusa Türk Ocağı namına Glassa'da bir ziyafet verilecektir. Bundan başka Türk Konsolosu Bay Ekrem Arar dün Mağusa'ya giderek Komiser Mr. Montequ ile görüşmüş ve misafirlerin karşılanması ve ağırlanması meselesi etrafında müzakerede bulunmuşlardır. Öğrendiğimize göre Türk konsolosu Türk denizcileri şerefine Lefkoşa'da 200 kişilik bir ziyafet verecektir. Bu ziyafette Hamidiye bandosu hazır bulundurulacak ve türlü havalar çalarak ziyafete iştirak edenleri eğlendirecektir.”

Hamidiye eğitim gemisinin adayı ziyaret edeceğinin öğrenilmesinin ardından İngiltere Sömürgeler Bakanlığı da harekete geçer ve Kıbrıs Valisi H.R. Palmer'den bilgi ister;⁹⁸

“Türk Deniz Kuvvetleri'ne bağlı deniz eğitim gemisi Hamidiye'nin 20 Haziran'dan 22 Haziran'a kadar Kıbrıs'ı ziyaret etmesi hususunda sizi bilgilendirmekten ve bu ziyaretin mahalli milli hislerin üzerinde bırakacağı etkiyle ilgili olarak aşağıdaki tespitlerimi sunmaktan bahtiyarlık duyuyorum.

Hamidiye'nin Kıbrıs sularında kalması sırasında ortaya çıkan son olaylarla ilgili izahatım bugün tarihli ve 267 sayılı mektubumla size iletilmiştir. Bu ziyarete karar verildiğine dair aldığım ilk ve tek resmi haber 23 Mayıs ve 51 sayılı telgrafımla cevaplandığımda 21 Mayıs ve 51 sayılı yazınızda bulunmaktaydı. O tarihte Hamidiye'nin ziyaretinin planlandığı adada bilinen bir durumdu ve haber 'Söz' ve 'Ses' adlı iki mahalli Türkçe gazete tarafından coşkuyla, hainane ve kısıtlamaya uğramadan yayımlanmıştı. Sık sık uyarılmalarına rağmen bu gazeteler, bir süre önce Evkaf Dairesi'ne yapılan saldırılar ve 'Anavatan (Türkiye anlamına gelmektedir.), Atatürk'ümüz' gibi ifadelerin tahrikkâr kullanımıyla beraber Türk milliyetçiliği propagandası konusunda müptela olmuşlardır. Hükümet aleyhindeki bu gazetelerin gerçekte, gazetelerin bir miktar dağıtım yapıldığı Türkiye'de, Kıbrıs'taki İngiliz idaresinin Türkiye ve Türk Cumhurbaşkanı'na muhalif bulunduğu, başka sebeplerin yanında ayrıca bu geminin ziyaretinden kısa bir süre önce bu zarar verici saldırıların devam ettiği bir dönemde Sömürgeler Bakanlığı yetkililerince her iki gazetenin 'Gazete, Kitap ve Matbuat Kanunu' çerçevesinde sansüre tabi tutulacağı hususunda Türkiye'de son derece zararlı ve tamamen yanlış bir hava yaratmaya çalışıldığı da tahmin edilmektedir. Özellikle son zamanlara kadar Kıbrıs'taki milliyetçilik hareketinin gazetecilikle uğraşan siyasilere küçük bir bölümünden fazlasının tamamen şahsi menfaatleri uğruna Kıbrıs hükümetinin Türk toplumuna yönelik siyasetine saldırmaya kalkıştıkları tahmin edilememiştir. Bu etkinin izleri özellikle geçen yaz Türk Lisesi yönetimine karşı olan eleştirilerde ve Anadolu'da bir El Dorado peşinde, göç kısıtlamalarından kurtulabilmek amacıyla Akdeniz'i teknelerle tehlikeli bir şekilde geçmeye çalışan bir sürü yetişkin işsiz beyhude girişimlerinde gözlemlenmiştir.

Türk milliyetçilik hareketinin en son ve daha ciddi bir çehresi Kıbrıs adasını ansızın Türkiye'ye dâhil etme ve Atatürkçülüğe yönelme şeklinde gerçekleşmiştir. 4 Haziran tarihli gizli yazımın dokuzuncu maddesinde bu konu irdelenmiştir. Esasında Kıbrıs adasında Rumca ve Türkçe konuşan toplumlar arasında ortak çıkar veya amaç yoktur ve sizin de bildiğiniz üzere Ortodoks muhalefetinin yoğun ve sürekli karşı koymasının üstesinden gelebilmek için hükümete yetki de verilmiştir.

Hükümete karşı kinleri çok yoğun, ayrıca ırk ve din konusundaki tereddütlerinin üstesinden gelebilecek birileri tarafından yönetilen Müslüman ve Ortodoks topluluklarını birbirinden ayıran genel görüntü ve yaratılıştaki temel

farklılık, devlet politikasının temelini birlikte saldırmalarıyla yok edebilecekleri veya en azından tehdit edebilecekleri genel anlamda kabul edilecek olursa, ciddi bir sorun teşkil edecektir. Kıbrıs Türk toplumunun büyük bir çoğunluğunun günlük faaliyetlerinden uzaklaşarak Hamidiye eğitim gemisinin adayı ziyaretiyle ilgilenmeleri Kıbrıs Türk ulusal bilincinin harekete geçmesi tehlikesini doğurmuş, ayrıca daha geniş siyasi özgürlükler ve devlet hizmetlerinden faydalanma konusunda Kıbrıs'ın genel özelliklerine uygun temel soruna da bir ışık tutmuştur.

'Siyasi özgürlükler' ifadesini kasten kullanıyorum çünkü birey olarak Kıbrıs'ta yaşayanların (Türklerin) 1878'deki İngiliz devrinden bu yana zorlama, tehdit ve baskı olmadan şahsi hürriyet ve serbestisini kullandığına inanıyorum ve ben de bunun için söz verdim. Çeşitli kurum ve kuruluşlar, köylüler ve diğer insanlar tarafından devlete doğrudan ulaşabilme şu anda Yasama Meclisi döneminden çok daha kolaydır. Öte yandan yukarıda da arz ettiğim Kıbrıs'a has genel özellikleri tanımlamak zor olmakla beraber iklim şartları yanında iktisadi ve toplumsal imkânların ve küçük çapta da olsa eski bir gelenek olarak fesat ve hilenin bu küçücük adanın genel şartlarının ayrılmaz bir parçası olduğudur. Bu durum son derece aktif, bencil ve sıkı bir ırk bilincinin karmaşık bir görüntüsüdür. Uzaktan yönetilen bir insan ahlâk konularıyla uğraşan, insan avcılığı yapan birisi tarafından kolayca etkilenebilir; ancak sorunlara çözüm bulamayan, sıkı çalışma, gayret ve sebat isteyen bir yönetici tarafındansa daha az etkilendir. Bu Türklerle ilgili durum yabancı bir güce karşı olarak her türlü mantıklı girişimin de dışına çıkmak suretiyle mahalli yetkililer tarafından bazen önemi açısından abartılır ve çirkin veya keyifsiz bir durum öyle kendiliğinden oluşur. Öte yandan Hamidiye ile ilgili durum ise herhangi bir problemle karşılaşmamak maksadıyla Kıbrıs'taki hükümet veya ilgili bakanlıklarca alınan ve bu geminin Kıbrıslı Türklerden ziyade hükümetin bir misafiri olmasıyla ilgilidir. Burada başyargıcın bir Türk olması gerçeğinin de desteklediği bu duruma uygun hareket maalesef mümkün olamamıştır. Bu durum Kıbrıs'taki Türk toplumu arasında herhangi bir sorun yaşanmasından bu durum çok daha kaygı vericidir. Şu an itibarıyla bu ziyaretin ardında kalan Türk milli his çöküntüsünün ne kadar büyük olduğunu anlamak şüphesiz kolay değildir. Fakat belki de Türk savaş gemileriyle yapılan bir dizi ziyaret bu hükümette belki de katlanarak büyüyen bir memnuniyetsizliğe sebep olacaktır. Öte yandan, bu konu üzerinde duran Yunan hükümeti de Kıbrıs'a bir savaş gemisi göndermeyi teklif edecek olursa bunun sonuçları hakikaten çok ciddi olacaktır. Bütün bunlardan dolayı bu tür ziyaretlerin gelecekte de olabileceği ihtimaline karşılık hükümetin bu konuda erken haber alabileceğine eminim. Böyle olacak olursa bu tür ziyaretler yıllar içinde halkın huzurunu bozabilir ve Kıbrıs'taki uyum da zarar görebilir."

Aynı konuyla ilgili olarak ve İngiltere tarafından hazırlanan aynı tutanağın devamında Kıbrıs Valisi Palmer, İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Sir Percy

Lorraine'e hitaben 30 Haziran 1938 tarihli ve "Sevgili Lorraine" başlıklı bir de mektup gönderir;⁹⁹

"Hükümete sıkıntı yaratan bir konuda bana yapabileceğin herhangi bir yardıma müteşekkir kalacağım. Bildiğin gibi Kıbrıs'ta birkaç yıldır Enosis taraftarları çoğalmakta ve milliyetçilik akımları da gizli bir şekilde gelişmekte olduğu görülmektedir. Bu durum 1931'deki sorunlarımızdan kaynaklanmaktadır. Adada nüfusun yaklaşık olarak beşte birini oluşturan Kıbrıslı Türkler daha önce Rum Ortodoks mücadelesine karşı hükümeti desteklemişti. Son dönemlerde Kıbrıslı Türkler arasında ortaya çıkan hükümet aleyhtarı davranışlar gazeteci siyasetçiler ve küçük bir çevreyle sınırlı kalmıştı. Şahsi çıkarları için veya meşhur olma sevdasıyla kıskırılan bu kişiler Türk toplumuyla ilgili olarak Kıbrıs hükümetinin politikalarına saldırmaya ve ortamı son derece zararlı bir şekilde Türkiye'deki Atatürkçü ortamla karşılaştırmaya kalkmışlardır. Türkçe olarak basılan iki gazete 'Söz' ve 'Ses' (Ses gazetesi, sahibinin vefatından sonra yayını durdurmuştur.) bu toplumun sözcüleri olmuş ve uzun süre Evkaf Dairesi'ne yapılan saldırılar ve 'Anavatan' (Türkiye için söyleniyor.) ve 'Atatürk'ümüz' ifadelerinin kullanımı ile birleşen Türk milliyetçilik hareketine kendilerini bahşetmişlerdir. Hükümet aleyhindeki bu gazetelerin gerçekte, gazetelerin bir miktar dağıtım yapıldığı Türkiye'de, Kıbrıs'taki İngiliz idaresinin Türkiye ve Türk Cumhurbaşkanı'na muhalif bulunduğu, başka sebeplerin yanında ayrıca bu geminin ziyaretinden kısa bir süre önce bu zarar verici saldırıların devam ettiği bir dönemde Sömürgeler Bakanlığı yetkililerince her iki gazetenin 'Gazete, Kitap ve Basılı Yayın Kanunu' çerçevesinde sansüre tabi tutulacağı hususunda Türkiye'de son derece zararlı ve tamamen yanlış bir hava yaratmaya çalıştıkları da tahmin edilmektedir.

Hamidiye eğitim gemisinin ziyaretiyle ilgili olarak bu milliyetçilik duygularının ne dereceye kadar ilerleyebileceği konusunda bir takım ipuçları veren bir polis haberinin suretini de ekte sunuyorum.

Türk Deniz Kuvvetleri'nin adayı ziyaretinden kısa bir süre önce, 24 Mayıs ve 7 Haziran tarihli Türk gazetesi Cumhuriyet'in yayınlarında özetlerini ekte gönderdiğim iki makale dikkatimi çekmiştir. Bu iki makaleden ilkinin esasında Türkiye'den kaynaklanmış gibi fakat Kıbrıs'ta yazıldığını ve mahalli bir gazetede çoğaltıldığını, ikinci makalenin de benzer bir kaynaktan geldiği intibasının çok yüksek olduğunu gösteren kanıtlar söz konusudur. Cumhuriyet gazetesi Kıbrıs'ta dağıtımı çok olan önemli bir gazetedir ve bu tip propagandaların önüne geçilebilmesi için acilen tedbir alınması gerekmektedir. Bu durum, gazetenin ülkeye sokulmasının kurul kararıyla yasaklanması önerisiyle Yasama Kurulu'na havale edilmiştir.

Türk hükümetinin yarı resmi bir kuruluşu olan bu gazeteyi yasaklamadan önce, Kıbrıs hükümetine karşı yapılan son derece gereksiz bu duruma karşılık olacak bazı adımların atılabilmesi amacıyla size yazıyorum. Türk hükümeti şüphesiz Türkiye ile Kıbrıs arasında mevcut iyi ilişkilerin yara almasına müsaade

etmeyecektir. Türk ve Kıbrıs hükümetlerinin arasını açmaya çalışan ve yanlıcı bir ortam yaratanlar ise kötü niyetli birkaç kişiden ibarettir. ”

O güne kadar adada eşine pek rastlanmamış bir coşku içerisinde önce limana, daha sonra da Türk askeri personelinin bulunduğu farklı yerlere gitmek suretiyle aynı coşkuyu oralarda da devam ettiren Kıbrıs Türkleri İngiliz idaresinin şaşkınlığına karşılık herhangi bir olaya ve taşkınlığa müsaade etmezler ve son derece olgun bir davranış sergilerler. Adadaki İngiliz idaresi ise bu durumdan hiç de memnun değildir ve bu faaliyetleri kışkırtıcı bulmakta, sorumlu olarak da ‘Söz’ ve ‘Ses’ gazetelerinde son dönemde yayımlanmakta olan haberleri ve yazıları göstermektedir. Özellikle Kıbrıs Valisi Alan Palmer geminin limanda bulunduğu süre zarfında Kıbrıslı Türklerin gösterdikleri ağırbaşlı tutumu teslim etmekle beraber coşkun tezahürat arasında “Yaşasın Anavatan, Yaşasın Atatürk.” şeklinde atılan sloganlardan son derece tedirgin olur ve belki de uzun yıllardan beri ilk defa Kıbrıs’a gelen böyle bir gemiyi görebilmek için binlerce Kıbrıslı Türk’ün Mağusa’ya akın etmesi karşısında şaşkınlığını da gizleyemez. Aynı mektubun devamında Kıbrıs Valisi Palmer konuyla ilgili ilave bilgiler verir ve Hamidiye gemisinin ziyaretiyle ilgili sıkıntıları da aktarır;¹⁰⁰

“24 Haziran tarihli ve 267 sayılı yazıma ilgi vermekten, ayrıca Ankara’daki İngiltere Büyükelçisi’ne gönderdiğim Cumhuriyet gazetesindeki yarı resmi mektubun ekteki suretini size de göndermekten şeref duyarım. Kıbrıs’ta Türk kaynaklarından sağlanan paralarla desteklenen milliyetçilik hareketinin ulaştığı noktanın ne olduğunu belirlemek son derece güç bir sorun halindedir. Bununla beraber Kıbrıs’taki Türk konsoloshuğunun adada Atatürkçü hareketin yayılması için parasal destek sağladığı ve hükümete karşı harekette bulunan Türk toplumu arasında bu tip davranışların cesaretlendirilmesinde konsolosluk ve maiyetinin başlıca sorumlu olduğuna inanmak için makul sebepler bulunmaktadır. Her ne kadar bu durum ispat edilemezse de bu unsurlar içinde, konsolosluk kaynaklarından ayda 18 sterlin alması kararlaştırılan ‘Söz’ gazetesi de bulunmaktadır.”

Hamidiye gemisinin Kıbrıs adasını da içine alan Akdeniz ziyareti sona ermesine rağmen özellikle ‘Ses’ ve ‘Söz’ gazeteleri vasıtasıyla adada yükselmeye başlayan milliyetçilik akımları İngilizleri iyiden iyiye rahatsız eder. Her ne kadar Türk basınında geminin Kıbrıs ziyareti konusunda belki de İngiliz idaresini rahatsız etmemek maksadıyla çok fazla haber ve yorum yayınlanmamasına rağmen İngilizler bu konuda ileriye dönük kalıcı tedbirler alma düşüncesindedirler. Bu bağlamda İngiltere’nin Ankara Büyükelçisi Sir Percy Loraine de kendi hükümetinden aldığı talimat uyarında Türk Dışişleri Bakanlığı ile irtibata geçer ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile bir görüşme yapar. İngiltere Büyükelçisi’nin resmi bir girişim olarak algılanmaması gerektiğini belirttiği ve dostça bir görüşme olarak nitelendirdiği bu görüşmenin ana konusu ise Kıbrıs adası ve Kıbrıslı Türklerdir.¹⁰¹ Daha önce Dışişleri Bakan Vekili Şükrü Saraçoğlu ile yaptığı görüşmede dile getirilen Kıbrıs’taki Türk

Lisesi konusunda bazı açıklamalarda bulunan Loraine, sözü Cumhuriyet gazetesinin yayınlarına getirir ve gazetenin Kıbrıslı Türklere yönelik yayınlarından dolayı duydukları rahatsızlığı dile getirir ve adı geçen bu gazetenin adaya girişinin yasaklanacağını bildirir;¹⁰²

“Adada Türk ırkından olan bir grup gazeteci-politikacı sistemli bir davramışla Kıbrıs hükümetini Kemalist cumhuriyete düşmanmış gibi göstermekte ve Kıbrıs'ta Türk milliyetçilik hareketini açıkça teşvik ederek cesaretlendirmekte oldukları hakkında valinin kafasında kesin bir görüş vardır. Bu nedenle gerek Kıbrıs'ta gerekse Ankara'da şüphe tohumlarının varlığına inanıyorum. Bu tür şüphe tohumları uzun bir süre önce Türk-İngiliz ilişkilerinden tamamıyla temizlenmişti. Kıbrıs hükümetinin Türk Cumhuriyeti hükümetine karşı yüksek bir saygısı ve dostça duyguları olduğuna ve Türk hükümetinin de Kıbrıs'ta herhangi bir Türk milliyetçilik hareketine onay vermeyi asla akıl ve hayalinden geçirmedigine kesin güvenim vardır ve bu konuda kişisel güvence vermeye de hazırım. Bu tür gölgeleri temizleyip uzaklaştırmak ve önemsenmelerini önlemenin ikimize düşen bir görev olduğunu belirterek adadaki bu küçük gazeteci-politikacılar grubunu kendisinin (Dr. Tevfik Rüştü Aras) de şiddetle kınayacağından emin olduğumu ve Vali Richmond Palmer'in İcraat Meclisi'nin ise Cumhuriyet gazetesinde çıkan iki makaleyi fazla büyüttüklerine inandığımı söyledim.”

İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Sir Percy Loraine'in ince İngiliz siyasetinin bir parçası olarak neredeyse aba altından sopa göstererek yaptığı bu sözde yapıcı açıklamanın ardından Türk Dışişleri Bakam da Loraine tarafından kendi hükümetine de bildirdiği bir açıklamada bulunur;¹⁰³

“Dr. Aras, Türkiye'nin Kıbrıs'la ilişkileri konusunda asla bir düşüncesi olmadığını, kendileriyle hatalı veya yanlış bir durum oluşacağını bir saniye bile aklından geçmediğini, fakat izah ettiğim şekilde bazı gölgeler varsa bunları uzaklaştırmak için benimle işbirliğine tamamıyla istekli olduğunu söyledi. Dr. Aras'a göre Kıbrıs'ta Türk milliyetçilik hareketinin herhangi bir esasa bağlı bulunması olasılığı yoktur. Her Kemalist, İngiltere'nin dostudur. Böyle olması Türk hükümetinin yerleşmiş bir politikası ve Atatürk'ün kişisel arzusudur. Kemalistler Nazi değildir. Kemalistlerin Nazilerin yaptığı gibi başka insanların ülkelerindeki azınlıkları örgütlenme girişimleri yoktur. Kıbrıs Türkleri adadaki hükümetin desteklenmesinde daima kuvvetli bir unsur olmuştur ve Türk hükümetinin onların böyle kalmasından başka bir arzusu yoktur. Türk hükümetini ciddi olarak düşündürecek olan tek şey bir gün oradaki genç Türk nesillerinin hocalarla bu tür kişilerin karanlık, gerici etkisi altında kalmalarına Kıbrıs hükümetinin izin vermesi ve liberal eğitim olanaklarından, düşünce ve bilimin modern çizgisi içinde ilerlemekten onları alıkoymamalarıdır. Adada Kıbrıs hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti hükümeti arasında düşmanlık veya şüphe havası yaratmaya çalışan Türk ırkına mensup kişiler varsa bunlar Kemalist cumhuriyetin düşmanlarıdır ve modern Türkiye'nin gözündeki kesinlikle

kabul edilmez reaksiyonercilerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun genel parçalanışı esnasında Türkiye büyük kıta ülkelerini kaybetmekle kalmamış fakat ayrıca önceleri sahip bulunduğu hemen tüm adaları da kaybetmiştir. Birçok kişi adaları unutmamıştır. Bildiğim kadariyle bugünün Türkleri bizden ayrılan ve ahalisi Türk olmayan ülkeler hakkında esef ve pişmanlık duymamaktadır. Adalar hakkında bu duygular daha da azdır. Adalar çok karışık sorunlar yaratmıştır ve bugünün gerçekçi Türkiye'si bunların saldırıya açık, korunması güç olduğunu ve herhangi bir avantaj sağlamadığını anlamıştır. Bugünün Türkiye'sinde eski adalarını elde etmek için bir hırs tohumu veya emeli yoktur. Bizden kopan Osmanlı İmparatorluğu topraklarıyla ilgili modern Türk düşüncesini yönlendiren tek genel ilke, ister kıta parçası olsun isterse ada olsun bu topraklarda yaşayan insanlara otonomi bahşedilmesinin Türk hükümeti tarafından daima memnulukla karşılanacağıdır. Kıbrıs'ta bu sorun da yoktur çünkü Kıbrıs'taki halklar adanın iç işlerinin yönetilmesinde halihazırda söz sahibidirler ve Türk hükümeti, İngiliz sömürge yönetiminin liberalliğinin farkındadır. Öte yandan Dr. Aras böyle olduğunu bilmekle beraber Kıbrıs hükümetinin Kemalist cumhuriyete karşı beslediği dostane duygular hakkında verdiğim güvenceden dolayı memnuniyetini belirtmiştir.”

Kıbrıs'ta ne olup bittiği konusunda Türk hükümetinin de şüphesiz bilgisi vardır ve bu konuyla ilgili olarak Kıbrıs'taki konsolosluk kanalıyla ayrıntılı raporlar hükümete ulaştırılmaktadır;¹⁰⁴

“1 Mayıs 1937 tarihli ve (?) numaralı tahriratla Kıbrıs Türklerinin vaziyetini arz etmiş ve bunların bir çok müşkülata karşılaşmakla beraber henüz mevcudiyetlerini muhafaza edebildikleri ve kendilerine bazı cihetlerden muavenet edilmek imkanı bulunursa şuurlu bir kitle halinde Kıbrıs'ta yaşamaları temin edilebileceği neticesine vasıl olmuştum. Bugün yine bu mevzua avdet ederek arada geçen bir sene zarfındaki müşahedelerimi mütalaalarım ile bildirmek ve alınabilecek tedbirler hakkındaki fikirlerimi arz eylemek isterim.

Kıbrıs Türklerinin burada barınmalarına engel olacak mahiyetteki hadiseleri, mahalli hükümetin tazyikatı, iktisadi vaziyetlerinin darlığı ve bunlardan mütevellit olan hicret arzusu olarak üç maddede toplamak mümkündür. Bunların her biri hakkında icap eden tafsilatı aşağıda arz ediyorum;

1- Kıbrıs Türklerinin mahalli hükümetten gördükleri en büyük tazyik milliyetlerinin tanınmaması ve milli kültürlerini yaşatacak vasıtalarından birer birer mahrum edilmeleridir. Buradaki soydaşlarımız hükümetçe Türk değil İslam cemaati olarak tanınmıştır. Evvelce bu tabirin hususi bir mana ifade etmemiş olduğu muhakkaktır fakat son senelerde her nedense bir İslamcılık siyaseti takip edilmekte olduğundan İslam tabiri Türk'e muhalif bir tabir olarak, daha doğrusu İslamcılık Türklerin milli hisleri öldürülmek için bir alet gibi kullanılmaktadır. Türk Lisesi'nin ünvanının İslam Lisesi'ne çevrilmesi, Türkçe gazetelere sansür konularak bütün Türk kelimelerinin İslam'a tahvil edilmesi hep bu siyasetin tatbikatı neticelerindedir.

Türklük aleyhindeki faaliyetler bilhassa maarif sahasında görülmektedir. Talebe bulunmadığı bahanesiyle birçok Türk ilk mekteplerinin kapatıldığını ve Türkiye'den gelen kitapların okutulmaması için kitapsız tedrisat usulünün ihdas edildiğini evvelce arz etmiştim. Fakat en ziyade müdahaleye uğrayan müesseseler lisedir. İsminin İslam Lisesi'ne tahvil edilmesi, başına muallimlik mesleğiyle hiçbir alakası olmayan bir İngiliz müdürün getirilmesi, milliyetperver muallimlerin işten çıkarılması suretiyle sönük bir hale getirilmiş olan bu mektep bu haliyle beraber gene göze batmakta, talebenin tahdidi, kolej sınıfları açılması gibi tedbirlerle her gün bünyesi tahrip edilmeğe çalışılmaktadır.

Hükümet mahafili liseden çıkan talebenin Türkiye'de yüksek mekteplere girmekte ve ondan sonra orada iş bularak bir daha Kıbrıs'a dönmemekte oldukları cihetle lise mezunlarından adaya bir faide gelmediğini binnetice bu müessesenin lüzumsuz olduğunu ileri sürmektedir. Fakat liseden çıkanların iş bulmaları için hiçbir kolaylık gösterilmediği gibi Türkiye'de yüksek tahsil görenlerin adaya avdetle orada çalışabilmelerine birçok maniler çıkarılmaktadır. Ezcümle son seneler zarfında neşrolunan kanunlarla avukatlık ve doktorluk gibi serbest mesleklerin ifası İngiltere üniversiteleri mezunlarına hasredilmiştir. Türklerin iktisadi vaziyeti ise gençlerin İngiltere'de tahsil eylemelerine katıyen müsait değildir.

Milliyet hissini söndürmek için yapılan faaliyetlere rağmen son zamanlarda zuhur eden iki hadise Kıbrıs Türklerinin Türkiye'ye olan bağlılıklarının eskisinden daha kuvvetli olduğunu ispat etmiştir. Bunlardan biri Kırşehir ve havalisinde vukua gelen ve bir çok vatandaşımızın ölümü ve binlerce kişinin yersiz kalmasıyla neticelenen zelzele felakettir ki bu acı haber bura Türklerinde pek büyük bir teessür ve alaka uyandırmış ve Türk halkını felaketzede kardeşlerine yardıma sevk etmiştir. Adanın en ücra köşesindeki Türk köylüleri bile bu hayırlı işe iştirak etmiş ve toplanan para tahminen 1500 İngiliz lirasına baliğ olmuştur ki fakir olan Kıbrıs Türkleri için istisgar edilemeyecek bir paradır.

İkinci hadise de Hamidiye mektep gemimizin Kıbrıs'ı ziyaretidir. Atmış senedir Türk bayrağı taşıyan bir gemi görmemiş olan ada Türkleri her taraftan Mağusa'ya koşmuş ve gemimizi sevinç gözyaşları ile istikbal eylemişlerdir. Gemi subay ve talebeleri de Lefkoşa'ya geldikleri zaman aynı hararetle tezahürlerle karşılanmışlardır. Hamidiye gemisinin buraya gelmesinin böyle büyük bir heyecan tevliid edeceğini tahmin eden hükümet bu heyecanı bir dereceye kadar teskin için geminin gelişinden bir müddet evvel Türkçe gazetelere sansür vaz ederek bu ziyaret hakkında yazılar yazılmasını men eylemişti. Bir memleketin asayişinden mesul olan idarenin umumi intizamı ihlal edebilecek mahiyette hadiselerin önünü almağa çalışması tabii bir hakkı olduğu muhakkaktır. Fakat sansürün konulmasını icap ettiren zaruretle mahdut olması iktiza ederdi. Halbuki fiiliyatta böyle olmamış ve sansürden istifade edilerek Kıbrıslılar hakkındaki 'Türk' kelimeleri İslam'a ve 'Bay' tabiri de bey ve efendiye tahvil

ettirilmiştir. Bundan maada o günlerde Türkiye hakkında bilhassa Hatay meselesine müteallik olarak gelen haberlerin neşrine mumanaat edilmiştir. Hamidiye adadan ayrılatı bir buçuk ay olduğu halde sansür hala kaldırılmamış ve bu suretle Türk cemaati 7 sene evvel İngiliz idaresine karşı isyan eden Rum cemaatinden daha dun bir vaziyette bırakılmıştır. İslamcılık siyasetinin fesi tamim etmeğe çalışmak gibi bazı gülünç safhaları da vardır. Evvelce de arz etmiş olduğum gibi bugün Kıbrıs'ta bazı ihtiyarlarla Evkaf müdüründen başka fes giyen yoktur. Bu cihet müstemleke memurlarının hoşuna gitmiş olacak ki birkaç ay evvel istinaf mahkemesi azasından Fuad ile Lefke Türk Belediye Reisine merasim esnasında fes giymeleri emredilmiş ve o sırada bu kararın yavaş yavaş diğer Türklere de teşmil edileceği rivayetleri şayi olmuştu. Fakat kendisine aynı tebligat yapılan Lefkoşa Hakimi Raif'in bu hareketten kati surette imtinai üzerine bu tasavvur şimdilik gevşemiş gibidir.

2- Kıbrıs Türklerinin iktisadi vaziyeti hakkında geçen raporunda arz eylediğim malumata ilave edecek mühim bir şey yoktur. Türk cemaatinin iktisaden geri olmasının sebepleri ikidir; Evvela adanın iktisadi vaziyeti iyi değildir. Diğeri de bütün ticaret Rumların elindedir. Gerek Rum ticaret evleri ve gerek banka ve saire gibi diğer müesseseler Türk memur hemen hemen kullanmamakta olduğundan Türklere bu sahada iş bulmak muhal gibidir.

3- Mahalli idareden gördükleri tazyik ve iktisadi vaziyetlerinin fena olması Türklerin büyük bir kısmında hicret arzuları uyandırmıştır. Cumhuriyet hükümetimizin ahiren ittihaz eylediği karar üzerine Kıbrıs'tan muhacir kati surette kabul edilmemekte olduğundan konsoloslukça bittabi bu gibi müracaatlar kabul edilmemekte ve hatta ahvalleri batı devletlerince de malum olan optanlara olbaptaki emir üzerine pasaport verilmemektedir. Bu vaziyet karşısında geçen sene birçokları kayıklarla vesikasız olarak cenubi Anadolu limanlarına gitmişlerdi ki bu hadise hicret arzusunun ne dereceye kadar kuvvetli olduğunu ispat eder. Kayıklarla gidenlerin bilahare iade edilmeleri bu hadiselerle nihayet vermiştir. Fakat bu hususta yapılacak küçük bir müsamaha binlerce binlerce kişinin Türkiye'ye hicretini intaç edecektir. Yalnız diğer bir kısım muhacirler vardır ki bunların hicretleri devam etmektedir. Bunlar da tahsillerini ikmal için Türkiye'ye gidenlerdir ki hemen bilaistisna Türkiye'de kalmakta ve yavaş yavaş Kıbrıs'la alakalarını fek eylemektedirler. Tabii ırkdaşlarımızın okuyup münevver bir fert olarak yetişmeleri gerek kendileri için ve gerek memleketimiz için çok faydelidir. Fakat neticede Kıbrıs'ta münevver zümresinden kimse kalmamaktadır ki ileride bu cihet Kıbrıs Türklerinin yalnız esnaf ve köylüden ibaret bir kitle olarak kalmalarını mucip olacaktır.

4- Kıbrıs Türklerinin hükümetimizce de arzu edildiği gibi şuurlu ve milliyetlerine bağlı bir kitle olarak yaşamalarını temin edecek tedabire gelince bu husustaki müşahedelerime istinaden hatıra gelen fikirlerimi aşağıda arza içtisar ediyorum.

Evvela Kıbrıs Türklerinin milliyetlerinin hükümetçe tanınmasını ve onların milli harslarını inkişaf ettirecek vesaitle malik olmalarını temin eylemek icap eder ki bu cihet ancak İngiltere hükümeti ile itilaf sureti ile mümkün olabilir. Kanaatimce burada tatbik edilen siyaset İngiltere merkezi hükümetinin bir prensip haline soktuğu bir siyaset değildir. Bilakis ekseri Afrika müstemlekelerinde hizmet ettikten sonra buraya gönderilen ve bura Türklerini Afrika zencileri ile kıyas eyleyen dar kafalı müstemleke memurlarının şahsi siyasetleridir. Son zamanlarda dostluğumuza çok kıymet veren İngiltere hükümetine bura Türkleri ile Cumhuriyet hükümetinin alakadar olduğu münasip bir şekilde ifade edilirse tatbik edilen siyasetin tebdil edilmesi kaviyyen melhuzdur. Bir de yukarıda arz eylediğim gibi doktor, avukat gibi serbest meslek erbabının burada mesleklerini icra edebilmeleri ancak İngiltere üniversitesinden mezun olmaları ile meşrut olduğundan burada münevver bir zümrenin mevcudiyetini temin edebilmek üzere şu çare düşünülebilir; Türkiye yüksek mekteplerinde okumakta olan Kıbrıslı gençlerden bir kısmına eski tabiiyetlerinin muhafaza ettirilmesi ve bunların Türkiye'de tahsillerini bitirdikten sonra hükümetimiz hesabına İngiltere'ye gönderildikten sonra yine Kıbrıs'a iade edilmeleri ki bu suretle Kıbrıs Türk cemaati de ihtiyacı olduğu münevver zümreye ve tabii şeflerine malik olmuş olacaktır.

Türklerin iktisadi vaziyetlerinin ıslahı için de milli bankalarımızdan birinin burada bir şube açması, iktisadi teşebbüslere girişecek Türklere az bir faizle ikrazda bulunması pek faydeli bir hareket olacaktır. Bu suretle birçok Türklerin ticari hayata atılmaları temin edileceği gibi bu yüzden meydana gelecek müesseselerde bir çok Türk gençlerine iş bulmak da mümkün olacaktır. İskenderun'a sefer yapan Türk vapurlarının Kıbrıs limanlarından birine uğraması da Kıbrıs ile Türkiye arasında münasebeti daha normal bir hale getirerek mühim menafi temin edebilecek bir iş olacaktır.

Adana ve Mersin gibi bazı vilayetlerimizde bilhassa yaz zamanları mühim miktarda zirai ameleye ihtiyaç olduğu malumu devletleridir. Kıbrıs'ta işsiz kalan ve yaşamak için pek cüzi yevmiyelerle iktifa mecburiyetinde bulunan birtakım soydaşlarımızın hususi viza şeraiti altında muvakkat bir zaman için o taraflara giderek birkaç ay çalışanlarına müsaade edilmesi de halkın refahına yardım edebilir. Bu hususta bittabi daha bir çok şeyler yapılabilir ki bunların teferruatının tespiti ancak bu hükümetimizin Kıbrıs Türklerine muavenet hususunu bir prensip olarak kabul eylesmesinden sonra mümkündür. Yalnız şunu arz eylemek isterim ki bu muavenet arzu edildiği takdirde bir an evvel karar altına alınarak tatbikine geçilmek zaruridir. Zira birkaç sene geçtikten sonra Kıbrıs Türkleri her cihetçe pek geri bir vaziyete düşecek ve hükümetimizin arzu eylediği gibi şuurlu ve milliyetini müdrük bir kitle olarak idameleri imkânsız bulunacaktır."

İlginçtir ki aynı dönemde Kıbrıs Türk toplumunda fikir ayrılıkları ve çatışmalar da kendisini göstermeye başlar. Örneğin 26 Kasım 1939 tarihinde CHP Umumi

Kâtipliğine müracaat eden M. Necati Özkan, “Önümüzdeki sene mevcut gazeteler ‘Söz’ ve ‘Vakit’ her ikisi de hiç şüphe yoktur ki hükümetçiler ve evkafçılar lehine neşriyatta bulunacaklardır.” diyerek bunlara karşı bir gazete çıkartma düşüncesinden bahseder;¹⁰⁵

“...Binaenaleyh yeni intihaplarda faaliyet göstermek için şimdiden neşriyatta bulunmak mecburiyetinde kalyoruz. 1930 tarihindeki mücadelemizde fırkamıza hizmeti sebkat eden ve mükafatını hükümeti cumhuriyemizden gören ve elan görmekte olan Söz gazetesi halkın neşiri efkari mesabesinde tanınmıştı fakat son zamanlarda hükümetçiler ‘Evkafçılar’ burada kendilerine ait bir Vakit gazetesi çıkarmağa başladıkları gibi bizim makalelerimizi ve fikirlerimizi vaktile neşreden ve şimdi ise tetkik buyrulursa hiçbir efkarımızı ve makalatımızı neşretmeyen Söz gazetesini dahi elde etmeğe muvaffak oldular. Şöyle ki ‘Söz’ gazetesi sahibi Remzi’nin kızına bir vazife verdikleri gibi masrafı Kıbrıs hükümeti tarafından ödenmek üzere Londra’ya da gönderdtiler.

Halkımız büyük bir endişe içerisinde. Kıbrıs’ta Türklüğün vaziyeti daha mühim bir safhaya girmiştir. Burada ekalliyette yaşamak mecburiyetinde kalıp da milli harsımızı ve milli kültürümüzü idame ettirebilmek için İngiliz-Türk dostluğundan istifade etmek zamanın hulul ettiği bu sıralarda çalışacak olan bir gazeteye şiddetle ihtiyacımız vardır. Önümüzdeki sene mevcut gazetelerin ‘Söz’ ve ‘Vakit’ her ikisi de hiç şüphe yoktur ki hükümetçiler ve evkafçılar lehine neşriyatta bulunacaklardır. Burada bunlara karşı bir gazete çıkarabilmekliğim için adamızın hemen hemen her yerinden teklifler almaktayım 1936 senesinde Ankara’ya vuku bulan ziyaretimden avdet ettiğim zaman hükümeti mahalliyeye pasaportumu alıp elan iade etmemiştir. Müteaddit defalar tahriri taleplerime de menfi cevap aldığımdan Türk kâbesi olan Ankara’yı ziyaretten men edildiğim için birçok mühim mesaili vakit ve vakit adamızı ziyaret eden Türkiye Büyük Millet Meclisi azalarına vaziyetimizi bildirmekte geri kalmadım...”

Öte yandan Kıbrıs adasında suların durulmasına asla müsaade etmeyen ve Megali İdea’yı mutlak gerçekleştirmek isteyen Rumlar ise her daim isyan içindedirler ve özellikle 1931 Rum isyanı sonrasında İngiliz yönetimine karşı kışkırtıcı ve saldırgan bir tavır sergilemekle tanınan Baf Piskoposu ve Başpiskopos Vekili Leontios’un 30 Ekim 1940 tarihinde yaptığı bir konuşmada “Geçmişteki anlaşmazlıklar unutulmalıdır. Tanrının ve büyük müttefiklerimiz İngiltere ve Türkiye’nin yardımlarıyla savaşı kazanacağız.” demesi hayretle karşılanır.¹⁰⁶ Burada belirtilmesi gereken ilginç bir nokta ise Leontios’un bu konuşmayı yaparken Türkiye, İngiltere ve Yunanistan bayraklarından oluşmuş bir kıyafet içerisinde olmasıdır.¹⁰⁷ Böylece savaş döneminde özellikle kilisenin ani tutum değişikliği sonrasında garip ve suni bir hava adanın dört bir tarafında hissedilmeye başlanır. Türk, Yunan ve İngiliz bayrakları evleri, mağazaları süslemeye başlar. Yunanistan’a giderek Yunanların yanında savaşmak isteyen Kıbrıslı Rumlar konsolosluklara akın etmeye başlar. Ortaya çıkan bu yeni durumu kilisenin “siyasal fırsatçılığı” olarak nitelendiren Kıbrıs valisi ise

fırsatçılık konusunda kendisi de geri kalmaz ve İngiliz idaresi boyunca adada devam eden ve çok sıkı bir şekilde uygulanan Bayrak Kanunu'nu değiştirerek Türk ve Yunan bayraklarının da serbestçe asılmasına müsaade etmeye başlar;¹⁰⁸

“...İkinci Dünya Savaşı sırasında İtalya'nın Yunanistan'a saldırması üzerine Kıbrıs Rumları ellerinde Yunan bayrakları olduğu halde gösterilere başladıkları zaman bayrak yasağı kanununu çiğnedikleri halde bu davranışları sempati ile karşılanmış, ondan sonra da bu kanun uygulanmaz olmuştu. Bu durumda Türklerin iki ayrı davranışı göze çarpıyordu. Bir kısmı, bayrağının dört duvar dışında dalgalandığı özelemine dayanamayarak bu fırsattan faydalanıyor, bir kısmı ise Rumlar sayesinde bir nimete ermeği gururlarına yediremiyorlardı...”

Özellikle savaşa bağlı olarak adadan gönderilmesi gereken bazı gıda maddeleri ile kereste gibi malzemelerin taşınmasında Türk işçilerden ve hamallardan istifade edilir. Bütün bu olumsuzluklara rağmen uzun vadede savaşın getirdiği sınırlamaların Kıbrıs ekonomisine katkıları da olmaya başlar ve özellikle ada dışından getirilen pek çok ürünün ithal edilmek yerine adada yetiştirilmesi yönünde çalışmalar başlatılır;¹⁰⁹

“...Memurun hali yine haraptı. Evdeki eskiler satılmaya başlanmıştı. Türkiye ile Kıbrıs arasında deniz seferleri aksamıştı. Mektuplar artık ayda yılda bir geliyordu. Ana gıda maddeleri karneye bağlanmıştı. Karaborsa doğmuştu. Mahkemeler 'karaborsacı diye yakalanıp mahkûm olanlara çok cezalar veriyordu. Çocukluktan beri arkadaşım Enver Umar tifo olmuş, ölümden zor kurtulmuştu. Bol limonata içmesi gerekirdi. Şeker yoktu, karaborsadan can pahasına şeker bulup kendisine götürdüğümde Enver çok duygulanmıştı. Şekeri müştterek bir dostumuz sandığım bir kişiden satın almıştım. Şekerin arkadaşımın Enver'e gideceğini birkaç kez tekrarlamıştım fakat fiyatta bir indirim yapılmamıştı. 'Savaşı kim kazanır?' konusu kahvelerde konuşulan güncel konulardandı. Baba dostumuz Con Rifat, Girne Kapısı'ndaki efsalıpto ağaçlarının altında, etrafını saranlara savaşın gidişatı hakkında bilgi verir, yorumlar yapardı. İngiliz'in baskısından çok bunalmış biri olan Con Rifat, Almanların er geç savaşı kazanacağı tezini savunurdu... Kıbrıs'ta Türk halkı, 'Alman kazanır.' diyenlerle 'İngiliz kazanır.' diyenler olarak ikiye bölünmüştü. Con Rifat, İngilizlerin kaybetmesi için dua edenler arasındaydı. Belirli bir kısım (babam, Remzi Okan Bey ve arkadaşları) ise 'İnşallah bu savaş Türkiye'yi sarsmaz.' diyerek Türkiye'yi izlemekteydi. Artık evimizde His Master's Voice marka bir de radyo vardı. Haberleri ve Nurettin Artam'ın yorumlarını kaçırmazdık. Savaş ilerledikçe Hitler'in anlamsız dünya fethine çıktığı anlaşılıyordu ve 'Bu yola çıkan her ülke felaketle karşılaştı.' değerlendirmesi yaygınlaşmağa başladı...”

Söz konusu bu iki bakanın Kıbrıs adasında gerçekleştirdikleri görüşme nedeniyle İngiliz idaresi de adadaki bayrak yasağına geçici olarak da olsa bir son verir. Askere alımların da devam ettiği bu dönemde böylece Bayrak Kanunu

*değiştirilir ve Şükrü Saraçoğlu'nun adada bulunduğu dönem içerisinde Kıbrıslı Türkler tarafından her taraf Türk bayraklarıyla donatılır;*¹¹⁰

“...Ama bir gün, Türkiye Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nun İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden ile görüşmelerde bulunmak üzere Lefkoşa'da bulunduğu, ertesi gün iki Bakanın açık bir otomobilde Lefkoşa'nın ana caddelerinden geçerek havaalanına gidecekleri, bu münasebetle okulların ve dairelerin tatil edileceği ve hükümetin terzilere birçok Türk bayrağı sipariş ettiği öğrenildi. Takvimlerin 18 Mart 1941'i gösterdiği o gün, bu haber akşamüzeri yayılmıştı. Adada karartma vardı. Sokağa çıkma tehlikeli idi. Anavatan hükümetinin bir temsilcisini görüp selamlayabileceklerini, anavatana olan coşkun sevgilerini biraz olsun gösterebileceklerini ve bu sevgiyi Saraçoğlu vasıtasıyla Ankara'ya iletebileceklerini düşünmenin heyecanı onlara tehlikeyi ve korkuyu unutturuyordu. Evlerdeki bayraklar böyle büyük bir gün için yeterli olamazdı. Karanlıkta açılan dükkânlarda mum ışığında, kırmızı ve beyaz kumaşlar seçilip çıkarıldı ve o gece sabaha kadar Türk bayrakları dikildi. Ertesi sabah Lefkoşa'nın Türk evleri, dükkânları, kulüpleri, okulları Türk bayrakları ile donanmıştı. Okullara giden çocukların, kortejin geçeceği yola sıralanan kadın erkek herkesin ellerinde Türk bayrağı vardı. Kanun gereğince Türk bayraklarının yanında İngiliz bayrakları da bulunmalıydı. Bunun için herkese İngiliz bayrağı dağıtıldı. Yabancı bayrağı artık kanıksanmasına rağmen Kıbrıs Türk'ü ay yıldızını gururla dalgalandırabilme mutluluğu aşkına kanunun bu gereğini de yerine getirdi. Evkaf binası önünde Kız Lisesi'ne ayrılan yere geldikten sonra, beklemenin verdiği heyecanı, millî marşlar söyleyerek yatıştırıyorduk. Bu arada 'Türk Kızlarının Türküsü' sık sık tekrarlanıyor, küçük meydan 'Bize derler Türk kızı, Atatürk'ün Türk kızı' sesleriyle çınlıyordu. Ondan sonra bir başka millî marş tutturuluyordu. Bu başka marşın bitmesine yakın o meydanın nizamını sağlamaktan sorumlu zaptiyelerden biri yaklaşıyor ve 'Atatürk'ün Türk Kızını' söyleyin gene diyordu...”

*İlk sayısını 15 Şubat 1921 tarihinde çıkartmış olan gazete özellikle 1940'lı yıllarda ekonomik sıkıntı içine girer ve 14 Ağustos 1946 günü son kez okuyucularıyla buluşmaya kadar aynı sıkıntılarla hayatta kalmaya çalışır;*¹¹¹

“Kıbrıs'ta Lefkoşa'da 1919 senesinde çıkmaya başlayan ve sahibi Remzi Okan'ın vefatı üzerine neşriyatı tatil edilen 'Söz' gazetesinin 1943 Mart'ının ilk haftasından beri kardeşim Vedia Okan tarafından tekrar çıkarılmaya başlandığını arz ederim. Adada kâğıt azlığı yüzünden mevcut bütün stoklara el koyan ve kâğıt ithalini de kendi namına yapan Kıbrıs hükümetinin İngilizce Cyprus Post gazetesi müstesna olmak üzere bütün mahalli gazeteler için tayin ettiği ebatta ve gündelik olarak çıkmakta olan 'Söz'ün sürümü 1.200'dür.

Millî Mücadele yıllarında doğan ve bir taraftan Kıbrıs Türk cemaatinin hislerine tercüman olmayı, diğer taraftan da Türk inkılabını sayfa sayfa aksettirmeyi ülkü edinen 'Söz' gazetesi Kıbrıs adasında en uzun neşriyat hayatına malik ve gündelik olarak çıkan ilk Türk gazetesidir. Gazete bu

mazhariyete yalnız çok müşkül şartlara ve büyük mahrumiyetlere göğüs gererek çalışan sahibinin azmi sayesinde değil fakat aynı zamanda Türkiye hükümetinin bir tahsisat bağlayarak onu hem maddeten ve hem de manen himaye etmesi sayesinde ermiştir. Bütün bu noktaları göz önünde tuttuğumuz içindir ki babamızın ölümünden sonra 'Söz'ün tekrar çıkmasını temin yolunda elimizden geldiği kadar çalışmayı bir borç bildik. Yukarıda da arz ettiğim gibi Mart iptidasından beri 'Söz' tekrar çıkmaya başlamıştır. Müessesinin sağlığında en çok sürümü olduğu zamanlardaki gibi şimdi de 1200 nüsha sarf etmektedir. Fakat bu sürüm hem gazetenin idamesine ve hem de onu çıkaranların maişetini temine kâfi gelmekten uzaktır. Bunun içindir ki Türkiye hükümetinden esaslı bir yardım görmedikleri takdirde kardeşlerim gazeteyi kapamak ve Türkiye'ye gelip yerleşmek niyetindedirler..."

Aynı konuyla ilgili olarak Basın ve Yayın Umum Müdürü Selim Sarper tarafından hazırlanan raporda ise "Leşkoşa'da Remzi Okan ve Vedia Okan tarafından çıkarılmakta olan 'Söz' gazetesinin Kıbrıs'taki Türk halkının hukukunu müdafaa ve anavatana bağlılıklarını temsil ederek milli tesanüt gagesine hizmet etmekte olduğu ilişik olarak sunulan Mart ve Nisan aylarına ait nüshalarının tetkikinden anlaşılmıştır..."¹¹² denilir. Bununla birlikte 15 Mart 1943-14 Ekim 1945, 19 Aralık 1945-20 Ocak 1946 ve 1 Şubat 1946-14 Ağustos 1946 tarihleri arasında üç defa açılıp kapanmak zorunda kalan 'Söz' gazetesi¹¹³ son olarak Vedia Remzi Okan ve Bedia Okan (Görelî) kardeşler tarafından imtiyaz hakkı Fevzi Ali Rıza'ya devredilmek suretiyle elden çıkartılmış, 19 Aralık 1946 tarihinde bir kere daha okuyucuyla buluşan gazete 14 Ağustos 1946 günü açılmamak üzere kapanmıştır.

Sonuç

'Söz' gazetesinin yayın hayatına başladığı ilk günden itibaren kendisine ilke edindiği olmazsa olmazları arasında İngiliz sömürgeciliği ile savaşmak, ulusal bilinç oluşturmak, anavatan Türkiye'ye güven ve bağlılığı devam ettirmek, Kıbrıs'ta olup bitenler konusunda kamuoyu yaratarak özellikle Rum gazetelerine karşı mücadele etmek, Enosis'e karşı mücadelede kararlılık göstermek, Kıbrıslı Türklerin eli ve ayağı olmak, Kemalist devrimleri gönülden benimsemek ve sosyal hayatın her alanında en üst seviyede uygulanabilmesi için çaba harcamak bulunmaktadır ve 'Söz' gazetesinde M. Remzi Okan bu ilkeler doğrultusunda kelimenin tam anlamıyla mücadele gazeteciliği yaparak topluma önderlik ederler. M. Remzi Okan bir gazeteci ve bir öğretmene olarak Kemalist devrimleri uygulama konusunda neden bu kadar gönülden ve içten hareket etmiş ve coşkusu gazeteye yazılarına olduğu kadar sosyal hayatına da yansımıştır? Birinci Dünya savaşı döneminde gerek adada yaşananlar gerekse uluslararası alanda ve ada dışında ortaya çıkan yeni durumlar Kıbrıs ilintili olarak M. Remzi Okan'ın kafasında yeni fikirlerin ortaya çıkmasına ve 1918 sonrasında gazeteci olarak fikir hayatına başladığında kendisine çizeceği yönü belirlemede son

derece önemli olmuştur. Savaş dışında kalmış Kıbrıs adasının İngiltere tarafından Yunanistan'a önerilmesi ve Megali İdea doğrultusunda adanın kaybedilmesi endişesi, Enosis'i gerçekleştirmek isteyen Rumların ve Yunanların bitip tükenmek bilmeyen ihtirasları ve gayretleri, hemen ardından Çanakkale cephesinde İngilizler tarafından esir alınan Türklerin Kıbrıs adasına getirilmeleri ve son olarak Fransa tarafından tesis edilen Ermeni Doğu Lejyonu'nun faaliyetleri M. Remzi Okan'ın düşünce dünyasında vatan olgusunu çok farklı bir boyuta taşımış, onun ufkunu genişletmiş ve düşündüklerini gerçekleştirecek bir lider olarak Mustafa Kemal'in ortaya çıkmasının ardından onu önce 1919-1912 döneminde, ardından da 1922-1938 devresinde sonuna kadar desteklemiştir. 600 yılı aşkın bir süre Osmanlı olarak yaşayan toplumun yeni bir sayfa açmaya kalkışması, 14-18. yüzyıllar arasında binlerce insanın hayatına mal olan engizisyon mahkemeleri, kilise baskısı, tahakküm ve bilime sırtını dönen anlayışın ortadan kalkmasıyla çağdaşlaşmayı yakalayan Avrupa'nın durumu M. Remzi Okan için tam bir umut ışığı ve esin kaynağı olmuş, Anadolu'da bunu gerçekleştirebilecek tek güç olarak gördüğü Mustafa Kemal'i sonuna kadar desteklemiş, Kıbrıs adasını da aynı şekilde bir vatan toprağı haline getirebilmenin mücadelesini vermiştir.

Notlar

- ¹ Rauf R. Denктаş, 12'ye 5 Kala, Ankara, 1966, s. 5.
- ² Rauf Denктаş, "Kıbrıs'ın Dünü Bugünü Uluslararası Sempozyumu Açış Konuşması", Kıbrıs'ın Dünü Bugünü Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 1994, s. 3.
- ³ Beria Remzi Özorun, "Mustafa Kemal ve Kıbrıs Türkleri", Atatürk Döneminde Türkiye-Kıbrıs İlişkileri, 1919-1938, Ankara, Kasım 1989, s. 298.
- ⁴ Şükrü S. Gürel, Kıbrıs Tarihi (1878-1960), İstanbul, Kasım 1984, s. 164-165.
- ⁵ Söz konusu bu okul Lefkoşa'da Atatürk Meydanı'nda Saray Otel'in hemen doğu kısmında bulunan camiye bitişik olarak 150-200 öğrenciyle hizmet verdiği bir okuldur.
- ⁶ M. Remzi Okan'ın "Niçin gazeteci Oldum?" başlığıyla kaleme aldığı özel mektubundan aktaran Bedia Okan Görel, 18 Eylül 2010, İzmir.
- ⁷ 8 Eylül 1919 tarihinde çıkmaya başlayan bu gazetenin imtiyaz sahibi Ahmet Raşit, yazı işleri müdürlüğü de M. Remzi Okan tarafından üstlenilir. Haftalık olarak ve 1926 yılına kadar yayım hayatına devam eden gazete ortalama 1.000 baskı sayısı ile İpsilanti Matbaası'nda basılır.
- ⁸ Beria Remzi Özorun, "Enosis Karşısında Kıbrıs Türk'ü (1878-1914 Dönemi)", Güvenlik Kuvvetleri dergisi, No 19, Lefkoşa, Mart 1991, s. 6-12.
- ⁹ Bedia Okan Görel ile 15 Ağustos 2010 tarihinde İzmir'de yapılan görüşme.
- ¹⁰ M. Remzi Okan'ın kızlarına "Hem okuyup kendinizi yetiştirecek ve adam olacaksınız hem de her işi yapacaksınız. Sadece kendi işinizi değil, başkalarının da işini yapacaksınız." nasihatleri bu dönemde yerini bulur ve eşinin hastalığı sırasında onunla ilgilenen kızları daha sonraki süreçte Kıbrıs Türk toplumunun ilk kadın gazetecileri olarak gazeteyi bin bir sıkıntıyla da olsa çıkarmaya devam ederler. Bedia Okan Görel ile 15 Ağustos 2010 tarihinde İzmir'de yapılan görüşme.
- ¹¹ Mehmet Ertuğ, "Çanakkale Şehitlerinden Bir Yadigar", Güvenlik Kuvvetleri Dergisi, Lefkoşa, Mart 1988, Sayı 4, s. 14.
- ¹² Genelkurmay ATASE Arşivi, Klasör 2680, Dosya. 210, F.1-3, 24.
- ¹³ Kıbrıs Türk Milli Arşivi (K.T.M.A), Dosya 539, Belge 30.
- ¹⁴ ATASE, K.3435, D.14, F.26-2.
- ¹⁵ ATASE, K. 2680, D. 210, F. 1-31.
- ¹⁶ ATASE, K.2680, D.210, F.1-37, 1-59, 1-60, 1-61, 1-62, 1-63, 1-64, 1-65
- ¹⁷ ATASE, K.2680, D.210, F.1-37, F.1-59, 1-60, 1-61, 1-62, 1-63, 1-64, 1-65
- ¹⁸ Milliyet Gazetesi, 21.6.1992
- ¹⁹ Şerafettin Turan, Türk Devrim Tarihi-1, Ankara, Kasım 1991, s. 99
- ²⁰ ATASE, K.2680, D.210, F.1-24
- ²¹ ATASE, K. 2680, D. 210, F. 1-24
- ²² Rauf R. Denктаş, Rauf Denктаş'ın Hatıraları, Cilt III, İstanbul, Mart 1997, s. 22.
- ²³ Rauf R. Denктаş, Karkot Deresi, Lefkoşa, 1993, s. 8.
- ²⁴ Sir George Hill, A History Of Cyprus, Volume I-V, Cambridge University Press, 1948, s. 329.
- ²⁵ Beria Remzi Özorun, "Anadolu Kurtuluş Savaşı Yıllarında Kıbrıs'ta Türk Basını", VII. Türk Tarih Kongresi, Bildiriler II. Cilt, Ankara, 1973, s. 910.
- ²⁶ Rauf R. Denктаş, Rauf Denктаş'ın Hatıraları, Cilt III, İstanbul, Mart 1997, s. 23.
- ²⁷ Jeff Ertughrul, "POW's in Cyprus", Turcoman International, Londra, Winter 1996, s. 6.
- ²⁸ Ali Nesim, "Ahmet Çavuş Osmancık", Yeni Kıbrıs, Lefkoşa, Mayıs-Haziran 1989, s. 26.

- ²⁹ Türk Havacılık Tarihi, II. Kitap, II. Cilt. Uçuş Okulları Basımevi. Eskişehir, 1951, s. 179-180.
- ³⁰ ATASE, K.1129, D.27, F.3-9.
- ³¹ ATASE, K.2680, D.210, F.1-6.
- ³² ATASE, K.2680, D.210, F.1-6, 1-29, 1-37, 1-38.
- ³³ ATASE, K.2680, D.210, F.1-6, 1-9, 1-37, 1-38, 1-43, 1-50.
- ³⁴ İrfan Sarp, Türk Hava Kuvvetlerinin Doğuş Yılları, Hava Kuvvetleri Komutanlığı, Ankara, 1986, s. 72.
- ³⁵ Altay Sayıl, Kıbrıs Polis Tarihi. Lefkoşa, 1983, s. 240.
- ³⁶ Hasan A. Binatlı, "Kıbrıs'ta Kıyafet İnkılabı, Kadın Hakları ve Kıbrıs Türkleri", Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu. Cilt I, Ankara, 1996, s. 396-397.
- ³⁷ Mustafa Haşım Altan, Atatürk Devrimlerinin Kıbrıs Türk Toplumuna Yansıması, Ankara, 1997, s. 40-45.
- ³⁸ Derviş Manizade, Kıbrıs Dün Bugün Yarın, Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Şubesi Yay., İstanbul, 1975, s. 404.
- ³⁹ Mehmet Ali Gökdel, "19 Mayıs, Atatürk ve Kıbrıs Türkü", Güvenlik Kuvvetleri Dergisi, Lefkoşa, Temmuz 1991, Sayı 14, s. 17.
- ⁴⁰ Ali Nesim, "K.Türklerinde Atatürk İlke ve İnkılapları", 1.Uluslararası Atatürk Sempozyumu, Ankara, 1994, s. 48.
- ⁴¹ Ali Nesim, "Bir Kalebent", Yeni Kıbrıs, Lefkoşa, Nisan 1989, s. 29.
- ⁴² Müsevvidzade Avukat Osman Cemal. Adsız Kitap, Lefkoşa, 1997, s. 2-7.
- ⁴³ Ahmet C. Gazioglu, Kıbrıs Tarihi- İngiliz Dönemi 1878-1960, Lefkoşa, Eylül 1997. s. 53.
- ⁴⁴ Jeff Ertughrul. "Turkish POW Held in World War I", Turcoman International, Londra, Kış 1996, s. 6.
- ⁴⁵ TC Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü tarafından Başvekâlet Yüksek makamına gönderilen 19 Haziran 1944 tarihli ve 85/301 (4043) sayılı yazıda ise gazetenin 1919'dan itibaren yayımlandı belirtilmektedir. BCA. 030.10.85.561.15.
- ⁴⁶ Harid Fedai, "Doğru Yol ve Söz Gazeteleri", Yeni Kıbrıs dergisi, No 5, Cilt II, Şubat 1985, Lefkoşa, s.20-22.
- ⁴⁷ Hasene Ilgaz, Kıbrıs Notları. İstanbul, 1949, s. 62.
- ⁴⁸ Reşat Akar, Atatürkçü Kıbrıs Türkleri, İstanbul, 1981, s. 10.
- ⁴⁹ The Cyprus Gazette, 3 Eylül 1920, Lefkoşa.
- ⁵⁰ Beria Remzi Özoran, "Anadolu Kurtuluş Savaşı Yıllarında Kıbrıs'ta Türk Basını", VII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, Cilt II, Ankara, 1973, s.921.
- ⁵¹ Beria Remzi Özoran, "Kıbrıs Türk'ünün Damarındaki Asil Kan", (Derviş Manizade) Kıbrıs Dün Bugün Yarın, İstanbul, 1975, s. 364. Ayrıca bkz. Beria Remzi Özoran, Kıbrıs Postası, 100. Yıl Özel Sayısı. Kıbrıs Türk Kültür Derneği Ankara Şubesi, 19 Mayıs 1981, s. 14.
- ⁵² Beria Remzi Özoran, a.g.e., s. 14.
- ⁵³ Hasene Ilgaz, "Kıbrıs'tan İntibalar", Kıbrıs Meselesi ve Türkiye, İstanbul, 1954, s. 39-42.
- ⁵⁴ Vehbi Zeki Serter, "Atatürk'ün Kıbrıs'a ve Kıbrıslı Türklere Bakışı ve Kıbrıs Türklerinde Atatürk Sevgisi". Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu, Ankara, 1996, s.90.
- ⁵⁵ Beria Remzi Özoran, "Anadolu Kurtuluş Savaşı Yıllarında Kıbrıs'ta Türk Basını". VII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, Cilt II, Ankara, 1973, s. 921.

- ⁵⁶ Cemil Örgen, *Kore ve Kıbrıs Savaşları*, İzmir, 1984, s. 10-13
- ⁵⁷ Beria Remzi Özorun, "Mustafa Kemal Ve Kıbrıs Türkleri", *Türk Kültürü*, 1965–1966, Sayı 37–48, Ankara, s. 95.
- ⁵⁸ *Doğru Yol*, 22 Mart 1920.
- ⁵⁹ *Söz*, 22 Temmuz 1922.
- ⁶⁰ *Söz*, 16 Eylül 1922.
- ⁶¹ Dr. Fazıl Küçük, *Kıbrıs Türkünün Geçirdiği Acı Günler*, *Kıbrıs Mektubu Dergisi*, Sayı 1, Ocak-Şubat 2002, Ankara, s. 10.
- ⁶² Dr. Fazıl Küçük, Türk toplumunun sorunlarını dile getiren, Kıbrıs Türklerini birleşmeye çağıran yazılarını yayımladığı Mehmet Remzi Okan'a ait *Söz Gazetesinin* 1941'de yayını durdurması üzerine 14 Mart 1942'de *Halkın Sesi*'ni yayımlamaya başlar. Fazıl Küçük, *Kıbrıs Türkünün Geçirdiği Acı Günler-II*, *Kıbrıs Mektubu Dergisi*, Sayı 2, Mart-Nisan 2002, Ankara, s.5–7.
- ⁶³ *Söz*, 23 Temmuz 1931.
- ⁶⁴ Neredeyse 1960'lı yıllara kadar uygulanmaya çalışılan bu İngiliz stratejisi konuyla ilgili hazırlanan resmi raporlara ve yazışmalara da yansımıştır. Örneğin Türk Konsolosluğu tarafından hazırlanan 14 Mayıs 1937 tarihli bir raporda "...İngiliz müstemleke idaresi Kıbrıs ahalisini milliyetlerini nazarı itibara almaksızın dinlerine göre tefrik etmekte olduğundan Türkleri de resmen İslam cemaati olarak tanımaktadır. Fakat İslam denilen bu halk kâmilan Türk'tür. Bazı kenar köylerde Rumca konuşan Müslümanlar varsa da Rum ekseriyeti arasında kalmaları ve kimsenin kendileriyle alakadar olmaması yüzünden dillerini unutan bu soydaşlarımızın bir kısmı tekrar Türkçe öğrenmeye başlamıştır..." denilmektedir. Aynı yazıda adada yayımlanan gazetelerle ilgili olarak da "...Lefkoşa'da *Söz* isminde haftada iki defa ve *Ses* isminde haftada bir defa çıkan iki Türkçe gazete vardır. Yalnız Lefkoşa'da Rumca dört yevmi gazete çıktığı halde Türklerin bir tek yevmi gazeteleri olmaması çok acınacak bir haldir. Adı geçen iki gazete Türk inkılabına taraftar ve milliyetçi olmakla beraber vesaitsizlikleri ve ada Türklerini muhtelif mesail hakkında irşat edecek takrir heyetlerine malik olmamaları yüzünden kendilerinden beklenen hizmetleri yapacak bir halde değildirlen..." denilir. BCA.030.10.124.886.18.
- ⁶⁵ BCA. 030.10.83.548.2.
- ⁶⁶ *Söz*, 5 Eylül 1925.
- ⁶⁷ *Söz*, 17 Ekim 1925.
- ⁶⁸ Perde arkasında rahip Frew isimli bir İngiliz ajamının yönetiminde bulunan ve Arabistanlı Lawrence'm İstanbul'daki arkadaşı Yzb. Bennett gibi sapkın İngiliz subaylarının kontrolü altında bulunan bu cemiyet düzenli ödeme yaptıkları Sait Molla gibi yerli işbirlikçiler vasıtasıyla Milli Mücadele faaliyetlerini baltalamaya çalışmakta, Nisan 1920 sonrasında bir anda ve aynı anda Anadolu coğrafyasının farklı bölgelerinde ortaya çıkan gerici isyanları ve ayaklanmaları planlamakta, kışkırtmakta ve insanları Kuvayı Milliye mücadelesine karşı galeyana getirmektedir. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte ülkeyi terk etmek zorunda kalan kişileri arasında belki de en tehlikelisi ve en sinsisi ise Kıbrıs adasına gelen Sait Molla'dır ve burada da rahat durmayarak önce Yunanistan'da çıkartılan cumhuriyet düşmanı İtila gazetesini pazarlamaya kalkışır, ardından da Atatürk devrimlerini zayıflatmaya kalkar.
- ⁶⁹ Ali Nesim, *Batmayan Eğitim Güneşlerimiz*, KKTTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yay., Lefkoşa, 1987, s. 82.

⁷⁰ Mehmet Remzi Okan'a matbaa harflerinin teslim edildiğine dair 8 Mart 1927 ve 26 Şubat 1929 tarihli Başbakanlık raporları. BCA. 30.10.0.0.28.159.2 ve BCA. 30.10.0.083.548.2.

⁷¹ Bedia Okan Görelî ile 15 Ağustos 2010 tarihinde İzmir'de yapılan görüşme.

⁷² Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet Muamelat Müdürlüğü tarafından Hazine Evrak Muavinliğine gönderilen 25 Şubat 1929 tarihli ve 5/159 sayılı resmi yazı. BCA.030.10.85.548.2.

⁷³ "Takriben bir ay evvel zatâlinize bir mektup göndermiş ve gazetemiz için iki kaşalık yeni Türkçe harf gönderilmesi hususunda lütfen delalette bulunmamızı istirham eylemiştim. Şimdiye kadar buna dair cevabınızı alamadığımdan bu mektubumla tekrar sizi rahatsız etmeye mecbur oldum. Affınızı rica eder ve samimi tazim ve hürmetlerimi takdim eylerim efendim." M. Remzi Okan'ın Mahmut Nedim'e gönderdiği 10 Kasım 1928 tarihli mektup. BCA.030.10.85.548.2.

⁷⁴ BCA.030.10.85.548.2.

⁷⁵ Bedia Okan Görelî bu önemli ziyaretçilerin geliş nedenlerini "...Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin Atatürk'ün emriyle yaptığı bu yardımlar postayla gelmiyordu. Aynı şekilde bankayla da gelmiyordu. (İngiliz) hükümetinin haberi olur, bankada belli olur diye Atatürk kendisinin güvendiği kişilere 2-3 ayda bir, Atatürk vermiyor ama tahsis edilmiş muayyen bir kişiye emir veriyor ve parayı onlar getiriyordu ve onlar gerekli talimatı veriyorlardı neyse söylenecek olan. Babam da bütün sıkıntılarını o gelen şahsa anlatır ve haberi iletirdi. Bu böyle devam edemedi çünkü hükümet farkına varmış galiba. Para bankaya gelmeye başladı. Öyle olunca da paranın bir bölümünü hükümet almaya başlayınca 'O zaman doğrudan konsoloshaneye göndermek en iyisi.' demişler ve para konsoloshaneye gelmeye başladı. Fakat son gelen konsolos, benim zamanımdaki son konsolos gelen parayı bize vermedi. İstemedi, canı istemedi, neden vermedi sebebi yok. Vedia ablam ise o günlerde Ankara'daydı ve biz onunla haberleşemiyorduk ve ona durum şudur, böyledir diye haber gönderemiyorduk. Bir gün ablamdan bir mektup aldık ve bize 'Hiç merak etmeyin amcamız bizi mirastan mahrum bırakmayacak.' diye yazıyordu. Şifreyi biz çözdük ve anladık ki Türkiye bizi desteklemeye ve yardım etmeye devam edecektir. ..." diye açıklar. Larnaka'daki konsolosun yaptığı yanlış da düzeltilir ve uyarılan konsolos daha sonra Diş Hekimi Saffet Bey vasıtasıyla Bedia Okan ve annesini konsololuğa davet eder. Konsolos son 6 ayda gönderilen paraların kendisinde bulunduğunu, eşinin Pazar gün ziyarete geliyormuş gibi yaparak kendilerini görmeye geleceğini ve parayı da getireceğini belirtir; ancak ne bu ziyaret gerçekleşir ne de para teslim edilir. Bedia Okan'ın bir elektrik kazası sonrası 3 gün hastanede kalması, yaşanan olumsuz durumlar ve maddi sıkıntılar sonrasında 1945 yılı sonunda Bedia hanım da Ankara'ya gelir ve Bayındırlık Bakanlığı'nda çalışmaya başlar. Adı geçen görüşme.

⁷⁶ Reşat Akar, Atatürkçü Kıbrıs Türkleri. Ankara, Ankara, 1985, s.40.

⁷⁷ Söz, 19 Ağustos 1928.

⁷⁸ Söz, 13 Eylül 1928.

⁷⁹ Söz, 5 Eylül 1925.

⁸⁰ Söz, 11 Ekim 1928.

⁸¹ Söz, 1 Eylül 1932.

⁸² Söz, 31 Aralık 1932.

⁸³ Mehmet Remzi Okan'ın yeni harflerle ilgili isteğine yönelik olarak da derhal İstanbul'la irtibata geçilir ve iki sandık harf satın alınarak Kıbrıs'a gönderilir. Söz gazetesi sahibi ve

başyazarı Mehmet Remzi Okan tarafından Başbakan İsmet İnönü'ye gönderilen 12 Ocak 1933 tarihli mektup. BCA.030.10.83.548.2.

⁸⁴ BCA.030.10.83.548.6.

⁸⁵ BCA.030.10.109.129.4.

⁸⁶ TMT Limasol kadrosundan merhum Mehmet Y. Manavoğlu ile 25 Ağustos 2004 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

⁸⁷ Adı geçen görüşme..

⁸⁸ Örneğin 19 Nisan 1933 tarihinde deniz uçağıyla Mağusa limanına iniş yapan ve 21 Nisan 1933 günü de Bağdat'a gitmek üzere adadan ayrılan İngiltere Sömürgeler Bakam Sir Philip Cardiff Lister "Kıbrıs ahali-i İslamiyesi namına mülakat talep eden heyeti kabul etmemiş ise de Kıbrıs Başpiskoposunun ziyaret ve mülakatım" reddetmemiştir. BCA.030.10.432.872.51.

⁸⁹ Başbakanlık Müsteşarı Kemal Gedeleş tarafından Hariciye Vekâleti'ne gönderilen Kıbrıs Birinci İntihab Dairesi mebusu Necati Özkan'ın Kıbrıslı Türklerle ilgili hazırladığı rapor. BA.030.10.57.66.14.

⁹⁰ Arif Hocalar ile 10 Şubat 2001 tarihinde Ankara'da yapılan görüşme.

⁹¹ Bu durum M. Remzi Okan'ı o kadar derinden etkiler ki evde eşine ve kızlarına haber vermeden kendi el yazısıyla "Niçin Gazeteci Oldum?" başlıklı bir yazı kaleme alır. Esasında bu yazı "yorgun ve bedbin" olduğu bir anda "Niçin gazeteci oldum da bu dertlere girdim?" sorusunun da sorulduğu bir anda yazılmış ve ölümünden tam 62 yıl sonra kızı tarafından kitaplarının arasında tesadüfen bulunmuştur. Bedia Okan Görelî ile 15 Ağustos 2010 tarihinde İzmir'de yapılan görüşme.

⁹² BCA.030.10.130.28.19.

⁹³ BCA.030.11.1.55.12.8.

⁹⁴ Geminin Kıbrıs'ı da kapsayan bu gezisinin en önemli özelliği Lozan Antlaşması sonrasında ilk defa Kıbrıs adasına Türk askeri gücünün çıkacak olması, ayrıca Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurulmasının ardından adaya ilk gidecek askeri gemi olmasıdır. Bu programa göre gemi Akdeniz'de Girit'in Suda Limanı, Mısır'da İskenderiye ve Hayfa Limanı, ardından Kıbrıs adasında Mağusa Limanı, daha sonra da İskenderun, Rodos ve Bodrum Limanı'nı ziyaret edecek ve geziyi tamamlayacaktır. Yapılan planlamaya göre geminin hareket günü ve saati Haydarpaşa'dan 4 Haziran 1938 günü saat 20.00 olarak belirlenir. Hamidiye mektep gemisi 7-10 Haziran 1938 döneminde Suda (Girit), 12-15 Haziran 1938 döneminde İskenderiye (Mısır), 17-19 Haziran 1938 döneminde Hayfa (Mısır), 20-22 Haziran 1938 döneminde Mağusa (Kıbrıs), 23-25 Haziran 1938 devresinde İskenderun, 6-7 Temmuz 1938 devresinde Rodos ve son olarak da 7 Temmuz 1938 günü Bodrum'da olacaktır. Geminin gezi güzergâhının belli olmasından sonra gazete manşetlerine de yansıyan ise Hatay'da yapılacak seçimlerde Fransa'nın yolsuzluk yaptığı, bölgede yaşayan Türkler üzerinde baskı ve yıldırma politikası güttüğü yönündedir. Haziran 1938 süreci bu şekilde her iki ülke arasında tam bir sınır savaşına da dönüşür. Tam bir güç gösterisi olarak da nitelenebilecek bir hareketle Mustafa Kemal Atatürk askeri denetlemelerde bulunmak ve halkla birlikte olmak amacıyla Mersin'e gelir ve burada İsmet İnönü ve Mareşal Fevzi Çakmak'la bir araya gelir. Fransa ile Hatay sorununun ve geriliminin ulaşabileceği en üst noktaya çıktığı bir dönemde bu geminin Hatay'a bağlı Payas ilçesine de uğraması, ayrıca "en şayanı dikkat ziyareti müstakil ve kardeş Hatay'ın İskenderun limanına yapacağı ziyaret olacaktır." denilerek bildirilen bu ziyaret ve ayrıca varılan anlaşma gereği Türk askerinin Hatay'a girmek üzere olduğu bir zamanda bu ilçede demir atması son derece planlı stratejik bir hazırlık ve uzak

görüştüğü bir sonucudur. İtalyan İç Savaşı, Almanya ve İtalya'nın yarattığı Avrupa'daki gergin ortam gibi uluslar arası sorunlarla Hatay sorunu gibi ulusal bir sorunun manşetlere taşındığı bir dönemde her ne kadar Hamidiye gemisi neredeyse sessiz sedasız Akdeniz'e açılmasına ve Türk basınında birkaç küçük haber dışında hiçbir yayın yapılmamasına rağmen Hatay'ın Türk topraklarına katılması konusunda yapılan uzun soluklu bir mücadelenin de kilometre taşlarından birisini teşkil eder. Geminin İskenderiye, Hatay ve Mağusa gibi o dönemin son derece önemli ve stratejik konuma haiz limanlarına uğramış olması genç Türkiye Cumhuriyeti devletinin önce Hatay ve ardından da Kıbrıs konusuyla ilgileneceği yönünde ince mesajlar içermektedir. Esasında Hamidiye'nin 1938 tarihli Akdeniz gezisi Mustafa Kemal Atatürk'ün Akdeniz'de katıldığı bir askeri tatbikat esnasında belirttiği "Kıbrıs'a dikkat ediniz. Kıbrıs bizim için önemlidir." mesajında olduğu üzere sadece Kıbrıslı Türklere yönelik değil ayrıca Kıbrıslı Türklere de zamanı gelince sahip çıkılacağı yönünde İngiltere'ye de gönderilmiş ince bir mesajdır. BCA.030.10.62.415.8, BCA.030.10.62.415.9, Tan, 6- 16 ve 20 Mayıs 1938.

⁹⁵ Ulvi Keser, "Kıbrıs'ta Çanakkale Savaş Esirleri ve Savaş Döneminde Adada Yaşananlar", Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Atatürk ve Çanakkale Savaşları Araştırma Merkezi, Bahar 2007, Sayı 5, s.1-68.

⁹⁶ Tan, 19 Mayıs 1938.

⁹⁷ Söz, 18 Haziran 1938'den aktaran Ergin M.Birinci, M. Necati Özkan (1899-1970), Cilt I, Necati Özkan Vakfı Yay., Mayıs 2001, İstanbul, s. 233.

⁹⁸ Kıbrıs Valisi tarafından 24 Haziran 1938 tarihinde gönderilen E 4725.2726.44 kayıt numaralı, 90437/38 no.lu, 11 Ağustos 1938 tarihli yazı. PRO. FO.371/21935.

⁹⁹ PRO. FO.371/21935.

¹⁰⁰ PRO. FO.371/21935.

¹⁰¹ Ahmet C. Gazioğlu, Enosis Çemberinde Türkler; Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı. Cyrep Yay., Nisan 1996, İstanbul, s. 308.

¹⁰² Ahmet C. Gazioğlu, a. g. e., s. 309.

¹⁰³ Ahmet C. Gazioğlu, a. g. e., s. 309.

¹⁰⁴ Kıbrıs Konsolosluğu'nun 14 Eylül 1938 tarihli raporu. BCA.030.10.124.887.3.

¹⁰⁵ BCA. M. Necati Özkan'ın 26 Kasım 1939 tarihinde CHP Umumi Katipliğine gönderdiği yazı sureti.

¹⁰⁶ CO 67.398.10. Kıbrıs Valisinin Sömürgeler Bakanlığına gönderdiği yazıdan aktaran Şükrü S. Gürel, Kıbrıs Tarihi, Cilt II, İstanbul, 1985, s. 10.

¹⁰⁷ Şükrü S. Gürel, a. g. e., s. 10.

¹⁰⁸ Beria Remzi Özoran, "Kıbrıs'ta Atatürk'ün Kızları", Kıbrıs Postası, 13 Şubat 1982, Lefkoşa, s.22.

¹⁰⁹ Rauf R.Denktaş, Karkot Deresi, Akdeniz Haber Ajansı Yay., Aralık 1999, Lefkoşa, s.21.

¹¹⁰ Beria Remzi Özoran, "Kıbrıs'ta Atatürk'ün Kızları", Kıbrıs Postası, 13 Şubat 1982, Lefkoşa, s.22.

¹¹¹ TC Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü tarafından Başvekâlet Yüksek makamına gönderilen Beria Okan imzalı 11 Haziran 1944 tarihli ve 85/301 (4043) sayılı yazı. BCA. 030.10.85.561.15.

¹¹² BCA.030.10.85.561.17.

¹¹³ S.Sami Dedeçay, Kıbrıs'ta Enformasyon veya Yazılı ve Sözlü Basın, Cilt II, Lefkoşa, s.48-49.

Kıbrıs Türk Toplumunda Aydın Bir Eğitimci: Mehmet Remzi Okan

Sibel AKGÜN*

1885 yılında Kıbrıs'ın Karpaz bölgesinde bulunan Kaleburnu köyünde doğan Mehmet Remzi, ilk öğrenimini köyünde yaptıktan sonra, Rüştüye'yi bitirmiş ve mezuniyetinden sonra Lefkoşa'da ve Karpaz köylerinde öğretmenlik yapmıştır. Daha sonra Mehmetçik (Galatya)'de ve Ortaköy'de görev yapan Remzi, 1914 yılında Sarayönü Erkek okuluna Başöğretmen olarak atanmıştır.

Mehmet Remzi aynı zamanda Doktor Hafız Cemal¹ (Lokman Hekim)'in teşviki ile gazeteciliğe başlamıştır. 5 Kasım 1914 yılında Kıbrıs'ın İngiltere tarafından ilhaki ile Kıbrıs Türk toplumunda basın yayın alanında yaşanan durgunluk sonrası, 9 Eylül 1919'da haftalık olarak yayımlanan ve Başyazarı ile sahibinin avukat Ahmet Raşit olduğu '*Doğru Yol*' gazetesinde sorumlu müdür olarak görev yapmıştır.

Bu gazete dışında 8 Eylül 1919'da tek başına '*Söz*' gazetesini çıkaran Remzi, gazetede yer alan haberler aracılığı ile Kıbrıs Türk toplumunun Cumhuriyet dönemi Türkiye'si ile birebir yakın ilişki kurmasını sağlamıştır. Remzi, sadece basın yayın aracılığı ile değil siyasi faaliyetleri ile de Kıbrıs Türk toplumunun siyasi tarihinin aydın hareketi içinde adını en önlere yazdırmayı bilmiştir.

Özellikle Osmanlı Devletinin yıkılışı sonrası, Kıbrıs Türk toplumunun içine girdiği kimlik arayışında Türkiye'den gelen veya Mehmet Remzi gibi Kıbrıs Türk toplumunun içinden çıkmış olan eğitimciler önemli rol oynamışlardır. Mehmet Remzi özelinde eğitimci kimliği ile aydınların toplumların siyasal ve kültürel hayatına etkileri ile bu unsurun nasıl gelişip beslendiği önemli bir konudur. Mehmet Remzi, Kıbrıs Türk toplumunun siyasal ve kültürel hayatında gazete çıkararak, siyasi toplantıların içinde yer alarak (1918 Meclisi Milli Kongresi ve 1930 Kavanin Meclisi seçimleri gibi), Türkiye ile maddi ve manevi yakın ilişkiler kurarak (*Söz* gazetesinin 1928 yılında Latin alfabesi ile basılması için Türkiye'den matbaa parası gelmesi gibi) önemli bir dönüşüm ve şekillenme yaratmıştır.

Bu çalışmada Mehmet Remzi'nin bir aydın olarak eğitimci kimliği, bu dönüşümün temellerinden biri olarak ele alınacak ve bu temelin Kıbrıs Türk toplumunun siyasi tarihinde siyasi- kültürel yansımalarının nasıl olduğu incelenecektir.

I- Eğitimci Kimliği ile Remzi Okan

Mehmet Remzi, 1885 yılında Kıbrıs'ın Karpaz bölgesindeki Kaleburnu köyünde doğmuş ve hayatının ilk döneminde Lefkoşa'da Rüştüye ve İdadi'yi bitirdikten

---

* Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Siyasi Tarih Anabilim Dalı

sonra ilk olarak Karpaz köylerinde öğretmen olarak mesleğe atılmıştır. Remzi, 1907 yılında Mehmetçik (Galatya)'te öğretmenlik yaptıktan sonra 1914 yılında Kaleburnu'ndan Ortaköy İlkokulu'na geçmiş oradan da Kıbrıs Türk toplumunun en önemli eğitim kurumu olan Sarayönü Erkek Okulu'nda Başöğretmen olarak görev yapmıştır².

Her sosyo-kültürel yapı, ekonomi, siyaset, din, eğitim ve aile kurumlarının her biri ile işlevsel ilişkide bulunarak oluşturdukları bir kurumlar bütünüdür. Eğitim, sosyolojik açıdan hem bir kurum hem de sosyalleşme sürecidir. Eğitim, toplum tarafından etkilenen ve biçimlenen, toplumu etkileyen ve biçimlendiren, toplum değiştikçe değişebilen ve de büyük oranda toplumu da değiştiren bir süreçtir. Öğretmenler ise bu kurumun en önemli taşıyıcı konumundadırlar. Öğretmenlik nitelikli ve işlev bakımından, toplumun her yönden gelişmesinde, kendini devam ettirmesinde oldukça önemli bir meslektir.

Kıbrıs Türk toplumunda farklı kültürlerle ve politikalarla iç içe var olmaya çalışan bir toplum olarak eğitimin ve öğretmenlerin rolü yadsmamaz. Kıbrıs'ta eğitim kurumunun iki farklı beklentiyle araç olarak kullanılması söz konusudur. İngiliz sömürge yönetimi, sömürge politikasını tatbik edebilmek için, Kıbrıs Türkleri ise bu politika karşısında toplumsal kimliğini korumak ve devam ettirebilmek için eğitimi bir araç olarak kullanma yoluna gitmiştir. Bu koşullar içinde kimliğin korunması ve yaşatılmasında öğretmenler önemli roller üstlenmişlerdir. Çünkü her toplumda bir aydın olarak öğretmenler, görevlerinin özelliği nedeniyle toplumsal sorunlarla ilgilenirler³.

Özellikle az gelişmiş ülkelerde, kırsal yörelerde ve yabancı bir siyasi idare altında, kimlik mücadelesi veren toplumlarda, halkın içine dağılmış tek aydın oldukları için çevrelerini etkileme imkânları daha çoktur. Geleneklerin hâkim olduğu, sosyal değişmelerin yavaş olduğu, cemaat özelliği taşıyan yapılarda, tarım toplumlarında, öğretmene süregelen gelenekleri ve değerleri koruma, yeni kuşaklara aktarma görevi verilir. Değişimin hedeflendiği ve hızlandığı geçici dönemlerinde ise geleneksel değerleri ve uygulamaları tartışmaları, yeni değerleri benimsemeleri ve yaymaları istenir. Öğretmenlerin okul kanalıyla etkileri; sosyalleştirme, davranışı, değişikliği oluşturma, nitelikli insan gücü ve çeşitli mesleklere eleman yetiştirme yanında önderler, aydınlar yetiştirme olarak ele alınabilir. Okul dışında toplumsal etkileri ise yeniliklerin taşıyıcısı, akıl danışılacak aydın kişiler tarzında ifade edilebilir⁴.

Kıbrıs Türk toplumu, adada İngiliz sömürge yönetiminin başladığı 1878 yılından sonra ve özellikle adanın ilhakının gerçekleştiği 1914 sonrası toplumsal gelişimini kontrol altında tutan ve kendisine sadık bir Müslüman toplum yaratma politikası takip eden yönetime karşı, kendi toplumsal dinamiğinin denetim altına alınmasına tepki duymuştur. Bunun en önemli göstergesi ise İngiliz sömürge yönetimi karşısında ne olursa olsun Osmanlı kimliğine sahip çıkmak ve adanın birgün eski sahibine iade edilmesi gerektiği düşüncesini sürekli olarak dile getirme ile göstermiştir. Oysa İngiliz sömürge yönetiminin özellikle 1914 yılında

adayı ilhakı sonrası artık bu düşüncenin gerçekleşme ihtimalini sıfırladığı için Kıbrıs Türk toplumu sessiz ama içten içe zoraki bir kabulleniş sergilemek zorunda kalmıştır. Tabii bunda Osmanlı Devleti'nin 1914'te I. Dünya Savaşı'na İngilizler karşısında girmesi ve devletin hayatta kalma mücadelesinde ilhak kararını sessiz bir protesto ile kabul etmesinin verdiği hayal kırıklığı da vardır. Bu durum karşısında Kıbrıs Türk toplumu aydınları ve bu aydınların içinde önemli bir kesimi oluşturan eğitimciler, siyasi gelişmeler karşısında toplumsal dinamığe etki eden ve onu şekillendiren en önemli unsur olarak ortaya çıkmıştır. Kıbrıs Türk toplumu aydınları, böylece hem İngiliz yönetiminin politikaları karşısında ve hem de ayrıca adada çoğunluk nüfusu oluşturan Rum toplumunun Yunanistan'a bağlanma fikrini (*Enosis*) her durum ve koşulda dile getirmesi nedeni ile kimliğine daha çok sarılma ve her türlü gelişmeyi yakından izleme ihtiyacı duymuştur.

Kıbrıs Türk toplumunun İngiliz sömürge döneminde toplumsal ve siyasi kimliğinin oluşmasında ve şekillenmesinde temel bir rolü olan bu eğitimciler, toplumun en önemli dinamiği olarak görülebilir. Kıbrıs Türk toplumu öğretmenleri, eğitim alanı dışında siyasi (gazete çıkararak, mitingler örgütleyip-katılarak, çeşitli siyasi oluşumlar içinde bulunarak ve toplumsal alanlarda (sağlıkçı, din görevlisi, berber, tarım ve bahçe eğitimi gibi) içinde buldukları toplumun önderi ve şekillendiricisi olmuştur.

Mehmet Remzi Bey'in eğitimci kimliğinden iki şekilde yararlandığı görülmektedir. Bunlardan birincisi ve en önemlisi, dönemin siyasi şartları içinde Kıbrıs Türk toplumunun "Anavatan" olarak bağlı olduğu Türkiye ile bağlarının hiç kopmaması ve yetiştirdiği öğrencilerini de bu düşünceye bağlı olarak yetişmesi için çalışan bir eğitimci olmasıdır.

Böylece Remzi, bir eğitimci olarak ve eğitimci kimliği ile içinde bulunduğu toplumla birebir yakından ilişki kurarak yakından ilgilenmiştir. Ayrıca bir öğretmen olarak yetiştirdiği öğrencilerini zamanın şartlarında milli bir uyanış ve bilinç oluşması için çaba göstermiştir. Örneğin, Lefkoşa Sarayönü İlkokulu'nda öğrencisi olan Oktay Öksüzoğlu'nun Mehmet Remzi'nin eğitici kimliği ile ilgili olarak hatırladıkları ve anlattıkları şu şekildedir:

"Lefkoşa'da Sarayönü İlkokulu'nun bahçesindeyiz. Bahçedeki ağaçların birinin yanında büyük bir bayrak direğinin alt ucu yere dayanmış. Büyük çocuklardan biri Bayrağı biraz eğik tutuyor. Boy sırası dizildik. Başöğretmenimiz Merhum Remzi Bey bir şeyler anlatıyor. Anlayabildiğim kadarını hatırlıyorum. İngilizler Türk Bayrağı'nın çekilmesini yasak etmişler. Şimdi bayrağımızı öpecekmiz, bir de resim çektirecekmişiz ve bayrağımız sarılıp kaldırılacaktı. Ağır ağır yürümeye başladık. bayrağın altına gelen, ucunu tutup öpüyor ve geçiyordu. Sıra bize geldi, biz de Bayrağımızı öptük ve geçtik. Ondan sonra bitişikteki Sarayönü Camii'ne geçtik ve cami merdivenlerine dizilerek iki büyük Bayrakla resim çektirdik. ... İlkokuldan bir hatıram daha vardır: Bayraksız olarak okulca gezmeye giderken Yürüyelim,

ileriye, atlayalım dağ tepe şarkısını söyledik. İngilizler bu şarkının söylenmesini yasak ettiler. Bunun üzerine, Remzi Bey büyük çocuklara bu şarkıyı ıslıkla çalmalarını öğretti. Gezemelere gittiğimiz günler; caddelerden geçerken bu şarkı böyle ıslıkla çalınıyordu”⁵

Mehmet Remzi Bey, öğretmenlik yaptığı köylerde bir eğitimci olarak hem dönemin şartlarına uygun olarak Kıbrıs Türk toplumunun örgütlenmesinde ve milli kimliğinin şekillendirilmesinde önemli bir rol oynarken aynı zamanda bir eğitimci olarak değişik toplumsal çalışmalar içinde de olmuştur. Remzi, köylerde eğitimci kimliği ile çocuklar ile ilgilenip onları eğitmiş ve köylüleri çocuklarını okula göndermeleri için teşvik etmiş, ilkokulu bitiren çocukların sanat okuluna gitmelerini tavsiye etmiştir. Remzi, aynı zamanda yaşadığı köyün insanları ile de yakından ilgilenmiştir. Remzi, boş vakitlerinde ve geceleri köy kahvehanesinde, köylülerle zamanını geçirmiş, onlara gelen mektupları okumuş, çıkmakta olan gazeteleri tedarik ederek okumuş ve neler yapılması gerektiği konusunda onlarla konuşmalar yapmıştır⁶.

Remzi'nin bu çabaları dönemin koşulları içinde değerlendirildiğinde öncü ve içinde yaşadığı toplumunun ilerlemesi için herşeyi yapabilen bir eğitimci olduğunu göstermektedir.

II- Aydın Kimliği ile Kıbrıs Türk Toplumundaki Rolü

Mehmet Remzi'nin bir eğitimci olarak görevini bırakması ve toplumun 1920 sonrası basın yayın alanına girerek, en çok okunan ve takip edilen gazeteleri çıkarması, içinde bulunulan koşullarla birebir yakından ilgilidir.

Remzi, 1918 sonrası Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması ile birlikte Kıbrıs Türk toplumu aydınlarının içine düştüğü kimlik bunalımı ve yalnızlığından 19 Mayıs 1919'da Anadolu'da başlayan Ulusal Kurtuluş Savaşı ile birlikte çıkılacağını görmüştür. O dönemde 5 Kasım 1914'te adanın İngiltere tarafından ilhakı sonrası hem ekonomik hem de siyasi durumu daha da kötüleşen ve Rum toplumunun *Enosis* isteğini daha yüksek bir sesle dile getirmesi endişesi, Ulusal Kurtuluş Savaşının Anadolu'da başladığı haberi ile Remzi ve toplumun ileri gelenlerinin bir kısmında yeni bir ümit ve yönelim doğmasına neden olmuştur⁷.

Kıbrıs Türk toplumu ileri gelenleri için böylesine hassas bir dönemde Remzi, içinde yaşadığı toplumun varlığını ve duygularını dile getirecek, ona içinde bulunduğu durum ve dünya olayları hakkında bilgi verecek bir gazete çıkarmaya karar vermiştir. Remzi, bu amaçla ilk olarak yakın arkadaşı Avukat Ahmet Raşit'in kurucusu ve imtiyaz sahibi olduğu, 8 Eylül 1919'da ilk sayısı yayımlanan '*Doğru Yol*' adlı haftalık gazetede yazı işleri sorumluluğunu⁸ üstlenmiştir. Gazete, özellikle Anadolu'da başlayan Kurtuluş Savaşı hakkında ve Kıbrıs'ın içinde bulunduğu durum ile ilgili olarak yaptığı yayınlarla, 1200 aboneye sahip olmuş ve o dönemin koşullarında büyük bir başarı elde etmiştir⁹.

'Doğru Yol' gazetesi, bir yıl yayımlandıktan sonra hem Ahmet Raşit'in mebusluk seçimleri ile ilgilenmesi nedeni ile hem de diğer nedenler yüzünden

yayınına bir yıl ara vermiş ve 28 Şubat 1921'de tekrar çıkmaya başlamış, 1926 yılına kadar da yayınına devam etmiştir. Mehmet Remzi ise bu sırada gazetesinin İngiliz sömürge yönetimi tarafından Nisan 1920'de sansüre tabi tutulması nedeni ile kısa veya uzun vadede sürekli olarak kapatılma ihtimaline karşı Eylül 1920'de 'Söz' gazetesinin imtiyazını almış ve imtiyaz hakkının kaybolmaması için¹⁰ arada bir onun yerine 'Söz' gazetesini çıkarmaya başlamıştır. 'Söz' gazetesi 'Doğru Yol' gazetesinin yerine bazen (örneğin, 15 Şubat 1921'de ve 22 Şubat 1921'de) haftalık olarak Pazartesi değil Salı günleri çıkmıştır. Sonradan 'Doğru Yol' gazetesinin yeniden çıkması ile hem bu gazetede hem de 'Söz' gazetesinde makaleleri yayımlamış olan Remzi, sonradan sadece kendi gazetesinde yazı yazmaya başlamış ve 1922 yılında *Foni tis Kıpru* isimli Rumca gazetesinin sahibi olan Kirillos Pavlidis'ten satın aldığı küçük bir baskı makinesi ile kendi basımevini kurmuştur¹¹.

Remzi, 'Doğru Yol' ve 'Söz' gazetelerinde, dönemin koşulları içinde I. Dünya Savaşının bitiminde adada artan fakirlik ve Kıbrıs Türk toplumunun "Ne olacağız" endişesi içinde yön arama savaşında en ön safta yer almış ve çıkardığı gazete ile büyük bir mücadeleye girmiştir. Remzi, özellikle Anadolu'da başlayan Kurtuluş Savaşı sırasında Kıbrıs Türklerinin Türkiye'ye yardım etmesi için çeşitli kampanyalar düzenlemiş, temsilci tertiplenmesini sağlamış ve çıkardığı gazetelerde bu faaliyetlere geniş yer vermiştir. Örneğin, 22 Mart 1920 tarihli 'Doğru Yol' gazetesinde çıkan bir yazıda Remzi, şunları yazmıştır:

*"Muhterem Türk, sevgili İzmir'imizin felaketzedelerine yardım olmak üzere verilecek tiyatro için sen de kardeşlik borcunu öde. Tiyatro biletlerinden almayı unutma. Ailenin o günkü yiyeceğini, yerlerinden yurtlarından uzaklarda, yağmur ve çamur içinde İzmir için ağlayan bedbaht kardeşlerine hasret. Sen ve çocukların o gün aç kalın. Yiyecek parasını mazlum kardeşlerine gönder"*¹².

O dönemde Türkiye Cumhuriyeti Konsolosu Ali Asaf Güvenir, gazete sahiplerini bir akşam yemeğine çağırılmış ve yemekte bulunan üç gazeteciye (Ahmed Raşit, Mehmet Remzi ve Hacı Hacıbulgurzade Ahmet Hulusi), Türk hükümetinin kendilerine kısıtlı da olsa yardım yapacağını söylemiştir. Raşid ve Remzi, ayda 5 Kıbrıs Lirası katkının uygun olacağını söylerken, Hacıbulgurzade Türkiye'den her üçünün ortaklaşa kullanacakları bir matbaa makinesinin daha uygun olacağını söylemiş ve iki ay içinde 'Doğru Yol' ve 'Söz' gazetelerine aylık 5 Kıbrıs Lirası ödenmeye başlanmıştır. 'Doğru Yol' gazetesi kapandıktan sonra Ahmet Raşid'e bu yardım devam etmiş, 'Söz' gazetesinin ise aldığı parasal yardım 1929 sonrası 18 Kıbrıs Lirasına çıkartılmıştır¹³.

'Söz' gazetesi, Mehmet Remzi (Okan)'ın 1942 yılında İstanbul'da, yakalandığı hastalık nedeni ile vefat etmesi üzerine kapanmış ve kızları Vedia ile Beria, 1943'te gazeteyi tekrar yayımlamaya başlamıştır. Vedia Okan, ilk kadın gazete imtiyaz sahibi olurken, Beria Okan ilk kadın yazı işleri müdürü olarak görev yapmıştır. 1943- 1946 yılları arasında birkaç kez açılıp kapanan gazete, 1946

yılında yayını tamamen durdurmuş ve Okan'ın kızlarından önce Vedia daha sonra Beria, Türkiye'ye göç etmişlerdir¹⁴.

Mehmet Remzi, gazeteci kimliği ile Kıbrıs Türk toplumunun içinde bulunduğu koşullarda, toplumsal değişim ve dönüşüm için siyasi faaliyetler içinde de yer almıştır. Bu faaliyetlerinin en önemlilerinden biri Osmanlı Devleti'nin yıkıldığı ve Anadolu topraklarının parçalanmakta olduğu 1918 yılı sonunda toplanması için öncülük yaptığı "Meclis-i Milli" kongresidir.

Kıbrıs Türk toplumu ileri gelenlerinden Müftü Ziya Efendi ve Mehmet Remzi, 10- 12 Aralık 1918 tarihinde toplumsal birlik ve beraberlik için I. Dünya Savaşı sonrası toplanacak olan Paris Barış Konferansı öncesinde ulusal bir kongre toplanması için harekete geçmişlerdir. Kongrenin toplanması için Müftü Ziya Efendi adına imzalanan bildirimlerle köylerde ve kasabalarda temsilciler saptanması istenmiş ve belirlenen temsilcilerin 10 Aralık'ta Lefkoşa'da hazır bulunmaları istenmiştir. Mehmet Remzi'nin büyük kızı Beria Remzi yazmış olduğu yazıda, Meclis- i Milli toplantısı ile ilgili olarak şu bilgileri vermiştir:

*"O günlerde yol durumu ve ulaşım vasıtaları ile kışın soğuşunda bu çağrıya uyumak şüphesiz ki maddi, manevi büyük külfet demektir. Fakat en mütevazı Türk köyleri bile bundan kaçınmadılar. Israrla yayılan asılsız söylentilere de aldırmadılar. En ücra köylerden dahi seçilen temsilciler, işlerini güçlerini bırakıp yola çıktılar. 10 Aralık 1918 günü Lefkoşa'da Müftü Efendi'nin evinde ve onun başkanlığında açılan Kurultay, vakarlı, heyecanlı ve haşmetli bir hava içinde tam Türk'e yakışan bir şekilde devam etmiş, söz alan aydınların anlatımları gerçekler, soğukkanlılıkla, fakat her an coşup taşmaya hazır bir ruhla dinlenmiş, delegeler birbirlerinden aldıkları kuvvetle, söylenen ateşli nutukların heyecanı ile tam bir birlik ve beraberlik havası yaratmışlardır"*¹⁵.

10 Aralıktaki açılışın ardından 11 ve 12 Aralık 1918 tarihlerinde Lefkoşa'da Müftü Ziya Efendi'nin evinde toplanan kongrede alınan kararlar ise şöyledir:

Birinci Karar:

11 Aralık

Her fırsatta adanın Yunanistan'a ilhak sorununu ortaya atarak, adanın İslam halkını inciten Rum vatandaşlarımız, bu kez de Genel Barış Daimi Kongresi'nin toplanacağı vesilesi ile o milli duygularını yine belirtmeye giriştiklerinden, biz Kıbrıs Müslümanları, Rum vatandaşlarımızın bu hareket, iddia ve isteklerini şiddetle red ve protesto eder ve buna karşılık biz Müslüman ahali de kendi milli duygularımızı ve üstün vatanperverliğimizi belirterek, adanın geleceği Barış Kongresi'nde söz konusu olduğu esnada adanın yasal sahibi olan ve İslam hilafetiyle yüce Osmanlı Saltanatını içeren yüce devletimize terk ve geri verilmesinin tek milli emelimiz olması nedeniyle bunu dilemek ve rica etmekteyiz.

İkinci Karar:

12 Aralık 1918 tarihinde toplanan ve tüm Kıbrıs İslam ahalisini temsil eden biz temsilciler, dünkü genel toplantıda oybirliği ile alınan karar gereğince, Rum vatandaşlarımızın hareketleri, iddia ve isteklerine ilişkin protestomuzu ve adanın yüce Osmanlı Devleti'ne terk ve geri verilmesi hakkındaki kararımızı gerekli yüksek makamlara ulaştırmak ve bunun temini yönünde gerekli olacak önlemleri ve girişimleri Osmanlı delegeleri aracılığı ile ve onların öğütlerine uygun şekilde uygulamaya koymak ve kongreye gidip görev yapmak üzere ulusal liderimiz Kıbrıs Müftüsü faziletli Mehmed Ziyaeddin Efendi hazretlerinin oybirliği ile tek ve mutlak temsilci ve delege seçip atadığımızı bildiren bu genel temsilîyet belgesi tarafımızdan imzalanmıştır"¹⁶.

Görüldüğü gibi Mehmet Remzi'nin de içinde bulunduğu ve hatta toplanması için öncülük ettiği Meclis-i Milli, dönemin şartları içinde köylerden ve kasabalardan çağrılan temsilciler vasıtası ile I. Dünya Savaşı'nın yeni bittiği bir zaman diliminde Kıbrıs Türk toplumunun düşünce ve isteklerini, Rum toplumunun Enosis isteği karşısında direncini net bir biçimde ifade ettiği bir platform olmuştur. Adada yaşayan Kıbrıs Türk toplumunun hak ve hukukunu koruma ve varlığını sürdürme adına gerekli olan her türlü teşebbüste bulunma refleksi, Remzi gibi aydınların öncülüğünde ilerleyen yıllarda da devam ettirilmiştir.

Remzi'nin daha sonraki yıllarda devam eden siyasi faaliyetlerinden biri de 1930 yılında yapılan Kavanin Meclisi seçimleridir. 1930 yılındaki Kavanin Meclisi üyelikleri için yapılan seçimlerde, seçim döneminde toplum Evkafçılar ve Halkçılar olarak ikiye bölünmüştü. Bu bölünme aslında Kıbrıs Türk toplumu liderliği içinde yaşanan bölünmedir ve 1925'te Evkaf Muralhası olarak atanan Mehmet Münir Bey nezdinde İngiliz yönetiminin toplum işlerine karşı geleneksel olarak dayandığı gruba karşı yüzü Türkiye'ye dönük olan aydınların başlattığı bir yarıştır. Halkçılar denilen bu grup, Mehmet Münir Bey'i Türklüğü ön plana çıkarmamakla, "İngilizci" olmakla, Kıbrıs Türk Lisesi'nin bir İngiliz tarafından yönetilmesi gibi konularda açık bir biçimde eleştirmektedir. Halkçıların başını çeken ve Lefkoşa- Girne üyeliği için aday olan Necati Özkan'ı destekleyen lider kadrosunda Mehmet Remzi Bey de vardı. Remzi, yayınladığı 'Söz' gazetesinde Özkan başta olmak üzere Halkçı adayları destekleyen bir yayın yapmıştır. 'Söz' gazetesi o dönemde yaptığı yayınlarla Halkçıların açık bir biçimde destekçisi olmuştur¹⁷.

Seçimlerde Kıbrıs Türk toplumu için ayrılan üç üyelikten ikisini Halkçı grubun kazanması sonucu Mehmet Remzi sahibi olduğu 'Söz' gazetesinde "Halkın Zaferi, Hakkın Tecellisi" başlığı ile kaleme aldığı yazısında Evkafçıların yanlış ve çarpık siyasetlerinden şikayet eden ve bu şikayetin getirebileceği felaketlerden endişe eden herkesin sonuçlar karşısında duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Remzi, yazısının devamında yeni seçilen azaların halkın bağrından kopmuş ve her zaman halkın lisanı ile ifadelerini meram etmeye karar vermiş kişiler olduğundan bahsederek, o zamana kadar halkı ihmal eden ve

Kavanin Meclisi'nde kendilerine mahsus bir siyaset izleyenlerin bundan sonra aynı şekilde bir siyasete izleyemeyeceklerini belirtmiştir¹⁸.

Mehmet Remzi aynı zamanda Kurtuluş Savaşı ile birlikte yüzünü Anadolu'da gerçekleşen Kurtuluş Savaşına ve daha sonrasında bu savaşın başarı ile kazanılması ile birlikte yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ndeki gelişmelere dönük olan aydın grubu içinde fiiliyatta harekete geçmiş bir kişidir.

'Söz' gazetesi 1 Kasım 1928'de Türkiye'de Harf inkılabı yapıldıktan sonra Kıbrıs'ta Latin alfabesine geçen ilk Türkçe yayımlanan gazete¹⁹ olmuştur. Gazetenin sahibi ve başyazarı Mehmet Remzi, Kurtuluş Savaşı sonrası kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni ve Mustafa Kemal (Atatürk)'in ilkelerini de büyük bir içtenlikle benimsediği için, gazetesinde Latin alfabesini kullanması için gereken matbaanın parasını Türkiye'den talep etmiştir. Remzi'nin bu talebi de, Mustafa Kemal'in direktifi doğrultusunda Siirt Mebusu Mahmut Soydan aracılığı ile Türkiye tarafından karşılanmıştır. Ayrıca 1929'dan itibaren Türkiye'den 'Söz' gazetesine ilk olarak 3, daha sonra 2 ayda bir belli miktarda para gönderilerek, mali katkıda bulunulmaya başlanmıştır²⁰.

O dönemde Mustafa Kemal'in direktifleriyle Kıbrıs'taki Türk dili ve basım ile ilgilenmeye başlayan Siirt Mebusu Mahmut Soydan, *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin yazı işleri müdürü Naşit Hakkı (Uluğ)'yu bu işin yürütülmesi ile görevlendirmiştir. Naşit Hakkı (Uluğ), 'Söz' gazetesi sahibi Mehmet Remzi'nin yeni Türk harflerini almak için İstanbul'a gidişini işiten Mustafa Kemal'in bu girişimden çok mutlu olduğunu ve Remzi ile kendisi adına ilgilenilmesini emrederek, ona verilmek üzere bir de kapalı zarf gönderdiğini ve "Kıbrıs'ta Türk dili sönmemelidir" dediğini belirtmiştir²¹.

Böylece Mehmet Remzi Kıbrıs Türk toplumunun içinden yetişmiş bir aydın olarak hem yayımladığı gazeteler ile hem de siyasi olarak Kıbrıs Türk toplumunun dönemin koşulları içinde yeni Türkiye Cumhuriyeti ile birebir yakın ilişkiler kurması için yoğun bir çaba sarf etmiştir. Ayrıca bunun için gerekli gördüğü durumlarda doğrudan Türkiye Cumhuriyeti'ne başvurmadan çekinmemiştir.

Sonuç

Eğitimciler, toplumsal kimliğin şekillenmesinde ve ona yön verilmesinde, içinde buldukları toplumların şartlarına göre ön planda bulunan bir gruptur. Özellikle öğretmenlik gibi temel eğitimin verildiği bir meslek grubu için olağanüstü dönemlerde bu durum daha da önem kazanmakta ve öğretmenler hem eğitimci kimliği ile genç nesillerin yetişmesine katkıda bulunmakta hem de kimlik oluşumunda önemli roller oynamaktadır.

Kıbrıs Türk toplumunda 1914 sonrası adanın İngiltere tarafından ilhakı sonrası oluşan yeni ortam içinde aydın grubunun içinde yer alan öğretmenler, görevlerini yerine getirirken içinde buldukları siyasi ve toplumsal ortamın etkisi ile öne çıkan en önemli gruplardan birini oluşturmuştur. Bu grup, tıpkı diğer meslek

gruplarından gelen doktorlar, avukatlar v.b. gibi içinde yaşadıkları toplumun adadaki geleceği konusunda kaygı duyan ve bu kaygıyı yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile gideren bir gruptur. Dönemin koşulları içinde Kıbrıs Türk toplumunun hak ve hukuku için mücadele veren aydın grubu, aynı zamanda yine o koşulların bir ürünüdür ve geleceğe bakışları da şartların gerektirdiği biçimde oluşmuştur. Özellikle eğitimciler üstlendikleri misyon açısından toplumun geleceği olan çocukların yetişmesinde ve toplumsal- siyasi kimliklerinin oluşmasında en etkili olan grubu oluşturduğu için çok önemli bir konumda bulunmaktadır.

Mehmet Remzi bey de bir eğitimci olarak Kıbrıs Türk toplumunun en önde gelen aydınlardan biri olarak hem yeni kuşakların eğitiminde temel bir rol oynamış hem de içinde bulunduğu toplumun yeni yetişen kuşaklarının siyasi ve toplumsal kimlik şekillenmesinde etkili bir görev üstlenmiştir. Zamanla öğretmenlik mesleğinin kalıpları dışına çıkarak genel olarak toplumsal ve siyasi faaliyetlere de yönelmiştir. Remzi'nin çıkardığı '*Doğru Yol*' ve '*Söz*' gazeteleri ile oluşumuna bizzat katıldığı Meclis-i Milli Kongresi bu anlamda örnek olarak gösterilecek faaliyetleridir. Ayrıca Remzi, 1930'larda Halkçılar adı verilen grubun Kavanin Meclisi seçimlerinde galip gelmesi için gazetesi aracılığı ile bizzat yayımlar yapmış ve bu grubun önde gelen destekçilerinden olmuştur.

Bu anlamda Mehmet Remzi, hem eğitimci kimliği hem de aydın kimliği ile döneminin koşullarında Kıbrıs Türk toplumunun toplumsal ve siyasi hayatında çok önemli rol oynamış bir kişidir. Bugünde toplum içinde adının her zaman ve zeminde büyük bir saygı ve sevgi ile hatırlanması/ yad edilmesi yaptığı faaliyetlerin öneminden kaynaklanmaktadır. Kıbrıs Türk toplumunun siyasi tarihinde böylesine bir takdir ve teveccüh görmesi, onun faaliyetlerinin zeminin doğru ve haklı olmasında yatmaktadır. Bu nedenle adının toplumsal geçmişin sayfalarına altın harflerle ve altı çizilerek yazılması gerekmektedir.

Notlar

- ¹ Kıbrıs'ta Eylül 1906'da Osmanlı Lisan Mektebini ve 1907'de ilk meslek okulu Kıbrıs Sanayi Mektebi'ni açan Dr. Hafız Cemal, aynı zamanda okulun yayın organı olarak *İslam* isimli bir gazete çıkarmıştır. Cemal, Mehmetçik köyüne yaptığı bir ziyarette Remzi ile tanışarak, ona gazetesinde muhabirlik teklif etmiştir. Cemal, doktorluk mesleği ile birlikte gazetecilik mesleğini de beraber yürütmekte zorlandığı için Remzi'ye zamanla mesleğini tamamen bırakarak, gazeteciliğe başlaması için telkinlerde bulunmuştur (Bener Hakeri, "1901- 1932 Yıllarında Kıbrıs Türkleri'nde Kültür", http://www.kibrisgazetesi.com/index.php/cat/2/col/113/art/11499/PageName/Ic_Haberler, Erişim Tarihi: 20.10.2010).
- ² Neriman Cahit, *Tarihin Kapısını Aralamak*, Lefkoşa, Mavi Basım Yay., Mart 2009, s. 8-10.
- ³ Elmaziye Töre Temiz, "Kıbrıs Türk Toplumunda Sosyo- Kültürel Yapının Taşınmasında Öğretmenlerin Rolü", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, The Journal of International Social Research Volume 2/6 Winter 2009, s. 636.
- ⁴ A.g.m., s. 634- 635.
- ⁵ Oktay Öksüzöğlü'ndan aktaran, Cahit, 2009, s. 11- 12.
- ⁶ A.g.e., s. 66- 67.
- ⁷ Reşat Akar, *Atatürkçü Kıbrıs Türkleri*, İstanbul, Web Ofset, 1981, s. 9- 10.
- ⁸ Remzi, o günlerde çok külfetli olan gazeteyi çıkarmak için çşinin evini 30 Kıbrıs Lirası'na ipotek vermiştir.
- ⁹ İsmet Konur, *Kıbrıs Türkleri*, İstanbul, Burhaneddin Matbaası, 1938. s. 66- 67., Cyprus Blue Book, 1922.
- ¹⁰ O dönemde İngiliz kanunlarına göre altı ay içinde yayına başlamayan ve yayına altı ay ara veren bir gazetenin imtiyazı geçersiz sayılmaktadır.
- ¹¹ Harid Fedai, , "Dövülen Kıbrıslı İlk Türk Gazetecisi: Ahmed Raşit", *Yeni Kıbrıs*, Aralık 1984, Aralık 1984, s. 20- 21, Mass Media in Cyprus, Nicosia, 1991, s. 24.
- ¹² *Doğru Yol*, 22 Mart 1920, *Kıbrıs Türk Milli Arşivi*.
- ¹³ Harid Fedai, 1984, s. 21- 22.
- ¹⁴ Cahit, 2009, s. 21.
- ¹⁵ Beria Remzi Özorun, *Söz*, 1933, *Kıbrıs Türk Milli Arşivi*.
- ¹⁶ Sabahattin, İsmail, Birinci Ergin, *Kıbrıs Türkünün Varoluş Savaşımında İki Ulusal Kongre (Meclis- i Milli 1918, Milli Kongre- 1931)*, Lefkoşa, Gelişim Ofset,1987. s. 15-16.
- ¹⁷ Ergin Birinci, *M. Necati Özkan (1899- 1970)*, İstanbul, Cem Yay., Mayıs 2001, s. 131.
- ¹⁸ Mehmet Remzi, *Söz*, 28 Eylül 1930, *Kıbrıs Türk Milli Arşivi*.
- ¹⁹ Gazete, Harf İnkılabı açıklanmadan önce 4 Ekim 1928 tarihli 357. sayısında eski yazı ile olan başlığı değiştirerek, yeni Türk harflerinden oluşan bir başlık kullanmıştır. 24 Ocak 1929'dan itibaren ise başlığının etrafındaki tüm yazılar ve içeriğinin bir kısmı Latin harfleri ile verilmeye başlanmıştır (İsmail- Birinci, *Atatürk Döneminde Türkiye- Kıbrıs İlişkileri 1919- 1938*, İstanbul, Akdeniz Haber Ajansı Yay.- 8-,1989, s. 224- 225).
- ²⁰ Derviş Manizade, *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, İstanbul, Kıbrıs, Türk Kültür Derneği Yay. No: 8 1975, s. 15. *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi* 030.01- 83.548.2.- Tarih: 26 Şubat 1929.
- ²¹ Manizade, 1975, s. 15.

Kaynakça

- Akar, Reşat, *Atatürkçü Kıbrıs Türkleri*, İstanbul, Web Ofset, 1981.
- Birinci, Ergin, *M. Necati Özkan (1899- 1970)*, İstanbul, Cem Yay., Mayıs 2001.
- Cahit, Neriman, *Tarihin Kapısını Aralamak*, Lefkoşa, Mavi Basım Yay., Mart 2009.
- Fedai, Harid, "Dövülen Kıbrıslı İlk Türk Gazetecisi: Ahmed Raşit", *Yeni Kıbrıs*, Aralık 1984, s. 18- 25.
- Hakeri, Bener. "1901- 1932 Yıllarında Kıbrıs Türkleri'nde Kültür", http://www.kibrisgazetesi.com/index.php/cat/2/col/113/art/11499/PageName/1c_Haberler, Erişim Tarihi: 20.10.2010).
- İsmail, Sabahattin, Birinci Ergin, *Kıbrıs Türkünün Varoluş Savaşımında İki Ulusal Kongre (Meclis- i Milli 1918, Milli Kongre- 1931)*, Lefkoşa, Gelişim Ofset.1987.
- ....., *Atatürk Döneminde Türkiye- Kıbrıs İlişkileri 1919- 1938*, İstanbul, Akdeniz Haber Ajansı Yay.- 8-,1989.
- Konur, İsmet, *Kıbrıs Türkleri*, İstanbul, Burhaneddin Matbaası, 1938.
- Manizade, Derviş, *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, İstanbul Kıbrıs, Türk Kültür Derneği Yay. No: 8, 1975.
- Temiz, Elmaziye Töre, "Kıbrıs Türk Toplumunda Sosyo- Kültürel Yapının Taşınmasında Öğretmenlerin Rolü", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, The Journal of International Social Research Volume 2/6 Winter 2009, ss. 634- 641.

Diğer Kaynaklar

- Cyprus Blue Book. 1922.
- Mass Media in Cyprus, Nicosia, 1991.
- Kıbrıs Türk Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi (KTMA)- *Hakikat, Söz ve Doğru Yol* gazeteleri- Girne- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü- Cumhuriyet Arşivi Dairesi- Ankara.

Mehmet Remzi Okan

Ulus IRKAD*

Mehmet Remzi, ismi toplumda daha 1915 yıllarından itibaren duyulmaya başlamıştı. Kıbrıs Türkü'nün o dönemlerde varlığının dünyaya tanıtılması amacıyla dönemin aydınları bir gazete çıkarılması için mücadeleye geçtiklerinde onun ismi o zamanlardan parlamıştı. Lefkoşa Sarayönü Erkek Okulu Başöğretmeni Mehmet Remzi, Ahmet Raşit isminde bir avukat arkadaşı ile birlikte "Doğru Yol" adında bir haftalık gazete çıkarmaya başladığında Kıbrıs Türk halkı artık Birinci Dünya Savaşı'nın kötü yansımalarını yaşamaya başlamıştı (Yeni Kıbrıs, Nisan 1987). Yazılarında Kıbrıslı Türklere esirgenen haklardan ve yokluklardan söz ediyordu. 1940'lı yıllara kadar toplumun aydın liderlerinden sayılan Okan, o yıllarda hastalığı yüzünden Kıbrıs'ı da terk etmek mecburiyetinde kalmıştı.

Onun ismini ilk defa dedelerimden duymuştum. İki dedem de Kaleburnu'lu ve kardeşti. Karpaz'ın Kaleburnu köyünün Kıbrıs haritasına da bakıldığında Karpaz Yarımadası'nın en ücra köşesinde bulunduğu bilinmektedir. Köyden çıkan eğitimli ve yüksek makamlara gelmiş kişiler bugün bile saygı ile anılmaktadır. Bir bakıma köylülerin o uzakta kalmanın ama aralarından okumuş aydın yetiştirmenin gururu ve saygısıdır köyden çıkan aydın ve eğitimli insanlar. Mehmet Remzi Okan gibi aydın, KıbrıslıTürk bir lider yanında Birinci Dünya Savaşı'nda Mağusa Bölgesi'nde hem örgütçülüğü hem de mukavemetçiliği ile tanınan hatta o zamanki Osmanlı hükümeti'ne bile maddi yardımlarda bulunup Çanakkale esirlerine Karakol kampında yardımlarını esirgemeyen Hüseyin efendi Babaliki'nin de bu köyden olduğunu belirtmem gerekmektedir. Onun yardımlarıyla Türkiye'de yetişen ve Türkiye merkez bankası müdürlüğüne kadar yükselen Niyazi Denker ve Türkiye'nin saygın ve değerli yargıçlarından eski Yüksek Yargı Kurulu üyesi Rauf Denker'in isimlerini de burada anmam bir saygı gereğidir. Sözü geçen bu kişiler aynen Mehmet Remzi Okan gibi dedelerimin yeğenleridirler. Şu anda köy kahvehanesine gitseniz, dedem Hamza Erdoğan, kardeşi Mustafa İrkad ve hatta babam Hüseyin İrkad'ın bile bu köyden geldikleri konusunda takdir ve övgü dolu sözler muhakkak işiteceksiniz. Bu da Kaleburnu köylülerinin okuyan aydın insanlarına karşı hala daha saygı ve sevgisini göstermektedir. Dedelerim, yaşadıkları müddetçe onlarla yaptığım sohbetlerde Mehmet Remzi Okan'ı dillerinden düşürmediler. Genelde özel bir Kıbrıs Rumcası'nın konuşulduğu bu köyden ilk yetişen aydın öğretmenlerden biriydi Mehmet Remzi Okan. İki dedemin de babası olan eski Kırklar Şeyhlerinden Derviş Nuri veya Karpazlı Hoca (Guselli Hoca da denirdi, u.1) onu Larnaka'ya devamlı ziyarete giderdi. Dedem Hamza Erdoğan, annesi genç yaşta öldüğünden onun tavsiyesiyle Larnaka'nın zengin ailelerinden Kenanlara evlatlık

---

* Araştırmacı, yazar

verilmişti. Büyük dedem Karpazlı Hoca, hem oğlu olan Hamza dedemi hem de yeğeni Mehmet Remzi Okan'ı Larnaka'da ziyaret ederken, o yıllarda (1900'lü yılların başları olacak) bazı geceler, Larnaka'daki konsolos, bürokrat ve eşrafının İngiliz-Rum ve Türk olarak bir kulüpte toplantılara katıldığını ve oradakilerle siyasal tartışmalar yaptığını, oğulları olan her iki dedem de bana hayattayken nakletmişlerdir. Hatta babaları Karpazlı Hoca'nın da onun yanında bu politik tartışmalara onu destekçisi olarak katıldığını ve oradaki yabancı bürokratların beğenisini kazandığını bana bizzat anlatmışlardır. İlk başlarda Şeyh dedemin bu tartışmalarda sessiz kalmasını isteyen Mehmet Remzi Bey, daha sonra dedemin olaylara vakıf olması ve de bu toplantılar sırasında oradakilere yüksek Yunanca ile hitap etmesinden gururlanarak ona orada konuşma hakkı da tanımıştır. Burada sizlere o dönemlerde din adamlarının da her iki toplum ve de yabancı bürokratların yanında kültürlü kişiler olarak önemli bir yerleri olduğunu da belirtmek istiyorum. Yaşadığı müddetçe babam Hüseyin Irkad da bana ondan devamlı bahsetmiştir. Hatta babam, 1940'lı yılların başlarına kadar Lefkoşa'da dedemlerle Remzi Okan'ın ailesinin görüştüklerini, kızlarının da kendilerini devamlı ziyarete geldiklerini bana devamlı anlatıyordu. Yine babam adayı terk ederlerken bile onları ağlayarak uğurladıklarını, Remzi Okan'ın adayı terk ederken oldukça hasta olduğunu ama buna rağmen akrabalarına veda ettiğini nakletmiştir. Amcalarımdan birinin ona ithafen adının Remzi olduğunu da belirtmem gerekmektedir. Küçük yaşımdan itibaren dedelerim onun Atatürk tarafından da tanındığını söylemişlerdi ama bunun belgesini ben 1976 yılında Hikmet Bil'in "Kıbrıs Olayı ve İçyüzü" adlı kitabında bulmuştum:

"Atatürk'ün Kıbrıs ile ilgisi bugün bile pek bilinen bir şey değildir. Kuşkusuz "Atatürk" hayatının son yıllarında yoğun bir biçimde Hatay konusu üzerine eğilmişti. Hatay'ı Fransızlardan kurtarmak isterken, o günlerde Akdeniz'de tek egemen sayılan İngilizleri elbetteki işkillendirmek istememiş olmalıydı. Bu nedenle bir açıklaması ya da demeci yoktur.

- "Ama acaba bu, Atatürk'ün Kıbrıs ile hiç ilgilenmediği anlamına mı gelir?"

Elbet hayır.

Şimdi okurlarıma anlatacağım anı "Atatürk"ün Kıbrıs ile nasıl içten ilgilenmekte bulunmuş olduğunu gösterecektir.

Hikayeyi "Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı günlerinden itibaren Halk Partisi'nin organı olarak çıkartmakta bulunduğu "Hakimiyeti Milliye" gazetesinin müdürü "Naşit Hakkı Ulug'dan dinledim. Bir gün Naşit beye "Çankaya'dan bir emir gelmiş."Hakimiyeti Milliye" gazetesinin kasasından her ay 500 liranın (o zaman için oldukça önemli bir para) Kıbrıs'ta "Remzi Bey" ismindeki bir şahsa Osmanlı Bankası vasıtasıyla gönderilmesi bildirilmiş. Naşit bey sözü edilen parayı yollamış. Arap harflarının kaldırılması devrimi günlerinde bir zat kendisine başvurmuş.

- "Ben Kıbrıslı Remzi'yim..." demiş...

Naşit bey, kır saçlı efendiden, siyah temiz elbiseli ve itinalı bağlanmış kravatlı bir zat olan Remzi beyi buyur edip isteğini sormuş. Remzi bey meğer Kıbrıs'ta "Söz" adında Türkçe bir gazete çıkarırmış! O görevi Atatürk vermiş kendisine... "Türklük adada daima ayakta kalmalıdır, onun için Türk dilinde bir gazete ne pahasına olursa Kıbrıs'ta yayımlanmaya devam edilmelidir" demiş. Şimdi Remzi bey yeni harfler çıktığına göre ne yapması gerektiğini sormak için Ankara'daymış. Naşit Hakkı Uluğ "Çankaya"ya münasip şekilde bu müracaatı bildirmiş. Gelen cevapta Remzi beye bu sefer yeni harflerle kaşeler satın alınıp verilmesini ve görevin devamını emrediyormuş. Ve tabii gereği yapılmış ve Remzi bey tekrar kaşeleriyle beraber Kıbrıs'a dönmüş..."

Hikmet Bil aynı kitabında (s. 99) onun hayatı hakkında da bizlere bilgiler vermektedir:

"Mehmet Remzi Okan 1886 yılında Kıbrıs'ın Kaleburnu köyünde doğmuştur. 1919 yılında Kıbrıs'ta ilk önce Doğru Yol gazetesini çıkarmıştır.

İngiliz sansürü 1920 yılında gazetesini kapatınca bu sefer Söz gazetesini yayımlamaya başlamıştır. Söz, 1941 yılına kadar yayımlanmış ve Kıbrıs'ta milliyetçi bir gazete olarak Türklerin sözcülüğünü yapmıştır. Yandaki resimde rahmetli Mehmet Remzi Okan görülmektedir".

"Atatürk Devrimleri'nin Kıbrıs'ta Türk toplumu tarafından günü gününe ve hiçbir yasal veya idari zorlama olmadan uygulanışı Ankara tarafından takdirle, memnuniyetle izlenmekteydi. Bu takdir ve memnuniyet, özellikle harf devriminin Kıbrıs'taki uygulanışını kolaylaştırmak yönünde bazı maddi katkılarla da desteklenmişti. Gelişmeleri yakından izleyen Atatürk 1926-28 yıllarında dış basınla ilgili işleri yürütmek için görevlendirdiği Siirt milletvekili Mahmut Soydan'a, Kıbrıs'taki Türk halkının gerek dili ve gerekse gazetelerinin yayımını sürdürmesi ile ilgili mesai direktifini vermişti. Mahmut Soydan aldığı bu direktif üzerine Kıbrıs'ta Mehmet Remzi Okan'ın gazetesi Söz için ilkin 3 sonra da 2 ayda biraz da olsa belirli bir miktar para göndererek mali katkıda bulunmaya başlamıştı.

Atatürk'ün direktifleriyle Kıbrıs'taki Türk dili ve basını ile ilgilenmeye başlayan Siirt milletvekili Mahmut Soydan bu işin yürütülmesiyle Hakimiyet-i Milliye gazetesinin yazı işleri müdürü Naşit Hakkı Uluğ'u görevlendirmişti.

Naşit Hakkı Uluğ, Söz gazetesi sahibi Mehmet Remzi Okan'ın yeni Türk harflerini almak için İstanbul'a gidişini işiten Atatürk'ün bu girişimden çok mutlu olduğunu ve Remzi Okan'la kendisi adına ilgilenilmesini emrederek ona verilmek üzere bir de kapalı zarf gönderdiğini belirtmiştir.

Zaten Söz gazetesi, ta başlangıçtan, yani Türk Kurtuluş Savaşı'nın ilk hazırlık günlerinden itibaren Anadolu'da Mustafa Kemal'in tüm girişimlerini izlemeye, okuyucularına duyurmaya ve bu hareketi desteklemeye başlamıştı. Bu nedendir ki, Türkiye Büyük Millet Meclisi Basın ve Enformasyon Genel Müdürü Ahmet Ağaoğlu, 21 Ağustos 1922'de Söz gazetesi müdürlüğüne hitaben bir mektup göndererek, Anadolu her türlü güçlüklerle göğüs gererek hayat ve istiklalini

sağlamak amacına azimle ilerlerken, bu ulusal davasına karşı Türk ve İslam dünyasının göstermekte olduğu içten teveccüh ve destek nedeniyle son derece duyulduğunu belirterek, bu yüksek ilginin ortaya çıkmasında önemli bir etken olan yurtsever yayınlarından dolayı, Söz gazetesine teşekkürlerini bildirmekte ve şükranına değer bu çetin çabaların sürdürülmesini rica etmekteydi.

Prof. Derviş Manizade'nin "Kıbrıs-Dün ve Bugün" adlı eserinde A. Ağaoğlu'nun bu mektubu ile Remzi Söz Gazetesi'nin 21 Temmuz 1921'de Mehmet Remzi Okan imzası ile yayımladığı yazı da Kıbrıs Türklerinin Türkiye Kurtuluş Savaşı'na bakışlarını göstermesi bakımından önemlidir (Yeni Kıbrıs, Mayıs, 1985, Cilt 1, Sayı 8, s. 16):

"Yaşamak hakkını Türk milletinden gasp etmek ve boynuna şimdiye kadar takmadığı esaret zincirini geçirip onu mahvetmek hırs ve tamahlarını tatmin etmek isteyen gafiller... müfsit maksatlarına nail olacaklarını zannetmekle aldanıyorlar. Temmuzdan itibaren başlamış olan Yunan taaruzu, bütün dehşet ve şiddeti ile devam ediyor. Türk Anadolu hiçbir zaman hürriyet ve istiklali uğruna giriştiği cihattan zarfı nazar edemez..."

Okan'ın, 16.9.1922 tarihli Söz'de bu mektubun altına düştüğü notu yayımlamıştır. Bu notta Remzi Okan, "Kahraman ve zulme uğramış milletimizin bu büyük ve kutsal savaşında Söz gazetesi ile olsun bir hizmetimizin geçtiği bildirilmekte, komutanına ulaşmış ve hizmetinin ulusal davaya uygun olduğunu bizzat komutanından işitmiş bir er gibi sevinçli olup iftihar ediyoruz.

Yeniden aldığımız bu kuvvetle, hedefimizi daha iyi belirlediğimizden bundan böyle daha emin olarak, zaman ve mekanın uygunluğu oranında hizmetimizi sürdürmeye kararlı ve yeminliyiz" (Yeni Kıbrıs, Kasım 1986, s. 11-16) denmektedir.

Söz Gazetesi, 26 Temmuz 1921 tarihli sayısında Mehmet Remzi imzalı başyazısında da şunları yazmaktaydı:

"Galip devletlerle imza ettiği mütarekeden sonra tahaddüs eden vaziyet karşısında milli ve dini mevcudiyetinin tehlikede olduğunu gören Anadolu, silahsız ve kimsesiz olduğuna bakmayarak bu haksızlığa karşı isyan etmiş ve o tarihten beri hürriyet ve istiklali uğruna en pak ve masum evlatlarını feda etmekte bulunmuştur. Anadolu'nun her hareketini dünyanın neresinde olursa olsun her Müslüman ve bilhassa her Türk, büyük bir dikkat ve alaka ile takip ediyor. Çünkü biliyor ve anlıyor ki bu, İslamiyetin son mesnedi ve son hareketidir. Allahın birliğine itikat edenler, bütün İslamiyetin selameti ve halası için doğuşen Anadolu'nun büyük mucizeler göstereceğine tam bir imanla kanidirler..." (Yeni Kıbrıs, Temmuz 1987, Cilt IV, No: 10).

Ahmet An'ın "Kıbrıs'ın Yetiştirdiği Değerler" adlı kitabında Mehmet Remzi Okan (1885-1942) Oktay Öksüzöğlü'ndan yapılan bir alıntı ile kızlarından Bedia Hanım babasını şöyle anlatmaktaydı(s. 337):

"Babam bir köy çocuğu idi. Kıbrıs'ın Karpaz bölgesinin Kaleburnu köyünde doğdu. Babamın çocukluğunda nüfusun tamamı Türk olmasına karşın,

Kaleburnu'nda genellikle Rumca konuşulurdu. Ama bu Rumca çok kaba ve Yunancadan farklılıkları bulunan bir dildi.

Babam çocukluğunda öğrendiği köy Rumcası ile yetinmedi. Önce mükemmel Türkçe, arkasından da çok iyi Yunanca öğrendi. Özellikle Rum gazetecilerle görüşmelerinde, onları hayrete düşüren bir mükemmellikle Yunanca konuşuyordu. İngilizce'ye de vakıftı.

Çok milliyetperverdi babam. Bizim çocukluğumuzda Türk Konsolosluğu Larnaka'da idi. Türk bayrağı sadece oraya asılabilirdi. Babam tatil günlerinde, bilhassa Cumhuriyet Bayramlarında ve 23 Nisanlarda, bizi Larnaka'ya Konsolosluğa götürürdü. Türk bayrağını bizlere evimiz dışında ancak bu vesilelerle gösterirdi..." demekteydi.

Mehmet Remzi Okan İngiliz Sömürge İdaresi'nin Kıbrıslı Türklere yaptığı haksızlıkları daima dile getirmekteydi. Gerek sosyal gerekse ulusal konulara eğilmekte ve Kıbrıslı Türklerin ayrımcılığa uğratılmasına karşı eleştirel yazılar yazmaktaydı. Aşağıdaki makalesi 6 Temmuz 1933'de yayımlanmış olup sömürge hükümetinin, hükümet memurlarını yeniden sınıflandıracak komisyona tek bir Türk'ün bile alınmamış olmasını eleştirmektedir (Yeni Kıbrıs, Ocak 1989, Cilt VI, s. 38-39):

"... Doğrudur ki bu komisyonu teşkil eden zatların hepsi memurdur ve memet kimselerdir ve bunların haksızlık yapmalarına imkan yoktur. Evet ama mes'ele onda değildir, bize yapılan muamelededir. Bu komisyonun bir tesadüf eseri olması hatıra gelemez. Çünkü bunların birisi İngiliz, birisi de Ermeni'dir.

Eğer hepsi İngiliz, hepsi Rum veya hepsi Ermeni'den müntehap bir komisyon olsaydı o zaman belki hatıra bir şey gelmezdi.." demekteydi.

Gene Söz gazetesinin 29 Haziran, 1933 tarihli nüshasında ve "Farklı muamele bizi çok müteessir ediyor" başlığı altında Rum olan Lefkoşa Belediye Reisi'nin farklı muamele ve icraatı münasebetiyle şöyle bir yazı yazmıştır:

"Lefkoşa'nın etrafında birkaç yol açıldı ve bu yolların hepsi elbette belediye masraflarıyla yapıldı. Geliniz ve bu bariz farkı siz görünüz. O zaman anlayacaksınız ki bize çok farklı bir bakışla bakılıyor ve adeta istiskal ediliyoruz.

Baf Kapısı kışlasında açılan yol, Luna parkında meydana getirilen eserler, Eleniyon ve Kaymaklı'ya açılan yollarla bizim Zahra ve Yenicami'de açılan yolları karşılaştırmız ve aradaki bariz farkı ölçünüz..."

Mehmet Remzi Okan'ın ulusculuğu yanında halkçılığı hatta bazı sorunlara karşı oldukça liberal yaklaşımlarını da Söz gazetesinde izlemekteyiz. Harid Fedai'nin Yeni Kıbrıs dergisinin, Ocak 1986, cilt III, No.4 tarihli "1930 Seçimleri Sonrası" başlıklı yazısından aktarıyorum:

"(1930) seçimlerden sonra ortaya çıkan ortamda Evkafçılar her vesileyle halk temsilcilerini kötülemeye çalışacaklar, Söz ise bu ayak oyunlarını gün ışığına çıkararak halkı bilinçlendirme işlevini sürdürecektir. Örneğin; Kavanin Meclisi açılır; gündemde yeni vergiler yüklemek de var. Ekonomik buhran en üst düzeyde; kasıp kavurmadık ülke bırakmamış. Kıbrıs halkı sefaletin içinde. Türk

ve Rum halkının temsilcilerine düşen, yeni vergiler getirilmesini önlemek değil mi? Evkafçılar gecikmeden bu haberi yayacaklardır. Türk meb'uslar Rumlarla birleşmişlerdir.

Hükümeti bu yanlış yoldan döndürmek, elbette ki "sefaletin sivri dişleri arasında kıvranan halkın" temsilcilerine düşer ve bu konuda Rumlarla işbirliği yapmaktan daha doğal bir şey olamaz. Aşağıdaki makale bulanık balık avlamak isteyenlere bir şamardır: "Fakat kendilerine haber verelim ki bihude zahmet ediyorlar, halk olan biten her şeye vakıftır ve Meclis'e gönderdikleri azalara gidecekleri yolu tayin ve tarif etmiştir (Vekillerimiz Toplanıyor, M. Remzi, Söz, 27 Teşrin-i Sani-Kasım-1930, sayı: 465).

Kıbrıs Türkü'nün bağrından kopup gelmiş bir aydın öğretmen, gazeteci ve bir lider olan Mehmet Remzi Okan hakkındaki bu yazıyı bitirmeden, Okan'ın bugün hala hayatta olan kardeşi kızı Emete İsmail Okan ile 16/6/2010 tarihinde onun hakkında yaptığım bir söyleşiyi burada sizlere aktarmak istiyorum:

"Amcam rahatsız olduğunda 4 yaşındaydım. Beria Ablam babasını aldı ve Türkiye'ye götürdü. Babam köyde çiftçiydi. Ürettiği yağ ve ürünleri muhakkak amcama Lefkoşa'ya götürürdü. Birgün ona yağ götürmek için Lefkoşa'daki matbaasına gitti. Babam oturma odasının girişinde onu beklemeye başladı. Odasında onunla görüşen iki üç kişi vardı. Tabii babam içeriye girmekten çekindi. Çıkan misafirler arkalarını ona dönmeden devamlı geri geri giderek ve onu selamlayarak odasından çıktılar. Bunun üzerine babam ona:

-Yahu be Remzi Bey, bu adamlar odandan çıkarken yüzleri sana bakarak niye geri geri giderler?, diye sordu.

Bunun üzerine o da babama:

-Görün be gardaş ne saygı duyarlar bana? Bunlardan biri Vali diğeri de şehbenderdir. Bir konuyu bana danışmaya geldiler, demişti.

-Dört çocuğu vardı ama bize de bakardı. Ama maalesef çok genç gitti (öldü, u.ı) Hasta olduğunda, daha Beria ablam onu götürmeden, onu Hulusi eniştem ziyarete gitmişti. O da hasta yatağında kendi durumunu bile düşünmeden şu şekilde dert yanmaktaydı:

-Ah Hulusi bey, ben gidersem hem gardaşım hem de çocukları yollarda kalacak... Yani kendi durumunu düşüneceğine bizi düşünürdü. Amcam gittikten sonra Söz gazetesi'ni Dr Küçük alarak gazetenin ismini Halkın Sesi koydu. Amcam herkese yardım ederdi. Çok yardımseverdi. Remzi Okan bir taneydi... Ona benzeyen biri yoktu..."

Küçük yaşlarımdan itibaren ismi bana dedelerim tarafımdan devamlı anımsatılan büyük ve saygın Kıbrıslı Türk lider, öğretmen, aydın ve gazeteci Remzi Okan'ın anısı önünde saygıyla eğiliyorum.

Kıbrıs'ta İlk Kadın Gazetecilerden: Bedia Okan

Neriman CAHİT*

Bedia Okan, 'Söz' gazetesi sahibi, Mehmet Remzi Okan'ın dört kızından ve Kıbrıs'ta ilk kadın gazeteciler olan üç kız kardeşten (Beria, Vedia, Bedia) biridir. Bedia Okan, 1921 doğumludur. Ne ki, babalarıyla birlikte sergiledikleri başarılı basın yaşamın, babalarının ölümü üzerine geride bırakarak, 1945 yılında Türkiye'ye göç etmek durumunda kalmışlardır.

Dönem, II. Dünya Savaşı dönemi, yıl, 1941'dir. Kıbrıs, bir İngiliz Sömürgesi olması nedeniyle savaşın taraflarından biridir. Alman ve İtalyan denizaltıları Akdeniz'de kuş uçurtmamaktadırlar. Böyle bir dönemde, gazetesi 'Söz' ile Kıbrıslı Türklerin toplumsal ve sosyal uyumunu sağlamakta, direnişini desteklemekte büyük payı olan Remzi Okan, gün geçtikçe daha da kötüye giden bir hastalığa yakalanır.

Kıbrıs'a değil ilaç, bir çivinin dahi giremediği o ağır abluka günlerinde, M. Remzi Okan'ın tek çaresi, Türkiye'ye gidebilmek, orada tedavi görmektir.

O can pazarında, her şeyi göze alarak, "Uğur" adlı bir Türk gemisi ile kızı Beria'nın refakatinde Türkiye'ye gider. Oradaki Kıbrıslı doktorlar tarafından yoğun bir ilgi ve tedavi görmesine karşın, 22 Ocak 1942'de, Mehmet Remzi Okan vefat eder. Kıbrıs'a getirilemediğinden İstanbul Edirnekapı Mezarlığı'na defnedilir. Beria hain babasının ölümü üzerine Kıbrıs'a dönmeyerek, bir iş bulup Türkiye'de yerleşir. Beria hanımın bu kararıyla başlayan ailedeki parçalanma ardından zorunlu göçü doğurur ve yavaş yavaş diğer aile bireylerini de Türkiye'ye çeker... Beria, önce en küçük kız kardeşi Netice'yi arar. Geride kalan Vedia ve Bedia bir süre, canlarını dişlerine takarak, babalarının onlara "yadigâr" bıraktığı 'Söz' gazetesini büyük bir özveriyle çıkarmaya devam ederler ama daha sonra, dayatan ağır şartlar nedeniyle daha fazla dayanamayıp, önce Vedia ardından da anne Ziyet Hanımla, Bedia 1945 yılında Türkiye'ye giderler. Böylelikle ailenin tümünün göçü tamamlanmış olur ve yaşam hükmünü sürer... Okan ailesi, hayatlarına Türkiye'de başarı ile devam ederler.

Bedia Okan'la Röportaj

Rastlantılara inanır mısınız? Ben inamırım ve Nisan 2007'de, bunlardan birini somut olarak, büyük bir duygu yoğunluğu içinde yaşadım...

Çoğu kez yaptığım gibi, Yenidüzen gazetesindeki sayfamda, Şehir'imi ararken, karşıma çıkmasım çok arzu ettiğim; o, Lefkoşa'yı Lefkoşa yapan kişilerle nostaljik bir selamlaşmayı, hasret gidermeyi dile getiren bir yazı yazmış ve o günlerin depreşen özlemini dile getirmiştin. Birkaç gün sonra, elektronik

---

* Araştırmacı, yazar

postama ilginç bir mesaj geldi: “Ya o yürüyüşte Bedia Remzi Okan’la karşılaşıydınız!” diye... İmza, sadece M.”

Hemen yanıtladım: “Ne mi yapardım? Herhalde heyecandan kalbim teklerdi ama bu mümkün değil; çünkü, Bedia Okan çoktan öldü...”

Cevap gecikmedi: “Hayır hanımefendi, ölmedi. İzmir’de yaşıyor...”

Bu bir şaka mıydı... Eğer öyleyse... Yok hayır, sayın M. bana bir de telefon numarası yazmıştı. Hemen numarayı çevirdim. Karşımda çok yumuşak bir ses: “Buyrun efendim, ben Bedia” deyince... Eh, bravo yani kalbime... Onca çarpıntıya dayanabilmiş... (Çünkü ben, iki değerli araştırmacımız, Harid Fedai ve Servet Sami Dedeçay’a sormuş ve onlardan da “O kızkardeşler çoktan öldü”, yanıtını almıştım.)

Onca yıl sonra, Kıbrıs’tan hatırlanmak onu da çok etkilemiş, heyecandırmıştı. Hemen akabinde İzmir’e gitmeye, onunla konuşmaya karar verdim. Bu karar onu da benim kadar etkilemişti. Gidene dek onunla yaptığımız konuşmalarda, kısacık sorularımın dışında, onu dinlemeyi yeğliyor ve 86 yaşında olmasına rağmen, Kıbrıs’taki yaşamının tüm ayrıntılarını en ince teferruatına kadar anımsayışını hayret ve hayranlıkla karşılıyordum. Bunu ona söylediğimde, her gece hiç şaşmadan iki saat “geçmişi hatırlama” egzersizi yaptığını, bu yüzden de, hem beynini hem de yüreğini beslediğini söylüyor. Gerçekten de yaşadığı dönemin Lefkoşa’sını, sokaklarını, insanlarını tüm ayrıntılarıyla anımsıyordu...

Heyecan ve sabırsızlıkla apar topar hazırlanıyorum. “Bedia Hanım, size ne getireyim? Kıbrıs’taki, neyi özlediniz?” diyorum. “Kolokas, molehiya, hellim diyecek halim yok! (Belli ki bunları özlemiş ama...) Hastalığım buna engel. Bana şey getirin... Hani, yuvarlak peksemeler vardı üzerleri susamlı, onlardan... Özlediğim onlar! Sakın başka birşey getirmeyin; zaten Kıbrıs’ın havasını getireceksiniz!” (Ne tuhaf, esas Kıbrıs’ın havasını galiba ben ondan bekliyorum!)

Sonuçta, İzmir’e, Karşıyaka’ya varıyorum. Oturduğu apartmanın ikinci katındaki evine varıncaya dek kalbimin ritmiyle baş etmeye uğraşıyorum; ama, kapı açılınca içimdeki heyecan başka birşeye dönüşüyor: Karşımda, artık hayal etmede dahi zorlandığımız ‘eski bir Kıbrıs hanımefendisi’ duruyor... Sevecen, nazik, sevgi dolu ama yumuşak ve mesafeli... Evet hasta, evet pek çok sıkıntılar atlatmış... Evet, inanılmayacak kadar yalnız ama anılarıyla da inanılmayacak kadar kalabalık...(O anıları, paylaşıp çoğaltamaz mıyız...)

Sanırım o da buna susamış... O çok sevdiği ama onca yıldır hasretini çektiği ülkesini konuşmayı...

Büyük bir özlemle anlatıyor hiçbir ayrıntıyı atlamadan... Onun Lefkoşa’sını dolaşıyoruz... Teker teker soruyor dostlarım... Maalesef çoğunun öldüğünü söylüyorum... Üzülüyor... Ölümü çok iyi tanıdığını söylüyor... Babasının, anne ve kardeşlerinin ölümlerini anlatıyor ve “sıra bende” diye bitiriyor.

Birlikte geçirdiğimiz günün ne saatle ne de zamanla ilgisi var... Ben, tarihimizin bir bölümünü yaşadım onunla...

Söz Gazetesi

Bedia Remzi Okan'la konuştuklarımıza başlamadan önce, 'Söz' gazetesi'yle ilgili kısa bir bilgi aktarayım. Kıbrıs Türk Basın Tarihi'nde çok önemli bir yeri olan 'Söz' gazetesi, 15 Şubat 1921'den 1945 yılına dek sürdürdüğü yayınıyla, İngiliz Koloni Dönemi'nin en uzun ömürlü Türkçe gazetesi olma özelliğini de taşıyor.

Gazetenin sahibi M. Remzi Okan, aydın bir öğretmen olarak gazeteciliği seçerken, önce 'Doğru yol' (8. 9. 1919) gazetesini çıkarmış, gazete sansüre uğrayıp kapanınca da 'Söz' gazetesini çıkarmaya başlamıştır. Çeyrek asıra yakın, Kıbrıs Türk Toplumunun aydınlatılması, çıkarları, Türkiye ile sağlıklı ilişkiler içinde olması yönünde etkin olmuştur. Kurtuluş Savaşı boyunca ve daha sonra, Türk Devrimleri'ni yakından takip etmiş Kıbrıslı Türklerce benimsenmesinde çok büyük rol oynamıştır.

Bir başka önemli nokta da, gazetenin çıkması ve yayın hayatını sürdürmesinde Remzi Okan'ın üç kızının da (Beria, Vedia, Bedia) önemli katkılarının olmasıdır...

Bedia Okan...

Daha önce de belirttiğim gibi, Türk-Rum dahil, Kıbrıs Basını'nda Bedia ve Vedia Okan, "ilk kadın gazeteciler"dir.

- Bedia Okan: Kıbrıs'ta ilk kadın "yazı işleri müdürü"...
- Vedia Okan: Kıbrıs'ta ilk kadın "gazete imtiyaz sahibi"dir.

Şimdi artık daha özele inerek Bedia Okan'la yaptığımız röportajda oldukça uzun verilere dayanarak özetle onu tanıyalım...

Bedia hanım, babası da dahil tüm ailenin üzerinde annesi Ziyet hanımın çok sevecen ve fedakar bir anne olarak, çok olumlu bir etkisi olduğunu ve İngilizlerin adaya gelmeden önceki müftünün akrabası olduğunu belirtir... Babasının ise Karpaz'ın Kaleburnu köyünde (1885'te) doğduğunu ve Atatürkçü bir öğretmen olduğunu vurgular. Bedia hanım, babasının halkına daha yararlı olacağını düşündüğünden, gazeteciliğe geçtiğini ve önce 'Doğru Yol', daha sonra da 'Söz' gazetesini çıkarmaya başladığını anlatır. Mehmet Remzi Okan gözünü budaktan sakınmayan bir yurtseverdir. Sürekli Kıbrıs Türkü'nü uyandıracak yazılar yazmaktadır. Bu durum İngiliz Yönetimi'nin hoşuna gitmez ve sürecin sonunda Remzi Okan hapse gönderilir. Bu olay toplumu korkutup yıldırma yerine, tersine birbirlerine kenetlenmelerine neden olur ve Remzi beyin hapisliği sürecinde sıkıntıya düşen aileye, halk tarafından kol kanat gerilir. Bedia, o günlerde oldukça küçük olmasına rağmen herşeyi şaşılacak derecede iyi anımsamaktadır.

Örneğin babasının hapisten çıktığı günün, tüm toplumca nasıl kutlandığını ve eve kadar omuzlarda nasıl taşındığını anlatırken, o günü yaşar gibidir...

'Harf Devrimi'nin hemen ardından, babasının da Viyana'ya yeni harfli matbaa ismarladığını ve bunun makbuzunun da Türkiye'ye gönderildiğini, Atatürk'e "ne

yapalım?” diye sorulduğunda, “Ödeyin, Kıbrıs’ta Türk’ün sesi susmasın, Türk dili sönmesin”, diyerek makbuzu ödettiğini... Ondandan sonra da, “Kıbrıs Türk basınına maddi yardım yapın” diyerek o süreçte çıkan gazetelere bir miktar para yardımı yapılmasının sağlandığını, heyecanla anıları arasında anlatır.

Böylece, ‘Söz’ gazetesi artık Türkçe yayınlanmaya başlar. Bu zor uğraşının yanında Remzi Okan’ın en büyük yardımcısı kızlarıdır. Çağdaş bir öğretmen olan Remzi Okan, kızlarının yetişmesinde önemli rol oynar; onları çok iyi okullarda ve yabancı dil eğitimlerine özen göstererek yetiştirir. (Beria ve Bedia, gayet iyi İngilizce, Vedia ise çok iyi Rumca bilmektedir. Bu donanım gazeteye katkılarına da yansımakta ve kızların tercümeleriyle gazete zenginleşmektedir. Kızların hepsi de ‘Viktorya Kız Okulu’ mezunudur ve iyi tenis oynayan, iyi dans eden modern kızlardırlar.

Bedia hanıma göre babalarının ölümü onlar için en büyük sarsıntıdır ve ailelerinin dağılma nedenidir. Kıbrıslı doktorların derin ihtimamına rağmen Remzi bey’in kurtulamayıp ölmesi ve bunun üstüne, bir de savaş günleri olması, haberleşmenin hele seyahatın mümkün olmaması nedeniyle onu çok sevdiği Kıbrıs’a götüremeyip Edirnekapı Mezarlığına defnetmek zorunda kalmaları, acılarını ikiye katlar. Beria Okan, babasının ardından Ankara’ya yerleşerek çalışmaya başlar. Çok geçmeden de en küçük kardeşi Netice’yi yanına aldırır.

Kıbrıs’ta, anneleri ve Vedia ile Bedia kalmıştır. ‘Söz’ü, babalarının bir evlat gibi sevdiğini bilmekte ve gazeteye kardeşleri gibi bakmaktadırlar. Onca olumsuz koşul ve parasızlığa karşın, iki kız kardeş, Vedia , Bedia ve annelerinin de yardımı ile ‘Söz’ü yaşatmaya kesin karar verirler; zaten babaları Beria’ya, Beria da Türkiye’ye giderken Vedia’ya, gazete için vekalet vermiştir.

Burada sözü Bedia hanıma verelim:

Şimdi ben 1921 doğumluyum; 1941’de gazeteciliğe başladım. Vedia ve ben gazeteye kadrolandık

Toplumumuzda, o dönemde ‘kadının durumuna’ baktığımızda , bisikletinin üzerinde gazetenin tüm dış haberlerini polis haberleri de dahil toplamakla sorumlu Vedia’yı anlamak mümkün olabilir. Yaptığı işi sevmesine rağmen başlangıçta hem ağlayıp hem gittiğini ama annemizin desteği sayesinde kısa sürede, kendine güven ve cesaret kazandığını söyleyebilirim. ‘cesaret’ işte annemin hepimize verdiği en temel şey buydu. Annem maddi manevi hep yanımda oldu, bize hep yardım etti. Her sıkıştığımızda evden birşey sattı’, diyerek olayı özetliyor.

O süreçte, basında ‘kadın gazeteci’ hele ‘muhabir’pek yok! O yüzden nereye giderse, hep hayret içinde karşılanıyor ama büyük bir hayranlıkla da izleniyor. Bu arada, Dr. Küçük’le gazetenin ilişkisinden de söz ediyor: Babaları öldüğünde, Vedia henüz yirmibeş’ine gelmediği için gazetenin imtiyaz sahipliğini yasal olarak yapamayacağını öğrenir. Bunun üzerine tek tek babalarının yakın dostlarına giderler ama hiçbiri kabul etmez. O zamanın TC Konsolosu Recep Yazgan’ın araya girmesiyle, hükümete 200 sterlin garantiyi onların ödemesi

kaydıyla, Dr. Küçük, sorumlu müdür olarak kabul edilir; böylece de 'Halkın Sesi' muvakkaten 'Söz'ün isim değiştirmiş bir devamı olarak 'Söz'e tahsis edilmiş kağıtlara basılarak çıkar. O savaş günlerinde hükümet (Rum ve Türk) biter gazeteye ucuza kağıt temin ediyormuş.

Bütün gazeteyi yine iki kız kardeş hazırlıyormuş. (Dr. Küçük'le, bu konuda çok uzun bir yazı olabilecek sıkıntı ve sürtüşmeleri oluyor bu dönemde.)

Sonuçta, Vedia'nın yaşı gelince, bunlar kağıtlarını kendileri kullanacaklarını söyleyerek 'Söz'ü tekrar çıkarmaya başlarlar. (5 Mart 1943'te)

Bedia Okan'ın şu önsözüyle;

'O, yine aynı 'Söz'dür. Takip edeceği siyaset aynı siyasettir ve neşriyatına kimseye alet olunadan devam edecektir.' diyor.

Dr. Küçük bunların 'Söz'ü yeniden çıkarmasını hazmedemez ama 'belediye seçimleri' var; bu yüzden kızlarla hesaplaşmayı seçim sonrasına bırakır! Ama seçimde onun programını ve haberlerini gazetelerinde yayımladıkları için de, Vedia ve Bedia Okan için 'Yaşayın Türk kızları' diye kalabalık bir gösteri grubu ile kapılarına gider.

Çok severek ve büyük bir başarı ile devam ederler gazeteciliğe. Bedia o günlerde bir kız için gazeteci de olsa hiç de kolay olmayan bir şeyi de gerçekleştirir: II. Dünya Savaşı'nın içinde cepheye gidip, Majino Hattı'na giden Kıbrıslı askerlerle görüşür ve bu olay hayli de yankı uyandırır.

'Kıbrıs' dendiğinde, şunca yıl sonra neyi hatırlatır size soruma:

Lefkoşa...Küçük, şirin tam bir müstemleke şehri... Yani çok karışık, çok renkli...Yazlık sinemaları çok güzeldi. Papadopoulos, Magic Palace falan... Rum Türk karışık giderdi. Memurin kulübü vardı; orada da karışık, dairelerde de. Enteresandı... Çok değişik bir hayat vardı o günlerde Kıbrıs'ta.

Ve Türkiye...

Türkiye'ye göçlerini soruyorum. Kesik kesik anlatıyor... 1945'in sonunda göç etmişler Türkiye'ye. Babaları zamanında TC uyuşuna geçtiği için bu zor olmamış. Babalarının ölümü (1942), Kıbrıs'a getirilemeyip orada defnedilmesi. Beria'nın Türkiye'de kalma kararı ve çok geçmeden en küçükleri Netice'yi de aratması, geride kalanların Türkiye'ye göçü düşünmesi için güçlü bir zemin yaratmış. Vedia matbaa ile ilgili bazı sorunları çözmek üzere Türkiye'ye gittiği bir dönemde, Alman işgali üzerine Yunan mültecileri Kıbrıs'a taşıyan, küçük Türk motorlarıyla dönmeyi umarken bir türlü uyduramamış. Tam o sıralarda, Basın-yayın'da, Elence mütercim aranıyormuş, sınava girmiş; kazanmış ve böylece o da orada kalmış...

Sonuçta, annesiyle yalnız kalan Bedia, 'Biz niye kalalım burada...Biz de gidelim.' diyerek hazırlıklara başlarlar... Bütün eşyalarını satılığa çıkarırlar; zaten dar zamanlarında annesi çoğunu satmış olduğundan elde fazla birşey kalmamıştır. Bedia hanımı bu göç kadar belki daha fazla sarsan ve etkileyen iki

olay daha vardır. Kendi deyişiyse 'Ölümün yüzünü gördüğü' elektrik kazası ve yine acısını yoğun biçimde yaşadığı kanser hastalığı...

Bir de gençcik iki kız olarak (Vedia-Bedia) kalakaldıklarında onlara babalarının hiçbir dostunun el uzatmamasının verdiği o derin hayal kırıklığı!

Ve annesiyle birlikte, son 'Okanlar' olarak 1945 yılının Aralık ayında Kıbrıs'tan ayrılışlarının hüznü...

Sonuçta Ankara'ya giderler, kız kardeşi Beria'nın yanına. Bedia'ya, Bayındırlık Bakanlığı bünyesinde bir tercümanlık işi bulunur. Yavaş yavaş işe alışır. Tam o süreçte kabine değişir ve bakan olarak Kasım Gülek gelir. Bakanla tanışır ve Gülek onu özel kalemi olarak ister. Çok iyi anlaşır. Bir süre sonra Kasım Gülek Ulaştırma Bakanlığına atılır ve giderken Bedia'ya bir de teklif yapar: 'Bedia hanım siz artık hayat boyu benimle gelin...' Bedia'nın cevabı ise kısa ve kesindir: Eğer anladığım şeyi kastediyorsanız, yok beyefendi, ben işimde kalayım!

Bir süre sonra, Bedia Nihat Erimle Başbakanlığa geçer... (Kasım Gülek ve Nihat Erim'le çok önemli tanıklıklar yaşadığını ve bunları da bana anlatmak istediğini vurgular ama bir türlü gerçekleştirilemiyor!)

Sonuçta başbakanlık'ta çalışan, daha sonra da, Basın-Yayın Genel Müdürlüğü'nün Tanıtma Dairesi Müdürlüğüne atanan Haluk Görelî ile evlenir. (Min_el aşk...diyorum) 'Aşk evlilik boyunca sürmez ama becerbilirseniz 'sevgi'sürer,büyüyerek sürer. Biz bunu başardık işte!' diyor.

Onca siyasetçinin yanında siyasete atılmayı hiç düşünmemiş... Ama 'Eğer ben de siyasete atılsaydım, Dr. Küçük kadar, Rauf Denktaş kadar olurdu, reisi cumhur olmasam da Tanınırdım' diyor.

1945'te gidişinden sonra Kıbrıs'a iki kez gelmiş kısa süreli, görev gibi yani; dolaşamamış görememiş özlediği yerleri.

Ama, hepsi, hepsi aklımda. Acaba hatırlamadığım bir yer var mı!' diyor ve ekliyor:

'Şunu da yazın, ben Kıbrıs'ı hiç unutmadım ne de Kıbrıslıları. Unuttuğumu zannetmesinler, çok yakından takip ediyorum. Hem de çok yakından... Bilhassa, Kıbrıs meselesi nasıl olacak diye temasları takip ediyorum...'

Ve, son sözleri: 'Babamın kızı olarak, Kıbrıs'ta iyi şeyler olmasını istiyorum; çünkü babam, Kıbrıs'ı çok seviyordu... Kıbrıs benim vatanım...'

Con Rif'at ve Mâsûm Millet Gazetesi

Harid FEDAI*

Giriş

1930 yılı Kavânîn (Yasama) Meclisi seçimlerini Lefkoşa-Girne bölgesinde halk temsilcisi Mehmed Necati (Özkan) bey kazanmıştır. Necati Özkan beyin Toplum dâvâlarını çok iyi savunacağına inanılmakta ve ona güvenilmekteydi. Halkı bilinçlendirmek ve kamuoyu oluşturmak için bir yayın organına ihtiyaç duyulmakta. Matbaacı Âkif Efendi, basın tarihini incelediği yazısında şunları anlatır: Bir akşam Hâkim Râif bey bir sohbet toplantısında dâvâlarımızı anlatacak bir gazeteden mahrûm olduğumuzdan yakını ve orada bulunan Cengiz-zâde Mehmed Rif'at bey de bu görevi üstlenmeye söz verir. (Kıbrıs gazetesi, 24 Nisan 1950, s. 53) Hemen ertesi günden Hükûmete bir dilekçe verilir ve üç hafta dolmadan gazetenin "imtiyâzı" alınır.

I. Rif'at Bey'in Kimliği

Cengiz-zâde ailesine mensub olan Mehmed Rif'at bey 1878 Lefkoşa doğumludur. Çocuk denilecek yaşta kunduracılığa başlar ve kendi kendisini yetiştirerek 22 yaşında kamu-görevlisi olur ve 18 yıl hizmetten sonra 1918 yılında görevinden ayrılarak İstanbul'a gider ve Hukuk Fakültesi'nden diplomasını alıp 1919'da Kıbrıs'a döner. Şimdi artık dâvâ-vekili (avukat)dir. "Uğraşın, dürüstlüğün, açık-sözlülüğün, hazır-cevaplığın, mertlik ve bilgi kaynağı, gerçek anlamda çağdaş bir aydın". Ada'ya dönerken kendi işinden başka birşeyle meşgul olmayacağına karar vermiş iken toplumun içine düştüğü acıklı durum karşısında sessiz kalmasına vicdanı razı olmadığından sessiz-sedâsız bir köşede sinip oturmayı şerefine yakıştıramaz. Londra Hükûmetleri yöneticilikte dünyaya örnek olduğu halde sömürge yönetimi Türk halkını perişanlığa sürüklemiş, acınacak bir duruma düşürmüştü. Bunlara "dur!" diyecek, yapılan yanlışları birbir vurgulayacak bir sözcüye ihtiyaç vardı. Bu, Hükûmetin işlerine karışmak, onlara müdâhale etmek anlamına gelmiyordu. Öyle ya. İngiliz bizleri Osmanlı Hükûmeti'nden zengin almış ve bu dereceye düşmemize, acınacak bir durum sergilememize sebep olmuştu. Yüreği yanan bir hukukçunun da bu durumu ilgililere anlatması en doğru bir yol sayılırdı. Yanlış yönetilmenin yanısıra dünyayı saran 1929 yılındaki ekonomik buhran da Kıbrıs Türkleri'ni perişan etmişti. Ekonomisi tarıma dayalı bu toplumun çiftçileri iflâs etmiş, Rum fâizcilerin acımasız ellerine düşmüş idi. Yüksek fâizle aldıkları parayı, ürün henüz harmanda iken alacaklıların gelip de kestikleri fiâta göre borçlarını ödemekle yükümlü kılmışlardı. Üstelik, kurak geçen yılların acımasızlığına katlanmak da vardı. Ama, bu dönemde, Kavânîn (Yasama)

---

* Araştırmacı, şair-yazar.

Meclisi'nde haklarımızı en iyi şekilde ve ısrarla savunacak, Mehmed Necati Bey gibi bir temsilcimiz vardı. Rif'at Efendi'ye düşen ise, gazetesi aracılığı ile Hükümetin yanlış tutumunu ilgililere anlatmak ve halkımızı birtakım dürtülerle uyandırmak olacaktı. Nitekim Hükümet, hakkı olmadığı halde, Evkâf İdaresine el koymuş, halkımızın kalkınmasına harcanacak paralardan toplumumuzu mahrum bırakmıştı. Üstelik bu müessese bir sürü insanla doldurulmuş, mevkii olduğu halde görev yapmayan kişilerin ocağı haline getirilmişti. Sömürge yönetiminin katıksız destekçileri olan bu kesim, tutunlarıyla hem topluma hem de kendi çocuklarına büyük haksızlık ediyorlardı. Rif'at Efendi bunlara "bütçe-horlar: bütçe yeyicileri" adını takmıştı. Ardından, din işlerimize karışmaya kadar müdâhale işlerini sürdürmeye devam ettiler: Müftü, halkın oyları ile seçildi. 1929'da Müftülük makamını iptâl ettiklerini açıkladılar ve kendi adamlarından seçip o mevkiiye oturtmak üzere bir "Fetvâ Emînliği" makâmı ihdâs ettiler. Öngördükleri hedeflere ulaşmak için de din bağınazlarını âlet etmekten çekinmediler. Rif'at Efendi bunlara "din bezirgânları" ve "rûhânî pederler" adlarını takmıştı. "Din düşmanıdır", diye "İstenmeyen kişidir" diye Rif'at Efendi hakkında imza toplamaya çalışıp onun adadan sürdürülmesine çalışacaklar, fakat halkımızın sağ-duyulu davranması yüzünden bu girişimde başarılı olamayacaklardı.

Rif'at Efendi bir hukukçu ve uygar ülkelerin dayandıkları temelleri iyi bilen birisi olduğundan Türkiye'deki Jön-Türk cereyanını benimseyenlerdendi. Geçtiğimiz yüzyılın başlarında bir Jön-Türk olan Vizeli Rızâ Efendi (Ali Rızâ ibn Emîn) de kaçıp Kıbrıs'a gelmiş ve Lefkoşa'daki İngiliz Okulu'nda öğretmen olarak çalışmaya başlamıştı. Çok geçmeden bu zât, "Hoca Rızâ Efendi" diye birçoğunun sevgi ve saygısını kazanacaktı. Ona hayran olanların başında ise Rif'at Efendi vardı. Bu yakınlık, onun da "Jön-Rif'at" olarak anılmasına yetecek, sonra da halkın dilinde bu "Con Rif'at"a dönüşecekti. Bu ünvanı kendisinin de sevinerek kullanmaya başladığı görülür. Rızâ Efendi bir süre Kıbrıs'ı mekân tutar ve II. Meşrûtiyyet'in İ'lân'ından (1908) sonra İstanbul'a döner. Kıbrıs'ta iken gazete yazılar yazmış, kitaplar yayımlamıştır. Sultânü's-Su'arâ Müfti Hilmi Efendi'nin Na't-ı Şerif'ine yazdığı tahmîs ise onun bilgi düzeyinin ne denli üstün olduğunu göstermeye yetecekti. (Bkz. Kıbrıs Müftüsü Hilmi Efendi, Şiirler, İlâveli İkinci Baskı, Lefkoşa 2000, s. 97-98)

2. Mâsûm Millet Gazetesi

Gazete, Kavânin (Yasama) Meclisi seçimlerinden yaklaşık altı ay sonra 11 Nisan 1931 de yayımlanmaya başlar. Yeni-yazıya geçeli bir-buçuk yıl olduğu halde yeni alfabe henüz yaygınlık kazanmış değildi. Bu yüzden gazete yer yer eski ve yeni harflerle birlikte yayımlanıyordu.

"Gazetenin sağ üst başında eski harflerle, onun altında da yeni harflerle Mâsûm Millet yazısı var. (Ek-1)

“Sol üst başta ise eski harflerle şunlar yazılı: “Esnâf, Rençberler ve İşçilerin nâşir-i efkâridir.

“Gazetemiz serbest sütunlardaki yazıların mes’ûliyyet-i mânevîyelerini tahmîl etmez.

“Şerâ’it-i iştirâ’: Posta ücretleri dâhil olarak seneliği dâhilde on, hâric için on beş şilindir.

“Müşterilere te’diyât husûsunda suhûlet gösterilecektir.

“İ’lânâtın beher kelimesinden beş para alınır.

“Muharriri, Sâhib-i İmtiyâz ve Müdür-i Mes’ûl: Lefkoşe’de dâvâ-vekili Cengiz Mehmed Rif’at.

“Gazetemizin mes’ûliyyet-i mâlisi Mehmed Fikrî Efendi’ye âiddir. Abone bedelâtını tahsil edüp mukâbilinde imzâsı tahdinde makbûz vèrmeye me’zûndır.”

45½x3½ cm. boyutlu ve iki yapraklı gazete Hakikat Matbaası’nda basılmakta olup Cumartesi günleri yayınlanmaktadır. Her sayısında bir Başyazı var ve genellikle Con Rif’at’ın imzâsı altında yayınlanır. Bunlar uzun yazılar olup devamları arka ya da bir sonraki sayıda tamamlanır.

İlk sayısındaki İfâde-i Merâm hem eski-yazı, hem de İngilizce olarak yayımlanır. Yazıların daha iyi anlaşılması için kavramların, teknik ya da özel adların karşılıklarına -ayraç içinde- İngilizce karşılıkları da yazılır. “İfâde-i Merâm”dan bir alıntı yapalım: (Ek-2)

Görülebileceği gibi Hükûmetin toplumumuza karşı idaresini ana-hatlarıyla çok yerinde bir görüşle eleştiriyor. Sömürge İdaresinin karşısında, artık deneyimli ve etkin bir avukat vardır ve toplumun haklarını savunma gereğini titizlikle üstlenmiştir. O kadar ki, elliyi geçmiş yaşının birikimi her cümlesinden belli olmaktadır. Sömürgecilerin dilini ise ne ölçüde bildiğine de gazetenin İngilizce takdîm yazısını (Editorial Object) göstermek yeterli olur. Yine, gazetede yazıların çoğu da yine kendi kaleminden çıkma idi.

Con Rif’at’ın üzerinde durduğu başlıca noktaları şöyle sıralayabiliriz:

1. Türk Toplumunun örgütlenmesi.
2. Evkâf’ın halk yönetimine bırakılması.
3. Eğitimin teknik temele dayandırılması
4. Çarşı hayatının canlandırılması
5. Dinde reforma gidilmesi
6. Medenî Kanun’un uygulanması.

Konuların üzerinde durulmasında daha etkili olsun diye düşüncelerini zamanın valisine açık mektup olarak yayımlama yöntemini de dener. Sir Ronald Storrs’a hitâben iki yazısı vardır (Sir Ronald Storrs Hazretlerine Açık Mektûb, 7 Teşrin-i Sâni 1931, sayı: 30; ve Asâletlû Sir Ronald Storrs Hazretleri!, 25 Teşrin-i Sâni 1931, Sayı: 32)

Validen bir yanıt almayınca yeni vali Sir Reginald Edward Stubbs’ın gelişini umutla karşılar ve ona hitâben on üç adet açık mektup yayımlar. Mektuplar, “Nâzım-ı Umûr-ı Cumhûrumuza Açık Arıza” (Valimize Açık Mektup) diye

başlar ve “Union Jack’ın (İngiliz Bayrağının) Dâimâ Hürmetkârı” cümlesiyle bitirdi. (Mâsûm Millet, 46-59 sayılar.)

Gazetenin 25 Nisan 1931 tarihli 3. sayısında halka bir çağrı yayımlanır. Çağrı 20 Nisan 1931 tarihli olup Kavânin (Yasama) Meclisi üyelerinden Mehmed Necati (Özkan) tarafından yapılmaktadır. Metnin ilk paragrafında şu cümleler var: “İnkâra hâcet yokdur ki çok nâzik, müstesnâ günler yaşıyoruz. El-yevm önümüzde Cemâ’atimizi şiddetle alâkadâr eden bir ân evvel hallinde Cemâ’atin büyük menfa’ati mündemic olan birçok âcil ve mübrem mes’elelerimiz var. Bunları halkın ârzû ve ihtiyâcları dâiresinde hallâmek ve Hükûmeti bu ârzularımızdan haber-dâr eylemek zamânı çokdan gelmiştir.”

Toplantı 01 Mayıs 1931, Kurban Bayramı’nın üçüncü Cum’a günü Lefkoşa İdâdî Sokağında Mısırlı-zâde Mehmed Necâtî (Özkan) Bey’in konağında yapılacaktır. Her mahalle ve köylerden seçilecek temsilciler toplumumuz için yaşamsal önem taşıyan Evkâf, Eğitim, Şer’iyye Mahkemeleri ve Müftülük gibi konuları ele alıp sorunlarımıza sahip çıkacaklardır.

Con Rif’at Efendi bu çağrıdan dolayı çok memnun kalacak ve gazetesinde bir yazı çıkacaktır. Yazımın başlangıcım aktaralım: “Genç, gayyûr, bütçe-hor sınıfına iltihâk ihtiyâcından müstağni, ümîd ve korkudan uzak yaşayan, muktedir ve muhterem liderimiz Necati Bey Efendi Hazretleri’nin da’veti üzerine ehâlî vekilleri mâh-ı mûmâ-ileyhin ma’sûmîn melce’i olan konaklarında toplanmışlar ve uzun müddetden beri lüzûmını hisseyledikleri Millet Meclisi’ni teşkil eylemişlerdir.

Vekillerin ibrâz eyledikleri vekâlet-nâmelerinin adedi 200’ü tecâvüz ediyordu (09 Myıs 1931, Sayı: 4)

Gelenler arasından 9 kişi seçilerek bunlar Merkez Kurulu’nu oluştururlar. Aralarında Ahmed Saîd Efendi (Baflı Saîd Hoca) da vardı. Saîd Efendi’ye, ayrıca, Kıbrıs Müftüsü görevini de verirler. Kısa bir süre önce müftülük makamını lağvedip yerine Fetvâ Emînliğı ihdâs eden Hükûmet buna tepki gösterir ve 15 Mayıs 1931 de bir bildiri yayımlayarak Müftü’yü tanımadığını açıklar. Merkez Kurulu üyelerinden Avukat Fâdıl Korkut, “Hükûmet Müftülüğü Tanımaya Mecbûrdır” başlıklı bir yazı yayımlar ve bu tutumun yasalara aykırı olduğunu vurgular (Mâsûm Millet 30 Mayıs 1931, Sayı: 07)

Rif’at Efendi çizdiği hedefler doğrultusunda başmakale ve diğer yazılarını sürdürecektir, Ahmed Râşid ve Baflı Hoca Saîd Efendi gibi yol-arkadaşlarının yazılarına da gazetesinde yer verecekti. Ne ki, 21 Ekim 1931 de çıkan Rûm İsyânı yüzünden sıkı-yönetim uygulaması gelince, sansür bakımından zor günler yaşanacaktı.

11 Temmuz 1931 tarihli 13. sayıdan başlayarak Mâsûm Millet’in 1.sayfasında başlığın hemen altında boydan boya iri puntolarla sloganlar/özdeyişler görülür. Bunlar, güncel konulara göre değiştirilerek birinci sayfada hiç eksilmeyecekti. Adı edilen sayının işte sloganı: “Biz Hükûmete karşı Dâimâ Hürmet-kâr Olduğumuzdan Mesâ’il-i Milliyyemize Hükûmetin de Hürmet Êtmesini bekleriz.”

Rif'at Efendi'nin hangi konularla ilgilendiğini göstermesi bakımından bu sloganların/özdeyişlerin tümünü ekte sunuyoruz. (Ek-3) Yeri gelmişken hemen belirtelim ki Con Rif'at'ın dili, mizah açısından enine-boyuna incelenmesi gereken bir konudur.

Mâsûm Millet'in günlerinde, Türkiye'deki inkılaplara uymamızda büyük çaba gösteren Söz gazetesi de yayını sürdürmekte idi. Ancak bu iki gazete birbirlerine karşı zıd bir tutum takınacaklardı. Bunun kişisel nedenler yüzünden olduğuna inanıyoruz.

İleri yaşının yanısıra Mâsûm Millet'le de hep yokuş-yukarı tırmanmaktan Rif'at Efendi'nin soluksuz kalacağı beklenen birşeydi. Bir kere İngiliz Türk Toplumunu için çağ-dışı, bir düzeyi uygun bulunmakta. Evkâf'ın koltuğu altındaki Türk yöneticiler kendi halkına sırtını dönmüş kişilerdi. Halk câhil, yoksul, çâresiz ve suskundu. "Bu halkın ücretsiz muta'assıb hizmet-kârı" Con Rif'at daha ne kadar dayanabilirdi ki...

Ve nihâyet 29 Ağustos 1934 tarihli 203 üncü sayıda şu başlık görülür: "Hayıf ki Mâsûm Millet Başkalarını Yaşatmaya Çalışırken Yarın Kendisi Ölüyor."

Altında da şu vedâ cümleleri var:

"Muhtasarın (Ölmek üzere olanın) Son Sözleri: Mâsûm millet'in siyâsî hayâtı yarın târihe karışacağından; yazılarımızın muhitin duygu ve zihniyetine uygun olmadıklarını tecrübeden sonra şimdi biz de i'tirâf ederiz ki; bu memleketin havassı ile 'avâmı arasındaki lisân birliği, fikir yek-nesaklığı bozulmadıkça, kîselerimiz paralanmadıkça yeñileşmek ve yeñileştirmek ümidleri hep beyhûde, nâfile yorgunluk ve kendi kendimizi aldatmaktır.

"Hatâmızın cezâsım çok pahalı ödemekle berâber Cem'iyetin bir a'zâsı sıfatıyla vazîfe-i ictimâ'iyemizi ifâ ettiğimizden mes'ûliyyet-i mâneviyyeden de kurtulduk. Bu istirahat-ı vicdâniyye bizim için büyük sa'âdetdir.

"Bütün vatan kardaşlarımızı mukadderâtın merhametine emânet eyleriz."

Mâsûm Millet'in kapanma haberinden dolayı sevindiğini gizlemeyen Söz gazetesinin sahibi M. Remzi şunları yazar: "Başkalarının gırtlığına sarılarak yaşamaya çalışan Masum Millet Gazetesi en nihayet 29 Ağustosta son müşhasını neşrederek kapanmıştır."- Söz, 31.08.1934.

Rif'at Efendi, gazetesi kapandıktan sonra da bir yandan avukatlığını sürdürürken, öte yandan da Söğüt'ün Kahve-hânesinde (Girne Kapısı yanında, şimdilerde Ziraat Bankası olan bina) aydın kişilerle toplumun yaşamsal konularını görüşür, türlü kaynaklarda yazılara devam ederdi.

Ve Con Rif'at, 06 Mayıs 1956'da Lefkoşa'da iğde ağaçlarının çiçek açtığı güzel bir bahar gününde, kuşluk vakti, bu dünyadan göçer. Lârnaka'da Hala Sultan Tekkesi yanındaki mezarlıkta gömülüdür.

Hâtırası önünde saygı ile eğilirim.

Ek'ler

Ek-1

3
K. Sani
GARSAMRA
1934

MASUM MILLET

شماره ۱۱۲۰ - جلد ۳ - آردوس، هریر، قزوین، مصروف شد
تاریخچه: جده اردوس، هریر، قزوین، مصروف شد
دانشگاه آردوس، هریر، قزوین، مصروف شد
روزنامه‌های جده

قبریس تورک جماعتی اوقافک سؤ ادرهسندن مغدور اولدیغندن دائمی معصومانه فریادی ضروریدر .

وخت دها آزی سوغوش اولسه
ایدر Warsaw دن جوکلون دوشاه
منه کوریه کیمکه ایلانلر جوقنور .
شکست یازن تکلمه Mr. Zalmi
ایسره Marshal Pilsudski
کیمبری
سولر وزیردی .
پولیا خوزلری ختارک رانسه
و پولیا سندن سوککاری سوزلری
لکشی دهنه نایح و کتیر ایجان
Main Kampf استمدکی کتابکی
یازیر آراشندن مری و کتیردی .
آلیاهاک خیر جسی اولدی و تک
بک اولدیجی اعلان ایسورلر .
آلیاهاک مین حدودی اولدیجی
و آلیاهاک برآلتلری سوچولری
یه رادیر آلیاهاک یون برکله
ایسورلر و برکولر یون Star
و Memel ی ایسولمکله و یون
تکر Scholowitz Holstein
دها سکراری یکنه یوز سناس
اولر آرد ایدسکر و سوک
مغدور آلیاهاک ختارک ایسورلر
ایسورلر اولدیجی .

دروی کوروسی: C. S. No. 550
1929
مدی: مغدور تورک جماعتی
مدی: مین اوقاف ادرسی
—
سستیلانلر حاج نهای اجمعی بهم
دردلر سوزلر میراث
الوتیزلر عسکر کتبات انشایی
سینه ۱۹۲۹ سسی ایشالریده
ذات نالی ولایاهی یکنه قهریم
ایلیکمز انگلیزیه مغدور سسر
C. S. No. 550
1929 و سوزلری
دوسده مغدور یونک یکنه
لکله مطالعه یونک سسر
مدی: مغدور تورک جماعتی
و کتل
آردوس
ج. محمد و کتل

مساحده دن پوز بولان بر حکومت

ظلم آموک کوزلر و یکنه ای
Wassala آراشده حلسات ختارک
ایسیمی سکرکتری کورونکده یونر .
دیرولان عارانه ختارک لکشی
بر آکت و نظموکله کسانده
دیرکیمکله دایره . آلیاهاک ختارک
کشی کور اولدی سوزلر کتیر
سیناسی ایس Warsaw
دسته Wireless station
دقت ایلیکسور . و کتل رابرت
پولوتیاهاک و اولاهت اولدی .
دستوروی آردوسه جی تا
ایسورلر
۱۹۲۹ دهر مری ایلی
کوزلر ایسیمی جریش سکر
اولدورمن اولاهت سینیوزلر
ذکر ایسورلر سکرکتری
[تلمی و یکنه]

ایلان ایسورلر
پولیا سینه ایلی اسانلر
دوق حلسه کتیر ایسورلر
و جسی سکر و کتیر . لکشی
اصدای و یکنه
Marshal Pilsudski
جی کتیر سینه سینی سکر
کشی اولدیجی سوزلر لکشی
آلیاهاک ختارک ایسورلر
کوریمکله ختارک سوزلر
نالی سکر ایسورلر
Herr Hitler
سوزلری کتیر ایسورلر
کتیر کتیر سکر و کتیر
ولدی و کتیر ایسورلر
Herr Hitler
ایسورلر
ایسورلر
ایسورلر

'cennet binâsı'ndan evvel, ibtidâ (öncelikle) meleklerini düşündiler, aç ve çıplak yaşamaya çalışdirdılar, muvaffak da oldılar.

“ Ğayr-ı kâbil-i inkârdır (kesinlikle yadsınamaz) ki İngiliz İdâresi bizleri, Osmânî Hükûmetinden zengin, mes'ûd bir hâlde tesellüm eylemiş (devr almış) idi. Osmânî İdâresi bizleri, İngilizlere, ellerinde bir emânet olmak üzere terk eylemiş idi; kendileri de bilirler ki bu emâneti hüsn-i muhâfazaya (iyi korumağa) lüzûm (gerek) hissétmediler; bugün bizleri perişân hâle getirdiler.” (Kıbrıs'ta Mâsûm Millet Olayı, Turizm ve Kültür Bakanlığı [Kıbrıs] Yayınları:1, İstanbul 1986, 66-68. ss.)

10-3

MASUMİ MİLLETLERİN
SULHUNLARI/ÖZENEKLERİ

1. Biz Hükümet'e Karşı Daima Hürmetkâr Olduğumuzdan Mevâkıf-i Milliyemize (ulusal sorunlarımıza) Hükümet'in de Hürmet istersin. Bekleriz. (Sayı: 12)
2. Hakkın (hâkimiyet, yargıçlar) Ne Kadar Âdîl (bilge), Zeki Olması, İcazîsınlar, Kancasız Tevzi-i Adâlele (adalet dağıtımına) Müvâfık Olamazlar. Âcilen (ivedi) Aile Kanunu'nun İhtivâc Vardır. Hükümet'ten Faaliyet Bekleriz. (Sayı: 14)
3. Tâife-i Nisvânımız (kadınlarımız) azarın Olduklarından (zarar gördüklerinden) Miras Kanunu'muzun Sü'atle Tadîlünü (ivedi değiştirilmesini) Hükümet'ten Talep İstirham Ederiz. (Sayı: 15)
4. Aile Hukukumuz Âcilen (ivedi) Kaide Ahına Alınmalı; Mankeme-i Kanun Bir Olmalıdır. Hükümet'ten Faaliyet Bekleriz. (Sayı: 16)
5. Sınıf-ı Zükârın (erkek sınıfının) Tâife-i Nisvâna (kadınlar kesiminde) Zuhur-ı Fî'ân (günümüzde) Devam Ediyor. Taaddüd-i Zevcât ve Tâife-i Muamelesinin (Birden çok Kadını Evlenme ve Boşanma İşlemlerinin) Medeni Memûketlerde Olduğu Gibi Müsta'cilen (ivedilikle) Kanuna Rab'î (yasaya bağlanması) Lâzımdır. Hükümet'den Hareket Bekleriz. (Sayı: 17)
6. 17 Teşkilât-ı Menâkım (Malikemeler) Kanunu; Kesb-i Gayr-ı Mülteci (peşmanlı sağlayamayan) evlat, Ebeveyn (anne baba), Ecdâd (ceddler) (Ceddât (nineler), İhvân (kardesler) ve Gayrilerini (geriye kalanlarını) Nakâta Hakkından Mahrûm Eylediğinden Dûçâr-ı sefâlet (düşkünlüğe malikân) Olmuşlardır. Ahlâk-ı Beşer (toplum ahlâkı) ve Teavün (dayanışma) Kaidesi Namına (kurallı adına) Müsta'cilen (ivedi olarak) Tedvîni (birleştirilerek yeniden oluşturulması) Müsterham (istatırham) Aile Kanunu'muza Hükümet'ten Teşebbüs (girişim) Bekleriz. (Sayı: 18)
7. Her Millele Ana Lisani, Hayatı, Namusudur. Her Millet Kendi Lisaniyle Doğar, Kendi Lisaniyle Yaşar. Harîçten (dıştan) Müdâhale (karışma) Mâ'nevî Tezyükür (moral baskıdır). Fâilî Mevânînin (neticeden Ziyadesi (yanısından çoğu) Gecdi. Lisemizin Ârzû-yu Millet-i Müvâfık Şekilde (milletin istemi doğrultusunda) Devam Ettirilmesini Müvâfık Hükümet'ten Yardım Bekleriz. (Sayı: 19)
8. Lisemizin Tedrîsât (öğretim) Günlere Sür'atle Takâib Ediyor (yaklaşıyor). Yeni Hayat Düstrûma (kurallına) Göre "Vakit Nâcî, Olmayıp "Vakit Hayatdır." Gençlerimizin Hayatdan Kaybolmasını Cenû'ate (topluma) Zarardır. Bütün Gözlerimiz, Bütün Kulaklarımız, (Zarâbiyetle) Lâzîm Hoşuma Mâ'nûfdir (genişimde hayır)

- çevrilmiştir). Biz Uyumuyoruz; Hükümetin de Uyumamasım, Türkiye'den Türk Müdür, Türk Mu'allimler (öğretmenler) Celbeylemesini (getirmesini) Ricâ Ederiz. (Sayı: 20)
9. Lisemize Müdâhale (karışma) Kıbrıs Türk Varlığına Sû-i Kasddır (toplumun canına okumaktır). Müstahdemlerinin (çalışanlarının) isimleri Târîh-i Milliyyemizin (ulusal tarihimizin) Siyâh Sayfalarında Mukayyetdir (yazılıdır). Fertler (bireyler) Fânî (geçici, kalımsız), Milletler Bâkîdir (sürekli, kalıcıdır)... Kendi Fi'ilimizden (eylemimizden) Ahlâfımızın (bizden sonra gelenlerin) Mu'âteb Olmaları (sorumlu tutulup hırpalanmaları) Adâletsizliktir. Haklı Dâvâmızın Halli (çözümü) İçin İngiliz İdaresi Şerefi Nâmına Hükümetin Tek Bir İşareti Kâfidir (yeterlidir). (Sayı: 21)
10. Kıbrıs Türkü Maddî Her Zarara Katlanır; Her türlü Felâkete Tahammül Eder (dayanır); Fakat Milletini Unutamaz; Lisânından Fedakârlık Edemez. Dâhilî (içteki) Ma'nevî Düşmânlarını Tanır; Dostlarına Hürmet Êtmeyi Bilir; Zamân ve İntizârın (beklemenin) Kıymetlerini Takdîr Eder. (Sayı: 22)
11. Târîh Nakli Olarak; Zamaniyle Selânik'de Bir Yahûdi'nin Mü'ezzin, Hakikat-i Halde (gerçekte) 1897 de Filibe Şehrinde Aleksandır İsminde bir Bulgarın Müftî Vekâletleri (vekillikleri) Kayıtlarına (belgelerine); Lisânını Bilmediği Lisemize 1931'de de Bir Muhterem (saygın) İngiliz Râhibinin (din görevlisinin) Müdür Ta'yinini (atanmasını) İlâve Edebiliriz. (sayı: 23)
12. Lisemiz Açıldı, Mu'allimlerden (öğretmenlerden) Haber Yok, Çocuklarımız Bir Sene Daha Hayatlarından Kaybediyorlar; Ve Vazife (görev) ve Mes'ûliyyet (sorumluluk) Korkusu Olmayan Bu İdarede Bu Zarârı Tazmîn Êtdirmek (ödetmek) İçin Mahall-i Mürâca'at (başvurulacak yer) 'Acabâ Neresidir? (Sayı: 24)
13. Kendi Milletlerine Karşı İcrââtla (uygulamalarla) Kılıç Çeken Câhil, Ahmak Beyne'l-milelcilerin (enternasyonalistlerin) Kılıçları Nihâyetde (sonunda) Her Diyârda (her yerde) Yine Kendilerini Kesdiklerini Gençlerimizin Bilmeleri Fâidelidir. (sayı: 25)
14. Hükümetin Hüsni Niyetle (açık kalble) Cemâ'at (toplum) İşlerini Tanzim (düzenleme) İle Meşgûl Olduğunu (uğraştığını) İstihbâr Eylediğimizden (öğrendiğimizden) Neticeye İntizâren (sonucu bekleyerek) Sükût Mecbûriyyetimizi (susma zorunluluğunda olduğumuzu) Ta'ayyün Eyeriz (açıklarız). (sayı: 26)
15. Havâic-i zarûriyyemizin (kaçınılmaz gereksinimlerimizin) İhzârcısı (hazırlayıcısı), Haysiyyet-i Şahsiyyemizin Bânisi Olan (kişisel onurumuzu oluşturan) Ma'ârif (eğitim) Sistemimizde Islâhât (yenilik), Adamlarında Değişiklik İsteriz. (sayı: 27)

16. Hükûmet Mâsûm Millet'in Yazılarına İ'timâd Êdebilir ki. (güvenebilir ki) Sefâletimizin (yoksulluğumuzun) Hakîkî Mes'ûlleri (gerçek sorumluları) Ma'ârif (eğitim) Adamlarımızdır. (sayı: 28)
17. Ma'ârif (eğitim) Sistemimiz Dâhilî (içteki) Tehlikeli Düşmânımızdır. Hayât Mektepleri (hayata hazırlayıcı teknik okullar) İsteriz. (sayı: 29)
18. Türk Ma'ârif (eğitim) Sisteminin Müdâfa'asızlığı (savunulacak yanı olmaması), İdâre Adamlarının Luzûmsuzluk ve Fâidesizliği (gereksizlik ve yararsızlığı) Feryâd Êdici Bir Hakîkatdir (A Crying Truth). (sayı: 30)
19. Sihhate (sağlığa) Muzır (zararlı) Olduğundan Dolayı Afyon Ticareti Çoktan Memnû' (yasak) İken, Bizlere Yalnız Açlık Derdi Aşıl原因 O Köhne (çağdışı) Ma'ârif (eğitim) Sistemimiz Hâlâ Neden İlgâ Êdilemiyor (kaldırtılmıyor)? (sayı: 31)
20. Müstehlik (tüketici) Yetiştiren Mektepler (okullar) Muzırdır. (zararlıdır). Hayât Bilgisi, El İşleri İsteriz. (sayı: 32)
21. Bu Millet Kaabiliyetsiz (yeteneksiz) ve Tenbel Değildir. Yalnız, Bakım ve Muktedir (yetenekli) Çobanlar İster (sayı: 33)
22. Ecdâd Sözlere (atasözlerine) Hürmet Edelim: San'at, Kanâ'at Saltanatı (yetinme bolluğu). Altın Bileziktir. San'at Bu Zamanda ise Halâskârımız (kurtarıcımız) Olacaktır. (sayı: 34)
23. Türk Milletinin istikbali (geleceği) Sınâî Ma'ârif (sanata dayalı eğitim) Sisteminin Kabûliyle Te'mîn Êdilebilir (sağlanabilir). (sayı: 35)
24. Vîyana'da Şöhretli (ünlü) Bir Operatörün Kerimesi (kızı), Mekteb-i Hukûkî (hukuk fakültesini) İkmâl Êtdikten (bitirdikten) Soñra Terzilik San'atı Ta'lîm Êdiliyor (öğreniyor). (sayı: 36)
25. Kıbrıs'da Türk Milletinin Müreffeh Hayata (gönençli yaşama) Sâhib Olabilmesinin Duhûl İmtihâmı (giriş sınavı: matriculation'ı) Sınâî Bilgidir (sa'nat Bilgisidir).(sayı: 37)
26. Cemâ'atin (toplumun) Sınıf-ı Eşrâfî (ileri gelenleri) Say ve 'Amel (çalışma ve el emeği) ile Para Kazanan, Aile Teşkil Eden (kuran) San'atkârlardır. (sayı: 38)
27. Türk Milletinin Dîn ve Ma'ârifini (eğitiminin) Sınâî ve İktisat Temelleri Üzerine İnşâ Edilmeleri (dayandırılmaları) Asr-ı Hâzır (yüzyılımızın) ihtiyâcâtının (gereksinmelerinin) İcâbât-ı Mübremiyesindedir (kaçınılmaz gerekliliklerindedir). (s: 39)
28. Âlem-i Ma'îşete (geçim dünyasına) İnsanî Şerefle Duhûl (girme) ve 'Amelî Fa'âliyyet (pratik) Sahâsında (alanında) Muvaffak Olmak (başarmak) İçin Sınâî Dîn (san'ata dayalı dîn) isteriz. (sayı: 40)
29. Encâmı (sonu) Bir Sefâlet-i Ye's-engîzden (üzüntü kaynağı yoksulluktan) Başka Bir Şey'e Müncer Olmayan (yaramayan) Yanlış Ma'ârif (eğitim) Sisteminden Millet Çoktan Mef'tûr olmuşdu. (usanmıştır). Bundan Soñra Dîn, Ahkâm-ı Cedîdemin Taht-ı

- Murâkabesinde Smâi Ta'limlere Muntazırdır (millet, san'atla dinin bağdaştırılacağı bir uygulama beklemektedir.) (sayı: 41)
30. Cezîremizde (adamızda) Halkı Sa'ye (çalışmaya), Ticarete, Terakkiye (ilerlemeye), Sınâi İşlere (san'at konularına), İlm ü Fenne (bilim ve tekniğe), Bi-hakkın (gerektiği gibi), Zevk-i Hayâtdan (yaşamın tadından) Hisse-yâb Olmaya (pay almaya) 'Amelî (pratik) Teşvikkâr (yüreklendirici) Ahkâm-ı Diniyye Telkîni (din kuralları aşılınması) ve Asrî Ma'ârif (çağdaş eğitim) Sistemi Vaz'ı (konulması), Zâ'if Milli Bünyemizin (yapımızın) Şifâ-bahş Devâsıdır (iyileştirici ilâcıdır). (sayı: 42)
31. Mister Clieve Mace'in Mesâha (tapu) Müdiriyyetine Ta'yîni Haberini Hüsn-i Telakkî Ederék (yerinde bularak) Mahkemelerde İngiliz Hâkimleri (yargıçları), Polislerde İngiliz Zâbitleri (subayları) Görmek Ârzularımızı da Tekrâr Eyleriz (sayı: 43)
32. Târihin Kaydettiği (yazdığı), Devr-i İntibâh (uyanış dönemi) Kıbrıs Türkü İçin Ma'nâsız (Anlamsız) Bir Misâl (Örnek) Olup; Hakîkî (gerçek) Kâbiliyyet-i İntibâhiyyesinin (uyanma ycteneğinin) İnkişâfı Devri (gelişmesi dönemi) 4 Kânûn-ı Evvel (aralık) 1932'den Başlayacağını Ümît Ediyoruz. (sayı: 46)
33. Her Usrın (güçlüğü), İki Yesri (kolaylığı) Olduğuna İmân Ederiz. (sayı: 48)
34. Kul Fazla Sıkılmadıkça Hızır 'Aleyhi's-Selâm İmdâdına Yetişmez... (sayı: 49)
35. Yeni Dünyâ Yeni Kânûnlar İster.. (sayı: 50)
36. Eski Çömlek Devrinde Ehliyyetli Hilekârların (uçkağıtçı ustaların) Kandilleri Yatsı Vaktine Kadar Yanarmış. Şimdiki Elektrik Günlerinde İsc Ehliyyetsiz Hilekârların (acemi uçkağıtçıların) Hiç Yanmamalıdır. (sayı: 51)
37. Elli Beş Sneden Beri İngiliz İdâresinde Şerâ'it-i Hayâtiyyemiz (yaşam koşullarımız) Mütemâdî (durmaksızın) Tebdîl Etdiğinden (değiştirdiğinden) Nizâm-ı İctimâ'iyemizin de (social order) Ta'dili (değiştirilmesi) İzturâridir (zorunluluktur). (sayı: 52)
38. Târihin Verdiği Ma'lûmâta (bilgiye) Göre Dünyâda Mevcûd Hiç Bir Dîn, Hiç Bir Zamânda, Hiç Bir Memleketde Kadını Mûsâvî (eşit) Hukûka Mâlik Bir Fert Olarak Kabûl Etmemiştir. (sayı: 53)
39. Tâ'ife-i Nisvâna (kadınlarımıza) Karşı Olan İnsânî Hislerimiz: Zamânıyla Girit'de Şîrin Kızları Yemekden Lezzet Duyan Minotaurus'larinkinden Daha Yüksek Değildir. (sayı: 54)
40. Bütün İctimâ'î Dertlerimizin Vâlidî (tüm sosyal sorunlarımızın anası), Evkâf Dâiresi Sû-i İdâresinin (kötü yönetiminin), sû-i isti'mâl (kötü uygulama) Şekillerindeki Tekâmüldür (gelişmedir). (sayı: 55)

41. Kıbrıs Türk Cemâ'ati Evkâf'ın Sû-i İdâresinden (kötü yönetiminden) Mağdur (haksızlığa uğramış, kızgın) Olduğundan Dâimî (durmaksızın) Mâsûmâne (suçsuz insanların yaptığı gibi) Feryâdı Zarûrîdir (kaçınılmazdır). (56'dan-135. sayı dışında-143. sayıya kadar).
42. Bayrâm Münâsebetiyle Hayır Cem'iyetlerine (yardım kurumlarına) Yardım Édiniz (sayı: 144)
43. San'atkârlarımızı Himâye Édelim (koruyalım). (145.den 160. sayıya kadar).
44. "... Başkasının Yardımına İhtiyâç Gösteren Bir Hayât, Sun'î (yapay) ve Süreksiz Bir Hayâtdır." (160.dan 192. sayıya kadar).
45. Menfa'at Hırsı İnsânlara Rûhdaki Asâleti (soyluluğu) Kaybetdirir. (193.den 202. sayıya kadar)
46. Hayf ki (yazık ki) Mâsûm Millet Başkalarını Yaşatmağa Çalışırken Yarın Kendisi Ölüyor. (sayı: 203)

Evkaf Arşivindeki İngiliz Sömürge Dönemine Ait Con Mehmet Rifat ile Arabahmed (Hamidiye) Medresesine İlişkin Bazı Belgelerin Etüdü

Tuncer BAĞIŞKAN*

Evkaf Dairesi İngiliz Sömürge Dönemi arşivindeki 23 Şubat 1933 tarih ve 224 numaralı dosyada (Gömlük no: 4743 – 87) bulunan Con Rifat (Fig. 01 – 02) ile ilgili dosyadaki belgeler ‘6. İz Bırakmış Kıbrıslı Türkler Sempozyumu’ bildirimimizin konusunu oluşturmaktadır. (Fig. 03(a) – 03 (b))¹ Söz konusu dosyada 23 Şubat 1933 – 5 Nisan 1933 tarihleri arasına tarihlene 14 sayfalık 8 ayrı belge bulunmaktadır. Masum Millet gazetesinin hem sahibi, hem başyazarı ve hem de editörü Con Mehmet Rifat ile Evkaf Dairesi’nin yazışmalarını yansıtan bu belgeler, Arap Ahmed Medresesini² konu almaktadır. Bu belgeler incelendiğinde, bir yandan dönemin Evkaf Murahhaslığının Con Mehmet Rifat hakkındaki olumsuz düşünceleri belirginlik kazanırken, bir yandan da ‘Arap Ahmed Medrese Vakfı Bütçesi’nin Evkaf Murahhaslığına yakın olduğuna inanılan bazı kişilere haksız kazanç kapısı haline getirildiği de anlaşılmaktadır. Zaten Masum Millet gazetesinin 11 Nisan 1931 tarihinde Con Mehmet Rifat tarafından yayın hayatına sokulmasının nedenleri arasında; elli yıldan beri gelip geçenlerin yanı sıra o sıradaki Türk liderlerine, yüksek mevki sahiplerine, Evkaf’tan nemalanan gerici Müslümanlara, cahil olarak kabul ettiği medrese ile cami hocalarına, gezginci vaizlere, Evkaf Dairesindeki ‘İngilizci’ Müslüman memurlara ve Musa İrfan ile Sör Münür gibi Evkaf Murahhaslarına karşı mücadele vermektir. Özellikle de Evkaf Murahhası Sör Münür’e karşı verdiği mücadele nedeniyle, gerek İngilizler, gerekse tarafsız araştırmacılar onu ‘Anti Münürcü’ (‘anti-Munir’ veya ‘Münir karşıtı’) olarak lanse etmişlerdir.³ Bu kişilere karşı mücadele vermesi nedeniyle de her vesileyle onların adeta boy hedefi haline gelmiştir.

1. Arap Ahmet (Hamidiye) Medresesi

Evkaf Arşivindeki dosyada bulunan belgeleri teker teker incelemeye önce, Arap Ahmed medresesinin tarihi geçmişi ana hatlarıyla da olsa değinmekte yarar görmekteyiz.

Zengin kişiler ile devlet memurlarının ikamet ettikleri Arap Ahmet mahallesindeki aynı adı taşıyan ‘‘Arap Ahmet camisi’’, Anadolu klasik Osmanlı mimari özelliklerini yansıtan Kıbrıs’taki sayılı camiler arasında yer almaktadır. Caminin öneminden dolayı 1178 H (1764) yılında bahçesine Şeraipzade (Hacı)

---

* Arkeolog.

Osman Efendi tarafından “Arap Ahmet medresesi” inşa edilmiştir. Bu medrese “Arap Ahmet medresesi” adıyla bilindiği gibi, “Hamidiye medresesi” ile yapımcısından dolayı “Şeraipzade Hacı Osman Medresesi” adlarıyla da bilinmektedir. Medresenin 6 odası yatakhane, bir odası ise dersane olarak kullanılmak üzere inşa edilmişti. Şeraipzade Osman Efendi tarafından oluşturulan Vakfiye şartlarında, medrese müderrislerine günde 6’şar para, talebelerin her birine ise günde birer para verilmesi, müderrislerin, yapılacak imtihanda muvaffak olanlardan alınması hükümleri yer almaktadır.

Medresenin sürekliliğinin sağlanması için değişik zamanlarda değişik kişiler tarafından vakfiyeler kurulmuştur.⁴ 1815 yılında Lefkoşa’da sakin Lefke’li, Baf’lı ve Lüricina’lı tüccarlar ile zenginlerin yaptıkları 825 kuruş miktarındaki bağış Arap Ahmet medresesine vakfedilirken, müderrisine her ay 26½ kuruş verilmesi de vakfiye şartları arasında yer almıştır.

1820 yılında Kıbrıs muhassılı Ahmet Raşit Bey tarafından medrese binasına bir sündürme ile kemerli bir sokak kapısı yapılmış, ayrıca medrese için bir de Vakıf oluşturmuştur. Oluşturulan vakfiyenin şartları arasında, medresede müderris görevi yapmakta olan Sofuzâde Mehmed Efendi’ye yılda 100 kuruş verilmesi, medresenin tamiri için her yıl vakıf bütçesinden 20 kuruş harcanması ve vakfiye şartlarının yerine getirilmesine nezaret etmek için zamanın müftüsünün gözcü olarak tayin edilmesi yer almaktadır.⁵

Medresedeki kütüphanenin desteklenmesi için 1241 H (1825/26) yılında Ahmet Efendi bin Mustafa Hatip tarafından bir vakfiye oluşturulurken⁶, Hacı Pembe Molla da 1302 H (1885) yılında medreseye 2500 kuruş vakfetmiştir.⁷

1920’li yıllardan başlayarak medresenin öğrenci sayısında aşırı bir düşüş kaydedilmiş, 1931 yılında bazı odalarının mertekleri alındığından 1932 yılında tamamen bakımsız bir duruma düşmüştür. Nitekim aynı yıl içinde medrese yıkılırken, yıkıntılar tamamen temizlenmiş ve bu arada medresenin malzemeleri 3, 14 şilin, 6 kuruşa satılmıştır. 1932 yılında Selimiye camisinin yanına imam yetiştiren yeni bir okulun inşa edilmesi üzerine aynı yıl Arap Ahmet medresesinin öğrencileri oraya kaydırılmıştır.⁸

2. Evkaf Arşiv Dosyasındaki Belgeler

- 2.1 1933 yılı itibarıyla Girne’de ikamet eden ve çok iyi İngilizce bildiği anlaşılan Masum Millet gazetesi editörü J.M. Rifat’ın Evkaf delegelerine⁹ gönderdiği 23 Şubat 1933 tarihli yazıyla, Arap Ahmed medresesinin 31 Aralık 1932 tarihinden önceki son beş yıllık detaylı gelir gider hesaplarını talep etmiştir.(Fig. 04, Belge1)
- 2.2 Con Rifat’ın Evkaf Dairesi’ni muhatap alan yazısı üzerine 6 Mart 1933 tarihinde Evkaf Murahhasları tarafından “Gizli” (Confidential) rumuzuyla “Koloni sekreteri”ne bir yazı gönderilmiş, (Fig. 05 – 07, Belge 2.1., 2.2, 2.3) bu arada Con Rifat’ın Evkaf’a gönderdiği 23 Şubat 1933 tarihli yazının altına ise Evkaf Murahhası Sör Münür tarafından İngilizce olarak şu not

düşülmüştür: “Office. Please file. Sör Münür’ün imzası. 6.3.1933”. Koloni sekreterine gönderilen ve büyük bir olasılıkla Sör Münür tarafından kaleme alınan 6 Mart 1933 tarihli yazıda, Con Rifat’ın Koloni Sekreterine jurnallendiği, ayrıca medrese ile ilgili daha başka bilgi ve belgelerin de yazıda yer aldığı açıkça görülmektedir. Şöyle ki:

2.2.1 Arap Ahmed medresesinin 1928 – 1932 yıllarına ait beş ayrı gelir-gider dökümü Evkaf Murahhaslığının 6.Mart.1933 tarihli yazının ekinde Koloni Sekreterine gönderilmiştir. (Fig. 08 - 12, Belge 3.1, 3.2, 3.3, 3.4, 3.5);

2.2.2 Birkaç yıl önce oluşturulan sistemle, Vakıflar Dairesi’nin idaresine verilen Vakıf gelir-gider hesap dökümlerinin her yılın sonunda düzenlendiği, bunların köy yetkilileri ile diğer ilgili kişilere bildirildiği ve bunların incelenmesinden sonra daha detaylı bilgi talep edenlere Evkaf İdaresi tarafından detaylı bilgi verildiği;

2.2.3 Arap Ahmed medresesinin detaylı hesaplarının her yılın sonunda düzenlenip mahallenin muhtar ve azalarına verildiği, 1929 yılının detaylı hesaplarının muhtar ve azalara 14.5.1930 tarihinde verildiği zaman, onların, medresede hiçbir öğrencinin bulunmadığı, binanın eğitime uygun olmadığı, vakıf parasının boşa harcandığı ve medresenin kapatılarak bütçenin daha uygun bir şekilde harcanması gerektiğine ilişkin olarak Evkaf Dairesi’ne görüş ve öneri sundukları;

2.2.4 1931 yılında medresenin bazı odalarının çatı kirişlerinin yerlerinden sökülüp alındığı ve yapının kaderine terk edildiği;

2.2.5 1931 yılında medrese hesabından müderrise para ödenmesinin eski bir berata dayandığı ve bu ödeneğin 30.6.1931 tarihinden sonra durdurulduğu;

2.2.6 Arap Ahmed medresesinin 1932 yılında tamamen yıkıldığı ve vakfın gelirlerinin Genel Mazbuta Vakıf hesabına aktarıldığı;

2.2.7 Selimiye camisinin yanına din adamı yetiştirmek amacıyla “Seminary” olarak adlandırılan bir okulun inşa edilmesinin 1932 yılında tamamlandığı, Arap Ahmet medresesi öğrencilerinin buraya nakledildiği ve böylece düzgün bir yöntemle tedrisata başlandığı;

2.2.8 1931 yılında Arap Ahmed medresesinin kapanması nedeniyle Con Rifat’ın Masum Millet gazetesinde bir yazı yazarak medresenin kapatılmasından dolayı Evkaf Dairesi’ni suçladığı, ancak 1932 yılında Selimiye camisinin yanına yeni ve gelişmiş bir şekilde din adamı yetiştirme okulu açılması üzerine, bu sefer de din okulunun kesinlikle gereksiz olduğu düşüncesiyle Evkaf Dairesini suçladığı;

2.2.9 Con Rifat’ın damadı Mehmet Kemal Efendi’nin¹⁰ Evkaf Dairesinde yazışma ile Maliye Kâtipliği yapmasına karşın onun görüşünde olmadığı, Con Rifat’ın her hafta gazetesinde Evkaf Dairesi ile İslâm’ın temel kurallarına küfrederek kötü niyetle saldırdığı ve bu

yaptıklarının Kolonideki tüm saygın Müslümanlar tarafından tiksintiyle karşılandığı;

2.2.10 Con Rifat'ın bir zamanlar devlet memuru olarak görev yaptığı, bir çok insan tarafından aklı başında birisi olarak kabul edilmediği, ancak şimdiki durumda faaliyetleriyle etkin durumda olduğu ve hükümetin onun hareketleri ile fikirlerini bildiğine şüphe olmadığı; ve

2.2.11 Talep ettiği belgelerin kendisine verilmeyeceği, ancak Evkaf Dairesine başvuruda bulunması halinde kendisine konu ile ilgili her türlü detaylı bilgi verileceği ve gelir-gider hesaplarının kopyasının kendisine gösterileceği.

- 2.3** Con Rifat'ın Evkaf Delegatesine göndermiş olduğu 23.2.1933 tarihli yazının üzerinden yaklaşık 20 gün geçtikten sonra, Masum Millet gazetesinin 11 Mart 1933 tarih ve 59 sayısında Con Rifat'ın bir yazısı yayımlanmıştır. (Fig. 13, Belge 4) Bu yazıda, damı olmayan Arap Ahmet medresesi konusunda Masum Millet gazetesinde yayımlanmak üzere Evkaf Murahhaslarından medrese ile ilgili olarak bilgi talebinde buldukları, ancak iki haftanın geride kalmış olmasına karşın kendisine cevap verilmediği, bu nedenle bir süre daha bekledikten sonra ret edilmiş sayılacak olan başvuru için bu sefer de hükümete müracaat etme hakkı kazanacağını zannedildiği kaydedilmiştir.
- 2.4** Lefkoşa'daki Koloni Sekreteri'nin Evkaf Delegatesine gönderdiği 17.Mart.1933 tarih ve 552/33 sayılı yazıda, Evkaf Dairesi yazısında öngörülen tüm hususlar tekrarlanmıştır. (Fig. 14, Belge 5) Bu yazıda Con Rifat'ın talep ettiği belgelerin kendisine verilmemesi, ancak Evkaf Dairesi'ne başvuruda bulunması halinde kendisine konu ile ilgili her türlü detaylı bilginin verilmesi, ayrıca kendisine gelir-gider hesap kopyalarının gösterilmesi öngörülmüştür.
- 2.5** Koloni Sekreteri'nin yukarıdaki yazısının bir benzeri, Evkaf Dairesi'nin 20.Mart.1933 tarihli yazısıyla Girne'de ikamet eden Con Rifat'a bildirilmiştir. (Fig.15, Belge 6)
- 2.6** Lefkoşa Evkaf Vekili kaymakamı Ahmed adlı kişinin Evkaf murahhaslığına yazdığı 3.Nisan.1933 tarihli yazıda (Fig. 16, Belge 7), Arap Ahmet medresesi vakfının gelir-gider hesaplarını almak için Avukat Rifat Efendi'nin 3.Nisan.1933 tarihinde Evkaf Dairesine gelip kendisine başvurduğu, ancak hesaplar Evkaf murahhaslığına takdim etmesi nedeniyle bunları arzu etmesi halinde yukarı kata çıkıp talep edebileceğini kendisine söylediği, ancak bu konuşma üzerine Con Rifat'ın kendisine: "*Ben 60 yaşında ihtiyar bir adamım. Yukarıya çıkmak için ihtiyarlığım manidir*" diyerek Evkaf Dairesi'ni terk ettiği bilgileri de yazıda yer almaktadır.
- 2.7** Lefkoşa Evkaf Vekili kaymakamı Ahmet adlı kişinin yukarıda sözü edilen yazısının bir nüshası Evkaf Delegatesininin 5 Nisan 1933 tarihli yazısıyla Koloni Sekreterine iletilmiştir. (Fig. 17, Belge 8)

3. Evkaf Dosyasındaki Belgelerden Sağlanan Bilgiler

Evkaf İdaresi arşivinde saptadığımız 23 Şubat 1933 tarih ve 4743 (87) gömlek numaralı dosyadaki belgelerin içerdiği bilgilerin önemli olduğunu düşünüyoruz.

Con Rifat'ın Arap Ahmet Medrese Vakfı'nın geriye dönük beş yıllık detaylı gelir-gider hesaplarını Evkaf İdaresinden talep etme nedeni, halkın bilgilendirilmesi amacıyla bunların Masum Millet gazetesinde yayınlanması olduğu Con Rifat tarafından ortaya konmuş bulunmaktadır. Ancak anlaşıldığı kadarıyla bu hesaplar Con Rifat tarafından incelenenmiş değildir. Ancak eğer bu belgeler Con Rifat tarafından incelenmiş olsaydı, Evkaf İdaresi yöneticilerini yine eleştireceğine şüphe yoktur. Onun, toplumun geri kalmışlığındaki iki suçludan birinin Sömürge idaresi yöneticileri, diğerinin ise onların kanatları altındaki Evkaf İdaresi çevresinde toplanan Türk yöneticiler olduğu kaydedilmiştir. Con Rifat'ın Evkaf ile idarecilerini Masum Millet gazetesinde eleştirme nedenleri şu şekilde ortaya konmuş bulunmaktadır: “(Con Rifat) İngiliz’in kanadı altında kümelenen Evkaf’ın ‘bütçe yiyicileri’nden acı acı yakını; hem onlara hem de bu ‘ihsanı’ sağlayan İngiliz yöneticilerine veryansın eder”.¹¹ Con Rifat eleştirilerinde gerçekten haklı mıydı? Evkaf ile vakıf bütçelerini kemiren, bu bütçeleri haksız kazanç kapısı yapan kör yiyiciler mi türetilmişti? Bu dosyadaki belgelerden ne gibi yeni bilgiler sağlanabilir? Sözünü ettiğimiz dosyadaki belgelerin Con Rifat tarafından incelenmediği dikkate alınrsa, bunların incelenip yorumlanmasının gerek ve yarına inanmaktayız. Şöyle ki:

- 3.1 Con Rifat'ın doğum yılı, bugüne kadar yayımlanan üç ayrı kaynaktan değişik şekilde verilmiştir. Bir yayında doğum yılı 1876¹², bir başka yayında 1890¹³ ve kızı Şifa Kemal Dizdar hanımın verdiği bilgilere dayanan üçüncü bir yayında ise 1878 olarak verilmiştir.¹⁴ Bu üç tarihin herhangi resmi bir belgeye dayanıp dayanmadığını şimdilik bilmiyoruz. Ancak, bu yazımızda belirttiğimiz Lefkoşa Evkaf Vekili Kaymakamı Ahmed adlı kişinin Evkaf Dairesi'ne hitaben yazdığı 3 Nisan 1933 tarihli yazısında, o gün Evkaf Dairesi'ne giden Avukat Rifat Efendi'nin kendisine: “*Ben 60 yaşında ihtiyar bir adamım. Yukarıya çıkmak için ihtiyarlığım manidir*” dediğini yazmıştır. Con Rifat'ın 1933 yılında kendi ifadesiyle 60 yaşında olması, 1873 yılında doğduğuna işaret etmektedir.
- 3.2 1924 yılında Baf'tan Lefkoşa'ya gelip yerleştiği kaydedilen Con Rifat'ın, Masum Millet gazetesini çıkarttığı 1933 yılında Lefkoşa'da değil de Girne'de ikamet ettiği anlaşılmaktadır.
- 3.3 Halkı bilgilendirmek amacıyla Evkaf Dairesi'nden istenen Arap Ahmed medresesinin gelir-gider hesaplarının Con Rifat'a verilmesi yerine, Evkaf Dairesi'nin İngiliz ile Türk murahhasları (yani Sör Münür), “Gizli” rumuzlu bir yazıyla Con Rifat'ı Koloni Sekreterine jurnallemeyi tercih etmişlerdir. Belgelerimizde adı geçen Jurnalcilerden birinin Evkaf murahhası Sör

Müntür, diğerinin ise Lefkoşa Evkaf Vekili kaymakamı Ahmed olduğu açıkça görülmektedir.

- 3.4** Evkaf Dairesi'nin denetim ve kontrolüne geçen Vakıf hesaplarının Evkaf Dairesi'nin atadığı mütevelliler tarafından her yılın sonunda hazırlanıp Evkaf Dairesinin bilgisine getirilmesinin bir gereklilik olmasına karşın, bu yöndeki gelir-gider hesaplarının ancak 1933 yılından birkaç yıl önce sisteme sokulduğu ve bu hesapların ilgililerin bilgisine getirilmeye başlandığı Evkaf Murahhaslığının 6 Mart 1933 tarihli yazısında yer almaktadır. Yine bu yazıda, 1929 yılı sonu itibarıyla hazırlanan Arap Ahmet medresesi gelir-gider hesaplarının ancak 14 Mayıs 1930 tarihinde gecikmeli olarak Arap Ahmet mahallesinin muhtar ve azalarına ileildiği belirtilmiştir. 1929 yılı medrese vakfı hesaplarını Mayıs 1930 tarihinde inceleyen Arap Ahmet mahallesi muhtar ve azaları, okulda hiçbir öğrencinin bulunmadığı, medrese binasının harap durumda olması nedeniyle tedrisata uygun olmadığı, tamirine para harcamasının bir kayıp olacağı ve kapatılıp gelirinin daha akılcı kullanılması gerektiği doğrultusunda saptama ve önerilerinde bulunmuşlardır. Ancak yine de medrese vakfının 1930 ile 1931 yılı hesaplarını incelediğimizde, tedrisat yapmayan, öğrencisi bulunmayan ve damı delik olan medrese için 1 müderrisc, 1 bakıcıya, 1 mütevelliyeye ve kuran okuyan 2 hafıza medrese vakfı hesabından para ödenmesinin bu kişilere haksız kazanç sağlanması anlamına geldiği izlenimi edinilmektedir. Böylesi bir yasa dışılığı örtbas etme gayreti içine giren Evkaf murahhasları ise, Arap Ahmed mahallesi muhtar ve azalarının bundan sonraki yıllarda başka herhangi bir şey söylemediklerini ve kendilerine iletilen vakıf hesaplarını onayladıklarını beyan etmişlerdir. Böylece medreseye hizmet vermeyen kişilere hizmet vermiş gibi medrese vakfından ödenen paralar, bu kişilerin (veya üçüncü şahısların) yanına kâr kalırken, bunlara Evkaf Dairesi ile Evkaf Daire'sinin atadığı müteveli tarafından yapılan yasal olmayan ödemelerdeki yasa dışılığın ise, muhtar ile azalara ciro edilme gayreti içine girildiği anlaşılmaktadır.
- 3.5** Arap Ahmet Medresesi vakfının en büyük gelir kaynağının Piskobu'daki çiftlik kirası olduğu 1928-1932 yıllarına ait vakfa ait gelir gider hesaplarında görülmektedir. Ancak 1928 yılında çiftliğin kira geliri £68, 11 şilin, 4 kuruş olmasına karşın, 1929 yılında kira gelirinin £50, 1 şiline, 1931-1932 yıllarında ise sırasıyla £25,5 kuruş ile £25, 4 kuruşa düştüğü, böylece Vakfın önemli oranda gelir kaybına uğratıldığı anlaşılmaktadır.
- 3.6** Bu araştırmayı yaptığımız sırada yararlandığımız belgeler arasında Con Rifat'ın 5 Mayıs 1956 tarihinde Cumartesi günü vefat ettiği ve 6 Mayıs 1956 tarihinde Pazar günü Selimiye Camiinde kılınan cenaze namazından sonra "*Vasiyeti mucibince Hala Sultan Tekkesi'ne defnedilmiştir.*" şeklinde bilgilere rastlandığı gibi¹⁵, başka bir kaynakta "*Larnaka'da Hala Sultan Tekkesi yakınındaki mezarlıkta gömülmüştür*" bilgisine de rastlanmıştır.¹⁶

Şimdilerde Hala Sultan Tekkesi camisinin kuzeydoğu bitişiğindeki mezarlıkta bulunan 7 adet yazıtlı mezar taşının hiçbirinin Con Rifat'a ait olmadığı belirlenmiştir.¹⁷ Ancak Con Rifat'ın kızı Şifa Dizdar hanımın damadı Ahmet Evrensel¹⁸, Con Rifat'ın Hala Sultan Camisi'nin doğu bitişiğindeki mezarlığa değil, tekkenin yaklaşık 500 metre güneydoğusundaki etrafı bir duvarla çevrili olan küçük bir mezarlık alanına defnedildiğini bilgimize getirmiştir. (Fig. 18) Yol kenarında olan bu mezarlıkla ilgili olarak aktardığı bilgilerden, doğal beyaz mermer olan mezar taşının üzerinde sadece "Cengizzâde M. Rifat (Con Rifat)" yazılı olduğu, bu mermerin muhtemelen 1958 yılında kırılması üzerine mezarlıktan alınıp Lidra Pallas sınır kapısı yanındaki eski evlerine taşıdıkları ve zaman sürecinde bu mezar taşının yitirildiği öğrenilmektedir. Bu arada Con Rifat'ın mezarının 2000 yılında çekilmiş bir fotoğrafı da Şifa-Mehmet Kaynak çiftinin oğlu Emir Hüseyin Kaynak tarafından bilgimize getirilmiştir. Bugüne kadar hiç yayınlanmadığına inandığımız bu fotoğrafta, Con Rifat'ın mezarının ayakucunda Şifa Kaynak ile kızı Nejla Kaynak dua eder durumda görülmektedir. (Fig.19)

Notlar

¹ Bildirimi oluşturan İngiliz Sömürge Dönemine ait Evkaf İdaresi arşiv dosyasının bilgime gelmesini sağlayan Evkaf İdaresi eski arşiv memuru Hüseyin Örs'e, Kütüphanecilik ile arşivciliği ülkemizde kökleştirmeyi ilke edinen Girne Milli Arşiv müdürü Gökhan Şengör ile ekibine, özellikle de bu bildiriye eski Türkçe belgeleri deşifre etmek suretiyle çalışmalarına önemli katkı sağlayan Girne Milli Arşiv Müdür yardımcısı sn. Belgin Bardak ile sn. Esin Fatma Doğan'a teşekkürü bir borç bilirim.

² Ayrıca "Hamidiye Medresesi" ve "Şeraipzade Hacı Osman Medresesi" adlarıyla da bilinmekteydi.

³ Georghallides, G.S., *Cyprus and The Governorship of Sir Ronald Storves: The Causes of the 1931 Crisis*, s.475 - 477

⁴ *Kıbrıs Evkaf Arşivi Vakfiye Defteri*, Defter no.5, s.132, sene 1178 H (1767); *Kıbrıs Evkaf Arşivi Vakfiye Defteri*, Defter no.1, s.167-170, sene 1231 H (1815); *Kıbrıs Evkaf Arşivi Vakfiye Defteri*, Defter no: 5, sayfa 291-295, sene 1235 H. (1820); *Kıbrıs Evkaf Arşivi Vakfiye Defteri*, Defter no: 5, sayfa 116-120, sene 1241 H. (1826); *Kıbrıs Evkaf Arşivi Vakfiye Defteri*, Defter no: 6, sayfa 220-221, sene 1302 H. 1885 Miladi; Bu amaçla kurulan Vakfiyelere ilişkin detaylı kaynak için bak: Behçet, Hasan, *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi (1571-1968)*, s.33-34; Altan, M. H. ve diğerleri, *Kıbrıs İslâm Yazmaları Kataloğu*, s.XI; Bağışkan, Tuncer, *Ottoman. Islamic and Islamised Monuments in Cyprus*, s.89-90; Bağışkan, Tuncer, *Kıbrıs'ta Osmanlı-Türk Eserleri*, s.66-67

⁵ *Kıbrıs Evkaf Arşivi Vakfiye Defteri*, Defter no.5, s.291-295, Sene 1235 H (1820); Behçet, Hasan, *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi(1571-1968)*, s.33-34; Bağışkan, Tuncer, *Ottoman, Islamic and Islamised Monuments in Cyprus*, s.89-90.

⁶ *Kıbrıs Evkaf Arşivi Vakfiye Defteri*, Defter no.5, s.116, sene. 1241 H (1825/26); Behçet, Hasan, *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi (1571-1968)*, s.33-34; Bağışkan, Tuncer, *Ottoman, Islamic and Islamised Monuments in Cyprus*, s.89-90)

⁷ *Kıbrıs Evkaf Arşivi Vakfiye Defteri. Defter no.6, s.220-221, sene. 1302 H (1885); Behçet, H., Kıbrıs Türk Maarif Tarihi (1571-1968), s.33-34; Bağışkan, Tuncer. Ottoman, Islamic and Islamised Monuments in Cyprus, s.89-90.*

⁸ *Kıbrıs Evkaf Arşivi İngiliz Dönemi Cami Dosyaları*, Dosya no: 224, Gömlek no:4743(87), Tarih:1933 – Konu: Masum Millet Editörü J.M. Rifat hk.

⁹ Bunlardan biri İngiliz, diğeri ise Türk olan Sör Münür idi.

¹⁰ Dizdarköylü (Nisou) olduğu için daha sonraları 'Dizdar' soyadını almıştır.

¹¹ Fedai, Harid, *Kıbrıs'ta Masum Millet Olayı*, s.17; Aslıncı Con Rifat, Evkaf'tan nemalanan gerici Müslümanlara, cahil olarak kabul ettiği medrese ile cami hocalarına, gezginci vaizlere, Evkaf Dairesindeki İngilizci Müslüman memurlara ve zamanın Evkaf Murahhaslarından Musa İrfan ile Sör Münür'e karşı mücadele verirken, 4.12.1932 tarihinde Kıbrıs Valisi Sir Ronald Stoops'un yerine Sir Reginald Edward Stubbs'un vali olarak gelmesini, bir yazı dizisinde "Türk semalarında doğan bir yıldız"a benzetmiş, bu yazı dizisini de "İngiliz Bayrağının Daimi Hürmetkârı" söz dizesiyle sonlandırmıştır. (Ateşin, Hüseyin Mehmet, *Kıbrıslı "Müslüman"ların "Türk"leşme ve "Laik"leşme Serüveni (1925-1975)*,s.47-48; Ateşin, Hüseyin Mehmet, *Kıbrıs'ta İslâmi Kimlik Dâvâsı*, s.297; Yine Con Rifat, araştırmacılar tarafından 'Anti-Münir' (Anti Münürcü) olarak tanımlanmıştır. Bak: Georghallides, G.S., *Cyprus and The Governorship of Sir Ronald Storres: The Causes of the 1931 Crisis*, s.475

¹² An. Ahmet, *Kıbrıs'ın Yetiştirdiği Değerler*, s. 249.

¹³ Küçük, Dr. Fazıl. *Evkafın Kayıtsız Şartsız Toplumla Devri-Testimi 56 Yıl Süren Kavga*, s.18.

¹⁴ Fedai, Harid, *Kıbrıs'ta Masum Millet Olayı*, s.226.

¹⁵ An, Ahmet, *Kıbrıs'ın Yetiştirdiği Değerler*, s. 249.

¹⁶ Fedai, Harid, *Kıbrıs'ta Masum Millet Olayı*, s.49.

¹⁷ Bağışkan, Tuncer, *Ottoman, Islamic and Islamised Monuments in Cyprus*, s.63. dip not:4. Aynı şekilde, sayısız hayır işlerine mali katkı sağlamış olan Tuzlalı Hacı Hamit Bey'in (Abdülhamit bey'in) Hala Sultan Tekkesi mezarlığına gömüldüğü kaydedilmiş olmasına karşın, şimdilerde onun mezar taşının da caminin doğu bitişiğindeki mezarlıkta bulunmadığı saptandığından, onun mezarının da Con Rifat'ın mezarı gibi, Hala Sultan Tekkesinin güneydoğusundaki mezarlıkta bulunduğu tahmin edilmektedir. Bu mezarlıkta belirgin durumda 5 mezar vardır. Kesme taştan yapılan mezarlardan 4 tanesi bir arada olmasına karşın, Con Rifat'ın mezarı bu mezarların biraz uzağında yer almaktadır.

¹⁸ Con Rifat, Huriye hanım ile evlendi; Con Rifat ile Huriye hanımın kızları Şifa hanım Kemal Dizdar ile evlendi; Şifa-Kemal Dizdar çiftinin kızları Necla hanım Ahmet Evrensel ile evlendi. Necla-Ahmet Evrensel çiftinin kızları Şifa hanım Mehmet Kaynak ile evlendi ve bu evlilikten Emir Hüseyin ile Nejla isimli iki çocukları oldu.

Kaynakça

Altan, M. H. ve diğerleri, *Kıbrıs İslâm Yazmaları Kataloğu*, İstanbul, 1995.

An, Ahmet. *Kıbrıs'ın Yetiştirdiği Değerler*, Akçağ yayınları, Ankara, 2002.

Ateşin, Hüseyin Mehmet, *Kıbrıslı "Müslüman"ların "Türk"leşme ve "Laik"leşme Serüveni (1925-1975)*, Marifet Yayınları, İstanbul, Ocak 1999.

Ateşin, Hüseyin Mehmet, *Kıbrıs'ta İslâmî Kimlik Dâvâsı*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1996.

Bağışkan, Tuncer, *Ottoman, Islamic and Islamised Monuments in Cyprus*, Published by Cyprus Turkish Education Foundation, Nicosia-Cyprus 2009.

Bağışkan, Tuncer, *Kıbrıs'ta Osmanlı-Türk Eserleri*, K.T.Müze Dostları Derneği Yayını, Lefkoşa, 2005

Behçet, Hasan, *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi (1571-1968)*, Lefkoşa, 1969

Fedayi, Harid, *Kıbrıs'ta Masum Millet Olayı*, KKTC Turizm ve Kültür Bakanlığı yayını, İstanbul, 1986.

Georghallides, G.S., *Cyprus and The Governorship of Sir Ronald Storres: The Causes of the 1931 Crisis*, Cyprus Research Centre Texts and Studies of the History of Cyprus XIII, Nicosia, 1985.

Kaba, Hüseyin, *Hatırladıkça* (Yayınlanmamış araştırma)

Küçük, Dr. Fazıl (Yayına hazırlayan: Altay Sayıl), *Evkafın Kayıtsız Şartsız Topluma Devri-Teslimi. 56 Yıl Süren Kavga*, Vakıflar Genel Müdürlüğü yayını, Lefkoşa, 1999.

Kıbrıs Evkaf Arşivi İngiliz Dönemi Cami Dosyaları, Dosya no: 224, Gömlek no: 4743(87), Tarih:1933, Konu: Masum Millet Editörü J.M. Rifat hk
Kıbrıs Evkaf Arşivi Vakfiye Defteri, Defter no.1, s. 167-170, sene 1231 H (1815)

Kıbrıs Evkaf Arşivi Vakfiye Defteri, Defter no: 5, s. 116-120, sene 1241 H. (1826)

Kıbrıs Evkaf Arşivi Vakfiye Defteri, Defter no.5, s.132, sene 1178 H (1767)

Kıbrıs Evkaf Arşivi Vakfiye Defteri, Defter no.5, s. 291-295, sene 1235 H (1820)

Kıbrıs Evkaf Arşivi Vakfiye Defteri, Defter no: 6, s. 220-221, sene 1302 H. (1885)

Resimler

Fig. 01. Con Rifat'ın Fotoğrafi

Fig. 02. Con Rifat'ın Fotoğrafi

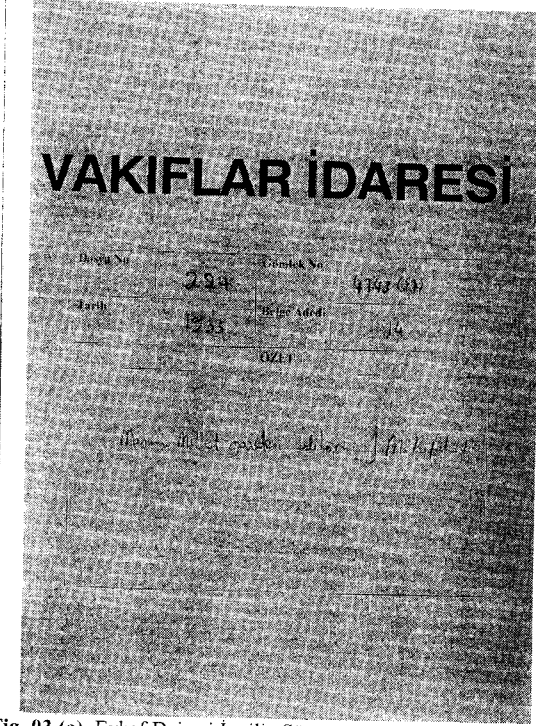

Fig. 03 (a). Evkaf Dairesi İngiliz Sömürge Dönemi arşivindeki 23.2.1933 tarih ve 224 numaralı yeni dosya

(Form Evkaf D.)

EVKAF OFFICE
MINUTE PAPER.

No. *224* | *Evkaf*
| *Arşivi*

From *The Editor, Masum Filet*

Date *23rd February 1933*

Papers. **Subject.**

J. M. Rifat,
Editor of Masum Filet

From <i>The Editor, Masum Filet</i>	<i>dated 23.2.1933</i>	<i>224</i>
To <i>[Signature]</i>	<i>dated 6.3.1933</i>	<i>224-9</i>
From <i>[Signature]</i>	<i>dated 17.3.1933</i>	<i>224-10</i>
To <i>The Editor, Masum Filet</i>	<i>dated 20.3.1933</i>	<i>224-11</i>
	<i>Publication in Masum Filet</i>	<i>224-12</i>
From <i>Mr. [Signature]</i>	<i>dated 3.4.1933</i>	<i>224-13</i>
To <i>[Signature]</i>	<i>dated 5.4.1933</i>	<i>224-14</i>

Fig. 03 (b). Evkaf Dairesi İngiliz Sömürge Dönemi arşivindeki 23.2.1933 tarih ve 224 numaralı eski orijinal dosya (Gömlek no: 4743 – 87)

Ayumu.
23rd February, 1933.

Hon. Delegates of Evkaf,

Sirs,
I have the honour to request
you to be so good as to furnish me with the
detailed informations regarding "Revenue and
Expenditure" of the Arab Ahmed Bedressi
for the last five years ending 31st Decr. 1932.

I have the honour to be
Sirs,
Your obedient servant,
J.M. Rifat
Editor, Masum Millet.

Office
Masum Millet
6th 1933

Fig. 04. Masum Millet Gazetesi Editörü J.M. Rifat'ın Evkaf Delegelerine gönderdiği 23 Şubat.1933 tarihli yazı (Belge 1)

87. 34

6th March, 1933.

Confidential.

Sir,

We have the honour to attach herewith copy of a letter received from J. Rifat Editor of "Mesur Millet" dated 22nd February, 1933 in which he demands detailed accounts of Arab Ahmed Medresse for the last five years ending 31st December, 1932.

2. We put up detailed and fully audited accounts of this Medresse for the years 1929 to 1932 for His Excellency's information. These accounts were, in accordance with a system established a few years ago, and in the same way as accounts of villages and other vakfs under our administration notified at the end of each year to the village authorities and others concerned, who after examination certify the accounts or require further information concerning them from the Delegates of Evkaf. The detailed accounts of Arab Ahmed Medresse were given at the end of each year to the Mukhtar and Aza of Arab Ahmed Quarter. When the detailed accounts for 1929 were given to Mukhtar and Aza, under the date of 14th May, 1930 they remarked that there were no students and that the Medresse was not a suitable one and further stated that monies spent were wasted and suggested that the Medresse should be closed down and its revenues spent for more reasonable purposes.

3. Although the Mukhtar and Aza said nothing further in subsequent years and certified the

The Honorable,
The Colonial Secretary,
Nicosia.

which

which were indeed in a dilapidated condition and in 1931 the rafters from the roofs of certain rooms were removed and the building was allowed to fall into decay. The payment to Succiris, although based on an old grant was discontinued with the consent of the Succiris after 30th June, 1931 and the premises were locked up under the charge of the attendant.

4. As the building of the new seminary near St. Sophia Mosque was completed and established on proper methods during 1932, the Arab Shadd Madresse was completely demolished in that year and the funds transferred to the diocese's General account in accordance with Clause 26 of the Cyprus Evcaf (Mohammedan Religious Property Administration) Order-in-Council, 1928, as the Arab Shadd Madresse no longer exists.

5. In 1931 when the madresse was closed down John Hifat published an article in "Nasua Millet" accusing the Evcaf Department for closing down the Arab Shadd Madresse and in 1932 when a new and improved Seminary was established with pleasant surroundings he again accused the Evcaf Department for its establishment as he considered Theological Schools absolutely unnecessary.

6. The son-in-law of John Hifat, Kemal Efendi, is the Correspondence and Treasury Clerk in the Evcaf office, but we cannot say what is behind the mind of the Editor of "Nasua Millet" who week after week attacks the Evcaf Department in his paper and makes blasphemous attacks on the Moslem religion undermining all its fundamental principles to the disgust of every respectable Moslem in the Colony. John Hifat used to be in the service of the Cyprus Government and of course he is not in the opinion of most people a genuine Moslem. He is a man who has been in the office for

9
present moment and we have no doubt his movements and
ideas are well known to the Government.

7. John Rifat is not in the least concerned with
the accounts of the various Government Departments and
subject to the approval of His Excellency the Governor
we propose to inform him that it is regretted that the
information demanded cannot be supplied to him, but if
he were to call at the Evcraf Office we could supply him
with any information on the subject and in fact we
could then show him the copy of the accounts.

8. We would venture to suggest that the Government
may, if it sees fit, consider the advisability of
preventing these malicious attacks and publications,
as "Mesum-i İlet" is evidently published solely for
the benefit of the Evcraf Department !

We have the honour to be,

Sir,

Your obedient servants,

Delegates of Evcraf.

Fig. 05 – 07. Evkaf Murahhaslarının Koloni Sekreterine gönderdikleri 6 Mart.1933 tarihli 3 sayfalık yazı (Belge 2.1, 2.2, 2.3)

Arab Ahmet (Medresesi) Hesabları			
Gelirler	1928	Giderler	1928
1.1.1928 Bakiyesi	411.11.40p	1.1.1928 Bakiyesi	411.11.40p
2.1.1928 Gelirleri	2.1.1928	2.1.1928 Giderleri	2.1.1928
		1.1.1928 Bakiyesi	411.11.40p
		2.1.1928 Gelirleri	2.1.1928
		3.1.1928 Giderleri	3.1.1928
		4.1.1928 Bakiyesi	4.1.1928
		5.1.1928 Gelirleri	5.1.1928
		6.1.1928 Giderleri	6.1.1928
		7.1.1928 Bakiyesi	7.1.1928
		8.1.1928 Gelirleri	8.1.1928
		9.1.1928 Giderleri	9.1.1928
		10.1.1928 Bakiyesi	10.1.1928
		11.1.1928 Gelirleri	11.1.1928
		12.1.1928 Giderleri	12.1.1928
		13.1.1928 Bakiyesi	13.1.1928
		14.1.1928 Gelirleri	14.1.1928
		15.1.1928 Giderleri	15.1.1928
		16.1.1928 Bakiyesi	16.1.1928
		17.1.1928 Gelirleri	17.1.1928
		18.1.1928 Giderleri	18.1.1928
		19.1.1928 Bakiyesi	19.1.1928
		20.1.1928 Gelirleri	20.1.1928
		21.1.1928 Giderleri	21.1.1928
		22.1.1928 Bakiyesi	22.1.1928
		23.1.1928 Gelirleri	23.1.1928
		24.1.1928 Giderleri	24.1.1928
		25.1.1928 Bakiyesi	25.1.1928
		26.1.1928 Gelirleri	26.1.1928
		27.1.1928 Giderleri	27.1.1928
		28.1.1928 Bakiyesi	28.1.1928
		29.1.1928 Gelirleri	29.1.1928
		30.1.1928 Giderleri	30.1.1928
		31.1.1928 Bakiyesi	31.1.1928
		32.1.1928 Gelirleri	32.1.1928
		33.1.1928 Giderleri	33.1.1928
		34.1.1928 Bakiyesi	34.1.1928
		35.1.1928 Gelirleri	35.1.1928
		36.1.1928 Giderleri	36.1.1928
		37.1.1928 Bakiyesi	37.1.1928
		38.1.1928 Gelirleri	38.1.1928
		39.1.1928 Giderleri	39.1.1928
		40.1.1928 Bakiyesi	40.1.1928
		41.1.1928 Gelirleri	41.1.1928
		42.1.1928 Giderleri	42.1.1928
		43.1.1928 Bakiyesi	43.1.1928
		44.1.1928 Gelirleri	44.1.1928
		45.1.1928 Giderleri	45.1.1928
		46.1.1928 Bakiyesi	46.1.1928
		47.1.1928 Gelirleri	47.1.1928
		48.1.1928 Giderleri	48.1.1928
		49.1.1928 Bakiyesi	49.1.1928
		50.1.1928 Gelirleri	50.1.1928
		51.1.1928 Giderleri	51.1.1928
		52.1.1928 Bakiyesi	52.1.1928
		53.1.1928 Gelirleri	53.1.1928
		54.1.1928 Giderleri	54.1.1928
		55.1.1928 Bakiyesi	55.1.1928
		56.1.1928 Gelirleri	56.1.1928
		57.1.1928 Giderleri	57.1.1928
		58.1.1928 Bakiyesi	58.1.1928
		59.1.1928 Gelirleri	59.1.1928
		60.1.1928 Giderleri	60.1.1928
		61.1.1928 Bakiyesi	61.1.1928
		62.1.1928 Gelirleri	62.1.1928
		63.1.1928 Giderleri	63.1.1928
		64.1.1928 Bakiyesi	64.1.1928
		65.1.1928 Gelirleri	65.1.1928
		66.1.1928 Giderleri	66.1.1928
		67.1.1928 Bakiyesi	67.1.1928
		68.1.1928 Gelirleri	68.1.1928
		69.1.1928 Giderleri	69.1.1928
		70.1.1928 Bakiyesi	70.1.1928
		71.1.1928 Gelirleri	71.1.1928
		72.1.1928 Giderleri	72.1.1928
		73.1.1928 Bakiyesi	73.1.1928
		74.1.1928 Gelirleri	74.1.1928
		75.1.1928 Giderleri	75.1.1928
		76.1.1928 Bakiyesi	76.1.1928
		77.1.1928 Gelirleri	77.1.1928
		78.1.1928 Giderleri	78.1.1928
		79.1.1928 Bakiyesi	79.1.1928
		80.1.1928 Gelirleri	80.1.1928
		81.1.1928 Giderleri	81.1.1928
		82.1.1928 Bakiyesi	82.1.1928
		83.1.1928 Gelirleri	83.1.1928
		84.1.1928 Giderleri	84.1.1928
		85.1.1928 Bakiyesi	85.1.1928
		86.1.1928 Gelirleri	86.1.1928
		87.1.1928 Giderleri	87.1.1928
		88.1.1928 Bakiyesi	88.1.1928
		89.1.1928 Gelirleri	89.1.1928
		90.1.1928 Giderleri	90.1.1928
		91.1.1928 Bakiyesi	91.1.1928
		92.1.1928 Gelirleri	92.1.1928
		93.1.1928 Giderleri	93.1.1928
		94.1.1928 Bakiyesi	94.1.1928
		95.1.1928 Gelirleri	95.1.1928
		96.1.1928 Giderleri	96.1.1928
		97.1.1928 Bakiyesi	97.1.1928
		98.1.1928 Gelirleri	98.1.1928
		99.1.1928 Giderleri	99.1.1928
		100.1.1928 Bakiyesi	100.1.1928
		101.1.1928 Gelirleri	101.1.1928
		102.1.1928 Giderleri	102.1.1928
		103.1.1928 Bakiyesi	103.1.1928
		104.1.1928 Gelirleri	104.1.1928
		105.1.1928 Giderleri	105.1.1928
		106.1.1928 Bakiyesi	106.1.1928
		107.1.1928 Gelirleri	107.1.1928
		108.1.1928 Giderleri	108.1.1928
		109.1.1928 Bakiyesi	109.1.1928
		110.1.1928 Gelirleri	110.1.1928
		111.1.1928 Giderleri	111.1.1928
		112.1.1928 Bakiyesi	112.1.1928
		113.1.1928 Gelirleri	113.1.1928
		114.1.1928 Giderleri	114.1.1928
		115.1.1928 Bakiyesi	115.1.1928
		116.1.1928 Gelirleri	116.1.1928
		117.1.1928 Giderleri	117.1.1928
		118.1.1928 Bakiyesi	118.1.1928
		119.1.1928 Gelirleri	119.1.1928
		120.1.1928 Giderleri	120.1.1928
		121.1.1928 Bakiyesi	121.1.1928
		122.1.1928 Gelirleri	122.1.1928
		123.1.1928 Giderleri	123.1.1928
		124.1.1928 Bakiyesi	124.1.1928
		125.1.1928 Gelirleri	125.1.1928
		126.1.1928 Giderleri	126.1.1928
		127.1.1928 Bakiyesi	127.1.1928
		128.1.1928 Gelirleri	128.1.1928
		129.1.1928 Giderleri	129.1.1928
		130.1.1928 Bakiyesi	130.1.1928
		131.1.1928 Gelirleri	131.1.1928
		132.1.1928 Giderleri	132.1.1928
		133.1.1928 Bakiyesi	133.1.1928
		134.1.1928 Gelirleri	134.1.1928
		135.1.1928 Giderleri	135.1.1928
		136.1.1928 Bakiyesi	136.1.1928
		137.1.1928 Gelirleri	137.1.1928
		138.1.1928 Giderleri	138.1.1928
		139.1.1928 Bakiyesi	139.1.1928
		140.1.1928 Gelirleri	140.1.1928
		141.1.1928 Giderleri	141.1.1928
		142.1.1928 Bakiyesi	142.1.1928
		143.1.1928 Gelirleri	143.1.1928
		144.1.1928 Giderleri	144.1.1928
		145.1.1928 Bakiyesi	145.1.1928
		146.1.1928 Gelirleri	146.1.1928
		147.1.1928 Giderleri	147.1.1928
		148.1.1928 Bakiyesi	148.1.1928
		149.1.1928 Gelirleri	149.1.1928
		150.1.1928 Giderleri	150.1.1928
		151.1.1928 Bakiyesi	151.1.1928
		152.1.1928 Gelirleri	152.1.1928
		153.1.1928 Giderleri	153.1.1928
		154.1.1928 Bakiyesi	154.1.1928
		155.1.1928 Gelirleri	155.1.1928
		156.1.1928 Giderleri	156.1.1928
		157.1.1928 Bakiyesi	157.1.1928
		158.1.1928 Gelirleri	158.1.1928
		159.1.1928 Giderleri	159.1.1928
		160.1.1928 Bakiyesi	160.1.1928
		161.1.1928 Gelirleri	161.1.1928
		162.1.1928 Giderleri	162.1.1928
		163.1.1928 Bakiyesi	163.1.1928
		164.1.1928 Gelirleri	164.1.1928
		165.1.1928 Giderleri	165.1.1928
		166.1.1928 Bakiyesi	166.1.1928
		167.1.1928 Gelirleri	167.1.1928
		168.1.1928 Giderleri	168.1.1928
		169.1.1928 Bakiyesi	169.1.1928
		170.1.1928 Gelirleri	170.1.1928
		171.1.1928 Giderleri	171.1.1928
		172.1.1928 Bakiyesi	172.1.1928
		173.1.1928 Gelirleri	173.1.1928
		174.1.1928 Giderleri	174.1.1928
		175.1.1928 Bakiyesi	175.1.1928
		176.1.1928 Gelirleri	176.1.1928
		177.1.1928 Giderleri	177.1.1928
		178.1.1928 Bakiyesi	178.1.1928
		179.1.1928 Gelirleri	179.1.1928
		180.1.1928 Giderleri	180.1.1928
		181.1.1928 Bakiyesi	181.1.1928
		182.1.1928 Gelirleri	182.1.1928
		183.1.1928 Giderleri	183.1.1928
		184.1.1928 Bakiyesi	184.1.1928
		185.1.1928 Gelirleri	185.1.1928
		186.1.1928 Giderleri	186.1.1928
		187.1.1928 Bakiyesi	187.1.1928
		188.1.1928 Gelirleri	188.1.1928
		189.1.1928 Giderleri	189.1.1928
		190.1.1928 Bakiyesi	190.1.1928
		191.1.1928 Gelirleri	191.1.1928
		192.1.1928 Giderleri	192.1.1928
		193.1.1928 Bakiyesi	193.1.1928
		194.1.1928 Gelirleri	194.1.1928
		195.1.1928 Giderleri	195.1.1928
		196.1.1928 Bakiyesi	196.1.1928
		197.1.1928 Gelirleri	197.1.1928
		198.1.1928 Giderleri	198.1.1928
		199.1.1928 Bakiyesi	199.1.1928
		200.1.1928 Gelirleri	200.1.1928
		201.1.1928 Giderleri	201.1.1928
		202.1.1928 Bakiyesi	202.1.1928
		203.1.1928 Gelirleri	203.1.1928
		204.1.1928 Giderleri	204.1.1928
		205.1.1928 Bakiyesi	205.1.1928
		206.1.1928 Gelirleri	206.1.1928
		207.1.1928 Giderleri	207.1.1928
		208.1.1928 Bakiyesi	208.1.1928
		209.1.1928 Gelirleri	209.1.1928
		210.1.1928 Giderleri	210.1.1928
		211.1.1928 Bakiyesi	211.1.1928
		212.1.1928 Gelirleri	212.1.1928
		213.1.1928 Giderleri	213.1.1928
		214.1.1928 Bakiyesi	214.1.1928
		215.1.1928 Gelirleri	215.1.1928
		216.1.1928 Giderleri	216.1.1928
		217.1.1928 Bakiyesi	217.1.1928
		218.1.1928 Gelirleri	218.1.1928
		219.1.1928 Giderleri	219.1.1928
		220.1.1928 Bakiyesi	220.1.1928
		221.1.1928 Gelirleri	221.1.1928
		222.1.1928 Giderleri	222.1.1928
		223.1.1928 Bakiyesi	223.1.1928
		224.1.1928 Gelirleri	224.1.1928
		225.1.1928 Giderleri	225.1.1928
		226.1.1928 Bakiyesi	226.1.1928
		227.1.1928 Gelirleri	227.1.1928
		228.1.1928 Giderleri	228.1.1928
		229.1.1928 Bakiyesi	229.1.1928
		230.1.1928 Gelirleri	230.1.1928
		231.1.1928 Giderleri	231.1.1928
		232.1.1928 Bakiyesi	232.1.1928
		233.1.1928 Gelirleri	233.1.1928
		234.1.1928 Giderleri	234.1.1928
		235.1.1928 Bakiyesi	235.1.1928
		236.1.1928 Gelirleri	236.1.1928
		237.1.192	

Evkaf Arşivindeki İngiliz Sömürge Dönemine ait Con Mehmet Rifat ile Arabahmed (Hamidiye) Medresesine İlişkin Bazı Belgelerin Etüdü

Arab Ahmed (Hamidiye) Medrese			
KIRILMAZ	1930	KIRILMAZ	1930
1.1.1930 Malisice	270. 4. 10	Interest 1930	26. 1. 0
Rent of 6 rooms in Halklar	20. 0. 0	Repairs to windows	2. 7. 0
Rent of shop in Halklar	8. 0. 0	Repairs to roof	7. 0. 0
		Repairs to	4. 1. 0
		Taxes	2. 1. 0
		Revolving Malisice to	7. 1. 0
		to Paris	
		Repairs to shop	1. 10. 4
		Repairs to shop	0. 0. 4
		Electric lighting	1. 0. 0
		Sanitary expenses	1. 0. 0
			22. 1. 0
		Cash in hand at close of	0. 0. 0
			22. 1. 0
	<u>126. 4. 10</u>		<u>126. 4. 10</u>

Fig. 10. Arab Ahmet Medresi Gelir-Gider Hesaplarının Dökümü Yıl: 1930 (Belge 3.3)

Arab Ahmed (Hamidiye) Medrese			
KIRILMAZ	1931	KIRILMAZ	1931
1.1.1931 Malisice	270. 4. 10	Interest 1930	26. 1. 0
Rent of 6 rooms in Halklar	20. 0. 0	Repairs to 30.6. 1931	3. 0. 0
Rent of shop in Halklar	11. 0. 0	Adult Fees	19. 0
		Loans of advanced	2. 0. 0
		Attorneys	2. 10. 0
		Taxes	2. 4. 0
		Revolving Malisice to	7. 10. 0
		to Paris	
		Revolving rotten rafters	4. 0. 0
		from the roof	
		Repairs to shop	17. 0
		Sanitary expenses	1. 0. 0
			22. 1. 0
		Cash in hand 31.12.31	22. 1. 0
	<u>126. 4. 10</u>		<u>126. 4. 10</u>

Fig. 11. Arab Ahmet Medresi Gelir-Gider Hesaplarının Dökümü Yıl: 1931 (Belge 3.4)

N. 552/33.

ALL COMMUNICATIONS
TO BE REFERRED TO
THE COLONIAL SECRETARY,
NICOSIA, CYPRUS
AND NOT TO ANY INDIVIDUAL
BY NAME.
THE ABOVE NUMBER SHOULD
BE QUOTED IN ANY REPLY OR
SUBSEQUENT REFERENCE TO
THIS LETTER.

COLONIAL SECRETARY'S OFFICE
CYPRUS. 10

Delegates of Evkaf,

With reference to your letter
No. 87/33 of the 5th March, 1933, regarding
a request from J. A. Rifat Ghannii, Editor
of the "Kasem alilet", that he may be
furnished with detailed information
concerning the revenue and expenditure of
the Arab Anadi Madrasah for the five years
ended on the 31st December, 1932, I am
directed by the Governor to inform you that
His Excellency has approved of a reply
being sent to Rifat Ghannii as proposed in
the 7th paragraph of your letter.

Hamid Khatun
Colonial Secretary.

17th March, 1933.

See
18.3.1933

Fig. 14. Lefkoşa'daki Koloni Sekreteri'nin Evkaf Delegatesine gönderdiği 17 Mart.1933 tarih ve 552/33 sayılı yazı. (Belge 5)

87 88

20th March, 1933.

Sir,

With reference to your letter dated the 23rd February, 1933 requesting that you may be furnished with detailed information concerning the revenue and expenditure of the Arab Fund Madrasa for the five years ended on the 31st December, 1932, we have the honour to inform you that it is regretted that the information demanded cannot be supplied to you, but if you were to call at the Evcaf Office we could supply you with any information on the subject, and in fact we could then show you the copy of the accounts.

We have the honour to be,

Sir,

Your obedient servants,

Delegates of Evcaf.

J. A. Rifat Effendi,
Editor, Nassim Miliyet,
Keremlia

Fig. 15. Evkaf Murahhashının Girne'de ikamet eden Con Rifat'a göndermiş olduğu 20 Mart, 1933 tarihli yazı (Belge 6)

7 33

14

5th April, 1933.

Sir,

File 10
With reference to your letter No.552/33 of 17th March 1933 we have the honour to forward herewith a statement from the Deputy Evcaf Agent, Nicosia, in connection with a visit paid to his office by J. M. Rifat Effendi.

We have the honour to be,

Sir,

Your obedient Servants,

Ch
Delegates of Evcaf.

The Honourable,
The Colonial Secretary,
Nicosia

Fig. 17. Evkaf Delegelerinin Koloni Sekreterine gönderdikleri 5 Nisan.1933 tarihli yazı (Belge 8)

Fig. 18. Con Rifat'ın gömülü olduğu yeri öğrendikten sonra mezarını 06.12.2010 tarihinde ziyaret ediyorum.

Fig. 19. Hala Sultan Tekkesinin yaklaşık 500 metre güneydoğusundaki mezarlık alanında bulunan Con Rifat'ın mezarı. Ayak ucunda dua edenler, Con Rifat'ın torunu Necla hanım ile Ahmet Evrensel'in kızları olan Şifa Kaynak hanım ve Şifa hanımın kızı Necla Kaynak hanım. Fotoğraf 2000 yılında çekilmiştir.

Con Rifat'ın Basın Yolu ile Evkaf ve İngiliz İdaresine Karşı Verdiği Mücadele

Deniz GÜRGÖZE*

Giriş

307 yıl Türk idaresinde kalan Kıbrıs, 1878 yılında İngilizlerin idaresine geçer. Yaşanan olaylar Kıbrıslı Türkler için büyük şanssızlıklar getirir ve Kıbrıslı Türklerin idaresi altında olan Kıbrıslı Rumları şımartır.

Bu durumu gören başta Türk gazeteciler ve lider durumunda olan Kıbrıslı Türkler, İngilizlere karşı gazeteleri ve güçlü kalemleri ile direnişe geçerler.

Bugünkü sempozyumda sözü edilen Cengizzâde Mehmet Efendi yani Con Rifat da bunlardan birisidir.

İngiliz karşıtı olan Con Rifat, İngilizlerin defalarca uyarılarına rağmen geri adım atmamıştır. Gazetesi ile mücadelesini devam ettirmeye çalışan Con Rifat'ın defalarca gazetesi kapatılmış ve yıldırılmaya çalışılmıştır.

Halkın Sesi gazetesinde Mücadele ekinin çalışmalarını yürütenlerden birisi olarak Con Rifat'ı tanıma fırsatını, kendisini şahsen de tanıyan ve onun ne kadar cesur bir kişi olduğunu bana yaptığım röportajda gösteren Harid Fedai'ye de buradan teşekkür ederim.

'Evkaf'ın, Kıbrıslı Türklere devri, Con Rifat'ın en hassas noktasıydı; bu uğurda mücadele vermiş ancak Evkaf'ın devrini görmeye ömrü yetmemiştir'.

"Londra yönetimine hayran, İngiliz sömürge idaresinin başlıca düşmanıydı".

Con Rifat ve çıkardığı 'Masum Millet' gazetesi hakkında geniş çaplı araştırması ve yayınladığı kitabı bulunan araştırmacı-yazar Harid Fedai, Con Rifat'ı Kıbrıs Türkü'nün varoluş mücadelesinde önemli bir yer teşkil eden, Kıbrıs Türklerinin ikinci sınıf vatandaş gibi yaşaması ve sömürge döneminde haklarının ellerinden alınıp çağdışı bir yaşama itilmesine karşı bir duruş sergileyen bir halk kahramanı olduğunu anlattı.

Harid Fedai, bir gazeteci olarak Con Rifat'ın çok iyi bir hukukçu olmasından dolayı sansürlerden geçmeyi başarmış olduğunu, ancak özgürce yazma gibi bir rahatlığa kavuşamadığını da araştırmalarında yansıtmıştır.

Röportaj: Deniz GÜRGÖZE

Kıbrıslı Türklerin ada üzerinde yıllar süren mücadelesinde önemli görev üstlenen, halk kahramanı Con Rifat ve çıkardığı Masum Millet gazetesi hakkında geniş çaplı araştırması ve yayınladığı kitabıyla önemli bir eser sunan araştırmacı-yazar Harid Fedai, Con Rifat'ı, Kıbrıslı Türkler için önemini ve yaşadıklarını anlattı.

---

* Mesarya Ajansı Genel Yayın Yönetmeni.

Fedai, Türk Toplumunun örgütlenmesi, Evkaf'ın halk yönetimine bırakılması, Eğitimin teknik temele dayandırılması, Çarşı hayatının canlandırılması, Dinde reforma gidilmesi ve Medeni Kanun'un uygulanması için yıllarca mücadele eden Con Rifat'ın, Evkaf'ın Kıbrıslı Türklere devrini göremeden öldüğünü belirtti.

Fedai, yönetimle arasındaki fikir ayrılığı nedeniyle, doğduğu topraklara gömülmek istemeyen Con Rifat'ın daha sonra ikna edilerek ve Hala Sultan Tekkesi yakınlarına defnedildiğini belirtti.

Con Rifat kimdi?

Fedai: İlk önce Con Rifat'ın çok iyi ve bilgili bir avukat olduğunu söylemek isterim. Dışlanmış bir toplumun çağdaş düzeye getirilmesi için uğraşan Con Rifat, adını batılılaşma yolunda olan Jön Türklerden esinlenerek almıştır.

Kıbrıs mücadelesinde önemli bir görev üstlenen halk kahramanı olarak da bilinen Con Rifat, topluma boyunduruk vuranlar karşısında savunmaya geçmiş, gerçek bir yurtseverdi. Söğüt'ün kahvehanesi diye bir kahve vardı ve sürekli oraya giderek oradaki herkesle sohbet ederdi. Zaman zaman da muhtelif yerleri ziyaret ederek telkinlerde bulunurdu.

Con Rifat neyin savunucusuydu?

Fedai: Londra yönetimine hayran fakat Kıbrıs'taki İngiliz Sömürge İdaresi'nin de başlıca düşmanıydı. Con Rifat, o dönemdeki İngiliz düşmanlığıyla Evkafı İngilizlerden ayırmak için uzun süre uğraş verdi. Toplumun İngiliz sömürgesinden kurtulması için öneriler sundu; bu öneriler arasında Evkafın halk yönetimine devredilmesi başı çekiyordu. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Medeni Kanun'un Kıbrıs'ta da uygulanmasını istiyordu. Sanat aşığı bir adamdı. İngilizlerin sayesinde Sanatın Kıbrıs'ta köreldiğini düşünüyordu. Sunduğu öneriler arasında sanat okullarına dayalı bir eğitim sisteminin getirilmesi ve toplumda üretici insanların yetiştirilmesi de vardı..

İngiliz yönetimine karşı neler yaptı?

Fedai: İngilizlere karşı çeşitli çalışmalar yapıp, 'Masum Millet' isimli gazeteyi çıkarmıştı. 'Masum Millet' ile Con Rifat isimlerinin özdeşleşip simge oluşları 1931 İsyân günlerinden kalmaktadır. Con Rifat, o dönemde çıkan 'Söz' gazetesinin Türkiye'ye teslim olduğunu ve Türkiye'nin uşağı olduğunu düşünüyordu. Bu yüzden 'Masum Millet'i çıkarmaya başlamıştı.

Con Rifat, toplumu adına sömürge yönetimine ilk kez baş kaldırma yürekliliğini gösteren gerçek anlamda bir Türk aydınıydı. Haksızlığa uğramış bir toplumun savunmasını üstlenmiş ve bu uğurda çok cesur davranışlar sergilemişti.

"Masum Milletin Tüm Yazılarını Kendi Yazıyordu"

Con Rifat, düşüncelerini hayata geçirmek ve sesini duyurmak için çıkardığı 'Masum Millet' adındaki gazetede tüm yazıları kendisi yazıyordu. Bu gazeteyi

çıkarmaktaki gayesi toplumu aydınlatıp, İngilizlerin Türk toplumuna karşı olan tavırlarının ne kadar yanlış olduğunu fark ettirmektir.

Con Rifat'ın Kıbrıslı Türkler için önemi nedir?

Fedai: Kıbrıs Türkü'nün var oluş mücadelesinde Con Rifat önemli bir yer teşkil eder.

Con Rifat, Kıbrıs Türklerinin ikinci sınıf vatandaş gibi yaşaması ve sömürge döneminde haklarının ellerinden alınıp çağ dışı bir yaşama itilmesine karşı bir duruş sergileyerek toplumun haklarını savunur. Kıbrıs Türklerinin Kıbrıs Rumlarına karşı ikinci planda kalmasının sebeplerinden birisi de 1920'li yıllardaki ekonomik krizdir. O dönemlerde kuraklık yaşanır ve fakirlik çekilir. 1931 isyanının hemen öncesi yaşanan bu ekonomik krizden dolayı ayrımcılık olayları ve Enosis çığırkanlıkları da tırmanmaya başlar.

Con Rifat nelerle karşılaştı?

Fedai: Con Rifat toplumun sorunlarının içinde olduğundan dolayı bu sorunları üstlenerek atılıma geçmeye hazırlanır. Con Rifat; çok dürüst, alçakgönüllü, mert ve çağdaş bir aydındır. 1878'de Lefkoşa'da doğan Con Rifat, çocukluğunda kunduracılık ve gençliğinde ise kamu görevi yapar. 1918'de kamu hizmetinden ayrılır ve Anavatan'ın sağladığı olanaklardan yararlanarak avukat olur. Geniş bir dünya görüşüne sahip olan Con Rifat, kendi kendini yetiştirir. Asıl adı Cingizzade(ya da Cingiz oğlu) Mehmet Rifat'dır. Ama Jön Türkler'e yakınlığı ve Jön Türklerden biri olan Rıza Bey'le sıkı dostluğundan dolayı adı Con Rifat olarak çağrılmaktadır. Bu lakabı o dönemde, ondan başka kimse almamıştır.

“Evkafın Devrini Göremedi”

Con Rifat, İngilizlere karşıydı ama batılaşmaya karşı olmayan birisiydi. ‘Masum Millet’ gazetesini 11 Nisan 1931'de yayımlamıştı. Con Rifat'ın en hassas olduğu nokta, Evkaf konusuydu. Ata mallarından sağlanan gelirin iyi kullanılmamasından ötürü toplumun zarara uğratıldığını ve gittikçe yoksullaşan bir hale geldiğini düşünüyordu. Con Rifat'ın ölümünden sonra Evkaf topluma geçer. Maalesef o kadar uğraş verdiği Evkaf'ın topluma geçmesini göremez.

“Ezan'ın Türkçe Okunmasını Teşvik Ediyordu”

Kıbrıs'ta çeyrek yüzyıldır uygulanmakta olan eğitim sistemine karşı olan Con Rifat, bu sistemin de aleyhinde oldu. Con Rifat, sanat eğitiminin tutkunu bir kişiydi. Toplumun geri kalma sebeplerinden biri de din konusuydu. Dinde reforma ihtiyaç olduğunu düşünüyordu. Türk ırkının dine yabancı kalmasının etkisinin kökeninde tutucuların önemli payı olmuştur.

Con Rifat, ezan'ın Türkçe okunması yönünde gazetede yüreklendirici yazılar yazmaya başlamıştı.

Con Rifat'ın gerçekleştirmek istediği şeyleri özetlersek; Türk Toplumunu'nun örgütlenmesi, Evkaf'ın halk yönetimine bırakılması, Eğitimin teknik temele dayandırılması, çarşı hayatının canlandırılması, Dinde reforma gidilmesi ve Medeni Kanun'un uygulanmasıydı. Con Rifat, Türklüğe gönülden bağlı tam bir milliyetçiydi.

Con Rifat'ın gazeteciliğinden de bahseder misiniz?

Fedai: Kendini iyi yetiştirmiş ve kendine güven duyan bir kişiydi. Çıkarılmış olduğu 'Masum Millet' gazetesinin muhabatı olarak Rum değil İngiliz ve Evkaf'ta çöreklenmiş işbirlikçilerdi. Con Rifat bir an önce Türk toplumunun kalkınmasını hedeflemişti. Gazetede konuları kendisinin yazmasına rağmen, istediğini istediği gibi yazma imkânı da yoktu. Yazılarından dolayı kolay harcanabilirdi. Çok iyi bir hukukçu olmasından dolayı sansürlerden geçmeyi başarmış fakat tam olarak özgürce yazma rahatlığına da kavuşamamıştı. Gazete hayata 11 Nisan 1931'de geçmiş ve 29 Ağustos 1934'de son bulmuştu. Gazetenin kapanmasından sonra Con Rifat, toplum sorunlarıyla ilgilenerek yazmayı yine sürdürmüştür. Yazacak gazete bulamadığı zamanlarda bildiri yayımlamıştı. 14 Mart 1942'de Halkın Sesi'nde yazı yazmaya başladı. O dönemde de siyasi çıkarlar yüzünden bir dönem Halkın Sesi gazetesi de kapatılmıştı. 10 Ekim 1947'de 'Masum Millet' gazetesi haftalık ve tek yapraklı olarak yayıma yeniden başlar.

"Yaşadığı Topraklara Gömülmek İstememişti"

Con Rifat 6 Mayıs 1956 da öldü. Ölmeden önceki vasiyeti de yakılarak küllerinin denize atılmasıydı. Batı kültürüne göre öyle olmasını istemiş fakat ikna edilerek ölümünden sonra Larnaka'da Hala Sultan Tekkesi yakınlarındaki mezarlığa gömülmüştür. Bir türlü yaşadığı topraklara gömülmek istememişti. Bunun sebeplerinden birisi de fikir ayrılığıydı.

Nafiz Obalı, 14 Mayıs 1956 tarihli Bozkurt gazetesinde, Con Rifat'ın vefatı ardından kaleme aldığı makalesinde, şu değerlendirmeyi yapmaktaydı:

"Türk cemaatının ender yetiştirdiği fikir adamlarından birisi olan avukat C.M. Rifat bey, ebediyete intikal etmiştir. Seksen yıllık hayat süresi içinde çocukluk senelerini hariç tuttuğumuz takdirde, altmış yıldan fazla hayatını fikre, kültüre hasretmiş olan bu büyük fikir adamımız, kendi kendini yetiştirmiş, hayat mücadelesinde daima iradeye sahip bir enerji kaynağı olarak yaşamıştır."

9 Mayıs 1956 tarihli Halkın Sesi gazetesinde çıkan Con Rifat'ın vefatı ile ilgili haber şöyleydi:

"Yılmaz mücadele ve yapıcı tenkidleri ile memleketimizde şöhret kazanmış olan 'Masum Millet' gazetesi sahibi ve başvazarı Avukat M. Rifat Efendi 'Jon', kısa bir müddet hastalıktan sonra geçen Cumartesi günü (5 Mayıs) hayata gözlerini yummuştur. Merhumun irade ve iman kuvveti, her

*zoru yenmiş ve hiç bir tehdit karşısında cevap vermekten aciz kalmamıştır.
Merhumun maruz kaldığı tehdit ve tazyike az kalp tahammül edebilir."*

Halkın Sesi gazetesinin 27 Mayıs 1956 tarihli sayısında 'Merhum Cingizoğlu M. Rifat'ın Ebedi Hatırasına İthaf' başlıklı bir şiir yayımlayan A. Esat, şiirin bir yerinde şöyle demektedir:

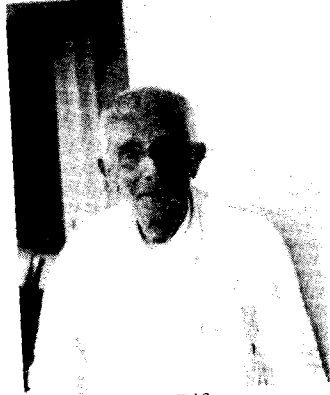
"Seninle buldu kadın hakkımı bu topraklarda... Sendin ilk bayraktarı kadın-erkek eşitliğinin."

21 Ekim 1956 tarihli Halkın Sesi gazetesinde de 'Müslüman Oldu' başlıklı ilanda ise şöyle yazmaktaydı:

"Aslen Trikomolu olup, şimdi Lefkoşa'da sakin bulunan Hrisostomoz Kumis kızı, 1 Nisan 1910 doğumlu Eleni'nin (Con Rifat'ın karısı) 20 Ekim 1959 tarihinde Kıbrıs Müftülüğüne müracaatla İslâm dinini kabul ve ismini Suzan tesmiye eylemiş olduğuna dair işbu vesika isdar edilmiştir. -Kıbrıs Müftüsü M. Dana-"

Cengizzade Mehmet Rifat Efendi'nin çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanmış olan değerli yazıları, ne yazık ki henüz derlenip, kitaplaştırılmamıştır. Bu konuda yapılmış önemli bir ilk çalışma olarak Harid Fedai'nin hazırladığı 'Masum Millet ve Con Rifat' adlı yazı dizisi, 68 yazı halinde Söz gazetesinde 23 Temmuz - 2 Kasım 1984'te yayımlanmıştır. Bu yazı dizisi, daha sonra yapılan bazı değişikliklerle 'Masum Millet Olayı' adıyla kitap olarak yayımlanmıştır.

Resimler

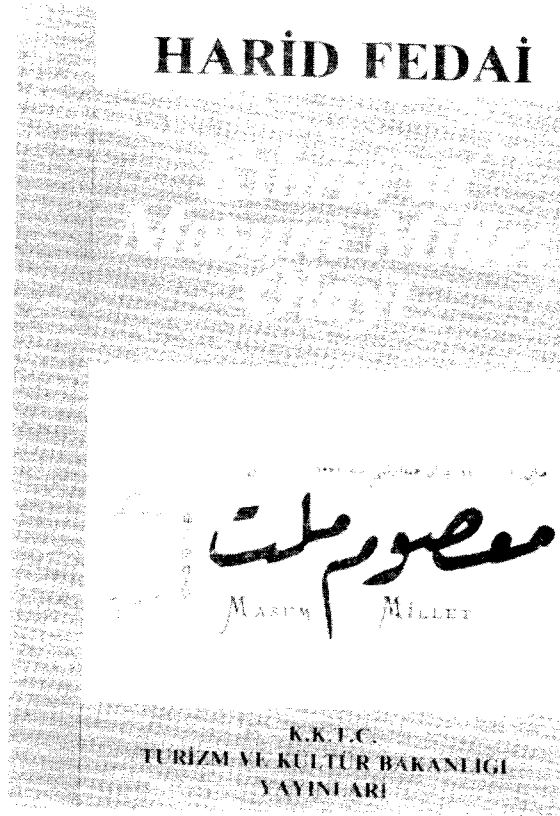

Con Rifat

Con Rifat'ın Evi

The Government of
Masum Millet

اقادة مرام

Masum Millet is a political party in Turkey.

MASUM MILLET

تاریخ: 1998
مقر: 10100
www.masummillet.com.tr
تلفون: 0312 222 2222
فکس: 0312 222 2222
E-mail: masummillet@masummillet.com.tr
Masum Millet is a political party in Turkey.
The party was founded in 1998 and is based in Ankara.
The party's website is www.masummillet.com.tr.
The party's telephone number is 0312 222 2222.
The party's fax number is 0312 222 2222.
The party's email address is masummillet@masummillet.com.tr.

Bir Aynaya Tersinden Bakmak Öndeki Sureti Yorumlamak...

Bülent FEVZİOĞLU*

1. Giriş

Türk halk biliminin geleneksel deyim ve özdeyişlerinden ikisi, taşıdıkları anlam ve verdikleri mesaj itibarıyla birbirlerine oldukça yakın durmaktadırlar. Bunlardan biri: “*Dervişin fikri neyse, zikri de odur*” derken, diğeri, “*Ne kadar bilirsen bil, söylediklerin, karşıdakinin anladığı kadardır*” vurgusunu yapar.

Bunlara ek, çok yaygın bir başka söz daha var. O da, “*Ön yargı, bön yargıdır*”, der.

Ancak, tarihin derinliklerinden süzülüp gelen ve günümüz insanının ders alması, rehber edinmesi gereken bunca söz, deyim ve özdeyiş - ne yazık ki - yine de, kimileri için yetersiz kalmaktadır. Bu yetersizlik nedeniyle de onlar, zikirlerini, fikirlerine göre yapma yönüne gitmekte ve bir aynaya ters yüzünden bakarak, öndeki sureti doğru gördüklerini, doğru anladıklarını, doğru yorumladıklarını savlamakta ve yargılamaktadırlar.

Bu bildirinin yazılmasına neden de, işte, böylesi bir sav ve yargıdan kaynaklanmıştır.

Ve yine avukat - gazeteci kimliğiyle Kıbrıs Türk halkının varoluş mücadelesine zihinsel emek vermiş, yayınlamış olduğu “Masum Millet” adlı gazetesiyile Kıbrıs Türk basın tarihinde derin izler bırakmış merhum Con Rifat, aydın kişiliği ve Kemalist düşüncesinin yılmaz bir savunucusu olarak bu bildiri içerisinde özetle anımsanmaya, anımsatılmaya çalışılacaktır.

2. Bu, Nasıl Bir İslâmlık, Nasıl İslâmoğlu'luk?

Bu bildirinin yazarı olarak ben, elbette, bir “İslâm bilgini” değilim. Ancak, bir dini anlamak için, o dinin uleması olmak gerekmediğinin de, bilincindeyim.

Günümüzde; İslâm dini üzerine yazılan güvenilir kaynaklara kolayca ulaşılabildiği gibi, yine bu kaynaklar aracılığıyla İslâm dininin temel ruhunu ve öğretilerini özetle de olsa öğrenmek, aynı kolaylıkta, mümkündür.

Bu gerçekten hareketle, güvenilir bir kaynak şu bilgileri vermektedir¹:

“*Kur'an ve Sünnet* (Peygamberin söz ve fiilleri) *nass'larının* (Belirlemek, sınırlandırmak) *üzerinde ciddiyet ve ehemmiyetle durduğu şeri maslahatları* (bir işin hayırlı ve iyi olmasına neden olan) *genel olarak, şu beş maddede sıralayabiliriz:*

- 1) *Herkesin faydasına prensipler taşıdığı için, dini korumak,*
- 2) *İnsan canını korumak,*
- 3) *Mülkü korumak,*

* Araştırmacı - Yazar, Bayrak Radyo Televizyon Kurumu Program Yapımcısı ve Yönetmen - KIBATEK [Kıbrıs, Balkanlar, Avrasya Türk Edebiyatları Vakfı] Mütavelli Heyeti Üyesi.

4) Akli gelişmeyi korumak (ve)

5) Nesli, bozulmaktan korumak.

Bu sıralamadan da görüldüğü gibi, İslâm dinini korumaktan hemen sonra gelen ikinci maslahat, insanın, canını korumaktır. Ve yine güvenilir İslâm kaynakları, “canın korunması” konusuna da, şu açıklığı getirirler:

“Canın korunması: çok kıymetli ve saygıya değer yaşama hakkının korunması anlamına gelmektedir. İnsanı öldürmek, herhangi bir uzvunu parçalamak, vücudunun herhangi bir yanını yaralamak gibi her türlü tecavüzden korumak gerekir. Bu yönüyle İslâm dini, İnsan şeref ve haysiyetini incitecek herhangi bir dil tecavüzünü bile, insan hayatına kast olarak kabul eder”

Oysa - ve ne acıdır ki -, hem adı (Mustafa), hem soyadıyla (İslâmoğlu) peygamberimize ve İslâm dinine son derece yakın olan bir kişi, 3 Eylül 2005 tarihli ve “*Kimlik Kaybının Tarihi Arka Plânı*” başlıklı makalesinde Con Rifat’ı hedef almakta ve onu “omurgasız”, “omursuzluğu onur kabul eden”, “köle ruhlu”, “madrabaz”, “dinsiz”, “kişiliksiz” ve “İngiliz muhibi” olarak² değerlendirmekte, yazmaktadır.

Kısacası bir köşe yazısına dönüştürdüğü fikirleriyle başkalarına Müslümanlık dersi vermeyi kendine hak bilen yazar, bu dinin ikinci maslahatından bile nasibini almadan, bedensel olarak aramızdan ayrılmış 54 yıl geçmiş bir insanın (Con Rifat’ın) şeref ve haysiyetini incitmekte, dil tecavüzünde bulunmakta ve bu yönüyle de mezardaki kişinin - hayatına değilse de -, manevi mirasına, ruhuna ve kemiklerine kast etmektedir.

İşte, merhum Con Rifat’ın İslâmı giyindiğini savlayan kimilerine, tekke ve medreselere, cahilliğe ve yobazlığa karşı çıkmasının ve onlara karşı fikriyle, kalemiyle ve gazetesi “*Masum Millet*”le savaş açmasının nedeni ve önemi de, burada, bir kez daha anlam ve açıklık kazanmaktadır.

Con Rifat; ne Müslümanlık dinine, ne de başka dinlere karşı değildi.

Con Rifat, “ben Müslümanım” deyip de, başkalarının - ister hayatta ister kabirde olsunlar -, dil tecavüzü ile şeref ve haysiyetlerine kast edenlere karşıydı. Ve yaşasaydı eğer, mutlaka, şu soruyu soracaktı:

- Bu, nasıl bir İslâmlık, nasıl bir Mustafalık ve İslâmoğlu'luk?

3. Con Rifat İngiliz Muhibi mi İngiliz Karşıtı mı?

Yukarıda adı geçen ve bir aynaya tersinden bakarak öndeki sureti anladığını ve yorumladığını savlayan yazara göre Con Rifat, omurgasızlığı ve kişiliksizliği yanında, Kıbrıs’ta İslâmı koruması gerekirken bunu yapmayan ve büyük bir teslimiyetçilik içerisinde gidip, İngiliz’e onursuz bir şekilde köle olan, kişidir.

Con Rifat’ın hayatını geniş bir değerlendirme ve belgelerle kültür arşivlerimize kazandıran değerli araştırmacı yazarımız ve Türkolog Harid Fedai ise, Con Rifat’ı şu sözlerle aktarır³:

“Asıl adı Cingizzade ya da Cingizoğlu Mehmet Rifat’tır.

Ancak Jön Türk'lere yakınlığından ve özellikle Jön Türk'lerden biri olan, Kıbrıs'a yerleşmiş Vize'li Rıza Bey'le sıkı arkadaşlığından dolayı Jön'den galat Con Rifat olarak bilinir.

Kendisi de bunu benimsemiş ve yazılarına öyle imza atmıştır.

Salt öyle tanındığı, bilindiğinden değil, Con adını taşımak onun için ünvan gibi bir tür övünç simgesi idi.

Kaldı ki o günlerde "Jon" demek "karşı" demektir.

Jön Türkler Padişah'a, Con Rifat ise, İngiliz'e."

Kıbrıs Türk basınının ilk yıllarını büyük bir dikkat ve kuyumcu titizliğiyle araştıran, inceleyen ve günümüze taşıyan Harid Fedai, Con Rifat'ın, iddia edildiği gibi İngiliz'e köle olmuş biri değil de, İngiliz karşıtı olduğunu yazarken, yanlış olmuş olabilir mi?

Yanılmış olabileceği şüphesinden hareketle, bu soru, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Kurucu Cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş'a da özel bir görüşmede, soruldu...

Çocukluk ve ilköğrenlik yıllarımda, babası, merhum Hâkim Raif Bey aracılığıyla Con Rifat'la sıkça karşılaşan ve onların çeşitli sohbetlerine tanıklık eden Denktaş da, Con Rifat'ın İngiliz'e köleliğini değil, karşıtlığını şöyle anlatır.

"Avukattı. Yazıhanesine, küçük beyaz bir eşeciğin üzerine biner ve giderdi.

Surların dışında ilk ev, onundu. Orda eşeciğine biner, giderdi. "Niye eşekle gidersin?" dediklerinde, "İngiliz'e benzin ve araba vergisi vermemek için eşekle giderim" derdi. Böyle tuhaf şeyleri vardı.

Ve başlangıçta, İngilizlere olan hıncı nedeniyle savaşı, Almanların kazanmasını isterdi. İngiliz'in, Türk'e yaptığı kalleşlikler nedeniyle...

Hep bunları konuşurdu...

Sonradan, Hitlerin yaptıklarını gördükçe tavrı değişmişti."

Ve devam ediyor Denktaş:

"O yıllarda cemaat; "Evkafçılar" ve "Milliyetçiler" diye ikiye bölünmüştü. Babam, Remzi Bey, Con Rifat ve diğerleri "Milliyetçiler" kampında oldukları için devamlı olarak İngiliz'in takibi altındaydılar."

Sözü edilen yıllar, Hitler adından da anlaşıldığı gibi İkinci Dünya Savaşı yılları... Savaş nedeniyle, ciddi bir petrol sorunu ve ihtiyacı yaşanmakta. Ve yine o yıllarda motorlu araç sahipliği de, oldukça sınırlı. Con Rifat'ın kendi özel aracı var. Maddi durumu ise, 1940'lı yılların sosyal ve ekonomik koşulları içerisinde oldukça iyi. Buna karşın Con Rifat, İngiliz'in benzine ve özel araçlara getirdiği yeni vergileri ödememek için arabasını bir yana bırakmış, İngiliz'e bir tepki, bir protesto olarak, gideceği yere eşeği ile gitmekte...

Öte yandan, bir Türk milliyetçisi olması nedeniyle İngiliz sömürge yönetiminin takibi altında olması da, üzerinde durulması gereken bir başka ayrıntı.

Şimdi, bir yanda akademik kimliği ve ortaya koyduğu bilimsel çalışmaları son derece değer ve kabul gören Harid Fedai'nin Con Rifat'a ilişkin değerlendirmesi, diğer yanda Kurucu Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın göz tanıklığı...

Bize kalansa, hiçbir dergâhın müridi olmadan, şu basit soruyu objektif bir yaklaşımla kendimize sormak:

- Con Rifat İngiliz muhibi onursuz bir köle mi, yoksa, İngiliz karşıtı mı?

4. Kur'an'ı Kerim Türkçeleştirilsin, Gençleştirilsin...

Merhum Con Rifat'a dil tecavüzünde bulunan ve onun şeref ve haysiyetine kast eden sözde yazar, Con Rifat'ı, İslâm dini düşmanı olarak göstermekte ve bunu yaparken de merhumdan alıntılacağı bir yazıyı bütün olarak değil, yazıyı parçalayıp bir yerlerinden alıntılarla aktarmakta ve o parçalar üzerine kendi yorumunu inşa etmektedir.

Con Rifat, İslâm dinine ve bu dinin Kutsal kitabına ilişkin bir yazısında, duygu ve düşüncelerini şöyle aktarır⁴:

"... Anladık ve kanaat da hasıl eyledik ki dinî hükümlerimiz Arap lisanında yazılı olduklarından Türk'ün ruhuna, ruhânî din şevki asla nüfuz edememiş ve daima dinin yabancı kalmıştır.

Türk'ün, bu asırda kabul edeceği din hükümleri yalnız tek bir kitaptan ibaret olmalı; kendi lisanında yazılmalı, sade ve açık bulunmalı; uydurma masallardan, saçmasapan sözlerden temizlenmeli;... ve bu çok yaşlı din bu suretle gençleştirilmelidir."

İşte, İslâm dini düşmanı olarak gösterilmeye çalışılan Kıbrıslı bir Türk aydının çok net ve açık olarak söyledikleri:

- *Kuran'ı Kerim Arapça yazıldığından, Arapça bilmeyenler bu kitaba yabancı kalmıştır.*

- *Kuran'ı Kerim'i anlamak ve özümsemek için, Türkçeleştirilsin...*

- *Anlaşılabilir bir sadelikte olsun, hurafelerden arındırılsın...*

Con Rifat'ın bu yazısı, 17 Haziran 1933 tarihli olup, "Gençlik ve Din" başlığını taşımaktadır.

Con Rifat, Kuran'ı Kerim'in sadeleştirilmesini ve okunduğu zaman anlaşılır olmasını gençler için istemekte ve bu nedenle de yazısını "bu çok yaşlı din, bu suretle gençleştirilmelidir" cümlesiyle noktalamaktadır.

Bu arada, şu gerçeği de anımsamakta, yarar vardır. Bilindiği gibi Atatürk, Con Rifat'ın yazısından yedi yıl önce, 1926 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'na verdiği bir talimatla Kur'an'ı Kerim'in Türkçe tefsirini ister. Bu talimat üzerine Diyanet Başkanlığı, Kur'an'ı Kerim'i çağın gereklerine göre yeniden tefsir edebilecek âlim aramaya başlar ve bu görev, sonunda, Elmalı Muhammed Hamdi Yazır'a verilir. Türkçe tefsir çalışması 1935 - 38 yılları arasında tamamlanır ve 1935 - 1939 yılları arasında da dokuz cilt halinde basılarak, yayımlanır.

Kıbrıs Türklerinin ve aydınlarının Atatürk Türkiye'sine ve onun devrimlerine olan büyük bağlılığı ve takipçiliği dikkate alındığı zaman, Con Rifat'ın da "Masum Millet" gibi bir gazetenin sahibi ve başyazarı olarak Kur'an'ı Kerim'in Türkçeleştirilerek anlaşılır olmasını neden istediği de, açıklık kazanmaktadır.

Kaldı ki, Con Rifat'a karşı dil tecavüzünde bulunan kişi de makalesinin bir yerinde "dilinin altında gizlediğini" ortaya dökmekte, şöyle yazmaktadır:

"Peki, adadaki bu İngiliz muhipliğine ve kişiliksizliğe dönemin yönetici Kemalist kadrolarının yaklaşımı nasıldı?"

Tahmin edeceğiniz gibi bu tavır, dönemin Kemalistleri'nce desteklenen bir tavidir. Aksi iddialarına rağmen Kemalistler, Con Rifat'tan daha aşağı İngilizci değillerdi."

5. Masum Millet'in Kıbrıs Türklerine Hizmeti ve Kapanışı

Bir aynaya tersinden bakarak öndeki sureti bilimsel akılla! yorumlamayı kendine şî'âr edinen sözkonusu kişi Con Rifat'ı İngilizci olarak görmeyi ve tammlamayı ısrarla sürdürürken; öte yandan, yaklaşık otuz yıllık askerlik hizmeti boyunca çok çeşitli üst düzey görevler üstlenen, Kurmay Başkanı rütbesinden emekliye ayrılan ve emekliliği sonrasında da Türk kültür tarihi üzerine araştırmacı - yazar ve senarist olarak yoğunlaşan Sn. Ahmet Akyol, "Kıbrıs'ta Bir Asır Süren Türk Direnişi (1878- 1974)" başlıklı yazısında⁵, aralarında Con Rifat'ın da bulunduğu dönemin Kıbrıslı Türk aydınları için şu değerlendirmede bulunur:

"Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni ve devrimlerini büyük bir coşkuyla izleyen Kıbrıs Türkleri, yeni bir "Direniş Dönemi"ni başlatırken, genç Cumhuriyet'ten güç ve cesaret alırlar.

Vatan bildiği toprakları korumakla kararlı Kıbrıs Türkü'nün direnişinden ve Kemalist harekettten büyük bir endişeye kapılan İngiliz Sömürge İdaresi alçakça ve çok çirkin komplolarla 'Türkiye ile Birleşme Örgütü'⁶ liderlerinden Dr. Behiç⁷ ve Hasan Karabardak'ı⁸ katleder ve onlarca direnişçiyi hapseder.

Ama Türk direnişini durduramaz.

Yeni kadrolar, kısa zamanda oluşturulur.

Gazeteci Remzi Okan⁹, Con Rifat ve Hâkim Raif Bey¹⁰, bu yeni dönemin direniş liderleridir."

Cengizzade Mehmet Rifat Bey (Con Rifat), 11 Nisan 1931'de, "Masum Millet" gazetesini yayınlamaya başlar. Bu gazete üzerine, yazın arşivlerimize aynı isim altında bir başvuru kitabı kazandıran araştırmacı yazar, Türkolog Harid Fedai, gazetenin adı için şu açıklamada bulunur¹¹ :

"Hangi Masum Millet? Sömürge döneminde hakları elinden alınıp da çağdışı bir yaşama itilmiş, öteki topluma oranla ikinci sınıf yurttaş muamelesine uygun görülmuş, lidersiz kalması için elden ne gelirse yapılmış, kendi alınyazısıyla baş başa bırakılmış bir toplum. Kıbrıs Türk Toplumunu. Hem de hiçbir günahı ve suçu olmadan.

Bu durumdaki bir toplumu savunmak, uğrunda uğraş vermek her şeyden önce kendi çocuklarına düşer. Aydınlar bir adım öne atılıp sömürgecilerin karşısına dikilmeli, kendi toplumlarının haklarını savunmalıydılar. Gerçek aydın olmanın görevlerindendi bu."

İşte; bu koşullar altında yaşamaya, nefes almaya ve ayakta kalmaya çalışan Kıbrıs Türk Toplumunu için Con Rifat, aydın bir insan olarak bir adım öne geçer ve İngiliz Sömürge Yönetimi yılları içerisinde ve yine kendi deyişiyle “süngülü sansür barikatlarından” geçerek ya da geçmeye çalışarak *Masum Millet* gazetesini yayınlamaya başlar.

Atatürk Türkiye’sinin kuruluşu ve devrimleri, Kıbrıs Türkleriyle devrimlerin ilişkisi ve yine bu ekseninde Masum Millet gazetesiyse Con Rifat’ın Kıbrıs Türkleri adına tarihsel önem ve çabaları. akademik bir araştırmada şu sözlerle yer alır¹²:

“Kıbrıs Türkleri, Türkiye’deki lâiklik hareketinden etkilenmekte gecikmemişlerdir. Öncelikle, 1928 yılında din işlerini Türkiye’de olduğu gibi Evkaf yönetimi altında Müftülüğe bağlamışlar ve Fetva Eminliği haline dönüştürmüşlerdir. Evkaf yönetimindeki Müftülüğün yaptığı ilk yürütme, Türkiye’deki gibi ezanın Türkçe okunmasını sağlamak olmuştur. Kıbrıs Türklerinin lâiklik konusunda attıkları en önemli adımlardan birisi de medrese ve tekkelerin kapatılması yönünde tavır takınmışlardır. Nitekim bir süre sonra Lefkoşa’daki Mevlevi Tekkesi kapatılarak müze haline getirilmiştir. 1931 yılında Menemen’de irtica olayları sonucu öğretmen subay Kubilay’ın şehit edilmesi de Kıbrıs Türkleri arasında şok etkisi yaratmış ve bu olayı büyük bir nefretle karşılamışlardır. İlerici ve Atatürkçü Kıbrıs Türk basını bir irtica olayı olarak nitelendirdiği Menemen’deki Kubilay olayını büyük bir dikkatle izleyerek bütün ayrıntılarını vermiştir.

Laiklik Kanununun ve Atatürk’ün gerçekleştirdiği dini reformların Kıbrıs’taki en hızlı savunucularından olan Masum Millet gazetesi sahibi Cingizzade Mehmet Rifat Bey’de (Con Rifat) din politika işlerinin birbirinden ayrılması, dinde reform yapılması, dini esasta çalışan Şer’iye Mahkemelerinin kaldırılması, Medeni Kanunun çıkarılıp Miras Hukukunun değiştirilmesi için ısrarlı mücadele vererek yazılar yazmıştır.”

Yine Con Rifat ve Masum Millet gazetesiyse ilgili yapılan bir özetlemede, şu bilgilere dikkat çekilir¹³:

“Cengiz Mehmet Rifat (Cingizzade ya da Cingizoğlu Mehmet Rifat da denmekteydi; doğumu 1878, ölümü 6 Mayıs 1956 Larnaka) “sömürgeciliğin aleyhine çalışmak, esnafı, rençberleri ve işçileri korumak” amaçlarıyla 11 Nisan 1931 Cumartesi günü Masum Millet’i yayınlamağa başladı.

Halk arasında Jön ya da Con Rifat olarak bilinen, aynı zamanda avukat da olan Mehmet. Rifat Efendi, Masum Millet’i ilkin eski yazıyla ve kimi yazıları İngilizce olarak, sonraki sayılarında da Latin harfleriyle yayınladı.

“Evkaf’ın Türk Cemaati’ne devri” için ilk ve yöntemli savaşım (mücadele) veren Masum Millet 1933 ve 1934 yıllarında haftada iki kez çıktı.

Dönemin sömürge yönetimi aleyhinde olduğundan, hükümetin kimi açıklama ve yalanlamalarını (tekziplerini) yayınlamamak için iki kez (ikincisi).

29 Ağustos 1934) gazeteyi kapatan Con Rifat, 10 Ekim 1947'de Masum Millet'i yeniden, haftalık ve tek yaprak halinde yayımlamağı sürdürdü.

Masum Millet 1947 öncesinde 43+1+159=203 sayı yayımlandı."

Masum Millet gazetesi çok daha uzun soluklu yaşayabilirdi. Yaşayamadı. Çünkü Kemalist devrimleri ve Kıbrıs Türk halkının varoluş kavgasını kendine bayrak edinen bir gazetenin 203 sayı yayımlanabilmesi bile, deyim yerindeyse, tam bir mucize idi.

- (Harid Fedai'den) İçinde bulunulan ortam en ufak bir yanlışlık sonucu insanı harcayan bir ortamdı. Ne ki Con Rifat iyi bir hukukçu idi ve "süngülü sansür barikatlarından" sızıp geçmesini başarabilmiştir. Ama bu gerçek, Con Rifat'ın her istediğini gönülünce yazabildiği anlamına gelmiyor. Ayak vermemek için çok dikkatli davrandığı, zorluk çektiği, sömürge yönetiminde kovuşturmayaya uğradığı bir gerçektir. Örnek verelim:

"Muhterem okuyucularımıza:

Ceziremizin (Adamızın) vaziyet-i hazinesinden (şimdiki durumundan) matbuat sansüre tabi bulundurulduğundan yazılarımızın hususi 'gramerinde' tadilat (değişiklik) yapmağa mecburiyet hasıl olmuştur. Ahval-i memleket (ülkenin durumu) hal-i sabık-ı tabiisine (eski normal düzenine) avdet eylediği zaman iktisadi silsile-i makalatımız (yazı dizimiz) devam ettirilecektir.¹⁴"

- (Harid Fedai'den) Gazetenin 30. sayısı 7 Teşrin-i Sani (Kasım) 1931 tarihli, iki yapraktan tek yaprağa indirilmiştir. Bu hal 14 Mart 1932 tarihli 43. sayıya dek sürer. Tek yaprak 28.5X52.5 cm boyutludur. 18 Ağustos 1932 tarihinde ise salt 'Masum Millet'in İlâvesi' yayımlanır. Sayı 44 ve günlerden Çarşamba.

Masum Millet beş ayı aşkın bir süredir çıkmıyor. Con Rifat bu kesintiyi bir münasebetle şöyle açıklayacaktır:

"İdare-yi hükümetle (hükümet idaresiyle) alakası (ilintisi) olmayan mesail-i milliyemize (ulusal meselelerimize, sorunlarımıza) ait yazılarımıza sansür müdahale ettiğinden (karıştığınan) protesto mahiyetinde neşri (yayımlı) Nisanın ilk haftasında tatil ettik ve 3 Kânun-u Evvel (Aralık) 1932 tarihine kadar yeni Vali'nin gelmesine intizar eyledik (gelmesini bekledik)¹⁵"

İngiliz sömürgecinin basına yönelik baskı, yasak ve sansürün ne denli ağır olduğu, Masum Millet gazetesinden yapılan bu örneklerle çok net bir şekilde görülmektedir.

Nihayetinde, Masum Millet gazetesi 29 Ağustos 1934 günü son sayısını yayımlar ve Kıbrıs Türk basın tarihinde saygın, onurlu ve derin izler bırakarak yayın yaşamından ayrılır.

Con Rifat, "Hayf Ki, Masum Millet Başkalarını Yaşatmağa Çalışırken Yarın Kendisi Ölüyor" başlığı altında ve yine "Muhtasarın (Ölmek Üzere Olanın) Son Sözleri" diyerek, gazetesinin kapanışına ilişkin olarak duygularını, şöyle aktarır:

"Masum Millet'in siyasi hayatı yarın tarihe karışacağından; yazılarımız muhitin duygu ve zihniyetine uygun olmadıklarını tecrübeden sonra şimdi biz

de itiraf ederiz ki bu memleketin havassı (üst tabakası) ile avamı (halk tabakası) arasındaki lisan birliği, fikir yeknesaklığı (tekdüzeliği) bozulmadıkça, keselerimiz paralanmadıkça yenileşmek ve yenileştirmek ümitleri hep beyhude (boşuna), nafile (yararsız) yorgunluk ve kendi kendimizi aldatmaktır. Hayatımızın cezasını çok pahalı ödemekle beraber Cemiyetin (Toplumun) bir azası (üyesi) sıfatıyla vazife-i içtimaiyemizi (sosyal görevlerimizi) ifa ettiğimizden (yerine getirdiğimizden) mesuliyet-i maneviyeden (moral sorumluluktan) da kurtulduk. Bu istirahat-ı vicdaniye (iç rahatlığı) bizim için büyük saadettir. Bütün vatan kardaşlarımızı mukadderatın (yazgının) merhametine (acımasına) emanet eyleriz¹⁶."

Değerli büyüğümüz Harid Fedai, gazetenin kapanması sonrasında ve Con Rifat'ın toplum sorunlarına duyarlılığının devamını da, şöyle aktarı¹⁷:

"Gazete kapanınca ne oldu?"

Con Rifat yazmayı, toplum sorunlarıyla ilgilenmeyi sürdürdü.

Yazmak, Con Rifat'ta bir tutku, bir tür görev haline gelmişti.

Masum Millet günlerinden yaşamını yitirene dek durmaksızın yazdı.

Yazacak gazete bulamadığı zaman bildiri yayımladı..."

6. Din İstismarcıları ve Yoksula Yardım Çağrısı...

Kimi çevreler; yaşadığı yıllardan bugüne değin Con Rifat'ı İslâm dini karşılığıyla suçlamakta, 'dinsiz' olduğunu savunmakta ve bu yaklaşımlarıyla da onun manevi yönünü 'çamur at izi kalsın' mantığının sefil ve şerefsiz düzenbazlığı içerisinde örselemeye, karartmaya çalışmaktadırlar.

Kaldı ki savunulduğu ve savlandığı gibi 'dinsiz' olsa bile, Kur'an'ı Kerim'in bizatihi kendisi (Bakara Suresi, 256) *'Dinde zorlama yoktur'*, demiyor mu?

Ve yine bu ayetten hareketle, 'dinde zorlama yok'sa; kendini dindar, dini bütün, tam bir Müslüman sayanlar neden Kur'an'ı Kerim'in öğretileri aksine tutum ve davranışlar içerisinde girerek, başka insanların içdünyalarına ve onların inançlarına yönelik saldırı ve zorlama gafletinde bulunmaktadır?

Böyle bir saldırı, özünde, Kur'an'ı Kerim'e: *'Sen bilmiyorsun biz biliyoruz'* demekle, eşdeğer değil midir?

Kuşkusuz, Kur'an'ı Kerim'in öğretilerine karşın Con Rifat'a yönelik bu örseleme ve karartma histerileri de sebepsiz değil, aslında, sebebin ta kendisidir...

Sebebin kendisidir, çünkü, Con Rifat'a saldıranların, Con Rifat'ın bayraktarı olduğu iki düşünceye karşı çok büyük öfkeleri vardır. Bu düşüncelerden biri 'eğitim sistemindeki kalitesizliğin' ele alınması, diğeri, 'dinde reform' yapılması...

Ve Con Rifat, bu düşüncelerinin hayata geçirilmesi yönünde de tek engel olarak, Evkaf'ı görmektedir...

Hani; Kıbrıs Türk Toplumunun varoluş süreci içerisinde İngiliz sömürge yönetimine karşı büyük kavgaları verilen, sonunda kazanılan ve aradan geçen 55

yıl sonrasında hâlâ her 15 Nisan günü geldiğinde ‘Vakıfların Türk topluma devri’ denilerek törenlerle kutlanılan Evkaf!

İşte Con Rifat’ın günümüze değin tartışılmalı ‘dinsizliği’, döneminin Evkaf yöneticilerinin rahatsızlıklarıyla başlayan bir ‘dinsiz’liktir. Çünkü Con Rifat, o yıllar içerisinde varolan yokluğun, yoksulluğun, cehaletin ve üretime dönük el becerisinden uzak olmanın tek suçlusu olarak ‘her derdimizin anası’ dediği Evkaf’ı görür... Toplumsal milli gelir Evkaf’ın kasasına akmakta fakat Evkaf yönetimi bu geliri iyi yönetmediği, ‘yeyip yuttukları’ nedeniyle de yoksulluktan kurtulmak mümkün olmamaktadır.

Oysa Con Rifat, Türk toplumunun Osmanlı Vakıflarından gelen güçlü bir gelir kaynağının bulunduğu dikkat çeker ve ‘Yoksulluk Ulusal Bir Felâkettir’ başlığı altında şöyle yazar¹⁸:

“...gayeye vasıl olmak için de şükür olsun vesait-i mükteziyeden (gerekli araçlardan) hâlâ tamamıyla mahrum değiliz. Baba mallarının varidat-ı mebzuleleri (bol gelirleri) bizleri adam etmeye bulğan-ma-bulğ (yeterince) kâfidir; yalnız hüsn-ü idare lâzımdır, milletin iyi varis olması icap eder.

İyi tartılmış, sağlam ölçülmüş, muvazenesi mükemmel hesap üzerine hüsn-ü idare edilecek (milletin iştirakıyla) Evkafımızın senede tam 6 bin lira fazla-i varidatı (gelir fazlası) olacaktır. Bizim gibi fakir bir millet için bu şayan-ı ihtiram (hatırı sayılır) meblâğ pek büyük bir servettir; Cezirenin (Ada’nın) altı kaza merkezine biner lira tahsis olunur ise küçükten başlamak üzere çok işler görmüş oluruz”

Peki... Kıbrıs Türk Toplumunun Rum komşularına eşdeğerlikte ekonomik kalkınmasını hızlıca sağlaması ve bireylerinin kendi iş alanlarına bir an önce sahip olarak üretici kimlik kazanmalarının aciliyeti bu denli ortada dururken, milli geliri elinde tutan Evkaf yönetimi, ne yapmaktadır?

Con Rifat, bu sorunun yanıtını şu sözlerle verir¹⁹:

“Fena fırsattan istifade ederek baba mallarının varidatını bel’eden (yutan), banker hayatı yaşayan Evkaf bütçe-horları, dostlarımız değillerdir; çünkü içtimâî derdimizin ilaç parasını israf ve telef ediyorlar; milletin hayat-ı maneviyesine su-i kasd ediyorlar”

Con Rifat’ı ve onun Masum Millet gazetesinin her sayfasını irdeleyerek bir kitaba dönüştüren Harid Fedai, şu bilgileri aktarır²⁰:

“Toplumun geri kalmasında katkısı olan bir de din konusu var. Bu da tutucu, bağınaz kişilerin ellerinde. Con Rifat onlara ‘muhterem pederler’ ve de ‘din bezirgânları’ deyişlerini yakıştırır.

Bu takımın ipleri ise yine, Evkaf’ın elinde.

Dinde reforma gereksinim vardır.

Türk ırkının dine oldum olası yabancı kalmasının kökeninde tutucuların olumsuz etkileri yatar. Bir kere, din dilini anlayamazken gençlerin camilere dolması nasıl beklenir? Yazara göre gerçek anlamda dindar bir kuşak

yetiştirmenin tek yolu, ancak içinde bulunulan çağın gereklerine göre hazırlanmış bir din reformundan geçer."

Con Rifat, İslâm dininde çağın gereklerine uygun bir reform ister ve bunun kavgasını verirken, günümüzde bile hâlâ dinsizlikle suçlanmasına neden olan düşünce ve görüşlerini yıllar öncesinin bir makalesinde 'bizleri dinsizlikle itham edecekler' diyerek, şöyle aktarır²¹:

"Çok korkarız ki bu makalemizde istimal edilecek (kullanılacak) sözler de ücretli dincilerin hoşlarına gitmeyecek ve milletin zararına devam ettirilen külfetsiz bol kazançlarına kedad geleceği vesvesesiyle haksız olarak bizleri dinsizlikle itham edeceklerdir.

Fakat biz, mukaddes dinimizin âli menfaat ve yüksek şerefini düşünmeye mecbur olduğumuzdan; cadî medreselerin on dört asırdan beri içtimaiyatımızı (sosyal yaşantımızı) zehirleyen kargabükten (meyvesi zehirli bir ağaç) lakırdılarına kıymet verecek ihtiyatsızlardan da değiliz.

Manevi bir şirketten başka bir şey olmayan dinin zarar ve kârına hissedar bulunduğumuzdan zayıfladığını da görmeye tahammül edemez ve takviyesini emel ederiz.

Açıktan söyleyelim ki asrın terakkiyat-ı fikriyesiyle Mukaddes Pederler'in ahkâm-ı diniyeyi hüsn-ü idare edememeleri itikadımızın üzerine çok tesiri oluyor. Gençlerimizi camilerimizden uzaklaştırıyoruz; fikriyat ve içtimaiyatla memzuh (karıştırılmış) yeni bir unvan ile 'iktisadi din imanı' halk eylemek (yaratmak) luzumu hissediyoruz.

Nurlu zekâlar bu yeni imanın vaat edeceği saadet merküresinden hayat-ı dünyeviyemize çok büyük faide gelebileceğini ümit ederler.

Dinin Türkler arasındaki derece-i muhabbetinin zayıflamasının esbabını (nedenlerini) taharri eyledik (araştırdık). Anladık ve kanaat da hasıy eyledik ki ahkâm-ı diniyemiz Arap lisanında yazılı olduklarından Türkün ruhuna, Ruhanî din şevki asla nüfuz edememiş ve daima dinin yabancı kalmıştır.

Türkün bu asırda kabul edeceği ahkâm-ı din (din kuralları) yalnız tek bir kitaptan ibaret olmalı; kendi lisanında yazılmalı, sade ve açık bulunmalı; esatiri masallardan, pestenkerane (uydurma) saçmalardan tenzih edilmeli (arındırılmalı); akl-ı selime (sağduyuya) mülayim (açık) olmalı; resul ve havariyun silsilesi veladat-ı harik-ül-adelerle (olağanüstü olay ve hikâyelerle) tağlid edilmemeli (şaşırtılmamalı); yani yabancı bulunduğumuzu itiraf eylediğimiz tabirat-ı fenniyeyi iktibasen (bilimsel terimleri alıntıyla) bir ilm-i kimya müderrisi takrirlerini (bir kimya profesörü derslerini) cevher-i ferd sikletlerinden (atomoc weights), nev-i hararet (specific heats) karışıklıklardan tecride (ayırmaya, soyutlamaya) say eylediği (çaba gösterdiği) gibi vâzih (açık) ve tevile (başka anlamlara gelmesine) müsaid olmamalarına dikkat olunmalı ve bu sal-horde (yaşlı) din bu suretle gençleştirilmelidir.

Başka daha muhtaç-ı islah (düzeltmesi) gerekli şu noktalar vardır:

Gençlerimiz dinin cecher-i asliyesine (özündeki cevhere) karşı samimi olduklarından dinin bir niza-ı menfaat (çıkar çatışması) şekline sokulduğunu tasvip etmiyorlar; dinin şeref ve faziletini, vahdet-i ahlakiye ve maneviyesini (ahlak ve ruh birliğini) mutaazzır eden (sarsan) sözleri beğenmiyorlar.

Din ruhi ihtiyacımızdan olduğundan; bilgi esasatı üzerine imal edilmiş hakiki bir dindar nesil yetiştirmek için zamanın ihtiyaçlarıyla mütenasip yeni kavaid-i diniye (dinsel kurallar) vaz eylemek (koymak); ve bu yeni ahkâma (kurallara) iktisat ve marifet düsturları (formülleri) derc etmek (katmak) zannederiz ki sahib-i kudret her Türk mütefekkirinin (düşünürünün) vazifesidir. Aksi takdirde dinimizde aks-ül-amel (tepki) tehlikesi vardır.”

Bu makale, Con Rifat'ın neden dinsiz(!) olduğuna en güzel örneklerden biridir...Söylenenler son derece net, açık...Ancak bu denli açık olmak, 'Efkaftan beslenenleri' rahatsız etmeye bolca yeterli olmaktadır... Çünkü onlar: "Con Rifat'a göre Evkaf çevresinde çöreklenip Toplum'un canına okuyanlar gerçek dindarlar olmayıp salt din istismarcıdır" ki, Harid Fedai şu değerlendirmede bulunur²²:

"Efkaftıcılar da boşdurmayacaklardı elbet. Bağnaz dinciler marifetiyle Con Rifat'ı dinsizlikle damgalarlar ve Ada'dan sürgün edilmesi için imza toplamaya başlarlar. Bu uygulama başarıyla sonuçlanırsa, Hükümet ve Evkaf'cılar kendilerine balta olan bu 'beladan' kurtulabilirlerdi. Ama her dar geçitte olduğu gibi bu imza toplama girişiminde de Türk Toplumunun sağduyusu üstün gelecek ve istenilen sonuç alınamayacaktı.”

Yaşamı boyunca din istismarcılarına karşı savaş açan Con Rifat'ın ne denli 'dinsiz' olduğunu, Masum Millet'in 144'üncü sayısında yer alan şu cümlesiyle noktalayalım:

- Bayram münasebetiyle Hayır Cemiyetlerine (Yardım Kurumlarına) yardım ediniz”.

7. Bir Dinsizin (!) Vasiyeti ve Unutulmayan Con Rifat

İngiliz sömürgesinin Kıbrıs toprakları üzerinde egemen olmaya başladığı 1878 tarihinde doğan Con Rifat, kendi kendini yetiştirmenin kazandırdığı hayat deneyimi, hukuk bilgisi, toplumsal konulara ve sorunlara yoğun duyarlılığı, gazeteci yazarlığı ve bütün bunların toplamında Kıbrıs Türk sosyal yaşam tarihine kattığı onurlu yaşamıyla, 6 Mayıs 1956 günü aramızdan ayrılır.

Zatürreye yenik düşen 78 yıllık ömrü; bir aynaya tersinden bakarak öndeki sureti gördüğünü ya da doğru yorumladığını savlayan kimilerinin yazdığı gibi bir yaşam, hiç olmamıştır.

Hele, "Kıbrıs'ta İslâm'a, Makarios'tan daha ziyade düşman kuşaklar yaratma projesi" içerisinde ne uhrevi, ne dünyevi bir zihniyetin temsilcisi olarak da, asla yer almamıştır.

9 Mayıs 1956 tarihli Halkın Sesi gazetesi, aramızdan ayrılması üzerine yayınladığı haberinin son iki cümlesinde, onun, yaşamı boyunca verdiği onurlu kavgasını şöyle özetler:

“Merhumun irade ve iman kuvveti her zoru yenmiş ve hiçbir tehdit karşısında cevap vermekten aciz kalmamıştır. Merhumun maruz kaldığı tehdit ve tazyike, az kalp tahammül edebilir”

Döneminin önemli şairlerinden biri olan Ahmet Esat da Con Rifat'ın aramızdan ayrılması üzerine yazdığı şiirine *“Merhum Cingiz Oğlu Rifat Efendi'nin Ebedi Hatırasına İthâf”* başlığını kullanır²³ ve Rifat Efendi'nin aydın kişiliği ile medeni hukukun temelini oluşturan kadın erkek arasındaki eşitlik konusuna yaklaşımını, şu dizelerle aktarır:

*Ey seyfi kalem, içtin şarabı mevdi
Desti ecelden bir leyli mübarekte²⁴
Yumdun gözlerini dünyaya,
sükûnette...*

*Bir elinde livayı hürriyet²⁵,
Dedin; kapanmaz Bâbi içtihar²⁶
Açtın yalnızca bir livayı cihât²⁷.
Yıllarca yazdın, didindin bihâd²⁸,
Fakat, beklemezdin ne bir takdir,
ne de imdâd...²⁹*

*Sorardın muhatabıma,
“Kaç cilt kitap okudun?”
Bulurdun insan kıymetini okumakta...
Felsefendi senin o,
Anlar insan cehlini³⁰ okumakla...*

*Seninle buldu kadın hakkını
Bu topraklarda,
“Neden kadın daha az miras alsın
Neden kadın ile erkek müsavi³¹ olmasın!?”
Sendin ilk bayraktarı bu içtihadın...*

*Yine sendin isteyen,
Hürmet, müsavat³², hak bulsun kadın,
“Benden boş olsun” demekle³³
Neden sefil olsun kadın!...*

Con Rifat'a İslâm karşıtı bir dinsiz diyenin, belli ki onun vasiyetinden ve kabir yerinden de haberi yoktur.

Con Rifat, vasiyeti üzerine Lefkoşa'daki evinden alınmış ve Müslüman âlemin büyük değeri verdiği, Larnaka'da, Hala Sultan Tekkesi³⁴ avlusuna gömülmüştür. Kabri, hâlâ orada ve bugün de ziyaret edilen kabirler arasındadır.

Kıbrıs Türk halkı bu çok değerli aydının emeklerini hiçbir zaman unutmamış ve onun onurlu adını "*Gazeteci Con Rifat*" olarak Lefkoşa - Göçmenköy'de, bir sokağa vermiştir.

Mekânı, cennet olsun.

Notlar

- ¹ *İslam Dininin İnsan İçin Gerçekleştirmek İstedığı Faydalar*. hakyolislam.com/.../islamHukuk
- ² Mustafa İslamoğlu, *Yeni Şafak Makaleleri*, 3 Eylül 2005.
- ³ Harid Fedai, *Kıbrıs'ta Masum Millet Olayı*. KKTC Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları 1, İstanbul 1986, s. 15
- ⁴ Con (Mehmet) Rifat, Masum Millet gazetesi, *Gençlik ve Din*, 17 Haziran 1933.
- ⁵ *Kıbrıs'ta Bir Asır Süren Türk Direnişi (1878 – 1974)*, www.ahmetakyol.net
- ⁶ Türkiye İle Birleşme Örgütü: Birinci Dünya Savaşı yıllarında Çanakkale, Hicaz ve Kanal cephelerinden İngilizlere esir düşen ve Kıbrıs'taki Karagulos (Karakol) Esir Kampı'na getirilen Osmanlı askerlerini esaretten kurtarmak ve yeniden Türkiye'ye göndermek için oluşturulan gizli örgüt. Ancak bir ihbar sonucu örgüt üyeleri (Dr. Behiç, Dr. Esat, Hasan Karabardak) yakalanır ve Girne Kalesi'ne hapsedilirler.
- ⁷ Dr. Behiç: Girne Kalesi'ndeki hapsliği sonrasında sürekli olarak takibe alınır ve daha sonraları da İngiliz istihbaratının yaydığı bir dedikodu nedeniyle kıskançlığa kapılan Dr. Behiç Bey, evinde, av tüfeği ile eşini vurarak öldürür. Bu cinayet üzerine İngiliz Sömürge Yönetimi tarafından tutuklanır, büyük bir hızla yargılanır ve asılarak idam edilir.
- ⁸ Hasan Karabardak: Asıl mesleği kasaplıktı. Ancak döneminin kasaplarıyla hamal esnafının da lideri olarak milliyetçi bir kimliğe sahipti.
- ⁹ Mehmet Remzi Okan: SÖZ gazetesi sahibi ve başyazarı (d. 1885 ö. 1942)
- ¹⁰ Hâkim Raif Bey: KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş'ın babası.
- ¹¹ Harid Fedai, *Kıbrıs'ta Masum Millet Olayı*. KKTC Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları 1, İstanbul 1986, s. 13.
- ¹² Arş. Gör. Sibel Akgün, *Atatürk İlke ve İnkılaplarının Kıbrıs'a ve Kıbrıs Türk Kadınlarına Yansımaları*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 64-65-66, Cilt: XXII, Mart-Temmuz - Kasım 2006. / Sabahattin İsmail - Ergin Birinci, *Atatürk Döneminde Türkiye Kıbrıs İlişkileri*, 251 - 259.
- ¹³ Bener Hakkı Hakeri, Kıbrıs gazetesi, 18 Mayıs 2009.
- ¹⁴ Masum Millet, 31 Teşrin-i Evvel - Ekim - 1931, s. 29.
- ¹⁵ Hırsız Feneri Misali Söz'cünün Terbiyesiz ve Muzur Yazılarından. Masum Millet, 25 Teşrin-i Evvel - Ekim - 1933, s. 120.
- ¹⁶ H. Fedai, a.g.e. Ek-39.
- ¹⁷ H. Fedai, a.g.e. s. 45-46.
- ¹⁸ Masum Millet, *Yoksulluk Bir Musibet-i Milliyedir*, 31 Mayıs 1933, Sayı: 78.
- ¹⁹ Masum Millet, *Yoksulluk Bir Musibet-i Milliyedir*, 31 Mayıs 1933, Sayı: 78.
- ²⁰ Harid Fedai, a.g.e., s.35-36.

- ²¹ Masum Millet, *Gençlik ve Din*, 17 Haziran 1933, Sayı:83
- ²² Harid Fedai, a.g.e., s. 17.
- ²³ Halkın Sesi gazetesi, 27 Mayıs 1956, sayfa 2.
- ²⁴ “Ey kalemimi kılıç gibi kullanan, içtin ölüm şarabını / Ecelin destisinden bir mübarek gecede” (BF)
- ²⁵ Liva: Sancak. “Bir elinde hürriyetin sancağı”
- ²⁶ Bâbi içtihat: (Özetle) Dine dair varolan hukuki sorunların düşünce, görüş ve kanaat olarak tartışılması. Hukuk kurallarını açıklayıcı olmak ancak yeni hukuk kuralları getirmemek...
- ²⁷ Cihad: İslâm'ın yükselmesi, korunması ve yayılması için her türlü çalışma, uğraş, gayret ve çabada bulunmak. “Sen, İslâm'ın yükselmesi için bir bayrak (sancak) açtın” (BF)
- ²⁸ Bi had: Sonsuz, sınırsız. [Bu uğurda] “Yıllarca yazdın, sonsuz emekler verdin” (BF)
- ²⁹ İmdâd: Yardım dilemek, beklemek, destek aramak.
- ³⁰ Cehil: Bilgisizlik, bilmezlik, cehalet.
- ³¹ Mûsavi: Eşit olmak, aynı denklikte bulunmak.
- ³² Mûsavat: Eşitlik.
- ³³ Medeni Kanun öncesi. Müslüman bir erkeğin, eşine üç kere “Benden boş ol” [Boşan, ayrıl] demesi durumunda, kadının erkekten boşanmış olması hali.
- ³⁴ Hala Sultan Tekkesi Kıbrıs'ın en ünlü tekkesidir. Larnaka'da Tuz Gölü yakınlarında bulunan ve Kıbrıs'ın yedinci ve onuncu yüzyıllar arasında İslam (Arap) askerlerince adaya düzenlenen seferler sırasında Hz.Muhammed (S.A.V)'in bir akrabası olan Hala Sultan'ın (Ümmü Haram) vefat ettiğine inanılan noktada, muhtemelen 647-649 yılları arasında inşa edilmiştir.

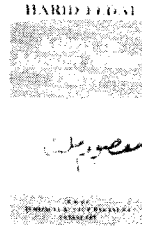
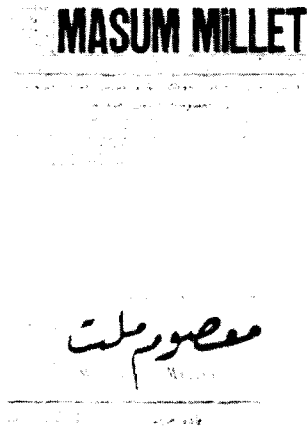
Resimler

Con Rıfat

Con Rıfat'ın mezarının bulunduğu bölge (Farnaka, Hala Sultan yanı)

Con Rıfat'ın çıkardığı gazetenin ön sayfaları

Con Rifat (1878-1956)

Altay SAYIL*

Esas mesleği avukatlık olan Cengizzade Mehmet Rifat Efendi (Con Rifat D:1878 -Ö:1956) Kıbrıs Türk halkının yetiştirdiği önemli şahsiyetlerden biri olup İngiliz Sömürge Yönetimi altındaki Kıbrıslı Türkleri çeşitli siyasal ve sosyal haklarının elde edilmesi için verdiği mücadele ile bilinmektedir. Masum Millet (1930) ile Kıbrıs (1949) gazetelerini yayınlamış olan Con Rifat ayrıca Halkın Sesi, Hürsöz gibi gazetelerde de çeşitli makaleler yayımlanmıştır.

Bu çalışmada Evkafı ilgili mücadelesi ve Aile Hukuku işlenmektedir.

Bugün (25 Kasım 2010) gerçekleşmekte olan 6. İz Bırakmış Kıbrıslı Türkler Sempozyumu'nu düzenleyen DAÜ-KAM'a şu sebeple de teşekkür etmek isterim ki günümüzde lise öğrencisi olduğu halde sempozyumda hakkında bildiriler sunulan kişilere ilişkin hiçbir bilgisi olmayan gençlerimizin olduğu gerçeği benim için gerçek bir üzüntü konusudur. Bu eksikliğimizin nedeni acaba nedir?

Bu soruyu düşündüğüm zaman 'tarih kitaplarımızın yetersizliği', yanıtına gidiyorum. Bizler tarihimizde yer almış kişilikleri öğrencilerimize iyi ve kötü yanları ile ama tam bir gerçekçilikle anlatıp onları günümüz nesillerine anlatmalı, onlar hakkındaki yargıyı da kişilerin kendine bırakmalıyız.

Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi'nin (DAÜ-KAM) tarihimizde yer almış bu kişiliklerin hatırlanması ve tanıtılmasında 2 yılda bir yaptığı bu etkinliğin daha da yoğunlaştırılması beklentisi ile bu günkü uğraşlarına da takdir ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Geçmişte iz bırakmış Kıbrıslıların yaşamlarını bilmek, kayıt altına almak geleceğimiz açısından önemini tekrar vurgulamak isterim. Bu vesileyle Dr. Fazıl Küçük'ün, Halkın Sesi Gazetesi'nde 8-9 Haziran 1974 tarihinde yazdığı iz bırakmış Kıbrıslılar için genel düşünceleri:

"Neden Kıbrıs Türkü yüzyıla yakın bir zamandır bütün zindeliğini, gücünü, imanını, moralini bozmadan şerefli insanlar olarak yaşayabilmiştir? Bunları araştırdığımız zaman göreceğiz ki, bu mübrem ihtiyaçları verebilen eller toplum üzerinden eksilmemiştir. Kimlerdi bu besleyiciler? İşte bunları bilenimiz yok. Bana kalırsa 1878'den bu yana birçok fedailer, vatanperverler, bayrak ve millet aşkı ile yanan kimseler, kendilerini her türlü tehlikeye atarak uğraşmış, didinmiş ve onların öncülüğü bugünkü toplumu meydana getirebilmişti. Bunlar mücadeleye atılırken, bir kahraman gibi ortada dolaşmak istemedi. Boy göstermedi. 'Ben yaptım, ben yapıyorum' diye de bağırıp çağırmadı. Onlar sessiz sedasız sükunet içinde vazifelerini yerine getirdiler. Yanıbaşlarındaki yardımcılarına bayrağı teslim ettiler. Onu teslim alanlar aynı yolda yürüdü. İstikamet değiştirmediler. Ve bunların sonucudur ki dimdik bir toplum ayakta

---

* Araştırmacı - Yazar

duruyor bugün. Kimlerdir bu isimsiz kahramanlar? Bilen yok. İşte bizler için yüz kızartıcı bir ihmâl, bir suç olduğunu kabul etmek yerinde olur.

Milletler tarihleri ile yaşar. Tarihi yapan yine milletin, tophımın gösterdiği feragat, kahramanlık ve fedakârlıktır. Bunları yapanları da nesillere duyurmak, tanıtmak, yine o milletin mensuplarının görevidir. Kıbrıs Türkü olarak bunu yaptık mı, maalesef hayır. Ne acıdır ki 307 sene ırk, din, mezhep gözetmeksizin adalet ve müsavat dağıtan ecdadımızın yaptıklarını bile dile getiremedik. En ufak bir eseri eş dost gözleri önüne seremedik. Kendi evlatlarımıza Kıbrıs tarihini öğretmek zahmetine katlanmadık, neler yaptığımızı söyleyemedik.

...Bu vatanın bir ferdi olarak, her vatandaşın hissettiği acıyı ben de duymaktayım. Bu topraklar için en mukaddes varlıklarını feda edenlerin mezar taşları ortadan kalkar, naçiz vücutları bir avuç toprak olurken, onların isimlerinden bile habersiz kalmak, katlandıkları müşkilatın büyüklüğü karşısında onlara minnet borcumuzu ödememek her halde şerefli, medeni bir cemaat için yüz karasıdır."

Benim bugünkü sempozyumda irdelleyeceğim iz bırakmış Kıbrıslılardan Con Rifat (John Rifat)'tır.

Con Rifat Kıbrıs Türklerinin önemli düşün adamıydı. Kıbrıs Türk halkının geçmişini çok iyi bilirdi ve gelecekle ilgili kaygıları vardı. Geleceği ticaret ve ekonomi çalışmalarında görmekteydi. Eğitim görenlerin yükseköğretim bitirenlerin memur olmalarına karşıydı.

Ekonomik ve ticaret açısından güçsüz olan hakların yıkılmaya mahkum olduğunu, çeşitli zorluklara karşı koyamayacağına inanır ve yazılarında savunurdu. Bugünkü bildiri ise Con Rifat'ın Yeni Fikirler Mecmuası'nda, Mayıs 1946, Sayı:1 ve Harid Fedai'nin Kıbrıs'ta Masum Millet Olayı, İstanbul 1986, s.202-215 adlı eserlerde yer alan "Çarşı İnkılap Müzesidir" adlı yazısına yer verilecektir.

Con Rifat, çok okuyan biriydi. Günlük olarak yabancı dilde bir iki gazete mutlaka okurdu. Bunlar; Neos Demokradis ve Yeni Cyprus Mail gazeteleriydi. Çok iyi İngilizcesi vardı. Orijinal İngilizce kitap okurdu. Ayrıca Rumcası da vardı. Her gün hükümetin çalışmalarını gazetelerden izlerdi. Halk aleyhinde yazılanlar hakkında, cesurca yazar ve eleştirirdi. Gazeteleri: Kıbrıs, Masum Millet, ayrıca Söz ve Halkın Sesi Gazeteleri'nde yazılar yazdı.

Dr. Fazıl Küçük, Con Rifat'ı anlatıyor: Avukat Con Rifat Kimdir?

Dr. Fazıl Küçük

Bunun yanında *Masum Millet* Gazetesi'nin sahibi merhum avukat Con Rifat idi. Birkaç kelime ile de büyük hizmetleri geçen bu vatandaşımızdan bahsetmek kadirşinaslık olur kanaatindeyim. 1878 yılında dünyaya gelen Con Rifat, bir debbağın oğludur. Lefkoşa'da tahsilini bitirdikten sonra babası, oğlunu kendi

mesleğine en yakın olan kunduracı ustasının yanına çırak olarak vermişti. Bir türlü ısınamıyordu bu mesleğe. Mahallesinde kendi yaşında başka bir arkadaşı ile özel dersler alarak İngilizce öğrenmeye başladı. Fransızca, Rumca'yı da ihmal etmiyordu. 18 yaşında hükümet imtihanlarına girdi. O zamanlar biraz İngilizce bilmek memur olmaya kâfi geliyordu. Zaten liseler mevcut değildi. Tek yüksek okul olarak bulunan, ortaokul tahsili bile yapanlar pek azdı.

Con Rifat 18 yaşında memur oldu. İlk önce Tapu Dairesi'nde, daha sonra Komiserlikte gösterdiği başarılar onu Larnaka Mahkemesi Başmukayyitliği'ne kadar getirdi. Burada hergün elinden geçen kanunlardan istifade etmeye çalışıyordu. Ortada hiçbir sebep yokken bu mevkiye göz edenlerden birinin getirilerek kendisinin de Lefkoşa Komiserlik Dairesi'ne tayin edilmesine tahammül edemeyen Rifat Efendi, 1921'de İstanbul'a giderek hukuka girmiş, 9 ay gibi kısa bir zaman içinde eline diplomasını almış, Ada'ya dönmüş, avukatlığa başlamıştı.

Memuriyet devrinde Türkiye'de zamanın müstebit (zorba) idaresine tahammül edemeyip mücadele eden genç gruplar vardı. Bunlardan birçoğu Fransa'da İngiltere'de yetişmiş münevverlerdi. Hürriyet havası ile yıllarca eğerlerini dolduran bu kimseler, kendi öz vatanlarına döndükleri zaman, binbir haksızlık, ezgi ve cefa içinde ezilen vatandaşlarının tahammül edilemez hallerine isyan etmiş, padişaha baş kaldırmışlardı. Bunlara münevver Türkler manasına gelen "Jön Türkler" deniyordu. Yalnız bunların peşlerini de hafiyeler bırakmıyor, adım adım takip ediliyor, yakalananlar ya denizlerde boğuluyor, yahut da zindanlarda eriyip gidiyordu. Kurtulabilenler ya Kıbrıs'a yahut Avrupa'nın herhangi bir yerinde tekrar vatanlarına dönmek için fırsat düşünceye kadar muvakkat bir zaman için sığınak arıyorlardı. İşte Kıbrıs'a da uğrayan bu çilekeş insanlar, kendi hallerine bırakılmadı. Onlar kadar hürriyete susamış olan gençlerimiz kendilerini bağırlarına basmış, her türlü istirahatlarını temine uğraşıyorlardı. Bunlarla gezip eğlenen, yiyip içenleri görenlere de Jön Türk demeye beceremediklerinden "Con" diyorlardı.¹

Con Rifat'ın Medrese Öğrenimine Tepkisi

Medreselerin canlandırılmak istenmesi karşısında halkın tepkisini tahmin kolaydır. Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ilke ve devrimlerine sıkı sıkıya bağlı Söz Gazetesi ile, yamsıra, dinde reformu en kaçınılmaz gereksinim olarak gören ve bunu her vesileyle vurgulayan Masum Millet Gazetesi sahibinden böyle bir girişim karşısında sessiz kalması beklenemezdi. Toplumun eğitime el atanlar, bu düşüncelerinde samimi iseler, en önde neden Liseyi istenilen düzeye çıkarma çabası göstermiyorlar da 'ilmiye mektebi' kurmaya sıvamıyorlar? (Doğru Haber Kıtırda, Masum Millet Gazetesi, 3 Ekim 1931, Sayı:25)

“Mimar Olsam...”

Rifat Efendi'nin miâdını doldurmuş medrese öğrenimi hakkındaki düşünceleri çok ilginçtir. Onun, “Mimar Olsam...” başlıklı yazısında bakınız neler var:

“Mimar olsam açlığı tercih ederek medrese inşâsına nezaret etmeyecek idim. Ressam olsam parasız kalmağı üstün tutarak medrese hocalarının resimlerini tersini eylemeyecek idim. Hariçte mektep bulunmasa cehaleti seve seve kabul edecek idim. Görüşülecek adam bulamadığım zaman dilimin ağzımda şişmesinc razı olarak medrese hocalarıyla konuşmak değil, hatta selamlaşmayacak idim. Çünkü bizleri riyakâr yapan, fikirlerimizi izlal eyleyen (gölge veren), ruhlarımızı tesmim eden (zehirleyen); gözlerimiz açık iken uyutan, maneviyatımızı körleten; inkişaf ve tekamülümüze mani olan; hayatm zevklerinden mahrum edip benliğimizi kaybettiren; kuvvete kulluğu talim eden hep medreselerdir.”

Ve yazı böyle yakınmalarla sürer: “Medreseleri canlandırmak toplumu öldürmekle eşanlıdır. Başka uluslar ahiret komisyonculuğuna ağır ağır son verme aşamasına girmişlerken, bu kurt ve tilki yuvaları bize son kurşunlarını sıkmağa çalışıyorlar. Bu muhtaç günlerimizde din bezirganlarını yeniden silahlandırmak bindiğimiz dalı kesmek anlamına gelir.”

Yazının özü olmak bakımından şu satırların altını çizmek istiyoruz: “...dine karşı imanımız kuvvetlidir; dine hürmet ve merbutiyetimiz (bağlılığımız) sağlamdır. Dinden bize zarar yok. İktisadi kısmını mutazarrır eden, maneviyatımızı tahrib eden din vasıtacılarından müştekiyiz (şikayetçiyiz).”

Ve de hızını alamayan Rifat Efendi gönül avuntusunu şu tûmcelerde bulur: “Bizlere zulmeden medreselerin temellerini, haşarat oyararak cezalarını veriyorlar. Şüphe yok ki adil tabiat bunları layık oldukları derecede terbiye edecektir. Bunlar için bir çivi, bir helik iştirası millete zarar-ı fahiştir.”

Yazı ilgililere yalvarmak ve bir öneri ile sonuçlanır: “Hürmetkâr bir lisanla Hükümet ve Evkaf idaresinden rica ederiz ki, hakikaten medrese inşâsı tasavvurları var ise lütfen ve merhameten feragat etsinler. Bu parayı Lefkoşa şehri dahilinde Sarayönü Meydanı'nda Hükümet Konağı karşısındaki vakıf arsa derununa sarfederek Cemaate kıymetli bir kara meydana getirerek bizleri memnun etsinler.” (Mimar Olsam, Masum Millet, 24 Ekim 1931, Sayı:28)²

Çarşı İnkılap Müzesi'dir

Yazan : Avukat J.M. RİFAT

Yeni Fikirler, Mayıs 1946, Sayı:1

İnkılap dilin ucunda değil, çarşıdadır. Çarşı hayat kaynağı, fikir ocağı, ilim ve fen yuvası, asalet hâliki ve refah vâhibidir (mutluluk kaynağıdır). Kavi ve devamı ispat etmek için iptida uzaklara gitmeyeceğim, Adamızda yapacağım hayali göz tetkik seyahatinde takip edilmekliğimi rica edeceğim. Hareket noktasma avdet eylediğimizde piyasadaki fikir adamlarının, hayır sahiplerinin, manevî zenginlerin refah mahublarının (mutlu kişilerin) hepsinin çarşı yetiştirmeleri olduklarını kabul edeceğinizden eminim.

Söylenece hacet yoktur ki beşerin tabiatında hissi taklit ve kadrını terfî (kıymetini yükseltme) emeli galip ve kuvvetli olduğundan çarşıdaki her insan dükkân komşusunun refah seviyesinden kıskanır, taklit evlemeyi düğünür, ve daha ileri gümeyi arzu eder, kafası ve bünyesi devamlı işler, çarşı inkılabına ayak aydurur, mücadeleden yılmaz, çarşıdan firar eemez, her gün kazanır, çocuklarına emeli hayat terbiyesi verir, kızlarına küfüv (denk) olan güzel baylar, oğullarına yine güzel bayanlar bulur, hüriyetini ıslah eder, işgal eylediği dükkâna başka daha dükkânlar ilâve eder, doğduğu evin hududunu genişletir, kat üzerine katlar kurar, başka semtlere kol atar, banka çekleri kullanmaya başlar, o pek tabiidir ki arkasında asalet ruhu hisseyler, etrafındakileri artık küçük görür, kundağı aile saltanaını tanıttırmak için intihaplara iştirak eyler, nihayet gel günü gün, zamanla dünün kölesi bugünün değil mirzası, taçsız bir şehinşahi olur, mirasvedî efendisinin, çocuklarını yanına uşak alır, fazla kuvvet peyda eder, barççı olur ve tecavüze geçer.

Milletlerin medeniyet dediğimiz refah seviyesinin mikyası çarşıdır: İnsani kıymetleri; işgal eyledikleri dükkânların adedi ve muhteviyatı ile mütenasiptir. Refah; düşünme, okumaya vakit kazandırır, zekâ melekelerini inkişaf ettirir, manen de zengin olmaya teşebbüs ederler ve çoklarında muvaffak da olurlar.

İngiliz işgalinden evvel çarşıdaki alaka nisbetimiz muhteşem Rum vatan kardaşlarımızinkinden dun mertebede (alt düzeyde) değildi, izah edeyim :

Basmacılık, yemenicilik, kazazlık, Osmanlı terziligi, kürkçülük, attarlık, saracılık, tüfenkçilik, debbâğlık (şimdi bu da makine ve kimyadan sömme tehlikesi karşısındadır), yazmacılık, eski sistem otelcilik, naibantlık, kasaplık kâmilin; manifaturacılık ve bakkallık yarı yarıya bizlerde idi; inkılap oldu, kunduracılık zuhur etti, göremedik, eczacılık zuhur etti göremedik, terzilik zuhur etti göremedik, fabrikacılık zuhur etti göremedik, garp ticareti başladı göremedik, matbaacılık zuhur etti göremedik, gazetecilik zuhur etti göremedik, taklide teşebbüs etmedik, mevkiimizi tedrici kaybettik ve bugünkü derecemiz esef olunur ki istihza mevzuu (alay konusu) teşkil etmektedir.

Avukatlık, doktorluk, operatörlük ve ebelik de bizlerde idi... Çünkü bizde mektebli cerrah Mehmet Efendi vardı. Bizde kırkçılık vardı, bizde pratik göz doktorları vardı, bizde avukatların tarihi Kıbrıs'ta tam dört asır evvelinden başlar ve ben söylerim ki muhterem Rum vatan kardaşlarımızda bunlar yoktu, sonradan Yunanistan' dan geldiler. Bunlardan ilk gelenlerden birisi de Lefkoşa Belediye Reisi Dr. Dervis'in babası idi. Bugün mevcut olanlar bunlara karşı hasıl olan taklit ve gıpta histerinin mahsûlüdür.

Hâlâ ismini hatırlayamadığım eski zamanın bir Türk mutasarrıfı (Osmanlı döneminde Sancak yöneticisi) takriben 75 sene evvel Üzengicizade Bakkal Hasan Ağa'nın komşusu Sucu Salih Ağa'nın oğlu Hakkı Beyi hekimlik tahsili için İstanbul'a göndermiş, fakat ne yazık ki mektebini bitirdikten sonra Kıbrıs'a avdet etmemiş ve Şam'daki tıp mektebine muallim tayin edilmiş ve ilminden vatanındaki Türk milleti istifade edememiştir.

İngiltere'ye 7 deniz hakimiyetini kazandıran Robert Owen'in iplik ve bez fabrikaları ve diğer makine mamulâtı da bizim çarşımızı çok müteessir etmiştir, bilhassa basmacılığımızı.

Son senelerde görüyoruz ki idarelerin hakiki hakimleri çarşılardır. Kuvvet-i icraiye (hükümetler) bunların iradelerine tabidir. Müvekkillerinin (kendilerini seçenlerin) dillerinin, kalemlerinin rızasına muhalif mevkilerini muhafaza edemezler. Çarşının menzil silâhı intihaptır ve gayet müessir ve çok korkunçtur.

Amerika'da bugünkü dünya bankerliğini çarşıya, bilhassa Edison ile Ford gibilere borçludur. Birincinin iki binden fazla patentlerinin (ihtira beratlarının) birkaçını İngilizce olarak aynen iktibas edelim :

"Among his many inventions are the phonograph, magophone, cinematograph, incandescent electric lamp, electric light, microtaximeter for estimating temperature changes, carbon telephone transmitter, multiplex telegraphic system, gold and stock printing telegraphs, electric railways; has improved electric traction, and though adverses to working on war implements, has invented a submarine torpedo. During the Great War (in 1914-18) he turned his attention to the invention of processes for making dyes, medicinal and chemicals other in United States, America."

Ford hakkında da birkaç söz :

1917 de günde 3000 otomobil imal ediyor idi. Bugün 3 misli fazladır. Harp silâhları da yapmaktadır. Şirketin başmühendisi olan Mr. Ford Amerika Hükümetine geçen harpte şahsen 5 milyon ve şirket namına da ayrıca 5 milyon ianede bulunmuştur. Harpteki hizmeti sitayişlerle zikredilmektedir.

Hissi şükranla (gönül borcu ile) hatırlayalım ki bu Adada iptida bizleri alakadar eden tehlikeli iktisadî hastalığımızı teşhis eden pek muhterem Dr. Hafız Cemal (Lokman Hekim) Bey'dir. 1904'te vatana avdetinde bütün kaza merkezlerini, köyleri dolaştı; sanata olan ihtiyacımızı anladı, ve kesesinden bir Polytechnic tesis eylemiş idi. Fakat netice ne oldu? Lefkoşa'nın hep iyi insanları (!) ayaklandı, her sokakta kıtmır sesleri işitildi, her köşe başında baykuşlar öttü, her taşın altından bir akrep çıktı, eşekarı delikleri açıldı ve "kadara okuyarak" Cezireyi terk eylemeye mecbur olmuştur.

Bata'nın (Rum ayakkabı kurumu) canma ot tıkayan Muharrem Efendi'nin büyük kunduracılık müessesesi, mektebin bizlere kıymetli hediyesidir. (Muharrem Efendi Türkler arasında ilk kez kunduracılığı kurumlaştıran toplumun gereksinmelerini karşılayacak düzeyde ayakkabı yapımını başarmıştır. 30'lu yıllarda kurduğu yapım evinde 40 kadar Türk işçisine ekmek kapısı açmıştır) Rifatlar ve Hacı Sadıklar da bu mektebin yetiştirmesidir.

Bir kabare açmış olsaydı hem yardım hem hürmet göreceğine acaba şimdi şüphe edenimiz var mı?

Demagojik Mektepçilik Fırtınası (Demagojik Okulculuk Fırtınası)

Takriben 40 seneden beri görülüyor ki Kıbrıs'ta da "Kitap", "İş" aleyhine tehditkâr hareketlerinde devam ediyor; her köylü, her amele, her insan çocuklarını yüksek mekteplerde tahsilde görmek ister. Bu avamfiripane maarif tuğyanı (aldatmaca eğitim fırtınası) cemaatın iktisadiyatını tahrip ediyor. Maarif bir gawe olarak kabul ederssek takip edilen usul zamana göre uygun bir vasıta değildir. Tecrübeler bunu hergün isbat ediyor. Her yerin liselerine giren her genç badema (sonunda) köyüne geri dönmüyor, babasının işini beğenmiyor, yalnız hükümete memur ve mekteplere muallim olmak arzu ediyorlar, cıdal-i hayatta (yaşam uğraşında) daima mağlup oluyorlar ve miskin mevkiinde kalıyorlar. Sınıf-ı hâkimiyete (yöneticiler sırasına) iltihak (katılma) ile herşey olup biter zammolunuyor. Ne bu adada ne de karşı yakadaki beldecede bu kadar kesretili (çok) memur ve muallim izdihamına (yığılmasına) ihtiyac yoktur.

İtiraf ederim ki âli tahsîl (yüksek öğrenim) müstesna kabiliyetli (az bulunur yetenekte) zengin çocuklarının akıl meleklerinin kuvve-i mütehayyile-i icadiyesini (yaratma gücünü) inkişaf ettirir (geliştirir) ve bu suretle ailelerinin servetlerinden hem kendileri, hem de vatan istifade eder. Servetsiz âli tahsîl insanlara şahsî hürriyetlerini (kişisel özgürlüklerini) kaybettirir, aklını ve metanet-i ahlâkiyesini (moral dayanma gücünü) müteessir eder, aç bırakır, kuvvete teslim-i nefis ederler (güçlüye teslim olurlar), yabancılarla satılırlar, mensup buldukları cemaata karşı muhalif (aykırı) düşünmeye baslarlar, memleketlerini parasızlıktan terk ederler, gittikleri yerlerde ırktaşılara yük olurlar. Bunun fevâ bir de tesiri şudur ki iffet-i irkiyenizi (soyumuzun temizliğini) muztarip ediverirler.

Bütçeharlık (Budgetarianism) sanatı da iflas tehlikesinden azade (uzak) bir nevi seymazesiz ticarettir, bol ve zahmetsiz para kazanmak vasıtasıdır. Bir farileti ana vardır ki "Democra aristocracy" sınıfına iltihak köprüsüdür. Fakat ve fakat bu çıraf kaflesine iltihak imtihanını geçmek bahtiyarlığımıza acaba kaçımız muvaffak olmağı ümid edebiliriz?

Lüks (Lux) Maarif Zenginler İçindir

Dünyanın en ziyade nasipleri dar insanları, zengin olmayıp da âli tahsîl görenlerdir. Bir İngiliz gazetesinde okudum; Harpten sonra tahminen 56 sene evvel Viyana ve Berlin'de hizmetleri 10 seneden aşağı olmayan hekimler ile üniversite profesörlerinin aylıkları senede 150 lirayı tecavüz etmiyordu. Burada istüat kabilinden (konu dışına çıkma dahi olsa) bir de vak'a kaydedelim: Geçen mübareke (silâh bırakılması) senelerinden bir müddet sonra bir İngiliz zengini Almanya'da seyahat ederken yolda bir amele fırcasına (toplu olduğuna) tesadüt etmiş. Amele hayatı hakkında malumat edinmek için yol memurunun yanına gitmiş, günlüklerini görmüş, her amelenin gündeliği 4 ve memurun 2 altın mark olduğunu araladığında hayret etmiş. Bunu gören memur, "hayret etme" demiş, "çünkü amele işler, ben ayakta dolayırım, işlenem, vaktimi açık havada hat-

istirahatta (dinlenerek) geçirmekteyim” sözleriyle farkın hikmetini izah eylemiş. Bu izahattan bir defa daha anlaşılabilir ki, bundan sonra hayat işleyenlere has bir hak olacaktır ki işlemiyenlerin yemeyeceklerini bizlere yakında haber vermelerine intizar etmeliyiz.

İngiltere'de Amele Mektepleri

İngiltere'de Amele Mekteplerinin sür'atle terakki ettiklerini, gençleri hem okutup hem de hariçte bedenî say ve gayretleriyle karınlarını ne suretle doyuracaklarını, el işleri öğrettiklerini, talim ettiklerini gazetelerinde okuduk; hatta kendi devrinde fikir dünyasının haki-i mutlakı tanınmış; ve İngiltere'yi 15'inci asırda ziyaret eden ve iptida Oxford Üniversitesini görmek istiyen Hollandalı Erasmus şimdi dünyayı ve tekrar İngiltere'yi ziyaret etse yalnız amele mekteplerini görmeyi arzu ve ilân eylemişlerdi.

Mubadele-i muamelât, mubadele-i hayat manasınadır; diğer milletlerin yaptıklarını bizler de yapmağa mecburuz. Maarif vereminin ilacı İngiliz amele mektepleridir. Bu türlü teşkilatla hayatı sigorta edeceğiz. Her sınıftan erbab-ı marifet ve sanatkâr eller lâzımdır. Her mesleğin, her meşgalenin şeref ve itibarı, kazancı nisbetinde ölçülür; tartısı altın okkasıdır. Başka milletler arasında kazanç telakkisi çoktan değişmiştir. Kazançsız veya az kazançlı bir mesleğin ve meşgalenin şerefi olamaz. Başka yerlerde büyük otellerde ehliyetli bir aşçı, büyük ekmeççiler şirketinin buğday rantını tahlil eden tecrübeli bir amelesi, ağırlığı kadar her ay başı altın yüklenerek evine gider.

İngiltere XIX. asırdaki azamet ve mesut kuvvetini sanatkârlarına borçludur. Tam zamanında college ve üniversitelerini memleketin süsü saydı, sanatkârlarına kıymet verdi, adetlerini tezyide (artırmaya) dikkat etti, harice gitmelerini men eyledi, teşvik edip dışarıya götürenleri ağır cezalarla tecziye eyledi. (5 Geo. 1. Chapter 27 and 23, Geo. 11. Chapter 13)

Geçen Büyük Harp'ten sonra maarifle sanayinin tevhid edilmesinden (birleştirilmesinden) cihanda tarz-ı mesayide (çalışma yönteminde) büyük inkılap (gelişine) husule (meydana) gelerek daire-i tesiratından (etkinlik alanından) hiçbir beldeyi istisna etmemiştir (dışta bırakmamıştır); ve bu Dünya Harbinden evvel buhran-ı iktisadi (ekonomik buhran) ismini verdiğimiz müşkilâtı bu inkılap doğurmuştur.

Zaman durmadan yürüyor ve kendisine mahsus yeni yeni ihtiyaç ve fikirleri de birlikte getiriyor. Bunu görmeyenlerin sonu açlık, küçüklük ve şerefsizliktir. Sanatsız, iktisadi ölüm muhakkaktır. El işler, mide dolar, kafa gıda alır. Mideleri boş olanlar aynı boş bir varile benzerler ve kafaları da boşalır. Biz de biliriz ki para herşey değildir. Fakat parasız da dünyada hiçbirşey yapılamaz. En doğrusu paranın kıymeti, kıymetli ellerdedir. Kıymetli elde servetin kıymeti büyüktür. Bu temel de el işlerinin kârı ile vazedilir. Parasız kıymetli insanlar da yok değildir; bunun da mesulü (sorumlusu) tabiatın yanlış mevhibe ölçüsüdür (Yaratılıştan gelen eşitsizliktir).

Sanatsız bir milletin fertlerinin ekserisi birbirini dolandırarak yaşarlar. Ahlâken tereddi ederler (gerilerler) ve bunlarda âli fikirler (yüce düşünler) olamaz. insanî haklarını tanımazlar, daima koltuk deyneği ile yaşarlar, fanilerden mabutlar aralar; başkalarının fikirlerini, başkalarının şereflerini, başkalarının şan ve şöhretlerini çalmağı düşünürler, bu gibilerle tokalaşmak bile tehlikelidir. çünkü elinizin rengi aşırılamak zararına uğrar.

İktisadiyatı bozuk bir milletin din rabıtası (bağlılığı) da zayıflar ve dini himaye (koruma), âkil (akıllı) dinsizlere intikal eder (geçer); bunu da tecrübe ettik; hayattan umumî bir bitkinlik, bir yorgunluk, bir uyuşukluk hissedilir. Ve ihtiyarlamadan genç günlerimizde ihtiyarladıklarına karar verirler. İktisaden aciz mevkiinde bulunan insanlar geçinmek için istemeksizin entrikacılığa, casusluklara, gammazlığa, tezvırata, şahsiyata baş vururlar; tufeyli (asalak) hayatı yaşarlar, günün istediği şekle, renge girmeğe gayet müste'id (yatkın) olurlar; çocuklarını da evlerinde bu sefil hayat için hazırlarlar ve buna "İktisat hastalığı" derler ki muamelâtta açığa vuruyor ve zamana göre ismine "İnkılap" ve "harita kâfahlık" vasfı verilmektedir. Yani riyakâr politikacı, dalkavuk inhina (başeğme) usulünde pratiklik, yalandan günün kuvvetine sadakat göstermek, efkâr (görüş) ve ara (oy verme) mesailinde (konularında) çok sehi (doğru) olmak, "Kör talihin adamı" dedirtmek manalarını şamildir (içerir).

İktisadiyatı düzgün insanların oldukça ahlâkı düzgün, oldukça lisanı düzgün, oldukça ctvarı (davranışları) düzgün, işi düzgün, evi düzgün, yattığı yer düzgün, gittiği yerler düzgün olur. Çarşı meselesi an'anatımızda (gelenek-göreneklerimizde) tekâmül etmelidir (geliştirilmelidir). Bu tür eksiklikten dolayıdır ki avamımızla havasımızın (yüksek tabaka ile halk tabakasının) dillerinde fark görülüyor. Orta sınıfı çarşı yetiştirir. Bizde yalnız eşraf sınıfı vardı, bunlar da resmî sandalye işgal edenlerdir, bunun da mesulü "atavizm" hastalığıdır. Bazılarımız faidesizliğini, yanlışlığını anladılar ve hayat yolunu değiştirdiler.

Deha Mektepte Değil Yaratılıştadır

Amelî (pratik) hayatın zengin semereleri küçültülmemelidir. Mektep muhteri (yaratıcı) yetiştirmez, okuma yazma usulünü öğretir. Franklin, Shakespeare (kendi ismini bile doğru telâfuz edemez, birbirine zıt üç muhtelif suretle ağzından çıkarırmış). Strathcona, Stevenson, Stalin, Mehmet Ali Paşa, zamanıyla Türkiye'nin ders nazırı (bakanı) İbrahim Hakkı, basın piri (ustası) İbrahim Hilmi, Zaharof, Averof, Robert Owen gibi dâhileri hatırlamalıyız. Buradaki yerli mallarımız da az değildir. Victor Hugo'nun ezbercilikten uzak yaşayan çarşı âleminde ilham aldığı okuduk. Çarşının, maneviyatın temeli olan maddi kıymeti büyük, nimeti boldur. İnsanlara feyiz (bolluk) ve şeref oradan gelir; hayatta muvaffak olmayanların son çareleri hükümet kapısına bas vurmaktır, bir bütçe harın (kamu görevlisinin) milyarder olduğu işitilmemiştir.

Türkiye'de Hayat Maarifi

1932 Mart'ında Anadolu'da yapmış olduğum tetkik seyahatında tesadüf eylediğim bir ameli (pratik) hayat maarif numunesi hakkında malûmat vereceğim: Türkiye'de maarif teşkilâtı (eğitim örgütü) tam bir babanın evladını himaye usulü esasatına (koruma yöntemi ilkelerine) göre tatbik edilmektedir. Hükümet vatanın çocuklarını okutuyor, yediriyor, giydiriyor, ikmal-i tahsilden sonra da gençlerin mukadderatını sokakların merhametine ve kendi iradelerine terk etmiyor; iş veriyor, efendi yapıyor, bir hemşehrilik (citizenship) vazifesi görüyor, hem kendisi yaşıyor hem de çocuklarını yaşatıyor. Bu türlü pederane ve himayekâr usul tahtinde maarife hâlâ o eski hizmetinden hiçbir şey kaybettirmemiştir. Ecnebi memleketlerinde bu tarz-ı maarif olmadığından hükümetin gençleri bu siyanet lütfu, her türlü medih ve senanın (övgünün) fevkindedir (üstündedir). Bununla beraber mübtezel (aşâğılık) riyâkâr (ikiyüzlülük) lisanından uzaklaşarak ifade-i meram edeceğim (düşüncelerimi söyleyeceğim). Kendi mesarifini (harcamalarını) kârlı hasılatıyla (geliriyle) koruyamayan ve hükümet bütçesine ağırlık olan hiçbir maarif istifadeli ve smâi inkişaf makinesi telakkisine layık görülemez. Her mektep mezununun hissasına isabet eden masruf (sarfolunmuş) paraların müstahsil olarak millet sandığına bilvasıta iade iktidarını iktisap eylemesi lâzımdır. (Devletin okuttuğu öğrenciler, harcanan paraları devlete ödemekle yükümlü kılınmalıdırlar). Başka türlü, tekrar söylerim ki gençlere yalnız içi boş bir kibarlık vazifesi görür. Şayan-ı memnuniyettir ki geçen Harb-ı Umumiden (II. Büyük Savaş'tan) sonra maarif inkılabının cihan iktisadiyatı üzerine yapmış olduğu tesiratın faidesi Türk kardeşlerimizin de nazarlarından kaçmamıştır. Türkler de hayat mekteplerinde ameli bilgi ile meşgul olmağa başlamışlardır. Bu mekteplerden birisi Mersin'de tesis edilmişti. Ziyaret ettiğimde şu notu almıştım: Bu mektep Maarif Vekâleti ve Mersin Belediyesi ve hususî müessesatın (özel sektörün) himayelerinde idare olunup "Mersin Halk Ticaret Mektebi" ismi verilmiştir. Ziya Paşa Gazinosu karşısında kâin (bulunan) Ticaret Odası altında hususi (özel) salonlarda her yaşta erkek ve kadınlara, herkese her gece meccanen (parasız) ikişer saat meslek dersleri verilmektedir. Ayrıca hususi (özel) lisan ve daktilografî kursları da vardır. Buraya devam edenleri ticaret, iktisadi bilgi sahibi, ameli (pratik) meslek ve iş adamı olarak yetiştirmeye çalışmaktadır.

Bu mektebin hin-i tesisinde (kurulmasında) Maarif Vekâleti'nin (Eğitim Bakanlığı'nın) çok büyük hizmeti sebkât etmiştir (geçmiştir). Brüksel Mesleki Teknik ve Tesis Tedrisat Müdür-ü Umumisi (Genel Müdürü) Mösyö Ömer Byse'yi celbederek (getirterek) ders programlarını çizdirmiştir.

Dersler şehrin umumî mesai zamanı haricinde (genel çalışma saatleri dışında) her gece iki saat devam eder, müdavimlerin (öğrencilerin) gündüzleri kendi işlerinde ve müessesatta (dükkân ve atölyelerde) bilfiil çalışmalarına mani olmaz. Bu suretle hayatlarını hariçte (dış-şarda) kazandıktan sonra mekteplerde

edindikleri nazari malûmatla (kuramsal bilgi ile) ameli müktesabatlarını (pratik iş ilişkilerini) hakiki hayata tatbika (uygulamaya) vakit buluyorlar.

Buraya devam edenlere çalışkanlıklarından memnun olduğu, mesleki kabiliyetlerinden emin bulunduğu talebenin (öğrencinin) iş bulmalarına vasıta oluyor, resmi ve hususi müesseselerde gündüzleri iş bulmaları için yol gösteriyor ve tavsiyemeler veriyor.

Mersin Vilâyet Makamı, Ticaret Odası, Halkevi, Belediye Tacirler (Tüccarlar) Kulübü mektebin tabii (doğal) hamileridir (koruyucularıdır). Belediye yardımı ile levazımı (yiyecek giyecek gereksinimleri) tedarik edilmektedir.

Bu mektebin tekâmül-ü zihne (aklın gelişmesine) hadim (yardımcı) programının kutret-i günayesi (çok yönlü etkileri) çok büyüktür. Zirdeki (aşağıdaki), dersler müdavimlerin (öğrencilerin) fikri seviyelerine (us düzeylerine), anlayış kabiliyetlerine göre muallimler (öğretmenler) tarafından her bahsin (ünitenin) hayattaki tatbikat ve ameli (pratik) kıymetine en müsait (uygun) şekillerde telkin olunmaktadır (öğretilmektedir). (Yazar bundan sonra Mersin Halk Ticaret Mektebi'nde okutulan konuları birer birer sayıp döker ve uzun yazısını şöyle bağlar):

Çarşı Hayatına Avdet

Ameli (pratik) hayat bilgimin çarşı mektebinde (okulunda) başladığını bilenler vardır. Çarşı, çalışanları bol bol doyurur; hem de çocuklarına miras bırakır. Küçük bahtiyarlarından (mutlularından) birisi de benim. Ticarete kazanılan ailemden mevrus (miras kalmış) bir buçuk asırlık ufacık bu dünyalıyı 'Karakaplı'da hâlâ muhafaza ediyorum. Yine bilirler ki bu fikirler diyarında derdi maişetten (geçim derdinden) şükür olsun asla muzdarip (şikâyetçi) değilim. "Bu ne hırstır ki mezar başında saray kurmak istiyor!" diyeceklerine cevap olarak Kırli Naili Efendi'nin konaklarım zaman ile işgal eden (o konakta oturan), ihtiyaçtan tamamıyla müstağni (uzak) 90 yaşlarındaki Mr. Young'un Rumca öğrendiğini misal gösteririm.

Beni yeniden çarşıya, ticarete teşvik eden yazıhanemin sağındaki Barclays Bank ile solundaki Telgraf ve Postanelerde gördüğüm hiddetli hareketler ve canlılıklardır. Bir de Çarşıcılık mezhebindeki bağlılığımın samimiyetini bu senni piri (yaşlılıkta) ahlâken isbat mecburiyetidir.

Bu hususta 9 aydan beri hariçle muhaberem (yazışmam) devam ediyor. Hayatımın yeni inkılâp (atılım) köprüsü yapılmıştır. İngilizce ticaret kütüphanem hazırlanmıştır. Burada işsizlikten şikâyet eden gençlere nümune-i imtisal (örnek) olmağa çalışacağım. Mâni zuhur etmezse (çıkmazsa) önümüzdeki birkaç ay zarfında Türkiye'ye tetkik (araştırma) seyahatına (gezisine) çıkacağım. Fakat bir yer tedarik edilinceye kadar her türlü ihtimale karşı yazıhanemi bozmıyacağım.

Bütün emelim bu çarık çürük vücudu Türkiye'de sürükleyerek birkaç gün için olsun bir insan, tabir-i diğerle (başka deyişle) şerefli bir insan hayatı yaşadığını hissetmek ve zevkyab olmaktır (mutluluk duymaktır). Bu son ibarenin

(cümleinin) hakiki manasını orada (Türkiye'de) yerleştikten sonra siyasi gazetelerde izah edeceğim.

Notlar

¹ Birinci kurucu Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş.

² Con Rifat'ın torunu bankacı ve emekli kamu görevlisi Ahmet Evrensel ile yapılan röportaj var. Bizzat kendisi ile birlikte yaşadı. Söyleşi: Deniz Yakar.

³ Araştırmacı-Yazar Türkolog Edebiyatçı Harid Fedai ile söyleşi yapıldı.

Avukat J.M. Rifat³

Ek Bilgiler

Halkın Sesi Gazetesi'nde haftalık olarak yaymlanan Mücadele Eki'nde Con Rifat'ın yaşamı, mücadelesi yer almıştı.

Gazetede onu tanıyanlarla onunla birlikte yaşayan Ahmet Evrensel ile de söyleşiler yapılmıştır.

Bugüne de hakkında yazılanlar bilinenler dışında 4 kişi ile gazete röportaj yapıldı. (Mücadele eki, sayı: 22)

Bunlar:

1. Birinci kurucu Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş.

2. Con Rifat'ın torununu bankacı ve emekli kamu görevlisi Ahmet Evrensel ile yapılan röportaj var. Bizzat kendisi ile birlikte yaşadı. Söyleşi: Deniz Yakar.

3. Araştırmacı-Yazar Türkolog Edebiyatçı Harid Fedai ile söyleşi yapıldı.

Yazılı Kaynaklar arasında

-Kızı Şifa Dizdar'ın babasının hayatı ile ilgili yazdıkları.

-Araştırmacı-Yazar Ahmet An'ın, Con Rifat ile ilgili Kıbrıs Türk basınında çıkmış olan bilgileri ve diğer önemli şahsiyetlerle derlediği "Kıbrıs'ın Yetiştirdiği Değerler" adlı eserinden yararlanıldı.

-Harid Fedai'nin Masum Millet adlı eserinden yararlanıldı.

Cemal ve Sadi Togan'ın Kıbrıs Tarihindeki Yeri

Ali Efdal ÖZKUL*
Gülçin KELEŞZADE**

Giriş

Kıbrıs tarihinde 1950 yılı ve sonrası günümüzü de etkileyen çok önemli bir dönemdir. Dünya Savaşlarının da etkisiyle artan milliyetçilik, Kıbrıs'taki toplumları da etkilemiş ve Kıbrıslı Rum ve Türkler arasında gerginlikler yaşanmasına neden olmuştur. Bu gergin ortam gerek ekonomik anlamda, gerekse sosyo-kültürel anlamda iki toplumu da derinden etkilemiştir. Bu sancılı dönemde meydana gelen olayları birçok zorluğa göğüs gererek Kıbrıslı Türklere yansıtan çok az sayıda gazete vardır. Bunlardan bir tanesi Bozkurt gazetesidir. Gazete 1951, 1988 yılları arasında yayımlanmıştır. Sözü geçen zorlu dönemde, gazeteyi çıkarmayı ve kusursuz bir şekilde yayınlamayı başaran, gazetenin sahibi Cemal Togan ve yazı işleri müdürü Sadi Togan'dır. Özellikle konulara yaklaşımında tarafsızlığıyla bilinen gazete, Kıbrıslı Türklerin özgürlük mücadelesine destek verirken, politik bir taraf seçmemeyi yeğlemiştir.

Söz konusu çalışmada Bozkurt gazetesi sahibi Cemal Togan ile yazı işleri müdürü Sadi Togan'ın, karakterlerine ve yaşamlarına değinildikten sonra, zor şartlar altında Bozkurt gazetesini nasıl çıkarmayı başardıkları ve bu gazetenin Kıbrıslı Türkler için önemi aktarılmaya çalışılmıştır. Bunların yanı sıra Togan ailesinin, Kıbrıs Türk Gazeteciler Cemiyeti ve Birliği'ndeki konumuna da yer verilecektir. Bu konulara değinilirken ayrıca Togan ailesinin Kıbrıs tarihindeki yeri ve önemi de tartışılacaktır.

İlgili araştırmada Bozkurt gazetesi başta olmak üzere dönemin gazetelerinden elde edilen bilgiler, sözlü tarih ile dönemi aktaran yerli ve yabancı kaynaklardan elde edilen verilerden yararlanılmıştır.

Cemal ve Sadi Togan'ın Karakterleri

Karakter, sözlük anlamıyla, bir bireyin kendine özgü yapısı, onu başkalarından ayıran temel belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen, üstün ana özellik¹ olarak açıklanabilir. Kısaca karakter, bize kişilerle, yaşamlarıyla ve iş hayatlarıyla ilgili çok fazla ipucu verir.

Cemal ve Sadi Togan için söylenebilecek karakteristik özelliklerin başında, dürüstlükleri, çalışkanlıkları, yenilikçi olmaları ve mütevazılıkları gelmektedir. Bu özelliklerindedir ki, sıfırdan Bozkurt gazetesini yaratmışlar ve onu yüksek tirajlı bir gazete haline getirmişlerdir. Çok büyük riskler göze alarak, dönemin

---

* Doç. Dr., Yakın Doğu Üniversitesi, Tarih Öğretmenliği Bölümü

** Yakın Doğu Üniversitesi, Tarih Bölümü

önemli baskı makinelerini adaya getirtmeyi başarmışlardır. Uzun yıllar birlikte çalıştıkları, gazeteci Bilbay Eminoğlu, kişilikleriyle ilgili, “sakin, efendi, sevgi ve saygı dolu, soylu insanlardı” demektedir.²

Togan ailesinin bir diğer özelliği de titizlikleridir. Gerek giyim kuşamlarında, gerekse meslek hayatlarında çok dikkatli ve titiz insanlardır. Sadi Togan'ın büyük kızı Fatma Tunar, dedesi Cemal Togan'ı hatıralarında, temiz, modern giyimli, her zaman takımını giyen kravatını takan, bir beyefendi olarak anımsamaktadır.³ Fatma Hanım babasının da çok titiz olduğunu vurgulamakta ve özellikle bu titizliğini Bozkurt gazetesinde çıkan yazılarda da kullandığını söylemektedir. Örneğin, gazetede çıkacak olan her yazı Sadi Togan'ın kontrolünden geçmekte ve Sadi bey her kelime üzerinde bile, dakikalarca düşünmektedir.⁴ Çalışkanlıklarıyla bilinen Togan ailesinin, bu özellikleri Bozkurt gazetesinin her sayfasında göze çarpmaktadır.

Siyasi kişiliklerine bakıldığında ise söylenecek en önemli özellikleri tarafsızlıklarıdır. Tabi ki, her Kıbrıslı Türk gibi 1950'li yıllarda Kıbrıslı Türklerin varoluş mücadelesini desteklemişlerdir. Ancak gazetelerinde herhangi siyasi kişi veya partiye diğerlerine göre daha farklı bir ayrıcalık tanımamışlardır denilebilir.⁵

Bu özelliklerinin yanı sıra Togan ailesi, lisan konusunda da oldukça yeteneklidirler. Cemal Togan, çok iyi Rumca ve İngilizce bilmektedir. Bu özelliği sayesinde, birçok elçi ve Birleşmiş Milletler temsilcisiyle birebir görüşme imkanı bulmuştur. Sadi Togan da İngilizceyi çok iyi kullanabilmektedir.⁶

Cemal Togan ve Bozkurt Gazetesi'nin Çıkışı

Cemal Togan, 15 Nisan 1912'de Lefkoşa'da doğmuştur. Eğitimini Lefkoşa'daki İngiliz okulunda tamamladıktan sonra, önce bakkal, daha sonra ise tuhafiyeye dükkânı açmıştır. Cemal Togan'ın babası Sadi Bey, Büyük Han'da aşçılık yaptığından dolayı, Cemal Bey de ilk dükkânını Büyük Han'ın köşesinde açmıştır. Cemal Bey tuhafiyeye işini geliştirebilmek için 1943 yılında Beyrut'a giderek, adaya oradan çeşitli tuhafiyeye eşyaları getirmiştir. Ayrıca iyi İngilizcesini kullanarak o dönemin şartlarına göre neredeyse imkânsız olan bir olayı başarmış ve dünyanın bir ucu olan Japonya'dan da Kıbrıs'a çeşitli malların ithalatını gerçekleştirmiştir. Cemal Togan, bitmek bilmez enerjisine rağmen 1945 yılında, İkinci Dünya Savaşı'nın da etkisiyle tuhafiyecilik işine son vermek zorunda kalacaktır. Tuhafiyecilik işinden vazgeçince Kıbrıs Türkleri için ilk defa adaya düzenli olarak Türkiye'den filmler getirtmeye başlamıştır. Bu görevi, daha sonra Bozkurt Gazetesini de çıkartmasını sağlayacak olan, matbaacılığa girmesine de sebep olacaktır. Cemal Bey, gösterime girecek sinema filmlerini halka duyurmak için renkli afişler bastırmak istemiş, fakat o dönemde Kıbrıslı Türkler arasında bunu yapabilecek matbaa veya matbaacıların olmamasından dolayı afişler için

Rum matbaalarını kullanmak zorunda kalmıştır. Zaman içerisinde başka matbaalara muhtaç kalmamak için kendi matbaasını açacaktır.⁷

Cemal Togan, 1947 yılında, Büyük Han'ın köşesindeki dükkânına birkaç tane baskı ve keski makinesi koyarak işe başlar. Özellikle bir Rum matbaasında çalışan, arkadaşı Doğan Sonuç'ta Cemal Bey'i bu işe teşvik edenlerdendir.⁸ Cemal Bey'in kurduğu matbaada sadece afiş değil, okul yıllıkları, dergiler, takvimler ve hatta düğün davetiyeleri bile basılmaya başlanmıştır. Bu matbaanın gelişmesi, gazete çıkarmak isteyen kişiler içinde önemli bir gelişme olmuştur. Bu kişilerden ilki Ahmet Muzaffer Gürkan'dır. Bu sayede Toganların matbaası ilk kez gazete basmaya başlamıştır.⁹ Böylece film afişleri basmak için matbaa açan Cemal Bey artık yaptığı işler arasına matbaacılığı da eklemiştir.

Cemal Bey'in tek çocuğu olan Sadi Togan 7 Kasım 1934'de Lefkoşa'da dünyaya gelmiştir. Sadi Bey kendisiyle yapılan röportajlarda, çocukluk yıllarından itibaren hep babasının yanında olduğundan söz eder. Örneğin, 1950'li yıllarda, okul dışındaki zamanlarını hep matbaada geçirdiğinden bahsetmektedir.¹⁰

Yurt dışından yeni makineler getirerek, matbaacılığı geliştiren Togan ailesi, Halkın Sesi ve Hür Söz gibi gazeteleri de basmaya başlamıştır. Getirilen makineler gelişmiş olduğundan dolayı, çok daha fazla basım gücüne sahiptirler. Bununla birlikte, Togan ailesi sadece teknik olarak değil, içerik olarak da, o gün basılan diğer gazetelerden çok daha iyi bir gazete çıkarabileceklerini fark etmişlerdir. Böylece, 26 Ekim 1951 günü, Cemal Togan'ın yazdığı başyazıyla, Bozkurt gazetesinin ilk sayısı çıkar.¹¹ 1953'e dek günlük yayımlanan Bozkurt, bundan sonra 1957'ye dek haftalık olarak yayımlanmış, 21 Ağustos 1957'de yeniden günlük yayımlanmaya başlamıştır. 31 Ocak 1985'ten 14 Şubat 1986'ya kadar tekrardan haftalık olarak çıkmıştır.¹²

Bozkurt Gazetesi

26 Ekim günü çıkan ilk Bozkurt gazetesi sayısında, gazetenin sahibi Cemal Togan "Çıkarken" başlığıyla bir başyazı yazmış ve gazetenin amaçlarını belirtmiştir. Bu amaçlar arasında şunlar dikkat çekmektedir; "Gazetecilikte takip edeceğimiz yol ciddiyet ve dürüstlüktür, Gazetemizi hiçbir zaman kirli ellere teslim etmeyecek; kin ve garazlı yazılara yer vermeyeceğiz".¹³

Bozkurt gazetesinin isminin belirlenmesi, diğer gazetelere göre farklılık gösterir. Şöyle ki, gazetenin adı belirlenirken bir anket gerçekleştirilmiş ve Kıbrıslı Türklere birkaç isim sunulmuştur. Bu isimler arasında en çok oyu alan "Bozkurt" ismi olmuş ve gazeteye bu ad konmuştur.¹⁴ Gazetenin ilk sayısında ki başyazıda da bu anketten söz edilmektedir. Anketin sonucunda, Bozkurt isminin en fazla oy alması, aslında o gün için Kıbrıslı Türklerin duygu ve düşüncelerini aktaran bir örnek teşkil eder. Bunu iki sebebe bağlamak mümkündür. Birincisi, o dönemde, Kıbrıslı Türklerin kurtarıcı güç olarak tanımladığı Türk Mukavemet

Teşkilatı'nın başkammının da "Bozkurt" lakabını kullanması veya ikincisi toplumun "Bozkurt"u Türklüğün simgesi olarak benimsemesi.

Bozkurt gazetesinin sayfa sayısı gününe ve dönemine göre değişiklik göstermiştir, ancak gazete genellikle 4-6 sayfa arası değişmektedir. Gazetenin ilk sayfasında, güncel haberler aktarılmakta ve önemli manşetler atılmaktadır. İlk sayfada, hemen hemen her gün "Bozkurt'un Görüşü" adlı köşe yazısı yayınlanmaktadır. Bu köşe yazısını genellikle Cemal veya Sadi Togan yazmakta, bazen ise gazetenin diğer yazarları da bu yazıya eklemeler yapmaktadırlar.¹⁵ Bozkurt'un diğer sayfalarında Türkiye'den ve Dünya'dan haberlerin yanında, bulmaca, günün falı gibi eğlencelik köşeler de bulunmaktadır.

Gazetenin görünüşüne ilk sayfasından başlayarak bakıldığında, şunlar söylenebilir; "Bozkurt" başlığının solunda tarih ve tarihin yanında gazetenin adını simgeleyen kırmızı renkli bir kurt ve altında "Yarın bizimdir" yazısı mevcuttur. Başlığın altında "günlük müstakil siyasi gazete" yazısı okunmaktadır. Gazetenin basıldığı ilk yıllarda başlığın sağında bulunan sayı, yıl, fiyat¹⁶ gibi detaylar daha sonra başlığın altına alınmış ve sağ tarafa reklam alınmaya başlanmıştır.¹⁷

Gazete, yayın hayatına başlar başlamaz, çok büyük bir boşluğu doldurmuştur. Bu gazetenin satışlarıyla belli olan bir gerçektir. Gazetenin tirajı, o günlerin koşullarına göre yüksek bir rakam sayabilecek, 5000 âdete kadar çıkmıştır. Gazetenin satışı dört şekilde gerçekleşmektedir. Birincisi; gazeteyi satan bazı bayiler vardır, buna örnek olarak Vedia Barut verilebilir. İkincisi; köy otobüsleri sayesinde köylere ulaştırılıyor ve köylerde de satılıyordu. Üçüncüsü; seyyar satıcılar gezerek satıyorlardı ve dördüncüsü; gazeteye gelenlerde oradan alabiliyorlardı.¹⁸ Böylece, gazete neredeyse tüm adaya ulaştırılabiliyordu. Daha sonraki yıllarda, Hazım Remzi ile bir anlaşma yapılmış ve gazetenin dağıtımını ona bırakılmıştır.¹⁹

Bozkurt gazetesinin en önemli özelliklerinden birisi tarafsız olması ve mümkün olduğunca, bütün haberlere yer vermeye çalışmasıydı. Gazete birçok ilke de imza atmıştır. Örneğin; 1963 yılında ilk defa Kıbrıs'tan bir gazeteci İsmet İnönü ile röportaj yapmayı başarmıştır. Bu röportajı yapan, Bozkurt gazetesi yazarlarından Bilbay Eminoğlu'dur. Eminoğlu o günü şöyle aktarır; "Cemal Bey bana, "Ankara'ya git ve İsmet İnönü ile röportaj gerçekleştir" demiştir. O günlerde bunu gerçekleştirebilmek gerçekten zordur. Şansım bana yardım eder ve Aralık 1963'de Esenboğa havaalanında bir arkadaşımın yardımıyla, bu röportajı gerçekleştiririm." İnönü ve Eminoğlu arasında çok kısa ama çok önemli detaylar içeren bir konuşma yapılmıştır. Konuşmanın genelinde, İnönü Kıbrıslı Türklerin sabretmesi gerektiğini vurgulamıştır. Eminoğlu'na göre, İsmet İnönü'nün son cümlesi çok önemlidir; "30 milyon Türk sizinle beraberdir." Bu cümle, 1963 yılında, zorluklar içerisindeki Kıbrıslı Türklerin yüreğine su serpmiştir.²⁰ Gazetenin bir diğer yazarı, Ahmet Tolgay, Bozkurt'un ilklerini şöyle sıralar; İlk kurşunlu dizgi makineleri, ilk klişe cihazı, foto muhabirleri için ilk karanlık oda,

ilk renkli baskı, ilk renkli magazin ekleri, ilk spor sayfaları ve ilk reklam alım ve düzenleme bölümleri.²¹

Bu olumlu olayların yanı sıra, Bozkurt gazetesi bazı olumsuz olaylar da yaşamıştır. 1959 yılında, Türkiye’de çıkan gazetelerin bir tanesi, “Yorgacis, EOKA’nın lideridir” başlıklı bir haber yayımlamıştır. Bozkurt gazetesi de, bu haberi, diğer gazeteyi referans göstererek yayımlar. Bunun üzerine, Yorgacis, Bozkurt gazetesi aleyhine dava açar. Yorgacis, EOKA lideri olduğunun ispat edilememesi durumunda, on bin Kıbrıs Lirası tazminat istemektedir. Bozkurt gazetesi adına avukatlığı Rauf Raif Denктаş üstlenir. Denктаş, savunmasında Türkiye gazetelerini referans gösterse de bu yeterli olmaz ve Bozkurt gazetesi davayı kaybeder. Avukatın yapabileceği tek şey, özür yazısı karşılığında ceza parasını düşürmek olmuştur. Ancak buna rağmen, meblağ çok yüksektir ve Togan ailesi iki evlerini satarak, bu parayı ödeyebilmişlerdir.²²

Bozkurt gazetesinin bir diğer önemli özelliği ise, yenilikçi bir gazete olmasıdır. Örneğin, “İngiliz Kemal’in hatıraları” başlıklı yazı dizisi yeni bir soluktur. Bu yazı dizisiyle, Kıbrıslı Türkler, dünya şehirlerini öğrenmektedirler. Gazetenin, yenilikçi özelliğinin olumlu tarafları yanında olumsuz tarafları da olmuştur. Yaşanan olumsuzluklardan bir tanesi şöyledir; Sadi Togan, gazeteye bir değişiklik olabilmesi için, Türkiye gazetelerinde var olan bir bölüm oluşturmuştur. Bu bölümde, Kıbrıslı Türkler, rumuz kullanarak, mektup arkadaşı bulabileceklerdir. Her şey yolunda giderken, bir gün gazeteye mahkemeden bir tebliğ gelir. Buna göre, bir doktor, gazeteyi, evine sürekli mektuplar gelmesinden rahatsız olduğundan dolayı, dava etmiştir. Doktor savunmasında, adresinin izinsiz olarak verildiğini beyan eder. Dava uzun sürer. Aslında gazeteye rumuzla başvuran, doktorun kızıdır. Mahkeme sonucunda herkes kendi avukatını ödemek zorunda bırakılır ve dava kapanır. Bu olaydan sonra, gazeteden o bölüm kaldırılmıştır.²³

Bozkurt gazetesini, diğer gazetelerden ayıran bir başka özellik ise, verdiği eklerdir. Şöyle ki, matbaada bulunan gelişmiş makineler sayesinde, gazete renkli basımı rahatlıkla yapabilmektedir. Bundan dolayı, özel günlerde, gazete, diğer gazetelerin aksine renkli basılmakta ve posterler verebilmektedir. Bunun yanı sıra, matbaanın bu özellikleri sayesinde, Togan ailesi, aktüel dergicilikte de, bir ilke imza atmış ve “Haftalık Aktüalite” ve “Ayna” adında iki dergi çıkarmayı başarmıştır. Haftalık Aktüalite dergisi, 1967-71 yılları arasında yayınlanmıştır.²⁴ Ayna dergisi ise, 1 Temmuz 1972 tarihinde yayın hayatına başlamış ancak uzun ömürlü olamamıştır.²⁵

1974 sonrasında, adaya Türkiye gazetelerinin de gelmeye başlaması, siyasi partilerin çıkardığı gazetelerin artması ve televizyon, radyo gibi diğer yayın organlarının gelişmesi gibi sebeplerden dolayı, Bozkurt gazetesinin satışları düşmeye başlamıştır. Bundan dolayı, gazete maddi sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. O dönemde, Londra’da yaşamakta olan Mehmet Torun isimli iş adamı gazeteye ortak olur. Bu destekle, Sadi Togan, gazeteyi geliştirebilmek

için, modern makineler satın alır. Ancak, gazeteciliğin çok kar getiren bir iş olmamasından dolayı Mehmet Torun ortaklıktan vazgeçerek verdiği maddi desteği geri almıştır. Bu olay üzerine, zaten kötüye giden maddi durum daha da kötüleşmiştir.²⁶ 20 Ağustos 1988 günü Bozkurt gazetesi yayın hayatına son vermiştir. Gazete, 1990 yılının başlarında Menteş Aziz'e satılmıştır. Bu olaydan sonra sadece iki defa basılan gazete, daha sonra Menteş Aziz tarafından Asil Nadir'e satılmıştır.²⁷

Bozkurt Gazetesinin Önemi

Gazeteler, halkın bilinçlenmesinde, milli birlik ve beraberliğin oluşmasında, fikirlerin aktarılabilmesinde çok önemli bir yer tutar. Televizyon, radyo gibi diğer yayın organlarının yaygın olmadığı dönemlerde, bu önemi ikiye katlanır. Bozkurt gazetesi, işte böyle bir dönemde Kıbrıslı Türklere ışık olmuştur. 1950'li yıllarda, Togan ailesi sayesinde, Bozkurt gazetesi, gazeteciliğe farklı bir bakış açısı getirmiştir. Gazete, sadece Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeleri değil, Türkiye'deki ve Dünya'daki haberleri de, toplumuna ulaştırmaya çalışmıştır. Bozkurt, birçok ilke imza atmıştır. Bağımsız duruşuyla, çok yüksek tirajlara ulaşmayı başarmıştır. Bunların yanı sıra gazete yazarları, Kıbrıslı Türklerin milli mücadelesini de kalemleriyle desteklemişlerdir. Gazete, bugün araştırmacılar için de dönemi aydınlatan bir kaynak görevi görmektedir.

Bunların yanı sıra gazete, Kıbrıs gazeteciliğinde söz sahibi olan, önemli kişileri de yetiştirmiştir. Bilbay Eminoğlu, Ahmet Tolgay, Özker Yaşın, Osman Türkay, ve Cevdet Ertürk verilebilecek örneklerdendir.

Togan Ailesi ve Kıbrıs Türk Gazeteciler Cemiyeti

1950'li yılların sonunda, Kıbrıslı Türk gazetecileri, birbirlerine destek olabilmek için, Kıbrıs Türk Gazeteciler Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Ancak 1960 yılının başlarında, cemiyetin üyeleri, Çetinkaya Spor Kulübü'nde yapılması beklenen yıllık genel kurula gelmemişler ve cemiyet dağılmıştır. Bunu gören Sadi Togan, bu sorunun çözülmesi gerektiğine inanmış ve cemiyetin tekrar toplanabilmesi için çalışmalarına başlamıştır. İlk önce, meseleyi, o dönemde Kıbrıs'ta Türkiye'nin basın ataşesi olan Selahattin Sonat'a aktarmıştır. Onun da desteğiyle cemiyet yeniden canlandırılmış ve ilk toplantıda gazetecilerin oy birliğiyle Cemal Togan başkan seçilmiştir. Cemal Bey, iki dönem başkanlıkta kalmıştır. 1980'lere geldiğinde, cemiyette farklı fikirler ortaya çıkmış ve üyeler bölünmeye başlamıştır. Bu bölünmeyi hoş karşılamayan Sadi Togan, bunu engelleyebilmek için elinden geleni yapmıştır. Ancak başarılı olamamış ve sonuçta bölünme gerçekleşmiştir. Sadi Togan ve on üç arkadaşı 1982 yılında yeni bir oluşumda toplanmışlar ve adını Kıbrıs Türk Gazeteciler Birliği koymuşlardır. Bu Birliğin ilk başkanı Sadi Togan olmuştur.²⁸ Ayrıca Sadi Togan, Kıbrıs Türk Gazeteciler Birliği temsilcisi olarak, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurucu meclisi üyeleri arasında bulunmuştur.²⁹

Değerlendirme

1992 tarihinde Cemal Togan ve 8 Mayıs 2007 tarihinde Sadi Togan yaşama gözlerini yummuştur. Sadi Togan'ın ölümünün ardından Bilbay Eminoğlu, yazdığı köşe yazısında, şöyle der; "Bozkurt'un yayın yaşamının sonu, belli ki yüreğinde derin yaralar açan oğul Sadi Togan'ın, 20 yıl daha sürecek sıkıntılı yaşamının başlangıcı oldu. O gazete, sevgili Sadi'nin içinden bir şeyler kopararak gömüldü tarihin karanlık sayfalarına. İlerleyen yıllarda peşini bırakmayan ciddi sağlık sorunlarıyla mücadelesinden birkaç kez galip çıkmasına karşın, yorgun ve güçsüz bedeni daha fazla direnemedi..." Bu sözler, bir özetir, Togan ailesi için, Bozkurt gazetesinin ne kadar önemli olduğunu anlatan.

Aile için olduğu kadar, Kıbrıs tarihi için de gazete çok büyük bir öneme sahiptir. Tabi ki Bozkurt gazetesini çıkarmayı başaran ve geliştiren Cemal ve Sadi Togan'ın da değeri ve önemi tartışılmaz. Yaşamının bile zor başarıldığı bir dönemde, çok büyük zorlukları aşarak, hiç yoktan bir gazete çıkarmışlar ve onu en çok satan gazete haline getirmişlerdir. Bunların yanı sıra gazete, birçok ilk denebilecek özelliğe sahiptir. Matbaacılık için çok büyük öneme sahip olan makineler, Togan ailesi sayesinde adaya gelmiştir. Bunların yanı sıra gazete sayesinde, birçok kişi gazetecilik öğrenmiş ve mesleklerine devam ederek Kıbrıslı Türklere birçok haber ulaştırmışlardır.

Notlar

¹ Türk Dil Kurumu.

<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=karakter&ayn=tam>, 15.11.2010.

² Bilbay Eminoğlu ile Kıbrıs Gazetesi binasında 08.10.10 tarihinde yapılan görüşme.

³ Fatma Tunar ile kendi evinde 27.09.2010 tarihinde yapılan görüşme.

⁴ Tunar, agg, 27.09.2010.

⁵ Tunar, agg, 27.09.2010.

⁶ Fatma Tunar ile kendi evinde 13 Kasım 2010 tarihinde yapılan görüşme.

⁷ Neriman Cahit, *İkinci Hamur*. Işık Kitabevi, 2006-Lefkoşa, s. 97.

⁸ Tunar, agg, 13 Kasım 2010.

⁹ Cahit, age, s. 98.

¹⁰ Cahit, age, s. 99.

¹¹ Cemalettin Ünlü, *Kıbrıs'ta Basın Olayı (1878-1981)*, Basın-Yayın Genel Müdürlüğü, 1981, s. 153.

¹² Bener Hakkı Hakeri, "1933-1953 yıllarında yayımlanan gazeteler". Kıbrıs Gazetesi, 2 Ekim 2010.

¹³ Ünlü, age, s. 153.

¹⁴ Tunar, agg, 27.09.2010.

¹⁵ Bilbay Eminoğlu ile Kıbrıs Gazetesi binasında 08.10.10 tarihinde yapılan görüşme.

¹⁶ Söz edilen dönemde fiyatı 15 mildir.

¹⁷ Bozkurt Gazetesi, 1957-1963.

¹⁸ Eminoğlu agg..

¹⁹ Cahit, age, s. 104.

²⁰ Eminoğlu, agg.

²¹ Ahmet Tolgay, *Kıbrıs Gazetesi*, 9 Mayıs 2007.

²² Tunar, agg, 27.09.2010

²³ Tunar, agg, 27.09.2010

²⁴ Cahit, age, s. 108.

²⁵ Ünlü, age, s. 158.

²⁶ Tunar, agg, 13 Kasım 2010.

²⁷ Cahit, age, s. 110.

²⁸ Sadi Togan`ın kendi el yazısıyla yazılmış, yayınlanmamış notlarından alınmıştır.

²⁹ Bülent Fevziöğlü, *Kıraathane-i Osmani`den, Cumhuriyet Meclisi`ne (1886-1996) Olaylar ve Seçimler/Seçilenler*, Türkiye Büyük Millet Meclisi-KKTC Cumhuriyet Meclisi Ortak Yayını, 1998. s.112.

Kaynaklar

Kitaplar

Cahit, Neriman (2006). *“İkinci Hamur”*, Işık Kitabevi, Lefkoşa.

Fevziöğlü, Bülent (1998). *“Kıraathane-i Osmani`den, Cumhuriyet Meclisi`ne (1886-1996) Olaylar ve Seçimler/Seçilenler”*, Türkiye Büyük Millet Meclisi-KKTC Cumhuriyet Meclisi Ortak Yayını.

Ünlü, Cemallettin (1981). *“Kıbrıs`ta Basım Olayı (1878-1981)”*. Basım-Yayın Genel Müdürlüğü.

Gazeteler

Bozkurt Gazetesi. 1957-1963.

Kıbrıs Gazetesi. 9 Mayıs 2007, 2 Ekim 2010.

Görüşmeler

Bilbay Eminoğlu ile Kıbrıs gazetesi binasında 08.10.10 tarihinde yapılan görüşme

Fatma Tunar ile kendi evinde 27.09.2010 ve 13.11.10 tarihlerinde yapılan görüşmeler.

Ek 1. Sadi Togan'ın el yazısı örneği

Handwritten text in Ottoman Turkish script, likely a historical document or manuscript. The text is written in a cursive style and is somewhat faded and difficult to read. It appears to be a letter or a formal document, possibly related to the historical context mentioned in the page header. The text is written in a cursive style and is somewhat faded and difficult to read. It appears to be a letter or a formal document, possibly related to the historical context mentioned in the page header.

Ek 2. Cemal Togan

Ek 3. Sadi Togan

Ek 4. Emine, Sadi ve Cemal Togan

Togan Ailesi ve Sinema

Yurdağül AKCANSOY*

Ailenin Ticari Faaliyetleri

Togan Ailesi, bugün toplumumuza mal olmuş Bozkurt Gazetesi'ni Kıbrıslı Türkler ile buluşturan, onların sesi, gözü, kulağı olan bir ailedir. Togan Ailesi bahsi geçerken kuşkusuz Cemal Togan ve oğlu Sadi Togan'ı saygıyla anmak gerekir.

Cemal Togan deyince aklımıza ilk önce Bozkurt Gazetesi gelmektedir. Fakat gazetecilik yanında Cemal Togan babasından aldığı ticari bilgileri değerlendirmiş ve 1940'lı yılların Lefkoşa'sında en önemli girişimcilerden biri olmuştur. Cemal Togan'ın babası Sadi beyin lokantası vardı. Bunun yanında Asmaaltı denilen bölgede Büyük Han'daki dükkanların işletmeciliğini uzun yıllar üstlenmiş ve oğlu evlendiği zaman ona önceleri bakkal olarak kullandığı sonradan tuhafiyeciye dönüştürdüğü bir dükkan açmıştır.¹

Tuhafiyecilik ile uğraşırken Cemal Togan dükkanında inci, boncuk ve mum gibi şeyler satmaktadır. Bunların bir çoğunu kendisi Türkiye'ye gidip getirmektedir. Bozkurt Gazetesi yayınlanmadan önce Türk Sinema Şirketi kurulup Halkın Sesi Gazetesi'ne sinema ilanları verilmeye başlandığında, bilet satış yerlerinden biri olarak, Bozkurt satış yeri adı kullanılmaktadır.² Sonradan gazetenin adı halk tarafından belirlendiğinde de Bozkurt adının ön plana çıkması bu yüzdendir.

Togan Ailesi ve Sinemacılık

Kıbrıs'a, ilk film gösterme aygıtını Mustafa Ali isimli biri 1913 yılında getirmiştir.³ 1920'li yıllarda Belig Paşa Sineması'nın inşası, yine 1920'li yıllarda Ahmet Cemali'nin sinema müdürü⁴ olarak anıldığı yazılara, kitap ve gazetelerde raslanmakla birlikte Türk filmlerinin adaya gelişi 1930'lu yıllardadır. Dönemin İngiliz sömürgesi olan Kıbrıs'a, Türkiye'den değil Arap ülkelerinden (Filistin, Suriye vb.) filmler getirilmiştir. 1930'lu yıllarda Kıbrıs'a gelen üç Türk film Milyon Avcıları, Karım Beni Aldatırsa ve Leblebici Horhor Ağa'dır. O dönemde bu filmler Magic Palas ve Papadopulos sinemalarında gösterilmiştir.⁵

1934-1945 yılları arasında Kıbrıs'a ne Türkiye'den ne de Arap ülkelerinden Türk filmi gelmemektedir. Sinemalarda yabancı filmler gösterilmektedir. Kıbrıs Türkleri bu filmleri görmek için sinemalara gitmektedir.

1945 yılı bütün dünyada olduğu gibi Kıbrıs'ta da İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra ekonomik sıkıntılarının yaşandığı bir yıldır. Cemal Togan da bir esnaf olarak bu sıkıntıları yaşamaktadır.

---

* Tarih Öğretmeni, Araştırmacı, Yakın Doğu Üniversitesi, Kıbrıs Tarihi Yüksek Lisans Öğrencisi.

Ekonomik sıkıntılar yaşayan her esnaf gibi Cemal Togan dükkanını kurtarmak için yeni girişimlerde bulunur. Tuhafiye dükkanına eşya almak için gittiği İstanbul'dan Kıbrıs'a Türk filmleri getirip pazarlama kararı alır; bu o dönemin şartlarında ve ekonomik sıkıntılarında hem yeni bir serüvene atılma hem de işe yarayacağı pek belli olmayan bir girişimcilik örneğidir. Kıbrıs Türklerini iyi tanıyan Cemal Togan, Türk sinema filmlerinin iş yapacağını düşünerek Türkiye'den film getirip pazarlama işine başlar. Bu düşüncesinde kısa bir süre sonra haklı çıkar.

Cemal Togan'ın Kıbrıs'a ilk getirdiği film, Aysel, Bataklı Damın Kızı filmidir. 1934 yapımı olan filmin yönetmeni Muhsin Ertuğrul'dur. Talat Artemel ve Cahide Sonku başrollerini üstlenirler.⁶

Filmi Kıbrıs'a getirmek hayli güç olmuş ve Cemal Togan tarafından film için 500 Kıbrıs Lirası harcanmıştır.⁷

Kıbrıs'a, Aysel filmi ancak 1946 yılında ulaşır. Aysel, soru işaretleri ile hazırlanan gazete ilanında ne olduğu belirtilmeksizin önce ilgi çekici yolla duyurulmaya çalışılır.⁸ Gazeteye verilecek ilanları Cemal Bey kendisi hazırlar ve Fikri Bey ile Akif Bey'in matbaasında ve Rum matbaacılarında bastırır.⁹

18 Nisan 1946 tarihli Halkın Sesi gazetesinde bir ilan yer alır. Bu ilanda Aysel'in ne olduğu açıklanmıştır. 'Aysel Filmi Sahnede' başlığı ile ilan gazetede yer alır. İlanda şu metin dikkat çekmektedir: "Senelerden beri özlediğiniz Türkçe sözlü ve şarkılı Türk sanatkarları tarafından çevrilen Aysel filmini en nihayet temaya etmeye muvaffak oluyorsunuz; Türk filmciliğinde şaheser sayılan bu ölmez eseri sayın halkımıza takdim ederken iftihar duymaktayız."

1946 yılında Cemal Togan'ın girişimciliği ile gerçekleşen bu olay gerçekten gazetede ilandan anlaşıldığı üzere çok önemliydi. O güne kadar gelen Türk filmleri ya da Kıbrıs'ta filmcilik seyyar şekilde yapılırken Aysel filmi ile ilk kez sinema salonlarında seyircisiyle buluşuyordu.¹⁰ Cemal Togan'ın eşi Emine Togan ile yapılan söyleşide kendisi de bu filme gittiğini ve filmin ilk gecesi sinemanın hayli kalabalık olduğunu hatırlamaktadır.¹¹

Halkın Sesi gazetesindeki ilanlardan Aysel filminin adanın her yerinde bir yılı aşkın bir süre gösterildiğini görüyoruz. Larnaka, Limasol, Girne, Baf, Mağusa, Lefke sinemalarında gösterildiğine dair Halkın Sesi gazetesinde bir çok ilan yer alıyor.

Aysel filminin başarısı üzerine Hasret, Günahsızlar, Allahın Cenneti, Şehvet Kurbanı filmleri getirilir ve Kıbrıs Türkleri bu filmleri görmek için Magic Palas, Papadapulos sinemalarını doldurur. Sinemaların devamlı dolu olmasından cesaret alan Cemal Togan yeni film siparişleri verir.¹²

1946 yılında Kıbrıs Türkleri bu filmleri izlerken Cemal Togan yatırımı için ortak arayışındadır. Kısa sürede bu ortakları bulur. Önce kendisine ortak olarak Necip Mustafa Bey'i alan Cemal Togan, şirketi büyütmek için Bedevi Kardeşleri de (Halil ve Cahit Bedevi) ortak alır. Böylece Türk Sinema Şirketi 25 Ekim 1946'da kurulur.

Türk Sinema Şirketi adı verilen bu şirketin kurulması yankı uyandırınca Halkın Sesi gazetesi yazarlarından Yavuz, 2 Kasım 1946'da yayınlanan Günün Cilveleri adlı köşesinde, Necip Cahit ile söyleşisini yayımlar. Bu söyleşiden, film getirme işinde fazla kazanç olmadığı esas kazancı sinema sahiplerinin kazandığı anlaşılmaktadır. Kurulan şirketini sinema binası yapmak istediğini fakat evkafın bunu uygun görmediği söyleşide belirtilmektedir.

7 Ocak 1947'de Halkın Sesi gazetesinde yer alan ilan ile Türk Sinema Şirketi'nin kurulduğu duyurulur. Şirketin ilk getirdiği 'Sürtük' isimli filmidir. 1940 yapımı filmin yönetmeni Adolf Körner'dir. Başrollerde: Zehra Yumşel, Refik Kemal Arduman, Halide Pişkin, Avni Dilligil ve Muazzez Arçay yer alır. Bu filmi Yılmaz Ali, Kerem ile Aslı, 13 Kahraman, Toros Çocuğu, Akasya Palas, Tosun Paşa gibi filmler izler.¹³

Halka en iyi şekilde hizmet vermek isteyen Türk Sinema Şirketi, sinema açma girişimleri olumsuz sonuçlanınca 1947 yılında yeni açılan Lukudi Sineması ile anlaşılır. Lukudi sinemasının içerisindeki sinema gösterme makinesi diğer sinemahanelerden daha modern olduğundan bu sinemayı tercih etmişlerdir.

Türk Sinema Şirketi adaya, filmlerden başka, sanatçılar, müzik toplulukları da getirmiştir. Özellikle 1947 yılında ses sanatkarı Münir Nurettin ve keman ustası Sadi İşılay ve arkadaşlarının adaya gelmesi büyük bir olay olmuştur. Bunun yanında Halk Sinema Şirketi, Kent Sinema Şirketi 1947 yılında kurulan diğer şirketlerdir. Şirketler arasında rekabet ortaya çıkmış ve yeni filmlerin Kıbrıs'a gelmesi devam etmiştir. Türk Sinema Şirketi'nin en fazla kar ettiği filmlerden biri de Leyla isimli film olmuştur.¹⁴

Cemal Togan filmler için renkli afişler hazırlanması gerektiğini düşünerek bu konuda matbaalarla anlaşmalar yapıyor, zaman zaman afişleri basmak sorun oluyordu. Bunun üzerine yine bir girişimcilik ile 1947'de Asmaaltı'ndaki Büyük Han'ın köşesinde bulunan dükkânı bozup teknik makineler getirip matbaacılığa başladı. 1947'den sonra Türk Sinema Şirketi ve filmler ile ilgisini azaltmış ve bu görevi ortakları üstlenmiştir.

1948 yılında Barbaros Devrinde Venedik, Damga, Pırlanta gibi filmleri şirket adaya getirir. Bu arada Artık programlarının bir kısmını Lefkoşa'daki Belig Paşa Sineması'nda yapmakta ve haftalık programlar çıkarmaktadırlar. 1947'den sonra matbaa işine yönelen Cemal Togan kendi isteği ile Türk Sinema Şirketi'nin ortaklığından 1949 yılında ayrılmıştır.¹⁵

Cemal Togan 1945 yılında II. Dünya Savaşı sonrasında ekonomik sıkıntıların sürdüğü bir süreçte kimsenin cesaret edemeyeceği girişimcilik ile tuhafıye dükkânından film ithalatçılığına başlamıştır. 1945 yılı sonrasında Kıbrıs'a Türk filmlerinin gelmesini ve izlenmesinde, Kıbrıs'a çeşitli sanatçıların ve toplulukların gelmesinde önemli rolü olmuştur. Türk Sinema Şirketi Kıbrıslı Türklerin sinema, sinemacılık serüveninde önemli bir dönemeçtir. Ve bu şirket Cemal Togan'ın girişimleri ile ortaya çıkmıştır. Bundan sonra kurulan şirketler, sinemalar onun girişimci ruhunun takipçisi olmuştur. Yaşamı boyunca bu

girişimciliği sürdüren, kıvrak zekaya sahip olan Cemal Togan sinema işinde renkli afişler hazırlamak için matbaacılık işine girmiş ve 1951 yılında yıllar boyu sürecek Kıbrıs Türk basınında önemli izler bırakan bir gazeteyi, Bozkurt Gazetesi'ni çıkarmayı başarmıştır. O yüzden Cemal Togan, oğlu Sadi Togan ve Togan Ailesi geçmişe izlerini bırakan, damgalarını vuran ailelerden biridir.

Resimler

Aysel filminin gazetede yer alan ilanı.

LIMASOLLULARA
MÜJDE
AYSEL Cumhuriyet Limasolu'da

Bat ve elvar Türk halkının
Müjde
Türke sözü ve şarkısı AYSEL filmi 31 Mayıs
ve 1 Haziran ö.s saat 8.30 da Atikocı sinemasında
görmeğe hazırlanınız.

Aysel filmi 1946 yılında adanın her yanında gösterilmiştir. Onunla ilgili haberin yer aldığı gazete ilanları.

GUNAHSIZLAR
Türkçe Sözlü ve Şarkılı Film
Müzik, Heyecan, Tabii Güzellik, Akıllı Çineler
Gösteren, Her Sahiplerine Gözde Kalan
GUNAHSIZLAR Filmi 2 Eylül-3 Eylül-4 Eylül

3 Eylül Salı (Bugün) ö.s. saat 9 da
4 » Çarşamba » » »
5 » Perşembe » » »
KRİSTAL Sinemasında
GUNAHSIZLAR

Yeni Karadeniz sahlinde bir kadın bir erkek
arasında yeni bir türde bir aşk vardır. Bu aşk
gözen tümüyle Adaklarımızın en yenisidir. Bu
tür olan Karadeniz'in güzellikleridir. Bu tür
denizlerde geçen heyecanlı bir aşktır.

Seyirci bu türden sonra kadar heyecanlı bir aşk
görerek, "Ah bu türden aşk" diye mişmiş gibi
çereyan eden bir timsal eşek miçararı, bu türden
okuyan ve b. hissinde derin bir te hissinde
sözünü.

Müzik: Sait SADI İŞİLAY
Şarkılar: MÜZEVEN ŞİHAR
Hayatında Herkesi Hissinde Olanlarıdır
DİVA SENSEV
İnceleyenleri gözünden **BOZKURT** Sensesi İnceleyen
tedarik edilmektedir.

2 Eylül 1946, Halkın Sesi Gazetesi.

Günahsızlar filmi, 1945 yapımı bir film. Yönetmenliğini Faruk Kerç'in yaptığı filmde Oya Sensev, Sadri Alışık, Nuriye İnce, Emin Kalaycı ve Tevfik İnce başrol oyuncularındı. Cemal Togan 1946 yılında filmi bir yıl sonra Kıbrıs'a getirmişti.

7 Ağustos 1946, Halkın Sesi Gazetesi.

Hasret Filmi (1944). Yönetmenliğini Faruk Kerçin'in yaptığı filmde başrol oyuncularını Oya Seven, Müfit Nurettin Selçuk Talat Artemel, Müfit Kiper, Emin Kalaycı ve Vedat Karaoğlu.

9 Eylül 1946, Halkın Sesi Gazetesi.

Allahın Cenneti (1939). Yönetmenliğini Muhsin Ertuğrul'un yaptığı film.

ŞEHVET KURBANI
ve ilaveten
**MISSURI Zarhlısının
İstanbulu ziyareti**
24 Ekim Bu Akşam yalnız saat 9 da.
MAJIK PALASTA

İki şaheser Film bir gecede
ŞEHVET KURBANI
Avrupa filmleri derecesinde içtimalı bir film.
Bağrollerde: Meşhur t.c) sö: **Ertuğrul Muhsin**
ve **CAHİDE**

Göreceğiniz diğer film
Missuri'nin İstanbulu
ziyareti

Şerefli Türk donanması-
nın müzazarı: istikbali de-
ğerli Türk Devlet adamları-
nın sayın misafirlerine
gösterdikleri nezaket, bir
çok merasimler, Missuri ef-
radının İstanbul ve Ankara-
yı ziyareti; ve daha bir çok
görülmeğe değer sahneler.

**NOT: İyi mekii temin etmek isteyenler şimdiden
biletlerini: Bozkurt satış ye inden temin edebili ler**

12 Ekim 1946, Halkın Sesi Gazetesi.

Aysel filminden dolayı Kıbrıs'ta tanınan Cahide Sonku'nun Şehvet Kurbani filmi de büyük ilgi çekmiş ve Kıbrıs'm bir çok yerindeki sinemalarda gösterilmişti.

TÜRK SINEMA ŞİRKETİ

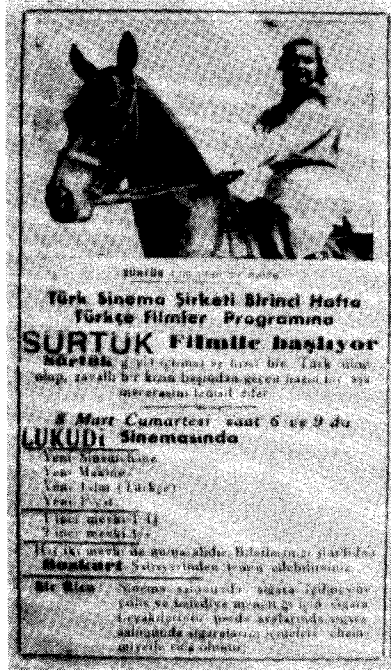
Biz aşağıda imza sahipleri, «Türk Sinema Şir-
keti» namı altında bir şirket kurduğumuzu ve tam
bir program dahilinde yepyeni TÜRKÇE FİMLER gös-
termek KONSERLER, BALETLER ve TİYATROLAR hazırla-
mak üzere pek yakında faaliyete başlayacağımızı
mezakla soran halkımıza tebşir etmekle sevinç duyuyoruz

Bedevi Kardeşler Telefon: 429
Necip Mustafa » 508
Cemal Toğan Posta Kutusu: 432

7 Ocak 1947, Halkın Sesi Gazetesi.

Türk Sinema Şirketi'nin kurulduğuna dair gazeteye verilen ilan.

6 Mart 1947, Halkın Sesi Gazetesi.
Türk Sinema Şirketi'nin adaya ilk getirdiği film Sürtük filmi idi.
Film o günlerde yeni açılan Lukudi Sineması'nda gösterime girdi.

Cemal ve Sadı Toğan Şeref Bey ile birlikte. Şeref Bey İstanbul'da Foto Lale 'nin sahibiydi. Ve Cemal Bey'in Türkiye'den film getirmesine yardımcı oluyordu.

Notlar

- ¹ Emine Togan ile röportaj – Ekim 2008
- ² Emine Kırmızı ile röportaj- 22 Kasım 2010
- ³ Ahmet Tolgay, Kıbrıs Türk Toplumunda Sinema Olayı, Meral- Tekin Birinci Eğitim. Kültür ve Spor Vakfı yayını, Kasım1995, s.22
- ⁴ Sabahattin İsmail- Ergin Birinci, Atatürk Döneminde Türkiye- Kıbrıs İlişkileri (1919-1938), Akdeniz Haber Ajansı yayınları, ty. s.3
- ⁵ Vergi H. Bedevi, Kıbrıs'ta Türk Sinemacılığı, Bozkurt Basımevi, 1953. s.11-12
- ⁶ Giovanni Scognamillo, Türk Sinema Tarihi, Kabalcı Yayınevi, 2003, s. 59
- ⁷ Vergi H. Bedevi, age, s.14
- ⁸ Halkın Sesi Gazetesi- 10 Nisan 1946
- ⁹ Neriman Cahit, İkinci Hamur, Işık Kitabevi, Lefkoşa, 2006, s.97
- ¹⁰ Neriman Cahit, age, s.97
- ¹¹ Emine Togan ile röportaj- Ekim 2008
- ¹² Vergi H. Bedevi, age, s.15
- ¹³ Vergi H. Bedevi, age, s.15
- ¹⁴ Vergi H. Bedevi, age, s.18
- ¹⁵ Vergi H. Bedevi, age, s. 24

Kaynakça

- Bedevi, Vergi H., Kıbrıs'ta Türk Sinemacılığı, Bozkurt Basımevi, Lefkoşa, 1953
Cahit, Neriman. İkinci Hamur, Işık Kitabevi, Lefkoşa, 2006
Emine Kırmızı ile röportaj- 22 Kasım 2010
Emine Togan ile röportaj- Ekim 2008
Halkın Sesi gazetesi, 10 Nisan 1946
İsmail, Sabahattin-Birinci, Ergin, Atatürk Döneminde Türkiye Kıbrıs İlişkileri(1919-1938), Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Ty
Scognamillo, Giovanni. Türk Sinema Tarihi, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2003
Tolgay, Ahmet, Kıbrıs Türk Toplumunda Sinema Olayı, Meral Tekin Birinci Eğitim, Kültür ve Spor Vakfı Yayını, 1995

Gazeteci Togan Ailesi

Hüseyin KABA*

Yaratılmış olan Kıbrıs sorununda Türk basını toplumun aydınlanmasında her zaman öncü bir göreve sahipti. Bu öncü görevleri Sömürge ve sömürgeciliğe ve onun yerel organlardaki İngiliz yanlılarına karşı toplumun haklarının savunulması, bilgilendirilmesi yönünde ve Ada üzerine oynanan çetrefil oyunların sis perdesinin kaldırılmasına yönelikti.

Bir başka deyişle “Ulusal Direnişin” sesi soluğuydu yazılı basın o günlerde. Bu günkü kitle iletişim (görsel ve yazılı medya) araçlarının yapmış oldukları görevleri onlar büyük bir özveriyle ilkel şartlarda zorlukla yerine getirebiliyorlardı. Bu yazılı basından biri de yakın geçmişe kadar uzun soluklu iki gazeteden biri olan Bozkurt gazetesi idi. O günün teknolojik imkânlarıyla yadsınamaz büyük bir görev yerine getiriliyordu. Önceleri bu görevi sömürge döneminin baskıları altında Masum Millet, Kıbrıs, Hürsöz, Halkın sesi. İstiklâl gibi ve daha yakın zamanlarda da Devrim, Akın gibi başka gazeteler üstlenmişlerdi. Fakat sömürge yasakları, baskıları ve diğer nedenlerden dolayı uzun ömürlü olamamışlardı. Koşulların dayatmasıyla bu görevi başka gazetelerin devralmaları gerekiyordu ve Bozkurt bu görevi üstlenecek son iki gazeteden biri olmuştu 1950’li yıllarda.

Geçmişe bir göz attığımızda yakın geçmişimize damgasını vuran iki gazetenin günümüz medyasına da oldukça büyük yararları olmuştur. Örneğin birçok gazetecinin alaylı olarak yetişmesindeki katkısı yadsınamaz. Altmış yaşını aşmış, yetmişine merdiven dayamış gazeteciler arasında da bunun yadsınamaz bir gerçek olduğu kabul edilmektedir. Bugün halâ köşe yazarlığı yapmakta olan arkadaşlarımızdan: Bozkurt’tan Ahmet Tolgay, Bilbay Eminoğlu, Hasan Hastürer, Hasan Kahvecioğlu, Halkın Sesinden Akay Cemal, Özer ve Yücel Hatay kardeşler, Erten Kasımoğlu, Osman Güvenir aklımıza gelen bazı isimlerdir.

Bozkurt Gazetesi ve sahipleri Cemal ve Sadi Togan büyük bir görevi başarmış olarak basın tarihimizde yer almışlardır. Gazetenin kurucusu ve imtiyaz sahibi Cemal Togan ile yazı işleri müdürlüğünü yapmış olan oğul Sadi Togan gazetenin adıyla özdeşleşmiş; bu gün Bozkurt denince Toganlar; Toganlar denince de Bozkurt akla gelmektedir. Ahmet Tolgay ve Bilbay Eminoğlu da Mütemmim cüz olarak hatırlanmaktadır Bozkurt gazetesiyle birlikte...

Cemal Togan Kimdir? Ulaşımın hayvanlarla sağlandığı yıllarda konaklama yeri olarak kullanılan ve bir Osmanlı eseri olan Büyük Han’ın uzun zaman pansiyon olarak da kiralandığı yıllarda; ulaşım aracı olarak insan hayatında otobüsler de yer almaya başlar. Han odaları pansiyon olarak kiralanmaya

---

* Araştırmacı, yazar

başladığı bu zaman dilimi içinde (1930-1957) han; han olma özelliğini yitirir. Böylece hanın batı giriş kapısının önündeki geniş alan köy otobüslerinin konaklama yeri olur. Buraya da Büyük Han denmeye devam edilir. Ancak işletmecisinden dolayı hanın adı ile birlikte buraya Galoyiro Hanı ve de özellikle Lefke Hanı da denmeye başlanır. Cemal Bey; hanın bir yerlerinde lokantacılık (kebabçılık)¹ yapmakta olan Sadi Efendi'nin oğluydu...

Cemal Togan. Emine hanımla evlendiklerinde; Emine 16, Cemal da 22 yaşında olduklarını Emine hanımdan öğreniyoruz. Buna göre Emine hanım 1918 yılı doğumlu olduğu sonucuna, Cemal Bey'in doğum yılından hareketle evlendiklerindeki yaşlarından ulaşıyoruz. Evliliklerine müteakip aynı yıl içinde ikiz çocukları olur. "Emine hanım, kız olan çocuğunu yitirir, oğlan da çelimsiz olduğu için çok zahmetler çeker bir iki yaşına varıncaya kadar." Cemal Togan babasının adını verdiği Sadi ismindeki oğlu 9-10 yaşına geldiğinde dış dünyada ve Adada gelişen olaylar Kıbrıs Türk toplumunu da etkilemektedir. Toplum arayış içindedir ve bunun sonucu olarak örgütlenme girişimlerinde bulunmaktadır. Cemal'ın 1943 yıllarında tuhafiyecilik yaptığını bu örgütlenme çalışmalarından biri olan KATAK'ın kuruluş çalışmalarındaki kayıtlarda rastlamaktayız. 18 Nisan, 1943 Pazar günü, Evkaf dairesi salonlarında Yapılan KATAK kurucu toplantısına her meslekten davet edilen 76 esnafın arasında isminin ve mesleğinin "Cemal Sadi Togan (Tuhafiyeci)"² diye geçtiğini görürüz. Temiz düzgün kıyafeti, kibar konuşması, karşısındakine oldukça saygılı davranışları ile işine olan bağlılığıyla, tuhafiyecilik ve kitapçılık³ yaptığı o günlerde oğlu küçük Sadi de babasına ticarethanede yardım etmeye başlamıştı! İleri görüşlü Cemal, elde avuçtakini çar çur etmeden daha iyi gelir elde edebileceği bir başka iş tutmaya karar verir...

Sessiz filmlerin oynatıldığı zamanlardı o yıllar; Amerika'dan film makinesi ve sessiz filmler getirilir ve: "Bu sessiz Filmler, şimdiki Evkaf Dairesi karşısındaki "Mutallip Hanı" (İrfan Bey Sokak. H. K.) adlı büyük bir hanın içinde bulunan büyük bir kahvehanede, sinema işleten Mustafa ismindeki birisi tarafından gösterilirdi. Bundan ötürü olacak ki oğlu Kemal, Sinamacıoğlu soyadını almıştı. Mamafih, Lefkoşa'nın Türk kesiminde yazlık sinema bulunmadığını keşfeden Cemal Efendi isminde bir diğer kişi ki halk arasında "Cemali" adıyla tanınmaktaydı. O zaman geniş bir arazi halinde duran şimdiki Sarayönü Merkez Posthanesinin yerini, hükümetten kiralayıp da, tahta duvarlar ile çevirip pekittikten ve bir sinema perdesi inşa ettirdikten sonra, orayı yazlık sinema olarak çalıştırmaya başlar. Lefkoşa'nın ilkyazlık sineması addedilen bu sinemaya, zamanın valisi, yüksek rütbeli İngiliz memurları, hatta Rum gençleri, dedem ve babam ile biz, sık, sık gider ve gösterilen sessiz filmleri zevkle seyrederdik. Hele dedem Beliğ Paşa bu sessiz filmleri seyretmenin pek müptelasıydı⁴. Bir örnek olarak sunduğumuz Dr. Fikret Rasim'in anılarında bahsetmiş olduğu "Cemali"nin Cemal Togan olma ihtimali kesinlikle yoktur. Yoktur çünkü Dr. Fikret Rasim'in anlattığı yıllarda Cemal Togan da onun kadar

küçük bir çocuktü. Hatta o Dr. Fikret Rasim'den iki yaş kadar daha da küçüktü. Dr. Fikret 1910 yılında doğmuş 1998 yılında da ölmüştü. Cemal Togan ise 1912 yılında doğmuş 1992 yılında hem iki yaş küçük olarak hem de altı yıl önce ölmüştü.

Cemal Togan sessiz filmlerin oynatıldığı yıllarda; Amerika'dan film makinesi ve sessiz filmler getirip göstermeye başlayan Mustafa Ali (Kemal Sinamacıoğlu'nun babası) den esinlenerek. Bir arkadaşı ile birlikte sinemacılığa girişir. (Şekerci Necipler'in Selçuk ile de çalıştığını işitmiştik büyüklerimizden.) Türkiye'den Söz Bir Allah Bir, Bir Millet uyanıyor, Damın Kızı, Duvaksız Gelin, Ateşten Gömlek, Leblebici Horhor, Kahveci Güzeli gibi filmler yanında ilk defa Hintli yıldızların rol aldığı Türkçe Dublaj filmleri ithal eder ve oldukça hatırı sayılır paralar kazanmaya başlarlar. Cemal Togan sonradan hayatında gerçekleşecek ilklerin birincisine imza atmış oluyordu Türkiye'den Türkçe sözlü filmler getirmekle. Cemal Togan daha sonra 1947 yılında Büyük Han'ın asma altma nazır kuzey doğu köşesinde kendi kirasında olan kırtasiye ve tuhafiyec dükkanını idealindeki işin ilk aşaması olan matbaaya dönüştürerek burada ithal ettikleri filmlerin reklâm afişleri ve el ilânlarını basmaya başlarlar.

Babasının adım yaşatmak için ismini verdiği oğlu Sadi 7 Kasım, 1934 yılında dünyaya gelen ikizlerden hayatta kalan tek çocuğuydu. İkizi olan kız, bebekten ölmüştü. Yalnız kalan Sadi'ye Annesi Emine ve babası Cemal tarafından aşırı bir titizlik gösterilip korunarak, el bebek gül bebek büyütülür. Matbaa kurulduğundan 13-14 yaşlarında bir delikanlı olan Sadi okula giderken babasının bu yeni işinde de yardım etmek için büyük bir coşkuyla Asmaaltı'ndaki bu küçücük matbaasına adeta uçarak giderdi. Cemal Bey atasına karşı duyduğu saygıdan ötürü kendi oğluna babasının adı olan "mutlu, uğurlu" anlamlarına gelen Sadi adını vermiş olmaktan hayatının sonuna kadar hep mutluluk duymuştu... Sadi Bey de tıpkı babası gibi düşünmüş olmalıdır ki o da erkek olan üçüncü çocuğuna Cemal adım verir.

Cemal Togan başlangıçta esnaf olarak iş hayatına atıldığı ve daha sonraları bir arkadaşı ile sinema işlerine giriştiklerini, Türkiye'den ilk Türkçe Film getiren kişi olma onurunu da elde ettiğini yıllar önce bir sohbetimiz esnasında kendisinden işitmişim! Sinemacılıktan sonra da 1947 yılında matbaa işlerine daha geniş giriştiğini: "Asmaaltı'nda, bildiğiniz o yerde; Büyük Han'ın köşesinde... 'Bozkurt Basımevi' ismiyle kendime ait bir matbaa kurdum" ... "iyi ki Sadi de vardı!" şeklinde ve Sadi'ye karşı olan düşkünlüğünü de; her cuma çarşıya alış veriş için uğradığı vakitlerden birinde sohbetimiz esnasında dile getirmişti.

Her cuma günü erkenden "bandabuliyâ" da müşterisi olduğu ve sürekli alış veriş ettiği kayınpederim manav Esat efendiye uğradığı zamanlarda zaman be zaman karşılaştık! Adımla hitap eder "gel bir kahvemi iç" diye de kahveye davet ederdi. Bir defasında da arabasına kadar eşlik ettiğim bir günde bana kompozisyonumun nasıl olduğunu sormuştu. Kafasmda benim için uygun görüp

tasarladığı bir şeyler olduğunu sezinlemişim! Sorusuna kerameti kendinden menkul olur diye çekinmiş, yanlış bir şey söylememek için “eh şöyle böyle!” diyerek kaçamak cevap vermeyi uygun bulmuştum... Çocukların doğum ilânları ve yaş günleri davetiyelerine “bizden küçük bir hediye!” diyerek ne Cemal bey ne de oğlu Sadi bey para talep etmezlerdi. Israrımıza rağmen “paranın lâfı mı olur?! Bu defa!” diyerek geçiştirirlerdi. Bu davranışları onların ne kadar gözü gönül tok insanlar olduklarının açık belirtisiydi. Bu konuda; Kendisini ziyaret ettiğimiz Cemal Togan’ın eşi ve Sadi Togan’ın annesi Emine Cemal Togan hanımefendi de sohbetimiz esnasında “hiçbir ahbabından öyle ufak işler için para almazdı!” demişti.

Bozkurt basımevi kurulduktan sonra Sadi Togan çocukluktan delikanlılık evresine kadar babası Togan’a matbaasında yardım eder. Sadi Togan ortaokula başladığı o yıllarda matbaa ile ilgili en ince ayrıntıları öğrenir. Ortaokul, sonra Liseye, daha sonra da Larnaka American Academy’ye giderek gerekli eğitimini tamamlar. Eğitimini tamamladıktan sonra da Sadi babasıyla matbaa işlerini birlikte yürütürler. Bu birliktelikleri ölünceye kadar baba, oğul Bozkurt Basımevi’nin hem emekçileri hem de sahipleri olacaklardı. Cemal Togan kafasındaki düşüncesini gerçekleştirmek için kolladığı uygun zaman artık olgunlaşmıştır, yeni bir gazete çıkarmaktı aklında yatan ve o gün gelip çatmıştı. Cemal Togan henüz 39 yaşında olgun bir adam Sadi Togan da on yedi yaşında dinamik bir delikanlıydı gazete yayın hayatına başladığı zaman.

Bozkurt Gazetenin yayınlanmasına yakın yapılan kamuoyu araştırmasında gazetenin isminin ‘Bozkurt’ olması sonucu ortaya çıkar. Böylece araştırmaya uygun olarak; üzerinde bozkurt logosu bulunan “Bozkurt” isminde yeni bir gazete 26 Ekim, 1951 yılında doğmuş ve yayın hayatına başlamış oluyordu. Gazetenin yayına büyük boy dört sayfa olarak başladığı tarih olan 26 Ekim, 1951’de ilk sayısında gazetenin yayına başlaması ve ismiyle ilgili olarak Mustafa Özker Yaşın (Kıbrıs’lı Türk şair Mehmet Yaşın ve şair Neşe Yaşın’ın babalarıdır.) imzasıyla: “Tarihimizde Üç Bozkurt” imzalı bir makale ile gazetenin adının bir anket sonucu bulunduğu ve ankete katılan Kıbrıs Türklerinin büyük bir çoğunluğunun “Bozkurt” ismi üzerinde ısrar ettikleri (...)”⁵ biçiminde bir makaleyle kamuoyuna duyuruluyordu.

Neden Bozkurt? Türk Mitolojisinde: “Bozkurt Türklerin Atasıdır...” “En eski Türk efsaneleri ‘Kurt’ ile başlar. Kurt Türk Mitolojisinin başlangıcı ve aynı zamanda en önemli sembolüdür.” Bozkurt’a “Gök Kurt da denmektedir.” “Sirius; Samanyolu galaksi sistemlerinin maddi ve ruhsal koruyucu ve geliştiricisi olarak direk sorumlusudur. Bütün peygamberlerin ilk çıkış yeri Sirius’tur. Gökyüzünde güney kutbundan gözlenen Büyük Sirius takımyıldızları “Kurt Başı görünümündedir”⁶. 62 Ayetten oluşan Kur’an’ın 53’cü Necm Suresi (Necm yıldız). 9. ve 49’cu Ayetlerinde (Sirius) Şi’râ diye geçmektedir Dünyamızdan yalın gözle görüldüğü son tarih 7 Eylül, 2010 Salı akşamına

rastlamıştı. Sirius yıldızının⁷ “Dünyanın Ruhsal İdare Merkezi.” Olduğuna da inanılmaktadır...⁸

Türk Mitolojisinde “Türeyiş” destanında bir kurdun kimsesiz çocuğu emzirmesi ve hayatını kurtarması aynı zamanda kurtla olan evliliğinden Türklerin çoğalmalarına. Han-Name’deki Cengiz Han’ın büyük, büyük annesi Alan-koa’nın çadırında yattığı bir zamanda, çadırın tünlüğünden içeriye parlak bir ay ışığı huzmesi şeklinde girmesiyle Alan-koa’nın hamile kalmasına. Ay ışığının çadırdan giderken kadının gözlerine kurt ve aslan şeklinde görüldüğünü yazar⁹.

Aynı kaynaktan çadırın tünlüğünden ay ışığı içinde, etrafa ışık saçan sarışın ve mavi gözlü bir adamın girmesi ve kadının karnını okşadıktan sonra bir köpek, şekline bürünerek, ay ışığı huzmesine tırmanıp gitmesi konu edilmektedir. Han-name bir Özbek ve Türk kaynağıdır. Yörede önemsenen hayvanlar olarak kurt ve aslan dikkat çekmektedir¹⁰. Bir Başka söylence ise kurt başı görünümündeki “Sirius takımyıldızlarından” bazı Galaktik varlıkların dünyada Türklerle de temas kurdukları ve yol gösterdikleri şeklindedir...¹¹. Bunlar Türk mitolojisinde yer alan kurt’la ilgili rastladığımız bazı bilgilerdir.

Mitolojik Bozkurt’un Türklere; eritilen dağdan çıkış yolu göstermiş ve düze çıkarmış olması düşüncesinden hareketle hareketle gazete ile ilişkilendirilip öncülük ruhunun Bozkurt gazetesinde yeniden hayat bulacağı ve topluma yol göstereceğine olan inançtan kaynaklanmış olabileceği düşüncesi oldukça yüksektir! Bu sebeple Bozkurt 37 yıl bu öncülük görevini yazarlarıyla birlikte başarıyla sürdürmüş olduğuna inanıyoruz!

Her ne kadar Kıbrıs Türk Toplumunun kültür ve bilinç düzeyinin yüksek olduğu doğruysa da; yine de halkın bozkurt ismini seçmesinde güdümlenme yöntemi (yönlendirme-takıyye) kullanılmış olmasında doğruluk payı yüksektir. İsim bulma konusunda fazla uzağa gidilmemişti; işletmenin adı zaten Bozkurt Basımevi idi. Türk Mitolojisinden kaynaklanan ve bize yabancı olmayan Bozkurt logosu daha sonraları aynı inanç ve düşüncenin ürünü olarak giydiğimiz mücahit şapka ve üniformalarında da yer alacaktı.

Bozkurt gazetesi yayınlanmaya başladığı 1951 yılında “Bozkurt Basımevi”nin Büyük hamn Asmaaltı’na nazır kuzeydoğu köşesinde, bugün kahvehane olan yerin karşı tarafında Küçükün Hanı ittisalinde Halkın sesi matbaası ile yan yana olan bir de kâğıt deposu ile Gazete idare merkezi bulunuyordu.

Bir Osmanlı eseri olan Büyükhan’ın köşe başındaki bu küçük dükkâncığında; Hurufat kullanılarak yazılar elde diziliyor, kalıplanıyor ve tipo baskı makinesi ile de basılıyordu. İleriyi görebildiği için yalmz kendilerinde bulunan ve bir ilk olan Inter-type (sıcak kurşun üzerine) dizgi makinesi de o yıllarda ithal edilmişti. Halkın Sesi Gazetesinin de matbaacı M. Akif tarafından kendi iş yerinde dizilerek Bozkurt matbaasında basılmaktaydı. Bu konuda yıllar sonra müessese sahibi olarak 11 Temmuz, 1983 yılında “Basımın Sesi” isimli gazetede; “Kıbrıs Türk Basımına onur Verenler” başlıklı Mülakatta Cemal Togan; matbaanın ve gazetenin içinde bulunduğu duruma şöyle açıklık getiriyordu:

“1951’de gazeteciliğe başladığım devirde, Türk basınında bir tek Inter-type dizgi makinesi vardı. O da Bozkurt’taydı. Mevcut diğer gazeteler el dizgisi ve basit diğer yöntemlerle yapılıyordu. Bozkurt gerek dizgi, gerek otomatik baskı makinesinde bir çığır açtı. Daha sonraki yıllarda diğer meslektaşlar (Halkın Sesi kastediliyor), bizi takip etti ve geçirilen evreler sonunda bugünkü çağdaş düzeye gelindi. Off-set’e dönüş Kıbrıs Türk Basını için ileri bir adımdır. Kıbrıs’ta Türk Basını 1955’lerde EOKA devresinden başlayarak bu güne kadar toplum mücadelesinde kendine düşen görevi başarıyla yerine getirmiştir.”

Aynı yazıda genç gazetecilerin dikkatini o günün şartlarında daha fazla çahşması gerektiğine dikkat çekerken, yerel gazeteleri bekleyen tehlikelere karşı da uyarıyı kendine görev bilmişti:

“Bugün Kıbrıs Türk Gazeteciliği çetin şartlar altında yayınlarını sürdürmek zorundadır. Şöyle ki, günlük Türkiye gazeteleri, radyo ve televizyon, gazetelerin tirajlarını artırmalarına olanak vermiyor. Günlük gazetelerin artması (Yayımlanan Gazetelerin sayı çokluğu. H.K.) da tirajı etkilemektedir.”¹² diyecekti...

Cemal Togan kendini ve baskı makinelerini yenilemiş olarak 1988 yılına kadar Bozkurt matbaası ve en çok satan Bozkurt gazetesini 37 yıl büyük bir başarıyla yaşatmıştı. Ancak belli bir süre sonra kendi iradesi dışında gelişecek olumsuz koşullara ayak uyduramayacaktı. Nedeni ise; kendi dediği gibi yayımlanan gazetelerin çokluğuna; yüksek maliyet, 74 sonrası oluşan toplumsal yapıya, uygun olarak siyasi parti gazetelerinin de yayın hayatında yer almaları, Türkiye gazetelerinin daha çok satması, okuyucu kaybına neden olacak ve zamana yenik düşmesini engelleyemeyecekti. Gazetenin okuyucu sayısında artış sağlayabilmesi için Yeni teknolojiler: buna paralel olarak maddi olanak; para ve yeni teknolojik bilgi sahibi kişiler, “Know-how” (bilgi) gerektiriyordu...

Dış ülkelerde teknoloji çoktan gelişmiş; kırk elli sayfa gazete çok kısa bir zaman dilimi içinde milyonlarca basılabilmekteydi. Kıbrıs’ta da çok sayıda gazeteyi kısa zamanda basacak gelişmiş Rotatif baskı makinelerine ihtiyaç duyulmaktaydı. Tam bu vakitlerde iş adamı Asil Nadir Yellow Stone şirketini kurarak “Kıbrıs” gazetesi diye yeni bir gazeteyi devreye sokmuş, Mehmet Ali Akpınar’ı gazetenin genel yayın yönetmeni olarak atamıştı. Diğer yandan Reşat Akar’ın Genel yayın yönetmeni olduğu bir başka gazeteyi; Yeni Gün gazetesini daha devreye sokmuştu. Bu iki gazeteden sonra da telif hakkını aldığı Bozkurt Gazetesini uzunca bir çahşmanın ardından hayata geçirmişti. Bozkurt ilk yayına başladığı 1951 yıllarındaki gibi büyük boy olarak okuyucuya sunulurken Yeni Gün ve Kıbrıs Gazeteleri de küçük boy olarak yeni teknolojilerle renkli olarak rotatif baskı makinelerinde binlerce basılmak suretiyle yayınlanmaya başlamışlardı.

Sadi Bey’i; genç bir delikanlı olduğu ellili yıllarda bir çarşı merkezi olan Asmaaltı’ndaki o küçük dükkâncıkta tanımıştım! Daha sonraları Bozkurt gazetesinin dört sayfalık büyük boy olarak yayınlanmaya başladığı yıllarda o’nu; satmak için 10 adet Bozkurt gazetesi almaya uğradığım her gün daha sık görme

fırsatı bulduğum kısa sohbetlerimizin adresi olacak Girne Caddesi'ndeki yeni binaları...

Gazete sekiz sayfalık küçük boy olarak yayımlandığı 37'nci yılına iki ay yedi gün gibi az bir zaman kala 19 Ağustos, 1988 tarih ve 12448 sayısı ile son bulur. Bozkurt gazetesinin Müdür ve imtiyaz sahibi olan baba Cemal Togan Bey gazetenin yayımına son verilmesinden 4 yıl kadar sonra ileri yaşında yaşama veda etmişti!¹³.

Cemal Bey "Basımın Sesi"ne verdiği mülâkatta tehlikelere dikkat çekmesi iş adamı Asil Nadir'i harekete geçirmiş; Kıbrıs Türk Basını'na öncülük etmiş uzun soluklu gazetenin yaşatılması düşüncesiyle isim ve telif hakkını satın alarak tescil ettirmiş ve yayınlanmasına olanak sağlamıştı... O günlerde Sadi beyle bir rastlantı sonucu gazetenin kapatılması üzerine uzun bir sohbetimiz olmuştu. Ne var ki geriye dönüşü zor ve imkânsız olan sorunun, çözümü için büyük paralar gerektirdiğini her ikimiz de biliyorduk. Bunun da Asil Nadir tarafından başarılabilceğinde hemfikir olmuştuk. Ama o, en fazla isminin yaşatılmasına sevinmiş: "sizler gibi genç insanların gazeteye sahip çıkması beni mutlu etti!" denir nezaketini göstermişti.

Benim de çalışanları arasında olduğum; Asil Nadir tarafından satın alınan Bozkurt gazetesi genel müdür ve genel yayın yönetmenliğine Dr. Doğan Harman'ın getirilmesini; Sadi beyin büyük bir sevinç ve mutlulukla dile getirmiş olması; beni de derinden etkilemişti o günlerdeki sohbetimizde!

Sadi bey ile ikili dostluğumuz; ona gazetenin en güçlü olduğu yıllarda kâh idare binasında, kâh fotoğraf makinesi boynunda dışarıda bir muhabir gibi habere giderken rastlaştığımız günlerde, eleştirilere açık sohbetlerimizde ilerlemişti. Onu, verilen davetlerde gazeteci olarak görürdük. Yurt dışına Bozkurt gazetesini temsilen gittiğine tanık olmak; aynı zamanda gazete binasının bir bodrum katında bir üst katta, bazen klişe makinesinde bazen inter-type dizgi makinesi başında dizgi yaparken rastlamak mümkündü. Genç ve dinamik haberci Ahmet Tolgay'ın mülâkatlarının gazeteye ayrı bir renk kattığı o günlerde, Sadi beyin mutluluk gözlerinden okunurdu. Aldığı istihbaratlara acar Foto Muhabiri Bilbay Eminoğlu, Mehmet Ali Acar ve Erdal Gökhan'ı yönlendirir dönecekleri zamanı ipe çekirdi.

Gazetenin 1963 yılındaki bir sayısında: Bozkurt günlük müstakil gazete. Yıl 12 sayı 2519 "sahibi ve umumi neşriyat müdürü Cemal Togan. Mesul Yazı işleri Müdürü Sadi C. Togan. Fiyatı 15 Mil olarak göze çarpmaktadır. O yıllarda; Mustafa İzzet Adiloğlu ve İsmet Kotak, Salih Çelebioğlu, Osman Türkay gazetenin sürekli yazarları arasındaydı¹⁴. Gazetenin kurulduğu günlerde yazı işleri ailesi içinde yer almış olan Konetra Ortaokulu, Atatürk Enstitüsü'nün kurulması çalışmalarında bulunmuş bir başkası daha vardı. Bu okullarda öğretmenlik de yapmış olan değerli insan çoğumuzun araştırmacı yazar kimliğiyle tanıdığı bizim de Atatürk Enstitüsü Ortaokulu'nda öğretmenimiz olan Ahmet C. Gazioğlu idi. Gazioğlu Bozkurt gazetesinden:

“Kişisel Tanıklığım” başlığı altında, ‘Bayraktar Meydanı’ konusunda Dr. Dervis’in takındığı tavra bizzat tanık olmuştum. O günlerde yeni çıkmaya başlayan **Bozkurt** gazetesinin yazı işlerinde çalışıyordum. Belediyenin Türk üyesi Hasan Fahri Uzman’ın protesto nitelikli istifasını takdirle karşılayan, Dr. Küçük ve diğer Belediye üyelerinin de derhal istifaları gerektiğini belirten yazılar yazarak, bunları Bozkurt’ta yayımlamıştım.” Türk basını ve kamuoyunun tepkisi karşısında Rum Belediye Başkanı Dr. Dervis Lefkoşa Metaksas Meydanı’ndaki (şimdi Elefteriya olarak anılmaktadır. H. K.) Belediye Sarayı’nda bir basın toplantısı düzenledi. Toplantıya katılan yerli ve yabancı gazeteciler arasında ben de vardım. 1952 yılında yer alan bu basın toplantısında, fanatik Rum mentalitesinin Türklere bakış açısını en iyi şekilde, taşkın el kol hareketleri ve hakaret dolu sözlerle sergileyen Dr. Dervis’in o günkü hali ve davranışı gözümün önünde tüm canlılığını halâ korumaktadır. Olayı her anımsadığımda halâ içim ürperir. Kıbrıs’lı Türk gazeteciler arasında benden başka Halkın Sesi adına ünlü köşe yazarı rahmetli Yavuz (Kâzım) Ahmet Bedevi. H. K.) ve Hürsöz gazetesi sahibi Fevzi Ali **Rıza** da vardı.”¹⁵ şeklinde bahsederek yakın tarihimize ışık tutmaktadır.

Bilbay Eminoglu o günleri şöyle dile getirecekti bir yazısında: “Gazetenin yazı işleri kadrosunun ilk mensuplarından biri olmaktan öte, Togan ailesinin bir ferdi gibi... Evimiz bildiğimiz o mürekkep kokulu çatı altında yan yana, birbirimizin sevincine ve derdine ortak olarak... Ve birbirimize sevgi ve saygıda bir an olsun kusur etmeyerek.

Bozkurt’u, çocuğumuz gibi, doğduğu andan itibaren bağrımıza basarak, itinayla besleyip büyüterek ve onu herkesin gözünde saygın bir yere getirinceye dek büyük emekler vererek.

İlk göz ağrım o gazetenin, "Kıbrıs'ın en yüksek Türk tirajlı gazetesi" ünvanını yakalaması, emeklerimizin boşa gitmediğinin göstergesi olarak bize verebileceği en güzel, en değerli armağan olmuştu.”¹⁶.

Hasan Hastürer ise 8 Mayıs 2007 tarihinde şöyle anlatacağı gazeteyi ve Togan’ları: “Togan’larla, can dostlarım Ahmet Tolgay ve bugün aramızda olmayan Tekin Yüksel, Osman Türkay’la birlikte yıllarca bunun onur ve gururunu yaşadık. Cemal bey, gazetede adeta manevi olarak vardı benim anımsadığım günlerde. Gazetenin sahibi olarak oğlu Sadi Togan’dı Bozkurt’ta aile adına sorumluluğu taşıyan. Ne Cemal bey ne de Sadi bey asla katı bir gazete patronu olmadılar.

Gazete yayımlamak her dönemde zor olmuştur. O yıllarda da mutlaka kendine göre zorlukları çok daha fazlaydı. O çok zor koşullara rağmen Sadi Togan’ın sesini bir kez olsun isyan ederek yükselttiğine tanık olmadım.

Bozkurt’taki gazetecilik yıllarımda Bilbay Eminoglu, Ahmet Tolgay, Ahmet Alper gazetede mesai yaparak gazeteye yaşam veren isimlerdi. O ortamda Sadi bey, asla patron davranışı içinde olmadı. Gazeteye emek verenlere gösterdiği saygı bir anlamda gazetecilik mesleğine gösterdiği saygıydı. O yıllarda Bozkurt

çok etkili bir gazeteydi. O etkinliği şahsi amaçla değerlendirmek isteselerdi mutlaka ciddi ekonomik kazanımlar elde edebilirlerdi. Sadi Togan, babasından aldığı ciddi terbiye ile bunu yapmadı.”¹⁷ “(…)”

Ve Ahmet Tolgay Bozkurt Gazetesi ve Togan'lar için; 9 Mayıs, 2007 tarihinde Kıbrıs gazetesinde kendi köşesinde şöyle yazacaktı: “Bozkurt, Kıbrıs Türk Basın Tarihi'nde baba oğul Togan'ların vizyonu ve onların çevrelerine aldıkları kadrolar sayesinde pek çok ilke imza atmış bir yayın organıdır. İlk kurşunlu dizgi makineleri, ilk klişe cihazı, foto muhabirleri için ilk karanlık oda, ilk renkli baskı, ilk renkli magazin ekleri, ilk spor sayfaları ve ilk reklam alım ve düzenleme bölümleri 'Bozkurt'ta açıldı. Ada çapında muhabir ağı oluşturup gazeteyi tüm Kıbrıs geneline mal etme yeniliği uygulandı... Togan'lar ellerinde güçlü yayın organına karşın harama asla tenezzül etmediler. Sadece toplumsal çikarları gözeten dürüst yayıncılık, ödün vermedikleri ilke oldu. 'Bozkurt' okulunda yetişenlere de en başta bu ilkeyi öğretiler. Sergiledikleri yığınla özveriden bir örnek:

Zamanın Rum İçişleri Bakanı Polikarbos Yorgacis'in EOKA'da ne denli etkili ve sorumlu olduğu herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Ama ortaklık cumhuriyeti kurulduğunda bunun sözünü etmek bile ağır bir suçla dönüştü. Gazete'de Yorgacis'in EOKA ile ilişkisine dair yapılan masum bir gönderme Togan'ları ağır tazminata mahkûm etmeye yetmişti... Benim gazetede göreve başladığım günlerde aile bunun sıkıntısı içindeydi. Kimseden bir kuruş yardım almadan o günlerin ölçeğinde bir servet sayılan tazminatı tıkr tıkr Yorgacis'e ödediler. Ve o Yorgacis, 1963 Kanlı Noel'inde dünyanın karşısına bu kez Akritas Planı'nın uygulayıcısı olarak çıktı!...”¹⁸ “(…)”

Bilbay Eminoglu ve Erdal Gökhan Foto muhabirleri, Tekin Yüksel ve arkadaşımız Ahmet Tolgay ise genç muhabirleri ve köşe yazarlarıydı. Gazetede ailesinde düzeltmen olarak “uzay şairi” Kazafanalı ozan Osman Türkay, haber yazılarıyla Ahmet Alper, Rum basınından haberler Saffet Soykal ve Şinasi Başaran, tefrika roman ve hikâyeleriyle Muzaffer Gökmen (Hikmet Afif Mapolar) yer alanlar arasındaydı. Son yıllarda da “Mahkeme Koridorları” isimli bir köşe oluşturmuş olan Ergün Aydoğan da katılmıştı 'Bozkurt' ailesine. Baba ve Oğul Togan'ın munis ve titiz karakterleri; işlerine ve insan ilişkilerine, haliyle onların gazete çalışanlarındaki tercihlerine de yansımış ve o günkü başarılarının gerçekleşmesine neden olmuştu...

'Bozkurt' gazetesinin basılıp olağanüstü bir durum için bekletildiği gecenin ilerleyen saatlerinde, gazete binası önünde hiç unutamayacağım çok özel bir tablo oluşurdu. Yaz serininde kapı eşiğinde: Gazetenin tüm yazı ailesini bir arada görmek mümkündü. Gazeteci Tekin Yüksel (sonradan Türkiye'ye yerleşerek Hürriyet gazetesinde çalışmaya başlar ve orada vefat eder). Dünyaca ünlü 'Uzay Çağı Ozanı' olarak ünlenmiş Kazafana (Ozan Köy)'lü büyük ozanlarımızdan aynı zamanda gazetenin düzeltmeni Osman Türkay, Alper Ahmet Alkan ve acar muhabir Bilbay Eminoglu, o zamanın genç ve enerjik makale yazarı Ahmet

Tolgay ile birlikte, baba oğul Togan'lara ve hatta Kıbrıs'a uğradığı zamanlarda Mahir Adateş ile birlikte oturup sohbet ederlerken rastlardık. Sonradan bu kervana bugün aramızda olmayan Atatürk Enstitüsü Ortaokulu'ndan sınıf arkadaşımız avukat Ergün Aydoğan da katılmıştı...

Gazete ellili yıllarda oldukça başarılı olan bu ekip tarafından yayına hazırlanır ve basılırdı. Çalışma arkadaşlarında en üst düzeyden en alt düzeye kadar tam bir özveri hâkimdi. Daha sonraları gazete eki olarak Haftalık-Aktüalite dergisi devreye sokulmuş bilahare çocuklara yönelik bir "çocuk dergisi" de yayımlanmıştı...

Sadi Togan Kıbrıs Türk Gazeteciler Birliğinin yayın organı "Basın" için son 55 yılda "Kıbrıs Türk Gazeteciliği ve Basının Örgütlenmesi"ne ilişkin anılardan bazı kesitler ise şöyle:

(...) "Benim 1951 yılında girdiğim Gazetecilik mesleğinde durum aynen yukarıda belirtmeye çalıştığım gibiydi. Bu şartlara uymaktan başka yapabilecek bir şey yoktu. Tek farkla ki iyi bir gazete çıkarabilmek için küçük de olsa bir kadro oluşturmak gerekiyordu. Bozkurt gazetesinde bunu denedik. Köylerde ve kasabalarda röportajlar yapabilecek olayları yerinde inceleyebilecek, fotoğraf çekecek elemanlar oluşturduk. Bu durum okurun kısa zamanda dikkatini çekmiş olacak ki gazeteye ilgi alabildiğine artmıştı. Bu dönemde Bozkurt ile birlikte Halkın Sesi, Hürsöz ve İstiklâl gazeteleri de yayınlamıyordu. Ve hepsi de aynı potanın içinde, çok zor şartlarda toplum sorunlarına, Sömürgeciliğe ve Sömürgecilere karşı mücadele ederken Rumların sinsi emeller beslediklerini duyurmaya çalışıyorlardı.

Bu yayınları o günkü gazeteler herhangi bir yerden direktif almadan kendi inisiyatifleriyle yapıyorlardı. Çünkü vatan ve Millet aşkı bunu emrediyordu. (...) O günlerde gazetelerde profesyonelce çalışanların sayısı parmakla sayılacak kadar azdı. Herhangi mesleki bir kuruluşu da yoktu. Tam olarak kuruluş tarihini hatırlayamadığım, 1960 yılı öncesinde Kıbrıs Türk Gazeteciler Cemiyeti ismi altında gazeteciler bir araya gelmişlerdi. Bu önemli bir gelişmeydi Kıbrıs Türk gazetecileri açısından. Ancak 1960 yıllarının başında Çetinkaya spor kulübü'nün bir odasında gerçekleştirilmesi gereken yıllık genel kurul toplantısına o günkü yönetim kurulu üyeleri katılmamış, ellerindeki yazışmaları ve dosyaları da genel sekreter vasıtasıyla toplantıya getirip bırakmışlardı." 1980 yılına gelindiğinde ise Gazeteciler Cemiyeti'nin durumlarının çok karıştığını kaleme aldığı anılarında şöyle aktarmaya devam eder:

"Üyeler arasındaki fikir ayrılıkları baş göstermişti. O günkü yönetim, Cemiyet bünyesindeki bazı üyelerin karşı olduğu şahısları üye yaparak Cemiyetin kuruluşunda öngörülen görüşlerle ters düşmeye başlamış, üye adedi bayağı şişirilmeye çalışılmıştı."

Cemiyet arasındaki birliğin bozulduğu günlerde Sadi Togan Cemiyet üyeleri arasındaki birliğin yeniden tesis edilmesinde yardımcı olabilecek isimler arar. Bu isimlerden biriyle yaptığı görüşmeyi de şöyle anlatır:

“Eski gazetecilerden Türkiye’nin Kıbrıs’taki basın Müşaviri olarak görev yapan rahmetli Salâhaddin Sonat geldi. Onunla makamında çeşitli toplantılar yaptım. Benim teklifimi anlayışla karşılayan sayın müşavir konuştuğumuz gibi harekete geçti. Ortamı hazırladı ve ilk genel kurul toplantısı gerçekleşti. Cemiyetin ilk toplantısında Cemal Togan Başkan seçilmişti.” “Cemiyetin ilk toplantısında başkan seçilen Cemal Togan iki dönem üst üste bu görevi yürütür Cemiyet topluma yönelik olarak çeşitli etkinliklerde bulunur ne var ki 1980’li yıllara girildiğinde cemiyetteki durum biraz karışmış üyeler arasında fikir açısından ayrılıklar baş göstermişti.”(...).

Sadi Togan bazı üyelerin yönetim kurulu tutumuna karşı çıkarak farklı bir örgütte toplanma eğilimleri karşısında kendi fikrine müracaat edildiğini söyler. Uzun temas ve arabuluculuk çalışmalarının sonuçsuz kalması neticesini Cemiyetten ayrılmak isteyenlerin haklı oldukları sonucuna varır ve o günleri de yazısında şöyle dile getirir: “isminin de ‘Kıbrıs Türk Gazeteciler Birliği’ olarak 1982’de tescil ettirdiğimiz yeni oluşumda, 13 kişi ile çıktığımız bu yolda kısa zamanda 40’a yakın rakama ulaştık”¹⁹.(...) der.

Bozkurt gazetesi siyasi ve toplumsal konularda seviyeli doğru bir yol izlemekteydi. Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra toplumlar arası gerginliğin tekrardan hızla tırmandırılmaya başlandığına tanık olduğumuz yıllarda Bozkurt 24 Mayıs, 1963’te 2539’cu sayısında Kıbrıs Cumhuriyeti Yüksek Anayasa Mahkemesi Başkanı ile ilgili çok önemli bir haberi okuyucularına şöyle duyuruyordu:

Forsthoff İstifa Etti. İstifasını Cumhurbaşkanı Makarios ve Cumhurbaşkan yardımcısı Dr. Küçük’e sunmuş olan Forsthoff:

“Kıbrıs Cumhuriyetinin kurulduğu 1960 yılından beri yüksek Anayasa Mahkemesi başkanlığını ifa eden ve aslen Batı Almanya’lı olan Forsthoff Kıbrıslı Türk ve Rum hâkimlerle görev süresi boyunca oy birliğiyle karar verilmesini sağlayamadığı 200 kadar davaya bakmıştır.” diye yazmakta Reuters haber ajansının yorumunu da haberle birlikte:

Reuters Haber Ajansı bu konuda şöyle demektedir:

“Bu güçlülere, esas sebebin, Anayasaya verilen çeşitli manaların teşkil ettiği açıklanmıştır. Son zamanlarda belediye meclislerini ilgilendiren davalarda Kıbrıslı Türk ve Rum hâkimlerin birbirine muhalif tavırlar takındıkları da gözden kaçmamıştır. Bu durumda profesörün çahşmalarına devam edemeyeceği dolayısıyla istifa etmesinin gerekli sayıldığı açıklanmıştır.” “Öte yandan siyasi çevreler de bu istifanın, belediyeler meselesi ve mahkemeye karşı takip edilen tutumdan ileri geldiğine inanmaktadır” şeklinde veriyordu.

Aynı konuyla ilgili olarak pazar günü 25 Mayıs 1963 tarihli nüshasında ise Cumhurbaşkanı yardımcısı Dr. Fazıl Küçük, çok önemli bir açıklama yaptığım söylüyordu:

“Forsthoff, tehdit edilmişti, gaye: Profesörün Ada’dan ayrılmasını sağlamak, anayasanın feshedilmesine ilk adımı atmaktı. Başkan (Forsthoff) ve yardımcısına karşı çok çirkin ve kasti taktikler kullanıldığı bildiriliyor.”

29 Mayıs, 1963 ve 2544 sayılı gazete manşetinde; Anayasa Mahkemesi Başkan Profesör Forsthoff’un istifasını üst başlık olarak:

Dr. Küçük Cumhurbaşkanının demecine kesin karşılık verdi. Şeklinde verirken. Manşetten de:

“Makarios, gerçekleri ört bas etmek istiyor; profesör, söylentilerden değil. baskı yüzünden istifasını verdi”... diye aktarıyordu.

Bir gün sonra 30 Mayıs Perşembe günü başlıktan yine aynı konuda vermeye devam ediliyordu. Makarios’un, gerekli tedbiri almadığı Dr. Küçük tarafından açıklanıyordu. Dr. Küçük: “istifa olayı, adada vahim durumun varlığını belirtiyor” dedi. Tartışmadan kaçan Cumhurbaşkanının (Makarios) sorumluluklarından kaçamayacağı umudu belirtildi.

Ve Forsthoff konuştu: “Anayasa dışı davranışlar yüzünden istifa ettim.” “Ada’daki beş belediyenin bölünmesi gerek...”²⁰ diye toplumlararası gerginliklerin siyasi ve en önemli konularından biri olan Anayasa Mahkemesi Başkanının esas istifa nedenini de kapsayan Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bozulmasının amaçları üç gün arka arkaya işlenmiş dünya kamuoyunun olaydan haberdar edilmesi sağlanmıştı.

Munis, sevecen, karakter sahibi olan Sadi Togan aynı zamanda babası gibi kibar ve yardımsever bir insandı. Toplumlar arası gerginlikten biz delikanlılar da etkilenirdik. Ellili yıllarda Asmaaltı’ndaki matbaadan istediğimiz küçük ebatlardaki kırpıntı kâğıtlardan verirdi bizlere. Biz o kâğıtlar üzerine evde lastik hurufatla pankart ve mitinglerdeki konuşmacıların “Ya Taksim Ya Ölüm”, “Ya Öleceğiz Ya Böleceğiz” sloganlarını yazar mühür yaptığımız silgi ile kâğıtlara Türk bayrağı basar mitinglerde arkadaşlarla birlikte dağıtırdık. Bu iş çocukların hoşuna gitmiş kâğıt tüketimi artmıştı, sıkça kâğıt talep etmeye başlayınca Sadi Bey haklı olarak ne yaptığımızı öğrenmek istemişti. Öğrendiği zaman da bizleri hiç boş olarak geri çevirmemişti. 1962-63 ders yılında okul yıllığının orada basılmasına okul idaresince karar verildiğinde yazıların tashihinde ben de görevlendirilmiştim. O günlerde dizgileri tamamlanan yazıları düzeltmemde beni yalnız bırakmamış derginin basılmasına kadar da bana yardımcı olmuştu!

Cemal Togan Kıbrıs Türk Gazeteciler Cemiyeti başkanlığını iki dönem yürütmüştü. Sadi Togan da bir dönem Kıbrıs Türk Gazeteciler Birliği başkanlığını yürütür, KKTC kurucu meclisinde gazetecileri temsil eder ve meclis çalışmalarına katkıda bulunur. İmtiyaz haklarını devrettikten sonra da gazetecilikten bir türlü vazgeçemeyen Sadi Togan kendisine teklif edilen Birlik gazetesi yazı işleri müdürlüğünü kabul ederek üç beş yıl kadar daha bu görevi sürdürür. KTGB (Kıbrıs Türk Gazeteciler Birliği) yayın organı “Basın” gazetesinde ölmeye yakın yaklaşık bir yıl kadar önce mesleğindeki 55 yılın özeti anlattığı yazısında: Bozkurt Gazetesi’nin kuruluşu, çalışmaları ve diğer

gazetelerle olan ilişkileri, Gazeteciler Birliği'nin kuruluşu ve amaçları, gazetecilerin özverili çalışmaları hakkında okuyucuya geçmişi aktarırken son defa kalemını kullanmıştı Sadi Togan'ın oğlu Cemal Togan:

“Bozkurt gazetesi 20 Ağustos, 1988'de kapandı... Ekonomik şartların kötü olması ve gazetenin aile şirketi olması durumumuzu daha da kötüye götürdü. Gazete hiçbir kuruluştan yardım görmedi. Türkiye'den gazeteler geldi, televizyon kanalları çoğaldı. 1980 yılında ülkemizin şartları değişti. Ve biz bu şartlara ayak uyduramadık. (...) Babam iflâs ettiğini bize hiç belli etmedi. Makineleri yavaş, yavaş satmaya başladı. İki yıl kadar bir süre çahşanları hep cebinden ödedi. Matbaacılığı durdurmak zorunda kaldı, sonra gazeteye yöneldi. Babam bu kadar zorluğun içinde hep özveriyle çalıştı. O günler koşullar daha da kötüydü. Gazeteyi bin bir zorluğa rağmen basıyordu.”²¹

“Sadi Togan'ı matbaa binasındaki odasında çoğu zaman elinde bir makas, bir gün sonra gelen ve Kıbrıs Türk basınının tek kaynağı olan Türkiye gazetelerini tararken buluyordum. Son derece mütevazı bir kişiliği vardı. Matbaadaki her işi yapıyor, teknik her eksikliğin peşinden koşuyordu. (...) Bozkurt bir döneme damgasını vuran yenilikçi yapısı ile hep anımsanacaktır.”²²

Geçmişteki ağır çalışma koşulları, kurşun birikiminin vücuduna vermiş olduğu zarardan ve karaciğer yorgunluğundan muzdarip olarak yorgun düşmüştü. Geçirdiği karaciğer ameliyatından sonra bir müddet daha yaşayan Sadi Togan 73 yaşında olduğu halde 8 Mayıs 2007 yılında aramızdan ayrılır.

Sadi Togan'ın 1959 yılında evlendiği Şengül hammla olan evliliklerinden Fatma, Emine ve Cemal isimli üç çocukları olur. Kızı Fatma hamma Mustafa Tunar ile evlenir. İlkem ve Bikem isimli iki çocukları olur. Emine isimli kızı da Osman Kırmızı ile evli olup onların da Şengül ve İlder diye iki çocukları olur. Sadi Togan babasının adını verdiği tek oğlu olan Cemal Togan'ın ise Şükran hammla olan evliliğinden Berkcan Sadi isimli bir çocukları olmuştu...

Resimler

Anne Emine, Baba Cemal ve Oğul Sadi Togan

Cemal Togan

Sadi Togan ve Baba Cemal Togan

Bozkurt Gazetesi

Notlar

- ¹ Neriman Cahit: Eski Lefkoşa Kahveleri ve Kahve Kültürü. Cemal Efe'den naklen S. 55.
- ² Ahmet C. Gazioglu: İngiliz Döneminde Kıbrıs II (1878-1952) Enosis Çemberinde Türkler. S. 339.
- ³ Kemal Halil Köse: Kaynak Kişi. Lefkoşa Mevlevi Tekke Sokağı Bisikletçi
- ⁴ Dr. Servet Sami Dedeçay: Dr. Fikret Rassim Biyografik Anılar. LÖTÜ yayınları. S. 15.
- ⁵ Ahmet An: Kıbrıs'ın Yetiştirdiği Değerler 2. S.173.
- ⁶ Burhan Yılmaz: Türklerin Kültürel ve Kozmik Kökenleri: s. 124-164.
- ⁷ Kur'an'ı Kerim Necm (Yıldız) 53. Suresi Şi'ra (Sirius) yıldızı: Diyanet İşleri Başkanlığı Ankara. S/527.
- ⁸ Burhan Yılmaz: Türklerin Kültürel ve Kozmik Kökenleri: S.124-164.
- ⁹ Prof. Dr. Saadetin Gömeç: Türklerin ve Moğolların tarihi iki boyu: turkishstudies.net/dergiler/sayilar3.
- ¹⁰ Prof. Dr. Saadetin Gömeç: Türklerin ve Moğolların tarihi iki boyu: turkishstudies.net/dergiler/sayilar3.
- ¹¹ Burhan Yılmaz: Türklerin Kültürel ve Kozmik Kökenleri: S. 124-164.
- ¹² Ahmet An: Kıbrıs'ın Yetiştirdiği Değerler. S. 174.
- ¹³ Ahmet An: Kıbrıs'ın Yetiştirdiği Değerler. S. 174.
- ¹⁴ Bozkurt Gazetesi 1963 Arşivleri:
- ¹⁵ Ahmet C. Gazioglu: İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878 – 1952) Enosis Çemberinde Türkler. S. 434
- ¹⁶ Bilbay Eminoglu Köşe Yazarı: Kıbrıs Gazetesi 2007 Arşivleri.
- ¹⁷ Hasan Hastürer Köşe Yazarı: Kıbrıs Gazetesi 2007 Arşivleri.
- ¹⁸ Ahmet Tolgay Köşe Yazarı: Kıbrıs Gazetesi 2007 Arşivleri.
- ¹⁹ Özgül Gürkut Mutluyakah Kıbrıs Türk Gazeteciler Birliği eski başkanı: 3 Mayıs 2006 tarihli "Basın Gazetesi".
- ²⁰ Bozkurt Gazetesi 1963 yılı Arşivleri.
- ²¹ Rahme Çiftçioğlu: Sadi Togan'ın eşi Şengül Togan ve oğlu Cemal Togan ile 17 Ocak 2010 tarihli söyleşisinden, Kıbrıs Gazetesi Arşivleri.
- ²² Cenk Mutluyakalı: Yenidüzen Gazetesi Yazı İşleri Müdürü.
www.kibris.net/basin/yazarlarimiz/serbest/hkahveci/arsiv/2007/may/11.htm "Demokrasi".

Kaynak kişiler:

- 1-Sadi Togan'ın annesi Emine Cemal Togan.
- 2-Hüseyin Kaba.

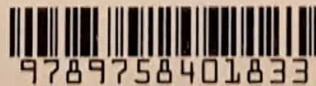
Geçmişini bilmeden bu günü anlamak ve gelecekle ilgili sağlıklı hayaller kurmak mümkün değildir.

Toplum olarak "yazılı bellek" yerine daha çok "sözlü bellek" alışkanlığına sahip olmamız, çalışmalarımızda çeşitli zorluk ve sıkıntılar yaratıyor olsa da pek çok alanda başlangıç adımları atıyor olmanın bilinci ile, her türlü bilgiyi değerlendirmek ve ileride ilgili konuda çalışma yapacak olan araştırmacıların değerlendirmesine sunmak, önemseydiğimiz bir görevdir.

Elinizde tuttuğunuz bu kitapta, 6. İz Bırakmış Kıbrıslı Türkler Sempozyumu'na konu olan, iki değerli şahsiyet (Hikmet Afif Mapolar, Con Rifat) ve iki saygın aile (Remzi Okan ailesi, Togan ailesi) yer almaktadır. Bahis konusu kişi ve aileler hakkında sunulan toplam 16 bildiride, konu şahsiyetlerin kişilikleri, çalışma anlayışları yanında yaşanan dönemle ilgili sosyal tarih, Kıbrıs Türk Edebiyatı ve Basın Tarihi ile ilgili çok değerli ipuçları bulacaksınız.

Kişinin kendine, içinde yaşadığı topluma ve döneme ait sorumluluklarını yerine getirme anlamında girişeceği çabalar için, böylesi çalışmaların yüreklendirici, yol gösterici rolü ve çok önemli bir katkısı olduğu düşüncesindeyiz.

emupress

<http://emu.edu.tr/daukam>